Marcel Proust

Kayıp Zamanın İzinde

Albertine Kayıp

ROMAN

Çeviren: Roza Hakmen

YKY

YAPI KREDİ YAYINLARI

MARCEL PROUST

Kayıp Zamanın İzinde

Albertine Kayıp

Çeviren:
Roza Hakmen

Roman

YKY
YAPI KREDİ YAYINLARI

Yapı Kredi Yayınları - 1476
Edebiyat - 400

Kayıp Zamanın İzinde – Albertine Kayıp / Marcel Proust
Fransızcadan çeviren: Roza Hakmen
Şiir çevirileri: Ahmet Güntan

Kitap editörü: Ömer Aygün - Ersel Topraktepe
Redaksiyon: Bahadır Gülmez

Kapak tasarımı: Nahide Dikel

Fransızca ilk baskı: 1925
Çeviriye temel alınan baskı: Marcel Proust, A la recherche du temps perdu,
4. cilt, Éditions Gallimard, 1989
1. baskı: İstanbul, Mayıs 2001
7. baskı: İstanbul, Ekim 2013
ISBN 978-975-08-3295-6

Sertifika No: 12334

Yapı Kredi Kültür Sanat Yayıncılık Ticaret ve Sanayi A.Ş.
İstiklal Caddesi No: 142 Odakule İş Merkezi Kat: 3 Beyoğlu 34430 İstanbul
Telefon: (0 212) 252 47 00 (pbx) Faks: (0 212) 293 07 23
http://www.ykykultur.com.tr
e-posta: ykykultur@ykykultur.com.tr
İnternet satış adresi: http://alisveris.yapikredi.com.tr

BİRİNCİ BÖLÜM

“Mademoiselle Albertine gitti!” Istırap insan psikolojisine psikoloji biliminden çok daha derinlemesine nüfuz eder. Daha bir dakika önce, hislerimi tahlil ederken, Albertine ’le son bir kez görüşmeden, bu şekilde ayrılmanın en çok istediğim şey olduğuna kanaat getirmiş, Albertine ’in bana verdiği hazların vasatlığıyla beni mahrum ettiği hazların bolluğunu karşılaştırıp kendimi çok zeki bulmuş, onu artık görmek istemediğim, sevmediğim sonucuna varmıştım. Oysa, “Mademoiselle Albertine gitti” sözleri kalbime öyle bir acı saplamıştı ki, bu acıya pek uzun süre dayanamayacağımı hissediyordum. Benim nazarımda bir hiç olduğunu zannettiğim şey, demek ki aslında bütün hayatım, her şeyimdi. İnsan kendini ne kadar az tanıyor! Bu acıya derhal bir son vermem lazımdı; annemin ölüm döşeğindeki büyükanneme gösterdiği şefkati ben de şimdi kendime gösteriyor, sevdiklerimizin acı çekmesini önlemekte gösterdiğimiz kararlılıkla, “Azıcık sabret, bir çaresini bulacağız, merak etme, böyle acı çekmene izin vermeyeceğiz” diyordum kendi kendime. Korunma içgüdüm, bu tür düşüncelerin arasında, açık yarama sürülebilecek ilk merhemleri arıyordu: “Bütün bunların hiç önemi yok, çünkü onu derhal geri getirteceğim. Çözüm yollarını araştıracağım, ama her halü kârda bu akşam dönmüş olacak. Dolayısıyla, kaygılanmama gerek yok.” Kendi kendime, “Bütün bunların hiç önemi yok” demekle yetinmemiş, çektiğim acıyı belli etmeyerek Françoise ’da da bu izlenimi uyandırmaya çalışmıştım; çünkü böylesine şiddetli bir acı çekerken bile, aşkım özellikle Albertine ’i sevmeyen ve samimiyetinden daima şüphe etmiş olan Françoise ’ın nazarında mutlu bir aşk gibi, karşılıklı bir aşk gibi görünmenin önemini unutmuyordu. Evet, az önce Françoise gelmeden önce, Albertine ’i artık sevmediğime hükmetmiş, kusursuz bir tahlil yaptığımı, her şeyi hesaba kattığımı düşünmüştüm; kalbimin derinliklerini gayet iyi bildiğimi zannetmiştim. Ama zekâmız ne kadar keskin olursa olsun, kalbimizde yer alan tek tek duyguları algılayamaz; çoğu zaman uçucu halde var olan duygularımız, onları ayrıştırabilecek bir olgu tarafından katılaştırılmadıkları sürece kendilerini belli etmezler. Kendi kalbimin içini açıkça görebildiğimi zannederken yanılmıştım. Ne var ki, zihnin en keskin algılarının bana sağlayamadığı bilgi, şimdi acının ani tepkisiyle, billurlaşmış bir tuz gibi

sert, parlak ve tuhaf bir görünümde, karşımda belirmişti. Albertine ’in yanımdaki varlığından hiç kuşku duymazken, ansızın Alışkanlığın yeni bir çehresini görmekteydim. O güne kadar, Alışkanlığı her şeyden çok, algılamanın özgünlüğünü, hatta algılama bilincini ortadan kaldıran, yok edici bir güç gibi görmüştüm hep; şimdiyse korkunç bir tanrıça gibi görüyordum onu; bu tanrıça bize sımsıkı bağlıdır, anlamsız çehresi kalbimize öylesine gömülüdür ki, neredeyse farkına bile varmadığımız bu tanrıça bizden kopmaya, uzaklaşmaya kalktığında, akla gelebilecek en dayanılmaz acıları yaşatır bize, ölüm kadar acımasız olur.

Albertine ’i geri getirmenin bir yolunu bulmak istediğime göre, her şeyden önce yazdığı mektubu okumam gerekiyordu. Onu geri getirebileceğimi düşünüyordum, çünkü gelecek henüz sadece bizim düşüncemizde var olan bir şeydir ve dolayısıyla, irademizin son andaki bir müdahalesiyle onu değiştirebileceğimizi düşünürüz. Ama aynı zamanda, geleceği benim dışımdaki güçlerin de etkilediğini hatırlıyordum; daha fazla vaktim olsaydı bile, bu güçlerin karşısında etkisiz kalırdım. Olacakları değiştiremeyeceksek eğer, vaktinin henüz gelmemiş olması ne işe yarar? Albertine evdeyken, ayrılık inisiyatifini elimde tutmaya çok kararlıydım. Sonra Albertine gidivermişti. Mektubunu açtım. Şunları yazmıştı:

Sevgili arkadaşım, bu yazdıklarımı size yüz yüze söylemeye cesaret edemediğim için beni affedin, ama korkaklığım yüzünden, sizin karşınızda hep korkuya kapıldığım için, kendimi zorladığım halde, bunu yapacak cesareti toplayamadım. Size söyleyeceğim şey şuydu: Birlikte yaşamamıza artık imkân kalmadı; zaten geçen akşamki münakaşa sırasında da, ilişkimizde bir şeylerin değiştiğini fark etmiş olmalısınız. O gece düzelttiğimiz şeyler, birkaç gün sonra düzeltilmez hale gelecekti. Barışma şansını elde ettiğimize göre, dostça ayrılmamız daha iyi olacak; işte bu yüzden, sevgilim, size bu mektubu yazıyor ve sizi birazcık üzdüysem, benim muazzam kederimi düşünerek, beni affetmenizi rica ediyorum. Canım sevgilim, sizin düşmanınız olmak istemiyorum, zamanla, hatta pek yakında, bana karşı kayıtsız olacağınızı bilmek bile benim için yeterince üzücü; yani kararım kesin, bu mektubu size verilmek üzere Françoise ’a teslim etmeden önce bavullarımı hazırlamış olacağım. Elveda, varlığımın en olumlu kısmını size bırakıyorum. Albertine.

“Bütün bu sözlerin hiçbir anlamı yok, diye düşündüm; hatta durum zannettiğimden daha iyi; Albertine bu sözlerin hiçbirine inanmadığına göre, sırf beni korkutmak amacıyla, ağır bir darbe indirmek için yazmış olmalı. Onun akşama dönmesi için acilen bir yol bulmalıyım. Bontemps ’ların benden para koparmak uğruna yeğenlerini kullanan namussuz insanlar olması çok acı. Ama ne fark eder? Albertine bu akşam dönsün diye servetimin yarısını Mme Bontemps ’a vermem gerekse bile, ikimize rahatça yaşamaya yetecek kadar para kalır geriye.” Aynı zamanda, sabah gidip Albertine ’in istediği yatla Rolls Royce ’u sipariş etmeye vaktim olup olmadığını hesaplıyor, bütün tereddütlerim silindiğinden, ona bir yatla bir otomobil hediye etmeyi pek akıllıca bulmadığımı da hatırlamıyordum. “Mme Bontemps ’ın onayı yeterli olmasa bile, Albertine teyzesine itaat etmese ve dönüş şartı olarak bundan böyle tam bağımsızlık talep etse bile, ne yapalım, benim için ne kadar üzücü olsa da, ona bağımsızlık tanırım; keyfince, tek başına dışarı çıkar; insan en çok istediği şey uğruna, acı da verse, fedakârlığa razı olmalı; benim en çok istediğim şey ise, sabahki ayrıntılı ve saçma çözümlemelerimden çıkan sonuca rağmen, Albertine ’in burada yaşaması.” Zaten ona özgürlük tanımanın bana gerçekten acı vereceğini söyleyebilir miydim? Yalan olurdu. Yapacağını benden uzakta yapması için Albertine ’i serbest bırakmanın vereceği acının benim yanımda, benim evimde sıkıldığını hissettiğim zamanlar içimi kaplayan kedere kıyasla, belki de daha az olacağını birçok kere sezmiştim. Hiç şüphesiz, Albertine bir yere gitmek için benden izin istediği esnada, orada mutlaka sefahat âlemleri düzenlendiğini düşüneceğime göre, istediği izni vermek işkence olurdu. Ama ona, “Yatı alın veya trene binin ve benim bilmediğim, yaptıklarınızdan haberdar olmayacağım filanca yere gidip bir ay geçirin” demenin hoş olacağını sık sık düşünmüştüm, çünkü benden uzaktayken, kıyaslamalar sonucu beni tercih edecek ve dönüşte mutlu olacaktı. “Ayrıca, onun istediği de muhtemelen bu; kendisi böyle bir özgürlük talep etmiyor katiyen; üstelik ona her gün yeni zevkler sunarak, bu özgürlüğü azar azar sınırlamam da mümkün. Hayır, onun istediği, ona artık kötü davranmamam ve daha da önemlisi, –bir zamanlar Odette ’in Swann ’dan istediği şey– onunla evlenmeye karar vermem. Bir kez evlendik mi, bağımsızlığını bu kadar önemsemeyecek, ikimiz burada oturup mutlu olacağız.” Hiç kuşkusuz, bu Venedik ’ten vazgeçmek demekti. Fakat bir başkasına ondan kopamayacak kadar bağlıysak, kalplerimiz arasında böyle sancılı bir bağ varsa eğer Venedik gibi en çok arzuladığımız kentler –ve

gayet tabii, en hoş ev sahibeleriyle eğlenceler, yani Venedik ’ten de çok, Guermantes Düşesi ve tiyatro– solgun, anlamsız, ölü kentlere dönüşürler. “Ayrıca Albertine evlilik konusunda kesinlikle haklı. Annem bile bu kadar ertelenmesini gülünç buluyordu. Onunla çoktan evlenmem gerekirdi, şimdi yapmam gereken de bu, tek kelimesi bile doğru olmayan o mektubu yazmasının sebebi de bu; sırf bunu başarabilmek için, birkaç saatliğine, onun da benim kadar istediği şeyden, yani buraya dönmekten vazgeçti. Evet, istediği buydu, davranışının ardındaki güdü buydu” diyordu merhametli aklım; ama bunu söylerken, aklımın başından beri benimsediği varsayıma göre konuştuğunu hissediyordum. Oysa ben, sürekli öteki varsayımın doğrulandığının farkındaydım. Şüphesiz bu ikinci varsayım, Albertine ’in Mlle Vinteuil ’le ve hanım arkadaşıyla ilişkisi olduğunu açıkça ifade edecek kadar cüretkâr olamazdı asla. Bununla birlikte, Incarville garına girdiğimiz esnada, bu korkunç bilgi beni yere yıktığında, ikinci varsayım doğrulanmıştı. Bu varsayım, Albertine ’in böyle kendiliğinden, önceden haber vermeden, onu engellememe zaman tanımadan beni bırakabileceğini hiçbir zaman ifade etmemişti. Her şeye rağmen, hayatın bana attırdığı dev adımla karşıma çıkan gerçek, bir cinayetin veya devrimin içyüzü konusunda, sorgu yargıcının veya tarihçinin araştırmaları sonucu ya da bir fizikçinin keşfi sonucu ortaya çıkan gerçek kadar yeniydi; öte yandan, bu gerçek, ikinci varsayımımın cılız tahminlerini aşmakla birlikte, onları doğruluyordu da. İkinci varsayım aklın varsayımı değildi; Albertine ’in beni öpmediği akşam, pencere sesini duyduğum gece kapıldığım panik halindeki korkular da akla dayalı değildi. Ne var ki, –sonraki bölümlerde açıkça göreceğimiz ve çeşitli olayların daha önce işaret ettiği gibi– aklın gerçeği kavramak için en uygun, en güçlü, en keskin araç olmaması, işe bilinçdışı bir sezgicilikle, önsezilere körü körüne bir inançla değil de, akılla başlamak için fazladan bir sebep teşkil eder. Kalbimiz veya zihnimiz için en önemli şeyin ne olduğunu bize mantığın değil, başka güçlerin gösterdiğini yaşadıkça, adım adım, tecrübeyle öğreniriz. Böylece, başka güçlerin üstünlüğünü kendiliğinden fark eden akıl, mantık yürüterek bu güçler karşısında pes eder ve onlarla işbirliği yapmayı, onlara hizmet etmeyi kabul eder. Deneysel inanç. Başıma gelen bu beklenmedik felaket de (tıpkı Albertine ’in iki lezbiyenle ilişkisi gibi) bana tanıdık geliyordu, çünkü (onun söylediklerine istinaden aklımın aksine iddialarına rağmen), Albertine ’in bu esaretten duyduğu bıkkınlığın, dehşetin pek çok işaretini görmüştüm; bu işaretler adeta görünmez bir mürekkeple onun hüzünlü,

itaatkâr gözbebeklerine, açıklaması olmayan bir kızartıyla aniden alevlenen yanaklarına ve sertçe açılan pencere sesine çizilmişti sanki. Şüphesiz bu işaretleri sonuna kadar yorumlamaya, onun aniden gideceğini açıkça düşünmeye cesaret edememiştim. Albertine ’in varlığıyla dengelenen bir ruh hali içinde, belirsiz bir tarihte, yani var olmayan bir zamanda, benim tarafımdan ayarlanacak bir ayrılık düşünmüştüm sadece; dolayısıyla, ayrılığı düşündüğüm yanılsamasını yaşamıştım; aynı şekilde, sağlıkları yerindeyken ölümü düşünen kişiler de ölümden korkmadıklarını zannederler, aslında yaptıkları, ölümün yaklaşmasıyla değişecek olan bir sağlık halinin ortasına tamamen olumsuz bir düşünceyi sokmaktır. Ayrıca, Albertine ’in kendi isteyeceği bir ayrılık fikri, son derece açık seçik bir biçimde, yüzlerce kez aklımdan geçmiş olsaydı bile, bu ayrılığın benim açımdan, yani gerçekte nasıl bir şey olacağını, ne kadar bambaşka, korkunç, bilinmedik, yepyeni bir acı olacağını yine tahayyül edemezdim. Bu ayrılığı öngörmüş ve yıllar boyunca aralıksız düşünmüş olsaydım bile, bütün bu düşünceler birbirine eklendiğinde, Françoise ’ın, “Mademoiselle Albertine gitti” sözleriyle gözlerimin önüne serdiği akıl almaz cehennemle, yalnız yoğunluk açısından değil, nitelik açısından da en ufak bir benzerlik sergilemezdi. Hayal gücü bilinmedik bir durumu canlandırmak için bildik unsurlardan yararlanır ve bu yüzden de, bilinmedik durumu canlandıramaz. Ama duyarlılık, en fiziksel şekliyle bile, yeni olayın uzun süre silinmeyen, özgün imzasını çatallı bir yıldırım çizgisi misali taşır. Bu ayrılığı öngörmüş olsam dahi, bütün dehşetiyle kafamda belki canlandıramayacağımı, hatta Albertine bu ayrılığı bana bildirmiş olsa, tehditlerle, yalvarmalarla belki engelleyemeyeceğimi düşünmeye bile cesaret edemiyordum neredeyse! Venedik ’e gitme arzusu nasıl da uzağımda kalmıştı! Tıpkı bir zamanlar Combray ’de bir tek şeyin, annemin odama gelmesinin önem taşıdığı anlarda, Mme de Guermantes ’ı tanıma arzumun uzağımda kalışı gibi. Zaten bu yeni yürek daralmasının çağrısıyla, çocukluğumdan beri yaşadığım bütün kaygılar hemen koşup gelmiş, onu pekiştirmiş, onunla bütünleşip beni boğan bir kütle oluşturmuştu.

Hiç şüphesiz, böyle bir ayrılığın yüreğimize indirdiği ve vücudun o müthiş kaydetme yeteneği sayesinde acıyı hayatımızın bütün ıstıraplı dönemleriyle eşzamanlı kılan fiziksel darbeden kaçınmaya ant içmişizdir; –başkalarının acılarına pek aldırmadığımız için– yaratacağı pişmanlığı azami düzeye çıkarmak isteyen kadının sırf daha iyi şartlar talep etmek amacıyla, sahte bir ayrılık sahneliyor da olsa, bizi yaralamak amacıyla veya intikam

almak, sevilmeye devam etmek ya da (bırakacağı hatıranın niteliğini düşünerek) etrafında örüldüğünü hissettiği o bıkkınlık ve kayıtsızlık ağını şiddetle parçalamak istediği için, temelli –temelli!– ayrılıyor da olsa, belki biraz güvendiği bu darbeden kaçınmaya kendi kendimize söz vermiş, dostça ayrılacağımızı düşünmüşüzdür. Ne var ki, gerçekte insanlar nadiren dostça ayrılır, çünkü arada dostluk varsa, zaten ayrılmazlar! Ayrıca, en kayıtsız davrandığımız kadın bile, ondan bıkmamıza sebep olan alışkanlığın bir yandan da giderek bizi kendisine bağladığını belli belirsiz de olsa, hisseder ve gideceğini haber vermeyi, dostça ayrılığın temel koşullarından biri olarak görür. Ama önceden haber vermenin engellemeye yol açmasından korkar. Her kadın, bir erkeğin üzerindeki gücü ne kadar fazlaysa, gitmenin tek yolunun da kaçmak olduğunu hisseder. Kraliçe olduğu için kaçak olmak zorundadır. Daha bir dakika önce verdiği bıkkınlıkla gidişinin yarattığı o şiddetli yeniden ele geçirme ihtiyacı arasında muazzam bir uçurum olduğu doğrudur. Ama bunun bu eser boyunca gördüğümüz ve ileride göreceğimiz nedenlerin dışında da bazı nedenleri vardır. Her şeyden önce, ayrılık çoğunlukla –gerçek ya da tahmini– kayıtsızlığın en fazla olduğu anda, yani sarkacın salınımının en uç noktasında gerçekleşir. Kadının, “Hayır, bu böyle devam edemez” diye düşünmesinin sebebi, erkeğin sürekli onu terk etmekten bahsetmesi veya bunu düşünmesidir; sonunda terk eden kadın olur. Bu durumda sarkaç salınımın öteki uç noktasına ulaşır, aradaki mesafe azamidir. Bir dakika sonra, sarkaç eski konumuna geri döner; bir kez daha, sayılan bütün nedenler bir yana, durum son derece doğaldır! Kalp çarpmaya devam eder; ayrıca giden kadın, yanımızdaki kadın değildir artık. Yanımızdayken fazlasıyla bildik olan hayatına birden kaçınılmaz olarak içine karışacağı başka hayatlar eklenir; belki de bizi o hayatlara karışmak için terk etmiştir. Giden kadının hayatındaki bu yeni zenginlik, geriye dönük olarak yanımızdaki, belki de gidişini tasarlamakta olan kadını etkiler. Bizim yanımızdaki hayatına, ona yönelik, fazlasıyla aşikâr bıkkınlığımıza, kıskançlığımıza ilişkin (birçok kadın tarafından terk edilmiş olan erkeklerin kişilikleri ve daima aynı olan, hesaplanabilir tepkileri nedeniyle hemen her defasında aynı şekilde terk edilmelerine yol açan – herkesin kendine has bir üşütme şekli olması gibi, kendine has bir aldatılma şekli olmasına yol açan), çıkarsama yoluyla bulabildiğimiz ve bizim için fazla esrarengiz olmayan psikolojik gerçekler dizisiyle çakışan, bizim bilmediğimiz bir dizi gerçek daha vardır muhtemelen. Bir süredir filanca erkekle veya kadınla yazışarak ya da sözlü olarak, bir aracı kullanarak haberleşiyor, bir işaret bekliyor olsa

gerektir; belki de, M. X ’le buluşacağı günün öncesinde, M. X ’in beni ziyarete geleceğini aralarında kararlaştırmışlarsa, bu işareti, “M. X dün beni ziyarete geldi” diyerek, bilmeden biz kendimiz vermişizdir. Ne çok muhtemel varsayım mevcuttur! Ama sadece muhtemeldirler. Gerçeği sadece ihtimal olarak kafamda o kadar iyi kuruyordum ki, bir gün yanlışlıkla metreslerimden birine gelen şifreli bir mektubu açıp, *Saint-Loup Markisi ’ne gitmek için hâlâ bir işaret bekliyorum, yarın telefonla haber verin* sözlerini okuduğumda, bir kaçış planı kurdum kafamda; Saint-Loup Markisi ismi, aslında başka bir şeyi temsil ediyordu, çünkü metresim Saint-Loup ’yu tanımıyordu, ama ismini benden duymuştu, ayrıca imza da bir tür lakaptı, okunması imkânsızdı. Gerçekte ise, bu mektup metresime değil, aynı binada oturan başka birine gelmiş, zarfın üstündeki isim yanlış okunmuştu. Mektup şifreli değil, bozuk bir Fransızca ’yla yazılmıştı, çünkü mektubu yazan Amerikalı bir kadındı ve Saint-Loup ’dan öğrendiğime göre, gerçekten de onun arkadaşıydı. Bu Amerikalı kadın bazı harfleri tuhaf bir şekilde yazdığı için de, gerçek ama yabancı olan ismini lakap zannetmiştim. Kısacası, o gün şüphelerimde tamamen yanılmıştım. Ama bütün bu yanlış verileri birleştiren zihinsel çatı gerçeğin o kadar sarsılmaz ve doğru bir kalıbıydı ki, üç ay sonra (o sıralar bütün hayatını benimle birlikte geçirmeye niyetli olan) metresim beni terk ettiğinde, olay tıpatıp ilk defasında benim hayal ettiğim şekilde gerçekleşmişti. Benim ilk mektuba yanlışlıkla atfettiğim özelliklerin aynılarını içeren bir mektup geldi, ama bu kez gerçekten bir işaret anlamı taşıyordu ve bu olay hayatta başıma gelen en büyük felaketti. Her şeye rağmen, bu felaketin sebeplerini öğrenme isteğim, merakım, belki kederimden de fazlaydı: Albertine kimi arzulamış, kiminle buluşmuştu? Ne var ki, böyle büyük olayların kaynağı nehirlerin kaynağına benzer; yeryüzünü baştan başa dolaşsak da, o kaynağı bulamayız. Demek ki Albertine uzun zamandır bu kaçışı planlamıştı; Albertine ’in beni öpmeyi reddettiği günden itibaren, canından bezmiş gibi kaskatı, donuk bir halde dolaştığını, en basit şeyleri kederli bir sesle söylediğini, hareketlerinin ağırlaştığını ve hiç gülümsemediğini söylememiştim (çünkü o sırada bu hali bana sadece şımarıklık, huysuzluk gibi gelmişti; Françoise aynı şeyi yaptığında, “surat asmak” derdik). Dışarıdan biriyle gizli bir anlaşma içinde olduğunu kanıtlayan en ufak bir ipucu bulduğumu söyleyemem. Françoise ’ın daha sonra anlattığına göre, gidişinden iki gün önce, odasına girdiğinde, içeride kimse yokmuş, perdeler kapalıymış, ama Françoise havadaki kokudan ve gürültüden, pencerenin açık olduğunu anlamış. Gerçekten de,

Albertine ’i balkonda bulmuş. Ama balkondan biriyle haberleşmiş olmasına ihtimal vermiyorum; ayrıca pencere açıkken perdelerin kapalı olması, benim hava cereyanlarından korkmamla açıklanabilir; perdeler beni cereyandan pek koruyamasa da, panjurların o kadar erken bir saatte açık olduğunu Françoise ’ın koridordan görmesini engellerdi. Hayır, bir gün önce gitmeye kararlı olduğunu gösteren küçücük bir işaret dışında hiçbir şey bulamıyorum. Albertine gitmeden bir gün önce, ben fark etmeden odamdan bol miktarda ambalaj kâğıdı ve bezi almış, evi sabah terk edebilmek amacıyla gece boyunca bütün sabahlıklarını tek tek paketlemişti. Tek ipucu bu. O akşam bana olan bin frank borcunu neredeyse zorla ödemiş olmasına özel bir önem atfetmiyorum, olağan bir davranıştı, çünkü para konusunda çok titizdi.

Evet, ambalaj kâğıtlarını gidişinden bir önceki gece almıştı, ama bu, gideceğini daha önce bilmediği anlamına gelmiyordu! Çünkü Albertine üzüldüğü için gitmemişti; gitme kararı yüzünden, hayalini kurduğu hayattan vazgeçtiği için üzgün bir havaya bürünmüştü. Üzgündü, bana karşı neredeyse resmi denecek kadar soğuktu; yalnız, odamda istediğinden daha uzun süre kaldığı –Albertine geceyi hep uzatmak istediği için, odasına gitmek istemesi beni şaşırtmıştı– o son gece, kapıda durup, “Hoşça kal yavrucuğum, hoşça kal yavrucuğum” dedi. O sırada bu sözlerin üzerinde durmadım. Françoise ’ın anlattığına göre, ertesi sabah, Albertine gideceğini ona bildirirken hâlâ o kadar kederliymiş, önceki günlerden bile katı ve donukmuş ki, “Hoşça kalın Françoise” derken, Françoise yere yığılacağını zannetmiş (ne var ki bu, yorgunlukla da açıklanabilirdi, Albertine üstündeki kıyafeti dahi çıkarmamış, bütün gece, odasında ya da banyosunda bulunmayan, Françoise ’dan istemek zorunda olduğu eşyaların dışındaki eşyaları paketlemişti). Bu tür şeyleri öğrendiğimiz zaman, artık en basit bir gezintide kolaylıkla rastlanan bütün kadınlardan çok daha az hoşlandığımız, uğruna bütün o kadınlardan feragat ettiğimiz için kızdığımız kadını aksine, hepsine bin kat tercih ettiğimizi anlarız. Çünkü artık mesele –alışkanlık nedeniyle ve belki nesnesinin vasatlığı yüzünden sıfıra yaklaşmış– belirli bir hazla kışkırtıcı, göz kamaştırıcı başka hazlar arasındaki bir tercih değil, bu hazlarla çok daha güçlü bir duygu, acının uyandırdığı merhamet arasındaki tercihtir.

Albertine ’i o gece mutlaka geri getirtmeye karar verirken, en acil meseleye hızla eğilmiş ve o âna kadar taşıdığım inancın parçalanmasıyla oluşan yarayı yeni bir inançla tedavi etmiştim. Ama kendimi koruma

içgüdüm son derece süratli hareket ettiği halde, Françoise ’ın sözleri üzerine birkaç saniyelik bir çaresizlik yaşamıştım; şimdi Albertine ’in akşama eve dönmüş olacağını bilsem de, döneceği düşüncesiyle kendimi yatıştırmadan önceki (“Mademoiselle Albertine bavullarını istedi, Mademoiselle Albertine gitti” sözlerini izleyen) birkaç saniye içinde hissettiğim acı kendiliğinden içimde canlanıyor ve tıpkı ilk andaki gibi, yani Albertine ’in yakında döneceğini sanki hâlâ bilmiyormuşum gibi kalbime saplanıyordu. Öte yandan, Albertine ’in dönmesi şarttı, ama kendiliğinden dönmesi gerekiyordu. Hangi varsayımı temel alırsam alayım, bir girişimde bulunuyormuş, dönmesi için yalvarıyormuş izlenimi uyandırmam, amacıma ters düşerdi. Hiç şüphesiz, Gilberte ’ten vazgeçtiğim gibi Albertine ’den vazgeçecek gücüm yoktu artık. Benim istediğim, Albertine ’i tekrar görmekten de çok, eskisinden daha zayıf olan kalbimin artık tahammül edemediği fiziksel acıya bir son vermekti. Ayrıca, çalışma konusunda olsun, başka konularda olsun, irademi kullanmamayı alışkanlık haline getirdiğimden, iyice korkak olmuştum. Ama hepsinden önemlisi, bu acı, çeşitli nedenlerden ötürü diğerleriyle kıyaslanamayacak kadar büyüktü; belki de en önemli neden, Mme de Guermantes ’la ve Gilberte ’le tensel bir haz yaşamamış olmam değil, onları her gün, günün her saatinde görmediğim için, böyle bir imkânım ve dolayısıyla ihtiyacım olmadığı için, onlara duyduğum aşkta Alışkanlığın muazzam gücünün eksik olmasıydı. Şimdi iradesiz kalan, acıya kendi rızasıyla katlanamayan kalbim, Albertine ’in ne pahasına olursa olsun geri dönmesi dışında bir çözüme ihtimal vermediği için, bunun tam tersi bir çözüm (isteyerek vazgeçiş, tedrici tevekkül), Gilberte örneğinde o çözümü bizzat seçmiş olmasam, bana ancak romanlarda yer alabilecek, hayata geçirilemeyecek bir şey gibi görünürdü belki. Ama tecrübeyle öteki çözümün de, üstelik aynı kişi tarafından kabul edilebileceğini biliyordum, çünkü pek de fazla değişmemiştim. Yalnız zaman üzerine düşeni yapmış, beni yaşlandırmış, Albertine ’i de ortak hayatımız süresince devamlı yanımda tutmuştu. Ama Albertine ’den vazgeçmesem de, en azından Gilberte ’e karşı hislerimden bir şey kalmıştı geriye: Dönmesi için yalvararak Albertine ’in gözünde iğrenç bir oyuncak olmayı istemeyecek kadar gururluydum; ben dönmesini önemsiyormuş gibi görünmeden geri gelmesini istiyordum. Vakit kaybetmemek için yataktan kalktım, ama acı beni olduğum yere çiviledi: O gittiğinden beri ilk kez yataktan kalkıyordum. Her şeye rağmen, hemen giyinip Albertine ’in kapıcısına giderek bilgi almalıydım.

Dışarıdan dayatılan manevi bir darbenin uzantısı olan acı şekil değiştirmek ister; planlar yapıp bilgi toplamaya çalışarak onu buharlaştıracağımızı umut ederiz; sayısız başkalaşım evresinden geçmesini dileriz, çünkü bu, acıyı olduğu gibi korumak kadar cesaret gerektirmez; acımızla birlikte uzandığımız yatak bize daracık, sert, soğuk gelir. Bir gayretle tekrar ayağa kalktım; odanın içinde müthiş bir temkinle ilerliyor, Albertine 'in iskemlesini, yaldızlı terlikleriyle pedallarına bastığı otomatik piyanoyu, onun kullandığı eşyaların hiçbirini görmeyecek şekilde hareket ediyordum; bu eşyaların hepsi, hatıralarımın öğrettiği özel lisanla bana Albertine 'in gidişini ikinci defa haber vermek, tercüme etmek, farklı bir yorumunu sunmak istiyorlardı. Ama ben bakmasam da görüyordum onları; bütün gücümü kaybettim ve mavi saten koltuklardan birine çöktüm; daha bir saat önce, odanın tek bir gün ışığı huzmesiyle uyuşturulmuş loşluğunda, bu mavi satenin parlaklığı sayesinde gördüğüm, tutkuyla okşadığım rüyalar şimdi çok uzağımdaydı. Heyhat! Bu koltuklarda bir önceki oturuşum, Albertine de yanımdayken olmuştu. Bu yüzden oturmaya daha fazla devam edemeyip kalktım; işte bu şekilde, beni oluşturan sayısız mütevazı benlikten, Albertine 'in gidişinden hâlâ haberi olmayan biri ortaya çıkıyor ve bilgilendirilmesi gerekiyordu; meydana gelen felaketi henüz haberdar olmayan bütün bu varlıklara, bu "benlik"lere bildirmek gerekiyordu –bunlar birer yabancı olsa, benim acıya karşı duyarlılığımı paylaşmasa, bu iş bu kadar büyük bir işkence olmazdı–; bu benliklerin her birinin de, "Albertine bavullarını –Balbec 'te anneminkilerin yanına yerleştirilirken seyrettiğim tabut biçimindeki bavullarını– istedi, Albertine gitti" sözlerini ilk kez duyması gerekiyordu. Her birine kederimi söylemem gerekiyordu; bu keder bir üzücü koşullar bütününden özgürce çıkarılan kötümser bir sonuç değildi katiyen, dışarıdan gelen, benim seçmediğim belirli bir izlenimin kesintili ve istemsiz tekrarıydı. Bu benliklerden bazılarını epey zamandır görmemiştim. Mesela (o günün berber günü olduğu aklıma gelmemişti) saçlarım kesilirken ortaya çıkan benliğim. O benliğimi unutmuştum, ortaya çıkışı, tıpkı bir cenazede, merhumeyi tanıyan emekli, yaşlı bir hizmetkârın gelişi gibi, hıçkırıklara boğdu beni. Sonra birdenbire, bir haftadır, kendime itiraf etmediğim korku nöbetleri geçirdiğimi hatırladım. Oysa o panik anlarında, kendi kendime şöyle bir mantık yürütüyordum: "Ansızın gidebileceği varsayımını düşünmek kesinlikle anlamsız. Çok saçma. Bu ihtimalden aklı başında, zeki bir adama söz etsem" (kıskançlık itiraflarda bulunmamı engellemese, rahatlamak için bunu yapardım da) "bana mutlaka, 'Siz

delirmişsiniz. Böyle bir şey imkânsız’ der.” Gerçekten de Albertine ’le aramda tek bir kavga bile olmamıştı. “İnsan bir sebep varsa gider. Gideceğini söyler. Karşısındakine cevap hakkı tanır. Öyle çekip gidilmez. Yo, hayır, çocukça bir şey. Saçma olan tek varsayım bu.” Bununla birlikte, her gün, sabah zili çaldığımda Albertine ’i evde bulunca müthiş rahatlamıştım. Françoise Albertine ’in mektubunu verdiğinde de, o imkânsız olayın, korkmamak için mevcut mantıklı sebeplere rağmen, bir bakıma günler öncesinden sezdiğim o gidişin gerçekleştiğini hemen anlamış, hiç kuşku duymamıştım. Bunu, o çaresizlik içinde neredeyse basiretimden tatmin duyarak, yakalanmasının imkânsız olduğunu bildiği halde korkan ve kendisini çağırtan sorgu yargıcının önündeki dosyanın üzerinde kurbanının adını gören katil gibi anlamıştım. Tek umudum, Albertine ’in Touraine ’e, teyzesinin evine gitmiş olmasıydı; orada yine de denetim altında sayılırdı, onu geri getirtinceye kadar pek fazla bir şey yapması mümkün olmazdı. En büyük korkum, Paris ’te kalmış veya Amsterdam ’a ya da Montjouvain ’e gitmiş olması, yani hazırlık safhası gözümden kaçmış bir entrika çevirmek üzere kaçıp gitmiş olmasıydı. Ama Paris ’i, Amsterdam ’ı, Montjouvain ’i, yani çeşitli yerleri düşünürken, sadece birer ihtimal olarak düşünmüştüm; dolayısıyla, Albertine ’in kapıcısı Touraine ’e gittiğini söylediği zaman, gitmesini istediğimi sandığım bu kent bana her yerden daha korkunç göründü, çünkü gerçekti, çünkü o ânın kesinliği ve geleceğin belirsizliği içinde kıvranarak, Albertine ’in belki uzun bir süre, belki de temelli benden ayrı yaşamak istediği bir hayata başlayışını ilk kez gözümde canlandırıyordum; bu hayatta, eskiden sık sık kafamı kurcalamış olan o bilinmezliği gerçekleştirecekti, halbuki o zamanlar bu bilinmezliğin dış kabuğunu, o anlaşılmaz, tutsak ve sevimli çehreyi elimde tutma, okşama mutluluğuna sahiptim. Aşkımın özünü oluşturan şey, bu bilinmezlikti.

Albertine ’in evinin önünde, iri gözleriyle beni seyreden yoksul bir kız çocuğu buldum; o kadar iyi huylu görünüyordu ki, sadık bir köpekmiş gibi evime çağırdım onu. Teklifime sevinmiş göründü. Evde bir süre onu kucağımda salladım, ama az sonra, Albertine ’in yokluğunu bana fazlasıyla hissettirdiği için, varlığına tahammül edemez oldum. Eline beş yüz frank sıkıştırıp gitmesini söyledim. Bununla birlikte, kısa bir süre sonra, evde bir başka kız çocuğu bulundurma fikri, yani asla yalnız, masum bir varlığın desteğinden yoksun kalmama fikri, Albertine ’in uzunca bir müddet dönmeyebileceği düşüncesine katlanabilmemi sağlayan tek hayal oldu.

Albertine ’in kendisine gelince, içimde sadece bir isim olarak yer alıyordu neredeyse; bu isim bazı ender uyanış anları dışında gelip beynime kazınıyor ve hiç silinmiyordu. Yüksek sesle düşünsem, sürekli bu ismi tekrarlardım, ağzımdan dökülen sözler bir kuşunki kadar tekdüze ve sınırlı olurdu; eskiden insanken kuşa dönüşen ve ötüşü bir zamanlar sevdiği kadının isminin aralıksız tekrarından ibaret olan masal kuşuna benzerdim. O ismi kendi kendimize söyler ve yüksek sesle telaffuz etmediğimizden, adeta içimize yazarız; isim beynimizde bir iz bırakır sanki, sonunda beynimiz, üzerine yazılar çiziktirilmiş bir duvar gibi, sevdiğimiz kişinin binlerce kere yazılmış adıyla tamamen kaplanır. Mutluyken bu ismi zihnimize sürekli yazar, bedbahtken daha da çok yazarız. Zaten bildiğimiz şeyden fazlasını bize vermeyen bu ismi tekrarladıkça, sürekli yenilenen bir tekrar ihtiyacı duyarız, ama sonunda bir bıkkınlık çöker üzerimize. O sırada tensel haz aklımdan bile geçmiyor, benliğimi altüst eden Albertine ’in sureti gözümün önünde canlanmıyordu, bedenini algılamıyordum; acımla bağlantılı olan düşünceyi –böyle bir düşünce daima vardır– ayıklamak istesem, münavebeli olarak, dönme niyeti olsun ya da olmasın, niçin gittiğine dair şüphelerim ve onu geri getirtmenin çareleri çıkardı ortaya. Kaygılarımızda bu kaygılara sebep olan kişinin minnacık bir yer kaplaması içinde bir gerçeklik, bir simge barındırır belki de. Gerçekte o kişinin şahsı pek önemli değildir; asıl önemli olan, bir zamanlar tesadüfen onunla ilgili olarak yaşadığımız ve alışkanlığın ona bağladığı duygu ve yürek daralmaları sürecidir. Söz konusu kişiyi görmek ya da görmemek, onun bize değer verip vermemesi, emrimize amade olup olmaması, meseleyi o kişiden bağımsız olarak düşünmek zorunda kalmayacağımız zaman (mesele aklımıza gelmeyecek kadar anlamsızlaştığında) ilgimizi bile çekmeyecektir; bu da, o kişinin kendisinin önemli olmadığını açıkça (mutluyken yaşadığımız sıkıntıdan da çok) kanıtlar, çünkü duygu ve yürek daralmaları süreci unutulmuştur, en azından o kişiyle bağlantılı değildir, aynı süreç tekrar gelişebilir, ama bir başkasına devredilmiştir. Daha önce, süreç henüz ilk kadına bağlıyken, mutluluğumuzun da onun şahsına bağlı olduğunu zannederiz; oysa mutluluğumuz sadece kaygımızın bitişine bağlıdır. Demek ki o sırada bilinçdışımız, bekleyişe bir son vermek için sevdiğimiz kadını bulmanın bir ölüm kalım meselesi haline gelebildiği korkunç dramın içinde sevilen kadını minicik bir figür, hatta belki unuttuğumuz, yanlış tanıdığımız, vasat sandığımız bir figür haline getiren bilinçdışımız, bizim kendimizden daha basiretlidir. Kadın figürünün minik boyutları, aşkın

gelişiminin mantıklı ve zorunlu sonucu, o aşkın öznel niteliğinin açık bir simgesidir.

Albertine ’in gitmeye karar verişi, bir milletin diplomatik eylemlerine hazırlık olarak ordusuna gösteri yaptırmasına benziyordu herhalde. Sırf benden daha iyi koşullar, daha fazla özgürlük ve konfor koparabilmek için gitmiş olmalıydı. Bu durumda, bekleyecek gücü kendimde bulabilsem, Albertine ’in hiçbir şey elde edemediğini görüp kendiliğinden döneceği âna kadar sabredebilsem, kazanan ben olurdum. Ama sadece kazanmanın önemli olduğu iskambil oyunlarında ve savaşta blöfe karşı durabilsek de, aşkın ve kıskançlığın, hele hele acının yarattığı koşullar çok farklıdır. Beklemeye, “dayanmaya” karar verip Albertine ’in günler, belki haftalar boyu uzağımda kalmasını kabullendiğim takdirde, bir yılı aşkın bir süredir güttüğüm amaca, yani onu bir saat bile serbest bırakmama hedefine aykırı davranmış olacaktım. Beni istediği gibi aldatacak zamanı ve imkânı ona sağlayacak olursam, bütün önlemlerim boşa gidecekti; Albertine sonunda teslim olsa da, yalnız kaldığı zamanı ben unutamayacaktım; sonunda galip gelsem de, geçmişte, yani geri dönüşsüz biçimde yenilmiş olacaktım.

Albertine ’i geri getirtme çarelerine gelince, daha iyi koşullarla geri çağrılma umuduyla gittiği varsayımı ne kadar akla yakınsa, bu çarelerin sonuç verme ihtimali de o kadar yüksekti. Albertine ’in samimiyetine inanmayan kişilerin, mesela Françoise ’ın gözünde, bu varsayım kesinlikle akla yakındı tabii. Ama mantığım, daha ben hiçbir şey bilmezken kimi huysuzlukları, kimi davranışları sadece Albertine ’in kesin bir ayrılığı planlamasıyla açıklayan mantığım, plan gerçekleştiğinde bu ayrılığın bir numaradan ibaret olduğuna inanmakta zorlanıyordu. Benden değil, mantığımdan söz ediyorum. Numara varsayımı benim için şüpheli olduğu ölçüde gerekli hale gelmekte, gerçeğe uygunluğu azaldıkça güçlenmekteydi. İnsan kendini uçurumun kenarında bulduğunda, Tanrı kendisini terk etmiş gibi göründüğü anda, Tanrı ’dan bir mucize beklemek konusunda tereddüde düşmez. Bu olayda dedektiflerin en dertlisi, ama aynı zamanda en uyuşuğu olduğumu kabul ediyorum. Ne var ki, Albertine ’i sürekli başkalarına izletme alışkanlığı yüzünden kaybettiğim melekeleri kaçışı bana tekrar kazandırmamıştı. Aklıma gelen tek çare, onu aramakla bir başkasını görevlendirmekti. Bu başkası Saint-Loup oldu, görevi üstlendi. Onca gündür süren kaygıyı başka birine aktarmak beni sevindirdi, başarıdan emin, kıpır kıpırdım; ellerim aniden eskisi gibi kupkuru oldu, Françoise ’ın “Mademoiselle Albertine gitti” sözleri üzerine ellerime

musallat olan terden kurtuldum. Hatırlanacağı gibi, Albertine ’le birlikte yaşamaya, hatta evlenmeye karar verişimin sebebi, onu gözetme, ne yaptığını bilme, Mlle Vinteuil ’le eski alışkanlıklarını sürdürmesini engelleme isteğiydi. Balbec ’teki ifşaatının yarattığı o korkunç ıstırap ânında, en kötümser tahminlerimde bile hayal etme cesaretini gösteremeyeceğim şeyi Albertine, son derece olağan bir şeymiş gibi söylediği ve ben de hayatta yaşadığım en büyük keder olduğu halde olağan karşılarmış gibi görünmeyi başardığım esnada vermiştim bu kararı. (Bütün vaktini yanlış birtakım küçük tahminlerde bulunmakla geçiren kıskançlığın gerçeği keşfetmeye gelince ne yoksul bir hayal gücü sergilediği şaşılacak şeydir.) Her şeyden önce, Albertine ’in kötü bir şeyler yapmasını engelleme ihtiyacından doğan bu aşk, daha sonra kaynağının izini hep korumuştu. Albertine ’le birlikte olmak pek de umurumda değildi, önemli olan, o “kaçak varlığın” şuraya ya da buraya gitmesini engellemekti. Bunu engellemek için de, gittiği yerlerde ona refakat edenlerin gözlerine ve varlığına güvenmiştim; akşama bana teskin edici bir rapor sundukları sürece, endişelerim dağılıp iyimserliğe dönüşüyordu.

Albertine ’in ne pahasına olursa olsun, o akşam mutlaka dönmüş olacağı konusunda kendi kendime teminat verdikten sonra, Françoise ’ın Albertine ’in gittiğini söyleyerek kalbime sapladığı acı (çünkü o anda gafil avlanan benliğim bu ayrılığı kesin zannetmişti) askıya alınmıştı. Ama başlangıçtaki acı bir kesintinin ardından, bağımsız varlığının bir hamlesiyle içimde kendiliğinden canlandığında, hep eskisi kadar korkunç bir acıydı, çünkü Albertine ’i o gece geri getirteceğime dair kendi kendime verdiğim teskin edici sözden daha eskiydi. Acım kendisini yatıştırabilecek bu vaatten habersizdi. Albertine ’i geri getirtme çarelerini harekete geçirebilmek için, bir kez daha, bu tutum daha önce başarılı olduğu için değil de, Albertine ’e âşık olduğumdan beri hep aynı tutumu benimsediğim için, sanki onu sevmiyormuş, gidişinden ötürü acı çekmiyormuş gibi yapmaya, ona yalan söylemeyi sürdürmeye mahkûmdum. Şahsen ondan vazgeçmiş gibi göründükçe, onu geri getirtme çabalarımda daha ısrarlı olabilirdim. Albertine ’e, gidişini kesin bir ayrılık gibi gördüğümü belirten bir veda mektubu yazmayı, öte yandan da, Saint-Loup ’yu sanki benden habersiz gitmiş gibi, Albertine ’in bir an önce dönmesi için elinden geldiğince baskı yapmak üzere Mme Bontemps ’a göndermeyi düşünüyordum. Hiç şüphesiz, başlangıçta sahteyken sonunda gerçeğe dönüşen bir kayıtsızlıkla dolu mektuplar yazmanın tehlikesini Gilberte ’le yaşamıştım. Bu tecrübenin

Gilberte ’e yazdığım türden mektupları Albertine ’e yazmamı engellemesi gerekirdi. Ama tecrübe dediğimiz şey, kişiliğimizin bir özelliğinin kendi nazarımızda açıklık kazanmasından ibarettir; bu kişilik özelliği doğal olarak tekrar ortaya çıkar, üstelik bir kez sergilemiş olduğumuz için, daha da güçlü biçimde ortaya çıkar, ilk defasında bizi yönlendirmiş olan güdü, hatıranın çeşitli telkinleriyle pekişir. Bireyler açısından (hatta yanılgılarında ısrar eden, giderek daha ağır hatalara düşen uluslar açısından) kaçınılması en zor hırsızlık, kendinden çalmaktır.

Paris ’te olduğunu bildiğim Saint-Loup ’yu derhal çağırttım; tıpkı eskiden Doncières ’de sergilediği sürat ve pratiklikle hemen koşup geldi ve vakit geçirmeden Touraine ’e gitmeyi kabul etti. Ona şöyle bir plan önerdim: Trenle Châtellerault ’ya gidecek, Mme Bontemps ’ın evini bulacak ve Albertine ’in evden çıkmasını bekleyecekti, çünkü Albertine onu tanıyabilirdi. “Yani bahsettiğin kız beni tanıyor mu?” diye sordu. Muhtemelen tanımadığını söyledim. Bu plan içimi sonsuz bir sevinçle doldurdu. Oysa başlangıçta kendime verdiğim sözle taban tabana zıttı: Albertine ’in peşinde koşuyormuş izlenimi uyandırmayacak şekilde hareket etme sözü vermiştim kendime; halbuki bu plan kaçınılmaz olarak böyle bir izlenim uyandıracaktı; ne var ki, “yapılması gereken”e göre müthiş bir avantajı vardı, o da, kendi kendime, benim gönderdiğim birinin Albertine ’i göreceğini ve muhtemelen geri getireceğini söylememe imkân tanımasıydı. Başlangıçta gönlümde yatan şeyi açıkça görebilseydim, gölgelerin arasına gizlenmiş, kınadığım bu çözümün irade eksikliği yüzünden, benimsemeye karar verdiğim, sabretmeye dayalı çözümlere baskın çıkacağını öngörebilirdim. Saint-Loup, bu konuda ona hiçbir şey söylemediğim halde, bütün kış boyunca bir genç kızın evimde yaşadığını öğrenince biraz şaşırmıştı zaten, ayrıca Balbec ’teki genç kızdan da bana sık sık söz ettiği halde, ben hiçbir defasında, “O şimdi burada yaşıyor” demediğim için, kendisine güvenmeyişime kırılmış olabilirdi. Mme Bontemps ’ın ona Balbec ’ten söz etme ihtimali de vardı elbette. Ama Saint-Loup bir an önce gidip dönsün diye o kadar sabırsızlanıyordum ki, bu seyahatin muhtemel sonuçlarını düşünecek durumda değildim. Albertine ’i tanıması ihtimaline gelince (Doncières ’de onunla karşılaştığında bakmaktan ısrarla kaçınmış olması bir yana), herkesin de söylediği gibi, Albertine o kadar değişmiş ve şişmanlamıştı ki, Saint-Loup ’nun onu tanıması pek zayıf bir ihtimaldi. Saint-Loup, Albertine ’in bir resmi olup olmadığını sordu. Önce hayır dedim, çünkü Albertine ’i sadece trende şöyle bir görmüş olmasına rağmen,

aşağı yukarı Balbec döneminde çekilmiş olan bendeki fotoğrafına bakıp tanımasından korktum. Ama sonra, fotoğraftaki Albertine ’in Balbec ’tekinden muhtemelen şimdiki Albertine kadar farklı olduğunu ve Saint-Loup ’nun onu yüz yüze de, fotoğrafta da tanıyamayacağını düşündüm. Ben fotoğrafı ararken, o da beni teskin etmek için usulca alnımı sıvazlıyordu. Istırap çektiğimi tahmin edip üzülmesi beni duygulandırdı. Her şeyden önce, Saint-Loup, Rachel ’den ayrılmış olsa da, o sıralar yaşadığı duygular henüz taze sayılırdı, tıpkı bizimle aynı hastalıktan mustarip kişilere kendimizi yakın hissetmemiz gibi, bu tür acılara özel bir merhamet, bir yakınlık duyması doğaldı. Ayrıca Saint-Loup beni o kadar severdi ki, benim acı çekmeme katlanamazdı. Bu yüzden de, benim bu acıları çekmeme sebep olan kadına hayranlıkla karışık bir hınç besliyordu. Onun gözünde ben o kadar üstün bir yaratıktım ki, bir başka insana tabi olmam için, o insanın tam anlamıyla olağanüstü biri olması gerekirdi. Fotoğrafa bakınca Albertine ’i güzel bulacağını düşünüyordum, ama yine de, Troyalı ihtiyarların Helena ’dan etkilendikleri şekilde etkilenmesini beklemediğimden, bir yandan fotoğrafı ararken, bir yandan da alçakgönüllülükle, “Hayal kırıklığına uğrama sakın, bir kere fotoğraf pek başarılı sayılmaz, ayrıca kendisi de öyle göz kamaştırıcı güzellikte bir kız değil, çok sevimli, o kadar” diyordum. Saint-Loup, beni böyle bir umutsuzluğa ve telaşa düşüren kızı hayalinde canlandırmaya çalışarak, saf ve samimi bir heyecanla, “Yo, hayır, harikulade bir yaratık olduğundan eminim, dedi. Sana acı çektirdiği için kızıyorum ona, ama senin gibi tepeden tırnağa sanatkâr, güzelliğin her türüne hayran ve böylesine sevgi dolu birinin güzelliği bir kadında bulduğu zaman herkesten çok acı çekmesi de kaçınılmazdı.” Fotoğrafı nihayet bulmuştum. Robert ona resmi uzattığımı fark etmeyip, “Harika bir yaratık olduğundan eminim” diye devam etti. Sonra birden fotoğrafı gördü, bir süre elinde tuttu. Çehresinde aptallığa varan bir şaşkınlık okunuyordu. “Sevdiğin kız bu mu?” dedi sonunda; beni gücendirme korkusu sesindeki şaşkınlığı dizginliyordu. Hiçbir yorum yapmadı; bir hastanın, –eskiden üstün nitelikli bir adam ve dostunuz da olsa– şimdi tamamen çıldırmış olan, ilahi bir varlığın kendisine göründüğünü anlatan ve sizin aklı başında biri olarak bir yorgan gördüğünüz yerde hâlâ o ilahi varlığı görmeye devam eden bir delinin karşısında takınacağınız mantıklı, temkinli ve mecburen biraz küçümser havaya bürünmüştü. Robert ’in şaşkınlığını derhal anladım, ben de onun metresini gördüğümde aynı şaşkınlığı yaşamıştım; arada tek fark vardı: Ben daha önceden tanıdığım bir kadın bulmuştum karşımda, Robert

ise Albertine ’i hiç görmediğini zannediyordu. Ama muhtemelen aynı insana bakarken ikimizin gördüğü şey arasındaki fark, iki örnekte de aynı derecede büyüktü. Balbec ’te Albertine ’e bakarken görme duyusuna ufak ufak tat, koku ve dokunma duyularını eklemeye başladığım zamanlar geride kalmıştı. O zamandan bu yana, daha derin, daha tatlı, daha tanımlanamaz duyular, sonra da acılı duyular öncekilere eklenmişti. Kısacası, Albertine, etrafı karla kaplanmış bir taş gibi, kalbimin düzleminden geçen muazzam bir yapının yaratıcı çekirdeğinden başka bir şey değildi. Bütün bu duyu katmanları Robert için görünmez olduğundan, o sadece bir tortu görüyor, bense, aksine, katmanlar engellediği için o tortuyu göremiyordum. Albertine ’in fotoğrafını gördüğünde Robert ’i sarsan şey, Helena ’nın geçişini görüp

Bir bakış bakar, kaybolur bütün acılar

diyen Troyalı ihtiyarların heyecanı değil, onun tam zıddı, “Nasıl olur, onca kaygı, onca keder, onca çılgınlık bunun için miydi?” dedirten bir şaşkınlıktı. İtiraf etmek gerekir ki, sevdiğimiz birine ıstırap çektirmiş, hayatını altüst etmiş, bazen de ölümüne sebep olmuş kişiyi görünce, bu tür bir tepki göstermek Troyalı ihtiyarların tepkisinden çok daha yaygındır; dahası, olağan tepki budur. Bunun sebebi, ne aşkın kişisel olması, ne de kendimiz âşık değilken, doğal olarak aşktan kaçınılabileceğini düşünmemiz ve başkalarının çılgınlığı üzerine felsefe yapmamızdır. Hayır, sebebi şudur: Aşk bunca ıstıraba yol açtığı bir noktaya geldiğinde, kadının çehresiyle âşığın gözleri arasında duran duyulardan oluşan yapı –bir çeşmeyi gizleyen kar tabakası gibi kadının çehresini saran ve gizleyen devâsâ acı kozası– o kadar yükselmiştir ki, âşığın bakışlarının ulaştığı, haz ve acıyla karşılaştığı noktayla başkalarının gördüğü nokta arasındaki mesafe, gerçek güneşle bizim gökyüzünde, yoğunlaşan ışığı yüzünden onu gördüğümüz yer arasındaki mesafe kadar büyüktür. Üstelik bu süre boyunca, sevilen kadının en feci başkalaşımlarını âşığın nazarında görünmez kılan acı ve sevgi kozasının ardındaki çehre yaşlanacak ve değişecek vakti bulmuştur. Öyle ki, âşığın ilk gördüğü çehre sevmeye ve acı çekmeye başladıktan sonra gördüğü çehreden ne kadar uzaksa, ters yönde, kayıtsız seyircinin şimdi göreceği çehreden de bir o kadar uzaktır. (Robert genç bir kızın fotoğrafı yerine yaşlı bir metresin fotoğrafını görse ne olurdu?) Hatta bu kadar şaşırmak için, onca felakete yol açan kadını ilk kez görüyor olmamız da

gerekmez. Çoğu kez, büyükamcamın Odette ’i tanıması gibi, onu zaten tanırız. O zaman görüş farklılığı yalnız dış görünüşte değil, kişilik ve şahsi önemde de ortaya çıkar. Büyük ihtimalle kendisine âşık olan erkeğe acı çektiren kadın, ona aldırmayan bir başka erkeğin karşısında daima iyi huylu olmuştur, örneğin Swann ’a karşı son derece zalim olan Odette, büyükamcamın kibar, tatlı “pembeli hanım”ıydı; yine büyük ihtimalle, kendisine âşık olan erkek tarafından her kararı sanki kılık değiştirmiş bir tanrıymışçasına, korkuyla tahmin edilmeye çalışılan kadın, ona âşık olmayan birinin nazarında, üzerinde durmaya bile değmeyecek, karşısındakinin her istediğini yapmaya dünden razı bir kadındır, örneğin Saint-Loup ’nun metresi, benim gözümde onca kez bana teklif edilmiş olan “Rachel ne zaman ki Tanrı ’nın”dı sadece. Onu Saint-Loup ’nun yanında ilk gördüğümde, böyle bir kadının belirli bir gecede ne yaptığını, birine alçak sesle ne dediğini veya niçin ayrılmak istediğini bilmemenin bir işkenceye dönüşebilmesine ne kadar şaşırdığımı hatırlıyordum. Öte yandan, kalbimin ve hayatımın her telinin titrek ve beceriksiz bir acıyla yöneldiği Albertine ’e ait geçmişin Saint-Loup ’nun gözünde aynı derecede anlamsız olduğunu, belki bir gün benim gözümde de öyle olacağını hissediyordum; zaman içinde Albertine ’in geçmiş hayatının önemsizliği ya da ciddiyeti konusunda, o andaki bakış açımdan Saint-Loup ’nun bakış açısına geçebilirdim; çünkü Saint-Loup ’nun veya âşık erkek dışındaki herhangi birinin aklından geçenler konusunda hayallere kapılmıyordum. Bu da beni pek üzmüyordu. Güzel kadınlar hayal gücünden yoksun erkeklerin olsun. Elstir ’in Odette portresi gibi gerçeğine benzemeyen, bir metresten çok çarpıtıcı aşkın resmi olan dâhiyane bir portrenin nice hayatın trajik açıklaması olduğunu hatırladım. O portrenin tek eksiği –birçok portrede var olan bir özellik– hem büyük bir ressamın, hem de bir âşığın elinden çıkmış olma özelliğiydi (üstelik Elstir ’in, Odette ’in âşığı olduğu söylenirdi). Çılgınlıklarını kimsenin anlayamadığı bir âşığın bütün hayatı, bir Swann ’ın bütün hayatı bu benzemezliği kanıtlar. Ama âşık aynı zamanda Elstir gibi ressamsa, muamma çözülür, nihayet karşımızda sıradan birinin o kadında hiç fark etmediği o dudakları, kimsenin dikkatini çekmeyen o burnu, aklımızdan geçmeyen o duruşu buluruz. Portre, “Benim sevdiğim, bana acı çektiren, sürekli karşımda gördüğüm, işte buydu” der. Bense vaktiyle Rachel ’e Saint-Loup ’nun kendiliğinden eklediği şeyleri düşünce yoluyla eklemeye çalışmışken, şimdi tersine bir işleyişle, Albertine bileşiminden kendi kalbimin ve zihnimin katkısını çıkarmaya, Rachel bana nasıl

göründüyse Albertine ’in de Saint-Loup ’ya nasıl göründüğünü anlamaya çalışıyordum. Peki ama, bunun ne önemi vardır? Bu farkı kendimiz görebilsek bile, ne kadar önemserdik? Eski Balbec günlerinde, Albertine Incarville ’in kemerleri altında beni bekleyip otomobile atladığı sıralarda, henüz “kalınlaşmamış”, aksine, aşırı hareketten fazlasıyla süzülmüştü; o sıska haliyle, sadece çirkin burnunun ucunu ve yandan bakınca beyaz kurtlara benzeyen solgun yanaklarını gösteren çirkin bir şapkayla bildiğim Albertine ’e pek benzemiyordu, yine de otomobile atladığında onun Albertine olduğunu, randevuya sadık kaldığını ve başka bir yere gitmediğini anlıyordum; bu da yeterlidir; sevdiğimiz şey fazlasıyla geçmişte, birlikte harcadığımız zamanda kaldığı için, kadının tamamına ihtiyaç duymayız; sadece yanımızdaki kadının o olduğundan emin olmak, seven kişi için güzellikten apayrı bir önem taşıyan kimliği konusunda yanılmamak isteriz; yanaklar çökse de, beden zayıflasa da, başlangıçta başkalarının gözünde bir güzeli hâkimiyeti altına almış olmaktan en çok gurur duyan erkeklerin nazarında bile, çehrenin ufacık bir parçası, bir kadının sabit kişiliğinin özetlendiği işaret, o cebir formülü, o sabit değer en yüksek sosyetede aranılan, eskiden sosyete hayatından hoşlanan bir erkeğin artık bir tek gecesini bile sosyeteye ayıramaması için yeterlidir, çünkü bütün vaktini uyku saati gelinceye kadar, sevdiği kadının saçını taramakla geçirir ya da onunla birlikte olabilmek için, kadının kendisiyle olması veya sırf başkalarıyla olmaması için, hiçbir şey yapmadan yanında durur.

“Emin misin? diye sordu Robert. O kadına damdan düşer gibi, kocasının seçim komitesi için otuz bin frank teklif edebilir miyim? O kadar namussuz mudur? Eğer yanılmıyorsan, üç bin frank yeterli olur. —Hayır, rica ederim, benim için bu kadar önemli olan bir konuda tasarruf yapma. Şöyle diyeceksin, zaten söyleyeceklerinde bir gerçek payı da var: ‘Arkadaşım bu otuz bin frangı nişanlısının eniştesinin komitesi için bir akrabasından istemişti. Bu parayı ona nişan sebebiyle verdiler. O da Albertine ’in hiçbir şeyden haberi olmasın diye parayı size getirmemi benden rica etmişti. Sonra Albertine onu terk etti. Arkadaşım ne yapacağını bilemiyor. Albertine ’le evlenmezse, otuz bin frangı iade etmek zorunda. Evleneceklerse, en azından görünüşü kurtarmak için Albertine ’in derhal dönmesi gerekir, çünkü bu kaçamağın uzaması çirkin bir izlenim uyandırır. ’ Bütün bunların uydurma olduğunu mu düşünüyorsun? —Yok canım” dedi Saint-Loup, iyiliğinden, kibarlığından ve koşulların çoğu kez zannettiğimizden daha tuhaf olduğunu bildiği için. Aslında bu otuz bin

frank meselesinde ona söylediğim gibi epey bir gerçek payı olmaması için hiçbir neden yoktu. Doğru olabilirdi, ama değildi ve gerçek payı olduğu da yalandı. Ama Robert ’le ben, bir dostun aşk derdine düşmüş arkadaşına yardım etmeyi içtenlikle istediği her konuşmada olduğu gibi, birbirimize yalan söylüyorduk. Öğüt veren, destek olan, teselli eden arkadaş ötekinin derdine merhamet duyabilir, ama acısını hissedemez ve dostuna ne kadar iyi davranırsa, o kadar yalan söyler. Dostu ise, yardım etmesi için gerekli itirafları yapar, ama belki tam da bu nedenle, yardım etsin diye, birçok şeyi de ondan gizler. Sonuçta iki dosttan mutlu olanı, zahmete katlanan, bir yolculuğa çıkan, bir görevi yerine getiren, ama içinde acı taşımayandır. Ben o anda, Doncières ’de Rachel tarafından terk edildiğini zanneden Robert ’dim. “Tamam, sen nasıl istersen; hakarete uğrasam da, senin uğruna peşinen kabul ediyorum. Pek üstü kapalı bile olmayan bu pazarlık bana biraz tuhaf geliyor gerçi, ama bu dünyada otuz bin frank uğruna yeğenlerine Touraine ’de kalmamasını söylemekten çok daha zor şeyler yapabilecek düşesler, hem de pek sofu geçinen düşesler olduğunu biliyorum. Sonuçta, senin bir isteğini yerine getirmek benim için çifte zevk, aksi takdirde benimle görüşmeye razı olmuyorsun. Evlenecek olursam, diye ekledi, daha fazla görüşmez miyiz, benim evimi kendi evin saymaz mısın?...” Sözünü birden kesti, çünkü (diye düşünmüştüm o sırada) ben de evlenirsem, Albertine ’in karısının yakın arkadaşı olamayacağını düşündü. Robert ’in Guermantes Prensi ’nin kızıyla evlenme ihtimalinden Cambremer ’lerin söz etmiş olduğunu hatırladım.

Robert tren tarifesine göz atınca, ancak akşama yola çıkabileceğini gördü. Françoise, “Çalışma odasından Mlle Albertine ’in yatağını çıkarayım mı? diye sordu. —Aksine, yatağı hazırlamak gerekir” dedim. Albertine ’in bugün yarın geleceğini umuyordum ve Françoise ’ın bu konuda şüpheye yer olduğunu düşünmesini bile istemiyordum. Albertine ’in gidişi katiyen beni daha az sevdiği anlamına gelmeyen, ikimizin kararlaştırdığı bir şey gibi görünmeliydi. Ama Françoise bana inanmayarak değilse bile, şüpheyle baktı. O da iki varsayım üzerinde duruyordu. Burun delikleri açılmıştı, küskünlük kokusu alıyordu, bunu uzun zamandır seziyor olmalıydı. Tam emin olamıyorsa eğer, belki de bunun tek nedeni, tıpkı benim gibi fazlasıyla zevk alacağı bir şeye yüzde yüz inanmaktan kaçınmasıydı. Artık meselenin ağırlığı benim bitkin zihnimden kalkıp Saint-Loup ’ya yüklenmişti. Sevinçliydim, hafiflemiştim, çünkü bir karar vermiştim, kendi kendime, “Lafı gediğine oturttum” diyordum.

Saint-Loup trene ancak binmiş olmalıydı ki, sofada Bloch ’la karşılaştım; zili çaldığını duymamıştım, onu bir müddet misafir etmek zorunda kaldım. Kısa bir süre önce, (Balbec ’ten tanıdığı) Albertine ’in keyifsiz olduğu bir gün, ikimize rastlamıştı. “M. Bontemps ’la bir akşam yemeği yedim, dedi, kendisine epeyce sözüm geçtiği için, yeğeninin sana pek iyi davranmamasına üzüldüğümü, kızı uyarmasının iyi olacağını söyledim.” Öfkeden köpürüyordum; bu ricalar, şikâyetler Saint-Loup ’nun girişimini baltalayacaktı; Albertine ’in nazarında ben doğrudan işin içine girmiş, ona yalvarır konuma düşmüştüm. Bu yetmezmiş gibi Françoise da sofadaydı ve her şeyi işitmekteydi. Bloch ’a sitem üstüne sitem ettim, kendisini bu işle katiyen görevlendirmemiş olduğumu ve ayrıca tamamen yanıldığını söyledim. Bloch o andan itibaren gülümseyip durdu; gülüşünün sebebi sanırım sevinçten ziyade, beni kızdırmış olmaktan duyduğu rahatsızlıktı. Böyle öfkelenmeme şaşırdığını söylüyordu gülerek. Bu sözleri belki patavatsızlığını hafifletmek için söylüyordu, belki korkak bir kişiliğe sahip olduğu ve suyun üstündeki denizanaları gibi yalanların arasında neşeyle, tembel tembel yaşadığı için, belki de bambaşka yapıda biri olsaydı bile, başkaları asla bizim bakış açımızı paylaşamayacaklarından, rastgele söylenen sözlerin vereceği zararın önemini de kavramadıkları için. Bloch ’un yol açtığı soruna bir çözüm bulamayıp onu göndermiştim ki, kapı tekrar çalındı ve Françoise karakola çağrıldığımı bildiren bir kâğıt getirdi. Bir saatliğine eve getirdiğim küçük kızın ailesi şikâyetçi olmuştu, çocuk kaçırmayla suçlanıyordum. Hayatta öyle anlar vardır ki, başımıza gelen, Wagner ’in laytmotifleri gibi iç içe geçen dertlerin çokluğundan ve o sırada ortaya çıkan bir fikirden, yani olayların aklımız tarafından gelecek diye adlandırılan zavallı aynacıkta görünen yansımalar bütününde yer almadığı, dışarıda bir yerde bulunduğu ve suçüstü yaparcasına ansızın ortaya çıkıverdikleri fikrinden bir güzellik doğar. Bir olay, kendi haline bırakıldığında bile, başarısızlık yüzünden gözümüzde büyüdüğü veya memnuniyet yüzünden küçüldüğü için, değişir. Ama olaylar nadiren tek başlarınadırlar. Olayların uyandırdığı duygular birbiriyle çatışır; korku, karakola giderken de hissettiğim gibi, gönül acıları üzerinde bir ölçüde, anlık da olsa etkili bir vantuz işlevi görür. Karakolda çocuğun annesiyle babası bana hakaret etti, “Biz sizin bildiğiniz alçaklardan değiliz” diyerek, bütün itirazlarıma rağmen beş yüz frangı geri verdiler; başkomiser ise, ağır ceza mahkemesi başkanlarının taşı gediğine koymadaki ustalığının eşsiz bir örneğini sunarak, söylediğim her cümleden bir kelimeyi seçip hem esprili,

hem altından kalkılması imkânsız bir cevap yapıştırıyordu. Benim masum olabileceğim ihtimali üzerinde durulmadı bile, çünkü kimsenin bir an için olsun kabul etmeye yanaşmadığı tek varsayımdı. Buna rağmen, yaptıkları suçlamayı kanıtlamanın zorluğu yüzünden, çocuğun ailesi yanımızdayken işittiğim şiddetli azarla kurtuldum. Gelgelelim, anneyle baba gider gitmez, küçük kızlardan hoşlanan başkomiser ağız değiştirdi ve bana suçortağıymışız gibi çıkıştı: “Bir dahaki sefere daha dikkatli olun. Böyle aniden kaçırmaya kalkarsanız olmaz tabii. Ayrıca her yerde o kız çocuğundan iyisini bulabilirsiniz, hem de çok daha ucuza. Meblağ fazlasıyla yüksekti.” Gerçeği açıklamaya kalkışsam anlamayacağını hissettiğim için hiçbir şey söylemedim ve gitmeme izin vermesinden yararlanıp oradan ayrıldım. Eve dönerken, yolda rastladığım herkes benim her hareketimi izlemekle görevli birer müfettiş gibi göründü gözüme. Ama bu ana tema da Bloch ’a karşı öfke teması gibi silindi ve yerini Albertine ’in gidişi temasına bıraktı. Bu laytmotif tekrar yükselmekteydi, ama Saint-Loup yola çıktığı için, şimdi neredeyse neşeli bir tonda tekrarlanıyordu. Arkadaşım Mme Bontemps ’la görüşmeyi üstlendiğinden beri acılarım hafiflemişti. Duygularımın sebebini eyleme geçmiş olmama bağlıyor ve buna içtenlikle inanıyordum, çünkü ruhumuzda nelerin gizlendiğini asla bilmeyiz. Aslında mutluluğumun sebebi zannettiğim gibi, kararsızlığımı Saint-Loup ’ya devretmiş olmam değildi. Öte yandan tamamen yanılıyor da sayılmazdım; talihsiz bir olayın (olayların dörtte üçü talihsizdir) birebir çaresi karar vermektir; çünkü verilen karar düşüncelerimizde ani bir yön değişikliği yaratır, geçmiş olaydan kaynaklanan ve o olayın titreşimini uzatan düşüncelerin akışını durdurur ve dışarıdan, gelecekten gelen zıt düşüncelerin tersine akışıyla böler. Ama bu yeni düşünceler, bilhassa geleceğin derinliklerinden bir umut getirdikleri zaman bize iyi gelirler (o esnada zihnimi kuşatan düşünceler bu türdendi). Aslında beni öylesine mutlu eden şey, Saint-Loup ’nun görevini başaracağından ve dolayısıyla Albertine ’in mutlaka döneceğinden gizlice emin olmamdı. İlk gün Saint-Loup ’dan haber alamayıp tekrar acı çekmeye başlayınca bunu anladım. Demek ki mutluluğumun sebebi, bir karar vermiş, Saint-Loup ’yu tam yetkiyle donatmış olmam değildi, öyle olsa, mutluluğum sürerdi; asıl sebep, “Sonu nereye varırsa varsın” derken, “Sonuç kesinlikle başarılı olacak” diye düşünmemdi. Haberin gecikmesiyle ortaya çıkan düşünce, yani sonucun başarıdan başka bir şey de olabileceği fikri benim için o kadar korkunçtu ki, bütün neşemi kaybetmiştim. Başka sebeplere atfettiğimiz ve

aslında mutlu olayların meydana geleceği yolundaki öngörümüzden, umudumuzdan kaynaklanan neşe, istediğimiz şeyin gerçekleşeceğinden şüphe duyduğumuz anda sona erer ve tekrar kedere boğuluruz. Duygu dünyamızın çatısını ayakta tutan şey, daima görünmez bir inançtır, bu inanç yok olduğu anda çatı sallanmaya başlar. Bizim gözümüzde insanların değerinin veya değersizliğinin, onlarla görüşmenin verdiği heyecanın veya sıkıntının bu inançtan kaynaklandığını görmüştük. Benzer biçimde, inanç sırf biteceğinden emin olduğumuz için bir kederi azımsayıp ona tahammül etmemizi sağlayabilir veya aynı keder aniden gözümüzde o kadar büyür ki, bir insanın varlığı bizim için kendi hayatımız kadar, bazen daha bile değerli olur. Nihayet son bir şey, yüreğimdeki acıyı ilk andaki kadar keskin hale getirdi (daha önce keskinliğini kaybettiğini itiraf etmem gerekir): Albertine ’in mektubundaki bir cümleyi tekrar okumuştum. Birini istediğimiz kadar sevelim, onu kaybetmenin acısı ıstırabımızla baş başayken, zihnimiz bu ıstırabın şeklini bir ölçüde belirlediğinde, tahammül edilebilir bir şeydir; oysa bundan daha farklı, o kadar insani ve bize ait olmayan, manevi âlemdeki, yürek nahiyesindeki bir kaza kadar beklenmedik ve garip bir ıstırap vardır ki, doğrudan insanın kendisinden ziyade onu bir daha göremeyeceğimizi ne şekilde öğrendiğimizden kaynaklanır. Albertine ’i usulca ağlayarak düşünebilir, onu tıpkı bir gece önceki gibi o gece de görmemeyi kabullenebilirdim, ama “kararım kesin” sözlerini tekrar okumak farklı bir şeydi, tehlikeli bir ilacı yutup belki de ölümcül olacak bir kalp krizi geçirmek gibi bir şeydi. Nesneler, olaylar, ayrılık mektupları bizzat insanların bizde yaratabileceği ıstırabı artıran ve niteliğini değiştiren özel bir tehlike içerirler. Ne var ki, bu acı kısa sürdü. Her şeye rağmen, Saint-Loup ’nun becerisine o kadar güveniyordum, başaracağından o kadar emindim ve Albertine ’in döneceğine o kadar kesin gözüyle bakıyordum ki, dönmesini istemekte haklı olup olmadığımı düşündüm. Yine de döneceğine seviniyordum. Maalesef, karakol meselesinin kapandığını zannettiğim halde, Françoise bir müfettişin tahkikata geldiğini, eve sık sık genç kızlar getirmek gibi bir alışkanlığım var mı diye sorduğunu, kapıcının da Albertine ’den söz edildiğini sanıp evet dediğini ve görünüşe bakılırsa, evin o andan itibaren gözetlenmekte olduğunu haber verdi. Bundan böyle, kederli anlarımda teselli bulmak için eve bir kız çocuğu getirmem imkânsızdı; aniden bir müfettiş ortaya çıkabilir ve kız beni namussuzun teki zannedebilirdi, bu utancı göze alamazdım. Aynı anda, hiç farkında olmadan, bazı hayaller uğruna yaşadığımızı da anladım, çünkü bir kız çocuğunu asla

kucağıma alamayacağımı öğrenince, hayat gözümdeki bütün değerini kaybetti; bunun da ötesinde, dünyayı çıkarın ve ölüm korkusunun yönettiğini sandığımız halde, insanların zenginliğe sırt çevirip ölümü göze almalarının ne kadar anlaşılır olduğunu da kavradım. Tanımadığım bir kız çocuğunun bile, polisin gelişiyle hakkımda utanç verici bir fikre kapılabileceğini düşünmektense, ölmeyi tercih ederdim! İki ıstırabı kıyaslamak dahi mümkün değildi. Oysa insanlar hayatta, para teklif ettikleri veya ölümle tehdit ettikleri kişilerin özsaygılarına önem vermeseler de, bir sevgilinin ya da sadece bir dostun gözündeki saygınlıklarını önemseyebileceğini düşünmezler. Ama birdenbire, farkında olmadan yanılarak (Albertine ’in reşit olduğunu, dolayısıyla evimde yaşayabileceğini, hatta metresim olabileceğini hiç aklımdan geçirmeden), kaçırma suçlamasının Albertine ’e de uygulanabileceğini düşündüm. O zaman hayatım çepeçevre engellerle kuşatılmış gibi geldi bana. Albertine ’le iffetli bir hayat yaşamadığımı ve dolayısıyla, tanımadığım bir kız çocuğunu dizlerime oturttuğum için bana verilen cezanın insanlar tarafından verilen hemen her cezada var olan bir ilişkiyi içerdiğini düşündüm: Birkaç istisna dışında hiçbir hüküm âdil değildir, hiçbir yargı da hatalı değildir; yargıcın masum bir eylem hakkında edindiği yanlış fikirle göz ardı ettiği suçlu davranışlar arasında bir uyum vardır. Ama bunun üzerine, Albertine ’in eve dönmesinin beni onun nazarında küçültecek yüz kızartıcı bir hüküm giymeme sebep olabileceğini ve bu hükmün ona da zarar verebileceğini, bu yüzden beni asla affetmeyebileceğini düşündüm ve Albertine ’in dönmesini istemek şöyle dursun, dönmesinden korkmaya başladım. Dönmesin diye ona bir telgraf çekmek geçti içimden. Hemen ardından, geri dönmesi için şiddetli bir arzu kapladı içimi, diğer her şeyi silip attı. Çünkü ona dönmemesini söyleyip onsuz yaşama ihtimalini bir saniye düşününce, ansızın, tam tersine, Albertine ’in dönmesi uğruna bütün seyahatlerden, hazlardan, çalışmalardan feragat etmeye hazır hissettim kendimi! Ah! Albertine ’e olan aşkım, Gilberte ’e aşkımdan yola çıkarak istikbalini öngörebileceğimi zannettiğim bu aşk, diğerine tam ters yönde gelişmişti! Onu görmeden yaşamam imkânsızdı. Ne kadar sıradan olursa olsun, yaptığım her harekette, (daha önce aynı hareket, Albertine ’in varlığının yarattığı mutluluk havasıyla sarmalanmış olduğundan) ayrılığı yeni baştan, her seferinde aynı acıyla, yeni bir gayretle yaşamak zorunda kalıyordum. Sonra hayatın başka görünümleri bu yeni acıyla rekabete giriyor, onu gölgede bırakıyordu; hatta baharın ilk günlerine denk düşen o

günlerde, Saint-Loup ’nun Mme Bontemps ’la görüşmesini beklerken, Venedik ’i ve tanımadığım güzel kadınları hayal ederek, tatlı huzur anları yaşadığım bile oldu. Bunu fark ettiğim anda, içimi bir korku, bir panik kapladı. Az önce tattığım huzur, içimde acıyla ve aşkla mücadele edecek ve sonunda galip gelecek olan o kesintili, müthiş gücün ilk görünüşüydü. Bir an bir önsezi, bir önbelirti olarak yaşadığım şey, ileride benim için sabit bir durum, Albertine yüzünden artık acı çekmeyeceğim, onu artık sevmeyeceğim bir hayat olacaktı. Kendisini yenebilecek tek düşmanın unutuş olduğunu bir anda kavrayan aşkım, hapsedildiği kafesin içinde, ansızın kendisini yutmaya hazırlanan pitonu gören bir aslan gibi korkudan titredi.

Her an Albertine ’i düşünüyordum; Françoise odama girdiğinde, yürek daralmamı noktalayacak “Mektup yok” cümlesini söylemekte hep gecikiyordu. Yine de, zaman zaman kederimin arasına şu veya bu düşünceyi sokarak, kalbimi sarmalayan boğucu havayı biraz hafifletmeyi, tazelemeyi başarıyordum. Ama akşamları, uyumayı başarabilmişsem eğer, beni bir ilaç gibi uyutan şey Albertine ’in hatırası oluyordu sanki ve bu ilacın etkisi geçince uyanıyordum. Uyurken her an Albertine ’i düşünüyordum. Bu uyku, Albertine ’in bana verdiği, ona ait, özel bir uykuydu ve ayrıca bu uyku sırasında, gündüzki gibi başka bir şey düşünme özgürlüğüne sahip değildim. Uykuyla Albertine ’in hatırası, uyumak için karıştırılarak alınan iki maddeydi. Öte yandan, uyanık olduğum saatlerde, ıstırabım gün geçtikçe azalacağına, giderek artıyordu. Unutuş, görevini yerine getirmiyor değildi, ama aynı zamanda özlenen görüntünün ülküselleştirilmesine ve dolayısıyla, ilk andaki acının onu pekiştiren benzer acılarla bütünleştirilmesine katkıda bulunuyordu. Yine de bu, tahammül edilebilir bir görüntüydü. Ama birden Albertine ’in odasını, boş kalan yatağını, piyanosunu, otomobilini düşündüğümde bütün gücümü kaybediyor, gözlerimi kapıyor, bayılmak üzereymişim gibi başımı sol omzuma yatırıyordum. Kapı sesleri de, o kapıları Albertine açmadığı için, neredeyse aynı acıyı yaşatıyordu bana.

Saint-Loup ’dan telgraf gelme ihtimali belirdiğinde, “Telgraf geldi mi?” diye sormaya cesaret edemedim. Sonunda bir telgraf geldi, ama her şeyi erteleyen bir telgraftı sadece: HANIMLAR ÜÇ GÜNLÜK SEYAHATE ÇIKMIŞ. Hiç şüphe yok ki, Albertine gittiğinden bu yana geçen dört günü kendi kendime, “Biraz zamana ihtiyaç var sadece, hafta sonuna kalmadan dönmüş olacak” diyerek geçirebilmiştim. Ama bunu düşünmeme rağmen,

kalbimin, vücudumun yapması gerekenler değişmiyordu: Onsuz yaşamak, eve dönüp onu bulamamak, onun içeride olmadığını bilerek odasının önünden geçmek –kapıyı açmaya henüz cesaretim yoktu– ona iyi geceler dilemeden yatmak; kalbim bunların hepsini o korkunç bütünlükleriyle, sanki Albertine ’i bir daha görmeyecekmişim gibi gerçekleştirmek zorundaydı. Her bir eylemi dörder kere gerçekleştirmiş olması, bundan böyle de gerçekleştirmeye devam edebileceğini kanıtlıyordu. Ve belki de yakında, bu şekilde yaşamayı sürdürmeme yardımcı olan düşünceye –Albertine ’in yakında döneceği beklentisine– yürüme alışkanlığını tekrar kazanan ve koltuk değneklerinden vazgeçen bir yaralı misali ihtiyaç duymayacaktım artık. Akşam eve döndüğümde, Albertine ’in beni evde beklediği onca akşamın bitmez tükenmez bir dizi halinde birbirine eklenen hatıraları hâlâ soluğumu kesiyor, beni boğucu bir yalnızlığa gömüyordu elbette; ama aynı zamanda önceki gecenin ve ondan da önceki üç gecenin, yani Albertine ’in gidişinden bu yana geçen dört gecenin hatırası da vardı; bu dört geceyi onsuz, tek başıma geçirmiş ve buna rağmen hayatta kalmıştım, dört gece geçmişti bile, diğeriyle kıyaslandığında kısacık bir hatıralar şeridiydi, ama geçen her günle birlikte uzayacaktı belki. Mme de Guermantes ’ın Paris ’in en güzel kızı sayılan bir yeğeninden o sırada aldığım aşk mektubundan da, kızlarının mutluluğu uğruna böylesine eşitsiz bir evliliğe razı olan annesiyle babasının adına Guermantes Dükü ’nün benimle konuşmasından da söz etmeyeceğim. İzzetinefsimizi okşayabilecek bu tür olaylar, âşıkken bize fazlasıyla acı verir. Hakkımızda bu kadar olumlu bir yargısı olmayan kişiye bu olayları aktarma arzusu duyabilir, ama o kadar kaba olamayız; zaten hakkımızda bambaşka bir yargıya varılabileceğini bilmek de, onun fikrini değiştirmeyecektir. Dükün yeğeninin bana yazdıkları Albertine ’i sinirlendirirdi ancak. Uyanır uyanmaz, kederim uykuya dalmadan önce bir ara kapattığım, ama akşama kadar önümde açık duracak bir kitap gibi, kaldığım yerden devam ediyordu; ister içeriden gelsin, ister dışarıdan, her duyu mutlaka Albertine ’e ilişkin bir düşünceyle bağdaşıyordu. Kapı çalınıyordu: Albertine ’den bir mektup, belki de kendisi gelmişti! Kendimi iyi hissediyorsam, fazla bedbaht değilsem, kıskançlığım, kırgınlığım geçiveriyordu; onu bir an önce görmek, öpmek, ömrümü neşe içinde, onunla birlikte geçirmek istiyordum. Ona, “ACELE GELİN” diye bir telgraf çekmek o anda çok basit geliyordu bana; sanki yeni ruh halim sadece benim eğilimlerimi değiştirmekle kalmıyor, benim dışımdaki şeyleri de değiştirip kolaylaştırıyordu. Karamsar bir ruh

hali içindeysem, Albertine ’e öfkem bütün gücüyle canlanıyor, içimde onu öpme isteği kalmıyordu, beni asla mutlu edemeyeceğini hissediyor, ona kötülük etmekten ve başkalarına ait olmasını engellemekten başka bir şey istemiyordum. Ama bu iki zıt ruh halinin sonucu tıpatıp aynıydı. Albertine ’in bir an önce dönmesi gerekiyordu. Bununla birlikte, dönüşü beni o an ne kadar mutlu etse de, kısa süre içinde aynı sorunların baş göstereceğini ve mutluluğu manevi arzunun tatmininde aramanın dümdüz yürüyerek ufka varmaya çalışmak kadar nafile bir uğraş olduğunu da seziyordum. Arzu ilerledikçe, gerçek sahiplenme de giderek uzaklaşır. Dolayısıyla, mutluluğa ya da en azından ıstırap çekmeme haline ulaşılabilse dahi, peşine düşülmesi gereken şey arzunun tatmini değil, giderek azaltılıp nihayet yok edilmesidir. Sevdiğimiz varlığı görmeye çalışırız, oysa görmemeye çalışmamız gerekir, çünkü sadece unutmak arzuyu yok edebilir. Sanırım bir yazar, bu tür gerçekleri kitap halinde yayımlayacak olsa, kitabını yakınlaşmak istediği bir kadına, “Bu kitap senindir” diyerek ithaf ederdi. Böylece, kitabında gerçekleri dile getirmiş, ama ithafında yalan söylemiş olurdu; çünkü kitabın kadına ait olmasına verdiği önem, kadının kendisine hediye ettiği ve yazarın sadece kadını sevdiği sürece değer vereceği taşın önemine eşit olacaktır. Bir insanla aramızdaki bağlar sadece zihnimizde mevcuttur. Hafıza zayıfladıkça bu bağları gevşetir; kanmak istediğimiz ve başkalarını aşk, dostluk, kibarlık adına, herkes ne der korkusuyla veya görev duygusuyla inandırdığımız hayale rağmen, tek başımıza var oluruz. İnsanoğlu kendi dışına çıkamayan, başkalarını ancak kendi içinde tanıyabilen ve aksini iddia ettiğinde yalan söyleyen bir yaratıktır. Benim o sırada Albertine ’e duyduğum ihtiyacın, aşkın elimden alınması, mümkün olsa, beni o kadar korkuturdu ki, bu ihtiyacın ve bu aşkın hayatım açısından değerli olduğuna kanaat getirmiştim. Touraine ’e giden trenin uğradığı istasyonların adını duyup büyülenmemek, ıstırap çekmemek, (aslında sırf Albertine ’e karşı kayıtsızlaştığımı kanıtladığı için) kendi benliğimin yoksullaşması demekti benim gözümde. Her an Albertine ’in ne yaptığını, ne düşündüğünü, ne istediğini, dönmeye niyeti olup olmadığını, dönüp dönmeyeceğini merak ederek aşkın içimde açtığı irtibat kapısını açık tutmakla, tekrar durgunlaşmaması gereken gölete açık kapaklardan bir başkasının hayatının doluşunu hissetmekle iyi ettiğimi düşünüyordum. Kısa bir süre sonra, Saint-Loup ’nun suskunluğunun uzamasıyla, ikinci bir kaygı –Saint-Loup ’dan bir telgraf, bir telefon bekleyişi– sonuca ilişkin ilk kaygıyı, yani Albertine ’in dönüp dönmeyeceğine dair endişemi gölgede bıraktı. Telgrafı beklerken her

sese kulak kabartmak benim için o kadar dayanılmaz olmuştu ki, o sırada tek düşüncem olan bu telgrafın gelişi, içeriği ne olursa olsun, çektiğim acılara bir son verecekmiş gibi geliyordu bana. Ama Robert ’den nihayet bir telgraf alıp, Mme Bontemps ’la görüştüğünü, fakat onca tedbire rağmen, Albertine tarafından görüldüğünü ve bu yüzden bütün planların suya düştüğünü okuyunca, öfke ve umutsuzluktan gözüm döndü; çünkü bu, en çok kaçınmak istediğim şeydi. Saint-Loup ’nun seyahatini Albertine ’in öğrenmesi ona öylesine muhtaç olduğum izlenimini uyandıracaktı ki, olsa olsa dönmekten vazgeçirebilirdi Albertine ’i; ayrıca aşkımın Gilberte döneminde sahip olduğu, sonra kaybettiği gururundan geriye kalan tek şey, böyle bir izlenim uyandırmaktan duyduğum korkuydu. Robert ’e lanetler okuyordum; sonra madem bu plan yürümedi, başka bir yol bulurum diye düşündüm. Mademki insan dış dünyayı etkileyebiliyordu, kurnazlığı, zekâyı, çıkarı, sevgiyi devreye sokacak, o korkunç şeyi, Albertine ’in yokluğunu ortadan kaldıracaktım mutlaka. Etrafımızda olup bitenleri arzumuza bağlı olarak değiştirebileceğimizi zannederiz; buna inanırız, çünkü bundan başka olumlu hiçbir çözüm görmeyiz. En yaygın, üstelik olumlu çözümü düşünmeyiz: Olayları arzumuza bağlı olarak değiştiremeyiz, ama zamanla arzumuz değişir. Tahammül edemediğimiz için değiştirmeyi umduğumuz duruma karşı kayıtsızlaşırız. Aşmaya kesin kararlı olduğumuz engeli aşamayız, ama hayata kapılıp o engelin etrafından dolaşır, önüne geçeriz; o zaman dönüp uzaktaki geçmişe baktığımızda, engel o kadar görünmez olmuştur ki, zorlukla seçeriz onu. Üst kattaki komşu hanımın *Manon* ’dan ezgiler çaldığını işittim. Ezbere bildiğim sözlerini Albertine ’le bana uyarlayınca öyle duygulandım ki, ağlamaya başladım. Güfte şöyleydi:

Ne yazık! Bilhassa geceleri,
Kendini esir saydığı odadan kaçan kuş,
Dönerek çarpar cama, biter ümitsiz uçuş.

ve Manon ’un ölümü:

Manon, cevap ver! – Ruhumun tek aşkı
Kalbinin saflığını daha yeni anladım ben.

Manon sonunda Des Grieux ’ye döndüğüne göre, ben de Albertine ’in hayattaki tek aşkı olmalıydım. Ne yazık ki, Albertine o anda aynı ezgiyi

duymuş olsa, Des Grieux adını verdiği sevgili herhalde ben olmazdım; böyle bir şey aklından geçse bile, benim hatıram, bu müziği dinleyince duygulanmasına engel olurdu, oysa bu müzik, daha ince ve başarılı bir beste olmakla birlikte, Albertine ’in sevdiği türden bir müzikti. Bana gelince, Albertine ’in bana “ruhumun tek aşkı” demesini ve “kendini esir saydığı” yer konusunda yanıldığını kabul etmesini düşünmenin hoşluğuna kendimi bırakacak cesaretim yoktu. Bir romanı okurken, kadın kahramana sevdiğimiz kadının yüz hatlarını yakıştırmamanın imkânsız olduğunu biliyordum. Ama kitap mutlu bir sona bağlansa da, bizim aşkımız olduğu yerde saymıştır ve kitabı kapattığımızda, sevdiğimiz, romanda nihayet bize gelmiş olan kadın, hayatta bizi daha fazla sevmemektedir. Öfkeden küplere binerek, Saint-Loup ’ya en kısa zamanda Paris ’e dönmesi için telgraf çektim; ne pahasına olursa olsun gizli tutmak istediğim bu planda bir de ısrar edermiş gibi görünüp, durumu iyice ağırlaştırmaktan kaçınmalıydım en azından. Ama daha Robert talimatıma uygun şekilde Paris ’e dönmeden, Albertine ’den şöyle bir telgraf aldım:

SEVGİLİ DOSTUM, ARKADAŞINIZ SAINT-LOUP ’YU TEYZEME GÖNDERMENİZ ÇOK SAÇMAYDI. CANIM ARKADAŞIM, BANA İHTİYAÇ DUYDUYSANIZ, NİÇİN DOĞRUDAN BANA YAZMADINIZ? SEVE SEVE DÖNERDİM SİZE; BİR DAHA BÖYLE ANLAMSIZ YOLLARA BAŞVURMAYIN. “Seve seve dönerdim size!” Böyle söylediğine göre, demek gittiğine pişmandı, dönmek için bahane arıyordu. Demek ki onun dediğini yapmam yeterliydi; ona ihtiyacım olduğunu yazarsam dönecekti. Demek ki onu, Albertine ’i, Balbec ’teki Albertine ’i tekrar görecektim (çünkü gittiğinden beri, gözümde yine Balbec ’teki Albertine olmuştu. Tıpkı hep konsolun üstünde durduğu için hiç dikkat etmediğimiz, ama başkasına verip ya da kaybedip ondan ayrıldığımızda, uzun zaman sonra ilk kez düşündüğümüz bir denizkabuğu gibi, Albertine de bana denizin mavi tepelerinin neşeli güzelliğini hatırlatıyordu). Sadece Albertine hayali, yani arzulanır bir varlığa dönüşmekle kalmamış, Albertine ’le hayat da hayalî, yani bütün zorluklardan arınmış bir hayata dönüşmüştü; öyle ki, “Birlikte ne kadar mutlu olacağız!” diyordum kendi kendime. Ama mademki döneceğinden emindim artık, acele ediyormuş gibi görünmemeli, aksine, Saint-Loup ’nun girişiminin olumsuz etkisini silmeye çalışmalıydım; daha sonra, planın bana ait olduğunu inkâr edip Saint-Loup ’nun evlenmemize öteden beri taraftar olduğu için, kendi başına hareket ettiğini söyleyebilirdim pekâlâ.

Bu arada Albertine ’in mektubunu tekrar okudum; bir mektupta onu yazan insana ait pek az şey bulunması beni hayal kırıklığına uğrattı. Kâğıdın üzerinde yazılı harfler, tıpkı yüz hatlarımız gibi, düşüncelerimizi ifade eder şüphesiz; her iki durumda da, karşımızda bir düşünce vardır. Buna rağmen, kişide düşünceyi bir nilüfer gibi açılan çehreye yayıldıktan sonra görürüz. Bu da düşünceyi oldukça farklılaştırır. Aşkta sürekli hayal kırıklığına uğramamızın bir nedeni de bu sürekli sapmalardır belki; sapmalar yüzünden, sevdiğimiz ideal varlığı beklerken, her randevu hayalimizden pek az iz taşıyan, etten kemikten bir insan çıkarır karşımıza. Sonra, ondan bir şey talep ettiğimizde, o insanın kendisinden bile pek az iz taşıyan bir mektup alırız; tıpkı cebirde kullanılan harflerde toplanan meyve ya da çiçeklerin niteliğini zaten içermeyen rakamlardaki kesinliğin bulunmaması gibi. Oysa aşk, sevgili, sevgilinin mektupları, yine de –birinden ötekine geçiş ne kadar az tatmin sağlasa da– aynı gerçekliğin birer tercümesidir belki; çünkü mektup ancak onu okuduğumuzda bize yetersiz gelir, ama mektup gelinceye kadar ölüp ölüp diriliriz; gelen mektup, o küçük karalanmış işaretlerinde bir sözün, tebessümün veya öpücüğün kendisinin değil, sadece ifadesinin bulunduğunu sezen arzumuzu tatmin edemese de, yüreğimizdeki sıkışmayı giderir.

Albertine ’e cevap yazdım:

Sevgili dostum, tam size mektup yazmak üzereyken, telgrafınızı aldım; size ihtiyacım olduğu takdirde, hemen geleceğinizi söylediğiniz için teşekkür ederim; eski bir dosta gösterdiğiniz bu yüce sadakat, büyük bir incelik, bu sözleriniz size olan hayranlığımı olsa olsa artırabilir. Ama hayır, sizden dönmenizi rica etmedim, etmeyeceğim de; tekrar görüşmek, epeyce uzak bir tarihten önce görüşmek, sizin gibi kalpsiz bir genç kıza acı vermeyebilir belki. Zaman zaman kayıtsızlıkla suçladığınız benim içinse, büyük bir ıstırap olur. Hayat bizi ayırdı. Çok akıllıca bulduğum bir karar verdiniz ve bu kararı tam zamanında, olağanüstü bir önseziyle verdiniz: Bir gün önce annemden size evlenme teklif etmemi onayladığını bildiren bir mektup almıştım. Bunu size sabah uyandığımda, annemin mektubunu alınca (sizinkiyle aynı anda geldi!) haber verecektim. Belki bu haber üzerine gitmeye çekinecek, beni üzmekten korkacaktınız. Belki hayatlarımızı birleştirecek ve kim bilir, bedbaht olacaktık. Eğer böyle olacak idiyse, akıllılığınız için bin yaşayın. Tekrar görüşecek olsak, basiretinizin meyvesini alamayız. Tekrar görüşme fikrinin beni cezbetmediğini iddia ediyor değilim. Ama bu cazibeye direnmemden gurur payı da

çıkarmıyorum. Ne kadar tutarsız bir insan olduğumu ve ne kadar çabuk unuttuğumu biliyorsunuz. Kısacası, pek de acınacak durumda değilim. Sizin de sık sık söylediğiniz gibi, ben alışkanlıkların insanıyım. Sizsiz edinmeye başladığım alışkanlıklar henüz pek güçlü değiller. Sizinle birlikte edindiğim, gidişinizle bozulan alışkanlıklar şu anda daha güçlü elbette. Ama bu durum pek de uzun sürmeyecek. Hatta bu yüzden, tekrar görüşmemiz henüz benim nazarımda, iki hafta, belki de daha kısa süre sonra olacağı gibi bir rahatsızlığa dönüşmemişken, (açıksözlülüğümü affedin), şu son birkaç günden yararlanmayı düşünmüştüm – nihai unutuştan önce, bu günlerden yararlanıp sizinle ufak tefek maddi bazı konuları halletmek istiyordum; o iyi yürekli, şefkatli dostluğunuzla, beş dakikalığına kendisini nişanlınız zanneden zavallıya yardımcı olabilirdiniz. Annemin onayını alacağımdan şüphem yoktu, öte yandan, ikimizin de özgür olmasını istiyordum; siz müthiş bir cömertlikle, aşırılıkla, özgürlüğünüzden feragat etmiştiniz, birkaç haftalığına birlikte yaşarken kabullenilebilse de, ömrümüzü birlikte geçirme durumunda (bu satırları yazarken, o durumun gerçekleşmesine ramak kaldığını, birkaç saniye yüzünden değiştiğini düşünmek neredeyse ıstırap veriyor bana), böyle bir fedakârlık ikimiz için de dayanılmaz olacaktı; işte bu yüzden, mümkün mertebe bağımsız bir ortak hayatımız olsun diye planlar yapmaya başladım, her şeyden önce, ben hastalığımdan ötürü sizi limanda beklerken, sizin gezebileceğiniz bir yatınız olsun istedim ve Elstir ’in zevkini takdir ettiğiniz için, ona mektup yazıp akıl danıştım. Karada da, istediğiniz gibi çıkıp gezebilmeniz, seyahat edebilmeniz için, sadece size ait bir otomobiliniz olsun istiyordum. Yat neredeyse hazırdı, adı, Balbec ’te dile getirdiğiniz isteğinize uygun şekilde, Kuğu. *Otomobillerden en çok Rolls ’ları sevdiğinizi hatırlayarak bir Rolls-Royce ısmarlamıştım. Artık birbirimizi görmeyeceğimize göre, size tekneyi de, otomobili de kabul ettirme umudum olmadığı (ve benim hiçbir işime yaramayacakları) için, bu siparişleri iptal ederseniz, (onları bir aracıya, ama sizin adınıza sipariş etmiştim,) beni bu gereksiz yat ve otomobilden kurtarabileceğinizi düşündüm. Ama bunun için ve daha birçok şey için, karşılıklı konuşmamız gerekirdi. Ne var ki, benim sizi tekrar sevme ihtimalim olduğu sürece (fazla uzun bir süre olmayacak bu), bir yelkenli ve bir Rolls-Royce uğruna görüşüp sizin mutluluğunuzu tehlikeye atmamız çılgınlık olur; çünkü siz, mutluluğun benden uzakta yaşamak olduğuna karar verdiniz. Hayır, Rolls ’u ve hatta yatı da geri vermemeyi tercih ediyorum. İkisini de kullanmayacağıma ve muhtemelen biri sürekli karaya çekilmiş halde*

limanda, öbürü de garajda duracağına göre, yatın... kısmına (yanlış bir terim kullanıp günah işleyerek sizi dehşete düşürmeye cesaret edemedim), Mallarmé 'nin çok sevdiğiniz şu dizelerini yazdıracağım:

Geçmişten bir kuğu hatırlar kendini
Muhteşemdi ama kurtuluşu yoktu
Söyleyemeyecekti hayatın şarkısını
Kısır kışın kara kasveti ışıdığında.

Hatırlarsınız: Bakir, canlı ve güzel bugün *dizesiyle başlayan şiir. Heyhat! Bugün ne bakir, ne de güzel artık. Ne var ki, benim gibi pek yakında bugünü, tahammül edilebilir bir "yarın"a dönüştüreceklerini bilenlere tahammül etmek, zordur. Rolls 'a gelince, ona aynı şairin anlayamadığınızı söylediğiniz şu dizeleri daha çok yakışır:*

Dingilde gök gürler ve yakutlar
Bana bakan sevincimi anlar
Görmekten bu ateşin deldiği havada

Sanki erguvani ölümünü
Akşam arabamın tekerleğinin
Dağılmış krallıklarla beraber.

Ebediyen elveda, sevgili Albertine 'ciğim, ayrılmadan bir gün önce birlikte yaptığımız o güzel gezinti için tekrar teşekkür ederim. Bende çok güzel bir hatıra bıraktı.

Not: Saint-Loup 'nun teyzenize sözümona tekliflerde bulunmuş olması konusunda bir şey söylemiyorum (ayrıca Saint-Loup 'nun Touraine 'de olduğunu da hiç sanmıyorum). Sherlock Holmes hikâyesi gibi. Siz beni ne sanıyorsunuz?

Hiç şüphesiz, nasıl ki geçmişte Albertine 'e beni sevsin diye, "Sizi sevmiyorum" dediysem, benimle çok sık görüşsün diye, "Ben insanları görmeyince unuturum" dediysem, ayrılık fikrinin önüne geçmek için, "Sizden ayrılmaya karar verdim" dediysem, şimdi de, bir hafta içinde mutlaka dönmesini istediğim için, "Ebediyen elveda" onu tekrar görmek istediğim için, "Sizinle görüşmem tehlikeli olurdu" ondan ayrı yaşamak bana ölümden beter geldiği için, "Haklıymışsınız, birlikte bedbaht

olacaktık” diyordum. Heyhat! Albertine ’e kendisine ihtiyacım yokmuş gibi görünmek için (Gilberte ’e olan eski aşkımdan Albertine ’e olan aşkıma geçen tek gurur kalıntısı) ve onu değil, sadece beni duygulandırabilecek bazı şeyleri söylemenin zevki uğruna yazdığım bu sahte mektubun olumsuz, yani benim sözlerimi onaylayan bir cevaba yol açabileceğini önceden düşünmem gerekirdi; hatta böyle olması muhtemeldi, çünkü Albertine bu kadar akıllı olmasa bile, söylediklerimin yalan olduğundan bir an bile şüpheye düşmezdi. Mektubumda ifade ettiğim istekler bir yana, sırf mektup yazmış olmam bile, (hatta mektup Saint-Loup ’nun girişiminden önce de yazılmış olsa,) onun dönmesini istediğimi kanıtlamaya ve kendi kurduğum tuzağa düşüp iyice gömülmemi uzaktan seyretmek konusunda onu ikna etmeye yeterdi. Olumsuz bir cevap gelmesi ihtimalini öngördükten sonra da, bu cevabın aniden, Albertine ’e olan aşkımı had safhada alevlendireceğini öngörmem gerekirdi. Yazdığım mektubu göndermeden önce, bir de şu soruyu sormam gerekiyordu kendi kendime: Eğer Albertine aynı tonda cevap yazıp, dönmek istemezse ıstırabıma hâkim olabilecek miydim, suskun kalabilecek miydim, GERİ DÖNÜN diye bir telgraf çekmeden, bir başka aracı göndermeden durabilecek miydim? Çünkü bir daha görüşmeyeceğimizi yazdıktan sonra bir haber ulaştırmak, ondan vazgeçemediğimi açıkça ortaya dökmek demekti ve onun daha da şiddetle reddetmesi, benimse, ıstırabıma daha fazla dayanamayıp evine gitmem ve kim bilir, belki de kapıdan geri çevrilmem sonucunu doğururdu. Bu da, üç büyük gaftan sonra, en beteri olurdu; ondan sonra kapısının önünde intihar etmekten başka seçeneğim kalmazdı. Ne var ki, psikopatoloji âleminin korkunç yasalarına göre, önemle kaçınılması gereken eylem, gaf olan eylem, aynı zamanda sakinleştirici eylemdir, sonucunu öğreninceye kadar bize yeni umut kapıları açarak, reddedilmenin verdiği dayanılmaz acıyı geçici olarak dindiren eylemdir. Öyle ki, acı fazlasıyla güçlü olduğunda, gafa gözümüz kapalı dalarız; mektup yazar, birini ricacı gönderir, görüşmeye gider, sevdiğimiz kadından vazgeçemediğimizi kanıtlarız.

Ama ben bunların hiçbirini öngöremedim. Aksine, bu mektubun sonucunda Albertine ’in hiç vakit geçirmeden döneceğini zannediyordum. İşte bu yüzden, bu sonucu düşünerek, mektubu büyük bir zevkle yazmıştım. Öte yandan yazarken durmadan ağlamıştım; bunun en belirgin nedeni, sahte ayrılık oyununu oynadığım günküne benzer şekilde, zıt bir amaç gütmelerine rağmen ifade ettikleri fikri gözümde canlandıran bu sözlerin (gururum yüzünden, aşkımı itiraf etmemek için söylediğim yalanların)

içlerinde hüzün barındırmasıydı; ama bir başka nedeni de, bu fikirde doğruluk payı bulunduğunu hissetmemdi. Mektubun sonucundan emin olduğum için, gönderdikten sonra pişmanlık duydum. Çünkü Albertine ’in meğer ne kolay olan dönüşünü gözümde canlandırınca, ansızın evliliğimizin aleyhindeki bütün sebepler var güçleriyle ortaya çıktılar. Albertine ’in dönmeyi reddedeceğini umuyordum. Özgürlüğümün, bütün istikbalimin onun ret cevabına bağlı olduğunu, yazmakla çılgınlık ettiğimi, maalesef postaya verilmiş olan mektubu geri almam gerektiğini düşünüyordum ki, Françoise aşağıdan aldığı gazeteyle birlikte mektubu da geri getirdi. Kaç pul yapıştırması gerektiğini bilememişti. Ama derhal fikir değiştirdim; umduğum Albertine ’in geri dönmemesiydi, fakat bu kararı onun vermesini ve kaygılarımı noktalamasını istiyordum, mektubu tekrar Françoise ’a vermeye niyetlendim. Gazeteyi açtım. Berma ’nın ölüm haberi vardı. Bunun üzerine, *Phaidra* ’yı iki farklı izleyişimi hatırladım ve ifşaat sahnesini ikisinden de farklı bir şekilde düşündüm. Bana öyle geliyordu ki, kendi kendime defalarca ezberden okuduğum ve tiyatroda duyduğum dizeler, kendi hayatımda yüz yüze geleceğim yasaların ifadesiydi. Ruhumuzda ne kadar önem verdiğimizi bilmediğimiz şeyler vardır. Ya da bunlar olmadan yaşıyorsak, onlara sahip olmayı başaramama veya acı çekme korkusuyla her gün ertelediğimiz içindir. Ben Gilberte ’ten vazgeçtiğimi zannettiğimde olan, buydu. Söz konusu şeylerden henüz tamamen kopmamışken –kopuş bizim zannettiğimizden çok daha sonra gerçekleşir– örneğin sevdiğimiz kız nişanlanacak olsa, çılgına döneriz, daha önce hüzünlü bir sükûnet hali diye değerlendirdiğimiz hayata tahammül edemeyiz. Ya da eğer söz konusu şeye sahipsek, onun bize yük olduğunu, ondan kurtulmaya can attığımızı zannederiz; Albertine örneğinde öyle olmuştu. Ama kayıtsız olduğumuz kişi bizi terk etse, artık ona sahip olmasak, yaşamamız imkânsız hale gelir. *Phaidra* ’daki tartışmanın işte bu iki durumu birleştirdiğini söyleyemez miyiz? Hippolytos gitmek üzeredir. O âna kadar ısrarla Hippolytos ’un hıncını körüklemiş olan Phaidra, kendi sözlerine, daha doğrusu şairin kendisine söylettiği sözlere bakılacak olursa, vicdanı yüzünden, ama aslında işin nereye varacağını göremediği ve sevilmediğini hissettiği için, daha fazla dayanamaz. Hippolytos ’a gidip aşkını itiraf eder; benim sık sık ezberden okuduğum sahne de buydu:

Müstakbel bir ayrılık sizi bizden çabucak ayıracakmış.

Hiç şüphesiz, Theseus ’un ölümüyle kıyaslanınca, Hippolytos ’un gidişinin ikincil bir neden olduğu düşünülebilir. Aynı şekilde, birkaç dize sonra, Phaidra ’nın sözleri yanlış anlaşılmış gibi yapmasını:

...Hiç mi umursamaz oldum ben gururumu?

ifşaatının Hippolytos tarafından geri çevrilmesine bağlayabiliriz:

Hanımefendi, hatırlamaz mısınız?
Babam benim Theseus, sizin de kocanız.

Ama Hippolytos olumsuz cevap vermese, mutluluğa kavuşan Phaidra aynı duyguyu, mutluluğunun pek de bir şey ifade etmediği duygusunu yaşayabilirdi. Fakat mutluluğu elinden kaçırdığını, Hippolytos ’un yanlış anladığını zannedip özür dilediğini görünce, benim Françoise ’a mektubu geri vermem gibi, ret cevabının Hippolytos ’tan gelmesini, şansını sonuna kadar denemeyi ister:

Ah zalim seni, pekâlâ anladın sen beni!

Hatta bana anlatılanlara göre, Swann ’ın Odette ’e veya benim Albertine ’e karşı katılığım, eski aşkın yerine merhamet, şefkat ve içini dökme ihtiyacından oluşan, ilk aşkın bir çeşitlemesinden ibaret olan yeni bir aşk koyan katılık bile mevcuttur bu sahnede:

Nefretin artıyordu, benimse sevgim.
Bu dertler, bu bela sana yakışıyordu.

Phaidra ’nın her şeyden çok gururunu önemsemediğini kanıtlayan şey, o anda Hippolytos ’un Arikia ’yı sevdiğini öğrenmese, Hippolytos ’u affedip Oenone ’nin öğütlerini kulak ardı etmeye hazır olmasıdır. Çünkü aşkta her türlü mutluluğun kaybı demek olan kıskançlık, şöhretin lekelenmesinden daha önemlidir. Bunun üzerine Oenone ’nin (yani kendi benliğinin en kötü yönünün) Hippolytos ’a iftira etmesine izin verir, onu savunmayı üstlenmez ve böylece, kendisini istemeyen erkeği felaketlerle dolu bir kadere teslim eder; ne var ki bu felaketler Phaidra için teselli olmaz, Hippolytos ’un ölümünden kısa bir süre sonra Phaidra intihar eder. En azından ben bu sahneyi böyle görüyor, Racine ’in Phaidra ’nın suçunu hafifletmek için ona

atfettiği –Bergotte ’un deyimiyle– “sert” tereddütleri fazla hesaba katmayarak, kendi hayatımdaki aşk olaylarının adeta bir kehaneti olarak yorumluyordum. Ama bütün bu düşünceler kararımı katiyen etkilemedi, mektubu postalasın diye Françoise ’a uzattım; Albertine ’le temas kurma girişimi, gerçekleşmediğini öğrendiğim andan itibaren, bana kaçınılmaz gelmeye başlamıştı. Arzularımızın tatmin edilmesini pek önemsememek hatalı bir düşünce olsa gerektir; çünkü bir arzumuzun gerçekleşemeyeceğini düşündüğümüz anda onu tekrar önemseriz; ancak gerçekleşeceğinden kesinlikle emin olduğumuz zaman, peşinden koşulmaya pek de değmediğine hükmederiz. Her şeye rağmen, haklı olduğumuz bir taraf da vardır. Çünkü arzuların gerçekleşmesi ve mutluluk, sadece kesin olduklarında küçük görünseler de, bir dengesizlik halidirler ve ancak keder doğurabilirler. Arzu ne kadar eksiksiz biçimde gerçekleşmişse, keder de o kadar derin olur; mutluluk doğa yasasına aykırı biçimde biraz uzamış, alışkanlıkla pekişmişse, keder iyice dayanılmaz olur. Bu iki eğilim, benim örneğimde mektubun mutlaka gitmesini istemem ve gittiğini zannettiğimde de pişman olmam, bir başka açıdan da birer gerçeklik payı içerirler. Birinci eğilimi ele alacak olursak, hem mutluluk –ya da mutsuzluk– peşinde koşup hem de yakında sonuçlarını sergilemeye başlayacak olan bu yeni eylemin bizi mutlak umutsuzluğa düşürmeyecek bir beklenti hali yaratmasını istememiz, kısacası mustarip olduğumuz hastalığı bize daha az acı vereceğini zannettiğimiz başka kılıklara sokmak istememiz, son derece anlaşılırdır. Ama ikinci eğilim de bir o kadar önemlidir, çünkü girişimimizin başarılı olacağı inancından kaynaklanır ve yakında, arzumuzun tatmini karşısında yaşayacağımız hayal kırıklığının önceden sezilmiş bir başlangıcından başka şey değildir; başka ihtimalleri dışlama pahasına, kendimizi mutluluğun bu biçimine mahkûm etmiş olmanın pişmanlığıdır. Mektubu Françoise ’a geri verdim ve hemen gidip postalamasını söyledim. Mektup yola çıkar çıkmaz, Albertine ’in dönüşünü çok yakında gerçekleşecek bir şey gibi görmeye başladım yine. Albertine ’in döneceğini düşünmek zihnimde hoş hayaller de canlandırıyor, böylece dönüşünden beklediğim tehlikeleri bir ölçüde yumuşatıyordu. Ne zamandır tatmadığım bu zevki, Albertine ’le yan yana olmanın hoşluğunu düşünmek sarhoş ediyordu beni.

Zaman geçer ve yalandan söylediğimiz her şey yavaş yavaş gerçeğe dönüşür; bunu Gilberte tecrübesinden gayet iyi öğrenmiştim; hıçkırıklara boğulmuşken sergilediğim sahte kayıtsızlık sonunda gerçek olmuştu;

Gilberte ’e yalandan söylediğim sözler sonradan gerçek olmuş, hayat yavaş yavaş bizi ayırmıştı. Bunu hatırlıyor ve şöyle diyordum kendi kendime: “Albertine birkaç ay oyalanırsa, yalanlarım gerçek olacak. En zor anlar geride kaldığına göre, bu ayı geçirse daha iyi olmaz mı? Geri dönerse, gerçek hayattan feragat edeceğim; evet, henüz o hayatın tadına varacak durumda değilim, ama zaman içinde, Albertine ’in hatırası zayıfladıkça, gerçek hayat bana cazip görünmeye başlayabilir.”

Unutuşun etkisini göstermeye başlamadığını iddia etmiyorum. Ama unutmanın bir sonucu da, Albertine ’in birçok nahoş özelliğinin, onunla birlikteyken geçirdiğim sıkıcı saatlerin artık hatırıma gelmemesiydi; yani Albertine yanımdayken, olmamasını istememin nedenleri şimdi ortadan kalkmıştı, artık yanımda olmasını istiyordum; unutmak bana özet halinde, başkalarına duyduğum aşklarla süslenmiş bir Albertine görüntüsü sunuyordu. Aslında beni ayrılığa alıştırma işlevini yerine getiren unutuş, bir yandan da Albertine ’i bana olduğundan daha sevimli göstererek dönmesini daha çok arzulamama sebep oluyordu.

Albertine gittiğinden beri sık sık, ağladığım anlaşılmaz diye düşündüğüm zamanlar zili çalıp Françoise ’ı çağırıyor, “Mademoiselle Albertine ’in unuttuğu bir şey var mı diye bakmak gerek. Döndüğünde odası hazır olsun, temizlemeyi ihmal etmeyin” diyordum. Ya da doğrudan şöyle konuşuyordum: “Mademoiselle Albertine daha geçen gün söylüyordu, durun bakayım, gitmeden bir gün önceydi...” Françoise ’ın Albertine ’in gidişinden duyduğu iğrenç zevki yokluğunun kısa süreceğini ima ederek azaltmak istiyordum; ayrıca bu gidişin sözünü etmekten korkmadığımı da göstermek istiyordum ona; bu gidişi –zorunlu bir gerilemeyi önceden hazırlanmış bir plana uygun, stratejik bir çekilme diye nitelendiren kimi generaller gibi– kasti bir gidiş olarak sunmak, katiyen Albertine ’le dostluğumun sonu değil, şimdilik gerçek anlamını söylemediğim bir olay gibi göstermek istiyordum. Sürekli Albertine ’in adını anmak suretiyle, onun gidişiyle boşalmış, nefes alınmaz hale gelmiş o odaya adeta biraz hava girsin, ondan bir şeyler girsin istiyordum. Ayrıca hepimiz, acımızın boyutlarını küçültmek için, o acıyı konuşma diline, bir elbise siparişiyle akşam yemeği talimatının arasına sıkıştırırız.

Françoise, Albertine ’in odasını temizlerken meraka kapılıp arkadaşımın gece uyumadan önce çıkardığı özel eşyalarını koyduğu, gülağacından küçük komodinin çekmecesini açtı. “Ah, beyefendi. Mademoiselle Albertine yüzüklerini unutmuş, çekmecede kalmışlar!” İçimden ilk geçen, “Onları

kendisine göndermemiz gerekir" demekti. Ama bu, Albertine 'in döneceğinden emin olmadığım izlenimini uyandıracaktı. Bir an susup, "Neyse, dedim, dönüşüne pek az kaldı, bu kadarcık zaman için göndermeye değmez. Verin bana, icabına bakarım." Françoise kuşkulu bir tavırla yüzükleri verdi. Albertine 'den nefret ediyordu, ama beni kendinden yola çıkarak değerlendirdiği için de, kız arkadaşımın yazdığı bir mektubu bana verseler, açacağımı düşünüyordu. Yüzükleri aldım. "Beyefendi, dikkatli olun, kaybetmeyin yüzükleri, dedi, pek de güzeller! Küçük hanıma bunları beyefendi mi, başkası mı hediye etti bilmiyorum, ama hem zengin, hem de zevk sahibi biri olduğu belli! —Ben hediye etmedim, dedim, zaten ikisi aynı kişinin hediyesi değil, birini teyzesi hediye etti, öbürünü de kendi aldı. Aynı kişinin hediyesi değil mi! diye haykırdı Françoise. Beyefendi şaka ediyor herhalde, ikisi birbirinin eşi, birine yakut kakılmış, ama ikisinin üstünde de aynı kartal, içinde aynı başharfler var." Françoise beni ne kadar üzdüğünü hissediyor muydu bilmem, ama o anda dudaklarında beliren tebessüm, sonra iyice yerleşti. "Ne, aynı kartal mı? Çıldırmışsınız siz. Yakutsuz olanın üstünde bir kartal var, ama ötekine bir insan başı işlenmiş. —İnsan başı mı? Nereden çıkardınız bunu beyefendi? Gözlükle bakmam yetti, kartalın kanatlarından biri olduğunu gördüm hemen; büyütecinizi alıp bakın beyefendi, öteki tarafta diğer kanadı, ortada da kafasıyla gagasını göreceksiniz. Tek tek her tüy belli oluyor. Çok güzel bir işçilik doğrusu!" Albertine 'in bana yalan söyleyip söylemediğini acilen öğrenme ihtiyacı, Françoise 'ın karşısında haysiyetimi korumam ve bana işkence etmekten olmasa bile, kız arkadaşımı aşağılamaktan aldığı fesatça hazzı ona tattırmamam gerektiğini unutturdu bana. Françoise 'ın büyüteci getirmesini beklerken nefes nefeseydim; büyüteci alıp Françoise 'a yakutlu yüzükteki kartalı göstermesini söyledim; diğer yüzükle aynı stilizasyona sahip kanatları, tek tek tüyleri, kartal başını tanımam zor olmadı. Françoise iki yüzükteki benzer yazılara da dikkatimi çekti; yalnız yakutlu yüzüğe başka yazılar da eklenmişti. Her ikisinin de içinde, Albertine 'in isminin başharfleri yazılıydı. "Beyefendi, yüzüklerin aynı olduğunu anlamak için bütün bunlara ihtiyaç duymanıza şaşırdım, dedi Françoise. Yakından bakmasanız da, iki yüzükte aynı tarz, aynı biçim, altının aynı şekilde işlenmiş olduğu hissediliyor. Ben ilk bakışta iki yüzüğün tek elden çıktığına yemin edebilirdim. İyi bir aşçının yemeği gibi kendini belli ediyor." Gerçekten de Françoise 'ın nefretle körüklenen, ayrıntıları ürkütücü bir kesinlikle gözlemeye alışkın hizmetkâr merakına doğuştan sahip olduğu

zevk de eklenince, bu uzman değerlendirmesi çıkmıştı ortaya; Françoise ’ın mutfakta da sergilediği bu zevki Balbec ’e giderken giyiminde dikkatimi çekmiş olan bir şey, gençliğinde güzel olan, başkalarının mücevherlerine, kıyafetlerine dikkat eden kadınların süs merakı da pekiştiriyordu belki. Çayı fazla kaçırdığımı hissettiğim bir gün, ilaçları karıştırıp birkaç veronal yerine kafein hapları almış olsam, kalbim ancak bu kadar çarpabilirdi. Françoise ’a odadan çıkmasını söyledim. Albertine ’i derhal görebilmeyi isterdim. Yalanlarının uyandırdığı dehşete, meçhul birine yönelik kıskançlığıma bir de Albertine ’in böyle hediyeler kabul etmesinin verdiği acı ekleniyordu. Evet, ben ona bundan fazlasını hediye etmiştim, ne var ki, metres tuttuğumuz bir kadına başkalarının da metresi olduğunu bilmediğimiz sürece metres gözüyle bakmayız. Bununla birlikte, onun için bol bol para harcamayı hep sürdürdüğüme göre, demek ki onu düşük ahlakına rağmen kabul etmiştim; onda bu ahlaksızlığı desteklemiş, belki artırmış, belki de yaratmıştım. Sonra, hepimiz acımızı yatıştıracak masallar uydurma yeteneğine sahip olduğumuz için, nasıl ki açlıktan ölmek üzereyken tanımadığımız birinin bize yüz milyonluk bir servet bırakacağına kendimizi inandırırsak, ben de Albertine ’i kollarımda kesin bir açıklama yaparken, öteki yüzüğü imalat benzerliği nedeniyle satın aldığını ve isminin başharflerini bizzat yazdığını söylerken hayal ettim. Ama bu açıklama henüz pek zayıftı, sağaltıcı kökleri zihnime nüfuz edecek vakti henüz bulamamıştı, ıstırabımın bu kadar hızlı dinmesi mümkün değildi. Metreslerinin çok şefkatli olduğunu söyleyen nice erkeğin benzer işkenceler çektiğini düşünüyordum. Başkalarına ve kendilerine bu şekilde yalan söylerler. Tamamen yalan sayılmaz söyledikleri; söz konusu kadınla gerçekten güzel, şefkat dolu saatler geçirirler; ama metresin âşığına arkadaşlarının yanında gösterdiği, erkeğin böbürlenmesini sağlayan ilginin ve âşığıyla baş başayken gösterdiği, erkeğin ona minnet duymasını sağlayan şefkatin ardında, âşığın şüphe içinde kıvranarak, gerçeği öğrenmek için nafile çabaladığı kim bilir kaç saat gizlendiğini düşünün bir de! Bu acılar, sevmenin hazzıyla, bir kadının, ne kadar anlamsız olduklarını bildiğimiz halde onun kokusuyla sarmaladığımız saçma sapan sözlerinden büyülenmemizle ayrılmaz bir bütün teşkil eder. Ben o anda, Albertine ’in kokusunu hatıra yoluyla içime çekmekten zevk alamıyordum artık. Yıkılmıştım, yüzüklerin ikisi de elimdeydi; gagası kalbimi kerpeten gibi sıkıştıran, kabartma tüylü kanatları kız arkadaşıma olan güvenimi alıp götüren, örselenmiş zihnimi pençelerinin arasına hapseden o zalim kartala

bakıyordum; okuyamadığım ismi, muhtemelen bu kartalla simgelenen meçhul erkekle ilgili, birbiri ardına sorular hücum ediyordu aklıma; Albertine ’in eskiden sevdiği biriydi herhalde ve yakın zamanda da tekrar görüşmüş olmalılardı, çünkü ikinci yüzüğü, kartalın sanki gagasını yakutun şeffaf kan gölüne batırırmış gibi göründüğü yüzüğü Bois de Boulogne ’da, birlikte o güzel, samimi gezintiyi yaptığımız gün görmüştüm ilk kez.

Ne var ki, Albertine ’in yokluğundan ötürü sabahtan akşama kadar durmadan acı çeksem de, bu sadece Albertine ’i düşündüğüm anlamına gelmiyordu. Bir yandan, Albertine ’in büyüsü çoktandır birçok şeye yavaş yavaş yayılmış olduğundan, sonunda ondan çok uzaklaşsalar da, bunların her biri Albertine ’in bana verdiği hisle elektrikleniyordu; herhangi bir şey bana Incarville ’i, Verdurin ’leri, Léa ’nın oynadığı yeni bir rolü düşündürdüğünde, yeni bir ıstırap dalgasında boğuluyordum. Öte yandan, benim Albertine ’i düşünmek dediğim şey, geri dönmesini sağlamanın, onunla buluşmanın, ne yaptığını öğrenmenin yollarını, ihtimallerini düşünmekti. Dolayısıyla, bu aralıksız işkence saatleri boyunca ıstırabıma eşlik eden görüntüler resimlenebilse, katiyen Albertine ’in değil, Orsay Garı ’nın, Mme Bontemps ’a verilen banknotların, telgraf bürosunun eğimli masalarından birine eğilmiş bana çekeceği telgrafı yazan Saint-Loup ’nun görüntüleri çıkardı ortaya. Nasıl ki bencilliğimiz hayatımız boyunca benliğimiz için değerli olan hedefleri önünde görür, ama bu hedefleri sürekli gözleyen *ben* ’i hiç algılamazsa, aynı şekilde eylemlerimizi yöneten arzu da eylemlere eğilir, ama kendisine yönelmez; bunun nedeni belki aşırı faydacı olup eyleme dalması ve bilgiyi küçümsemesi, belki bugünün hayal kırıklıklarını telafi etmek için geleceğe yönelmesi, belki de zihinsel tembellik yüzünden, içe bakışın dik yokuşundan yukarı çıkmaktansa hayal gücünün yumuşak eğiminden aşağı kayıvermesidir. Gerçekte bütün hayatımızı gözden çıkarmaya hazır olduğumuz o buhranlı saatlerde, hayatımızın bağımlı olduğu kadın bizim nazarımızda işgal ettiği yerin büyüklüğünü giderek ortaya serdikçe, dünyada altüst edilmemiş bir şey bırakmadıkça, kadının görüntüsü tersine bir orantıyla giderek küçülür ve sonunda görünmez olur. İçimizdeki duygular aracılığıyla her şeyde onun varlığının izlerini, yani sonucu bulur, onun kendisini, yani sebebi hiçbir yerde bulamayız. O günlerde Albertine ’i gözümde canlandırmam o kadar imkânsızdı ki, onu sevmediğime inanabilirdim neredeyse; aynı şekilde annem de büyükannemi asla gözünün önünde canlandıramadığı o umutsuzluk anlarında, (yalnızca bir keresinde, bir rüyada tesadüfen onunla

karşılaşmış ve uykuda olduğu halde rüyanın ne kadar değerli olduğunu hissedip o uyku halinde toparlayabildiği bütün güçle rüyasını sürdürmeye çalışmıştı), ölümüne kahrolduğu, ama yüz hatları hafızasından gizlenen annesini özlememekle kendini suçlayabilirdi ve suçladığı da olmuştu gerçekten.

Niçin Albertine ’in kadınlardan hoşlanmadığını düşünmüştüm? Çünkü özellikle son zamanlarda, kadınlardan hoşlanmadığını kendi söylemişti; peki ama, hayatımızın temeli daimi bir yalan değil miydi? Albertine bana asla, bir kez olsun, “Niçin serbestçe dışarı çıkamıyorum? Ne yaptığımı niçin başkalarına soruyorsunuz?” dememişti. Oysa hayatımız fazlasıyla tuhaftı; sebebini anlamamış olsa, bu soruları bana mutlaka sorması gerekirdi. Onun hapsedilişinin sebepleri konusunda benim suskunluğuma karşılık Albertine ’in kendi bitmeyen arzuları, sayısız hatırası ve umudu konusunda aynı değişmez suskunluğu sergilemesi anlaşılır değil miydi? Albertine ’in yakında döneceği yolunda imalarda bulunduğumda, yalan söylediğimi Françoise anlıyormuş gibi görünüyordu. Françoise ’ın bu kanısının temelinde genelde yaşlı hizmetçimizi yönlendiren kuralın, yani efendilerin hizmetkârları nezdinde küçük düşmekten hoşlanmaması ve onlara gerçeğin sadece bir bölümünü, saygınlıklarına gölge düşürmeyecek, gurur okşayıcı bir masala uygun düşebilecek kadarını açıklamaları kuralının ötesinde bir şeyler varmış gibiydi. Bu sefer Françoise ’ın kanısı başka bir şeye dayanır gibiydi; sanki Françoise Albertine ’in zihninde şüpheyi kendisi uyandırıp beslemiş, öfkesini bilemiş, kısacası, gidişini kaçınılmaz olarak öngörebileceği bir noktaya getirmişti. Bu doğru idiyse, benim haberdar olduğum, onayladığım geçici bir ayrılık yorumuma Françoise ’ın inanması imkânsızdı. Ama Albertine ’in çıkarcılığı konusundaki düşünceleri, Albertine ’in benden sözümona sağladığı “yarar”ı kafasında nefretle abartması onu bir ölçüde şüpheye düşürüyor olabilirdi. İşte bu yüzden, Françoise ’ın yanında bütün doğallığımla Albertine ’in yakında döneceğini ima ettiğimde, Françoise (tıpkı uşağımız onu kızdırmak için inanmakta tereddüt edeceği siyasi bir haberi değiştirerek okuduğunda, mesela kiliselerin kapatılıp rahiplerin sürgüne gönderileceğini söylediğinde, mutfağın öbür ucunda bile olsa, okuması imkânsız da olsa, gerçekten yazılı olup olmadığını görebilirmişçesine, içgüdüyle gazeteye gözlerini dikmesi gibi), sözlerimin uydurma olup olmadığını anlamak için yüzüme bakıyordu.

Ama benim uzun bir mektup yazdıktan sonra Mme Bontemps ’ın posta adresini aradığımı görünce, Albertine ’in döneceğine ilişkin o âna kadar

müphem kalan korkusu belirginleşti. Ertesi sabah Françoise başka mektuplarla birlikte üzerinde Albertine ’in elyazısını görüp tanıdığı bir zarfı da verdiğinde, bu korku gerçek bir kaygıya dönüştü. Albertine ’in gidişi acaba bir numaradan mı ibaretti, diye düşünüyor, bu ihtimal onu iki bakımdan üzüyordu: Bir, Albertine ’in ileride evimizde yaşayacağını kesinleştirdiği için, bir de Albertine ’in oyununa gelmiş olmak benim açımdan, dolayısıyla, Françoise ’ın efendisi sıfatını taşıdığımdan, kendisi açısından aşağılayıcı olduğu için. Albertine ’in mektubunu okumak için sabırsızlandığım halde, Françoise ’ın hiçbir umut barındırmayan bakışlarını seyredip bunu Albertine ’in pek yakında döneceğine dair bir kehanet olarak yorumlamaktan kendimi alamadım; kırlangıçların göç edip gittiğini görünce sevinçle yakında havanın soğuyacağını düşünen bir kış sporları meraklısı gibiydim. Françoise nihayet odadan çıktı; kapıyı kapamasını da bekledim ve sonra, kaygılanıyormuş izlenimi uyandırmamak için, mektubu sessizce açıp okudum: *Sevgili dostum, bana yazdığınız bütün güzel sözler için teşekkür ederim; bir yardımım olabileceğine inanıyorsanız, ki ben inanıyorum, Rolls siparişinin iptal edilmesi konusunda emrinize amadeyim. Bana acentanın adını vermeniz yeterli. Satış yapmaktan başka şey düşünmeyen bu adamlar sizi oyuna getirir; sizin gibi evden çıkmayan birinin otomobil ne işine yarayacak? Birlikte yaptığımız son gezintinin sizin için güzel bir hatıra olması beni çok duygulandırdı. Bana gelince, emin olun, iki bakımdan günbatımı gezintisi olan o gezintiyi (hem akşam oluyordu, hem de ayrılmak üzereydik) hiç unutmayacağım, nihai karanlık çökünceye kadar aklımdan çıkmayacak.*

Albertine ’in bu son cümlede edebiyat yaptığını, benden ayrılmak için sabırsızlandığına göre zevk almış olamayacağı o gezintiyi ölünceye kadar tatlı bir hatıra olarak saklayamayacağını hissettim elbette. Ama Balbec ’teki bisikletçi, golfçü kızın, benimle tanışmadan önce *Ester* ’den başka şey okumamış olan Albertine ’in yeteneğini de takdir ettim; benim evimde yaşarken yeni meziyetler edindiğini, değişip geliştiğini düşünmekte haklı olduğuma hükmettim. Böylece ona Balbec ’te söylediğim cümle: “Dostluğumun sizin için değer taşıyacağına, ihtiyacınız olan şeyi size verebileceğime inanıyorum” cümlesi, (ona verdiğim bir fotoğrafın üzerine ithaf yazısı olarak: *Tanrı ’nın lütfu olmanın güvencesiyle* sözlerini yazmıştım), benim inanmadan, sırf benimle görüşmeyi faydalı bulsun, görüşmemizden duyabileceği sıkıntının üstünde durmasın diye söylediğim

bu cümle de sonunda gerçek olmuştu, tıpkı âşık olmaktan korktuğum için onu görmek istemediğimi söylemem gibi. Albertine ’e aksine, sürekli görüşünce aşkımın söndüğünü, ayrılınca da alevlendiğini bildiğim için böyle söylemiştim; ama gerçekte sürekli görüşmek bende Albertine ’e bir ihtiyaç, o ilk Balbec günlerindeki aşktan çok daha güçlü bir ihtiyaç doğurmuştu; dolayısıyla bu cümle de gerçek olmuştu.

Ne var ki, Albertine ’in mektubu aslında hiçbir şeyi halletmiyordu. Acentaya mektup yazmaktan bahsediyordu sadece. Bu durumdan çıkmak, olayları hızlandırmak gerekiyordu; aklıma şöyle bir fikir geldi: Derhal Andrée ’ye bir mektup gönderdim; Albertine ’in teyzesinin evinde olduğunu, kendimi çok yalnız hissettiğimi, birkaç günlüğüne gelip evimizde kalırsa bana büyük bir iyilik etmiş olacağını ve gizli bir şey yapmak istemediğimden, Albertine ’e de haber vermesini yazdım. Ayrıca Albertine ’e de, henüz onun mektubunu almamış gibi, şu satırları yazdım:

Sevgili dostum, sizden özür dilerim, çok iyi anlayacağınızı sanıyorum, gizli kapaklı işlerden nefret ettiğim için, her ikimiz tarafından haberdar edilmenizi istedim. Evimdeki o tatlı varlığınız, bende yalnız kalamamak gibi kötü bir alışkanlık yarattı. Sizin artık dönmeyeceğinizi kararlaştırdığımız için, yerinizi en iyi doldurabilecek, hayatımı en az değiştirecek, sizi en çok hatırlatacak kişinin Andrée olacağını düşündüm ve gelmesini rica ettim. Fazlasıyla ani bir karar gibi görünmesin diye ona birkaç günlüğüne dedim, ama doğrusunu isterseniz, bana bu sefer kalıcı olacakmış gibi geliyor. Haklı değil miyim sizce? Biliyorsunuz, sizin Balbec ’teki genç kızlar grubunuz beni en çok etkileyen, kabul edilmekten en büyük mutluluğu duyduğum sosyal topluluk olmuştur. Muhtemelen şimdi de öne çıkan, bu etki. Kişiliklerimizin uyuşmazlığı ve hayattaki talihsizlikler sevgili Albertine ’ciğimin karım olmasına izin vermediğine göre, sanırım –onun kadar sevimli olmasa da mizaç benzerliği nedeniyle belki benimle daha mutlu olabilecek– Andrée ’de bir hayat arkadaşı bulacağım.

Ne var ki, bu mektubu gönderdikten sonra, ansızın içime bir şüphe düştü: Albertine, “Doğrudan bana yazsaydınız, seve seve dönerdim size” derken, sırf doğrudan yazmadığım için böyle söylüyor olabilirdi, belki yazsam da dönmeyecek, Andrée ’nin evimde yaşaması, sonra da karım olması, kendisi serbest kalacağı için memnun edecekti onu; çünkü Albertine bir haftadır, benim altı ay boyunca Paris ’te tek tek her saat için aldığım

önlemleri ortadan kaldırarak, sapıklığını istediği gibi yaşama, benim dakika dakika engellediğim her şeyi yapma özgürlüğüne sahipti. Orada özgürlüğünü kötüye kullandığını düşünüyordum; şüphesiz kafamda oluşan bu fikir bana üzücü geliyor, ama genel bir fikirden öteye gitmiyor, özel bir ayrıntı göstermiyordu; sonsuz sayıda kadınla ilişki ihtimalini düşündürüyor, hiçbirinin üzerinde uzun boylu durmama izin vermiyor ve böylece zihnimi acıdan muaf olmayan, ama somut görüntülerden yoksun olduğu için dayanılır bir acıyla yüklü, devamlı bir hareketin içinde sürüklüyordu. Ne var ki, Saint-Loup ’nun dönüşüyle birlikte, bu acı dayanılmaz, korkunç bir acı oldu. Ama Saint-Loup ’nun söylediklerinin beni niçin bu kadar bedbaht ettiğini anlatmadan evvel, onun ziyaretinden hemen önce cereyan eden bir olayı aktarmam gerekiyor; bu olayın hatırası daha sonra beni o kadar rahatsız etti ki, Saint-Loup ’yla konuşmamızın yarattığı üzüntüyü değilse bile, en azından bu konuşmanın somut sonuçlarını hafifletti. Olay şuydu: Saint-Loup ’yu görmek için müthiş sabırsızlandığımdan, onu merdivende beklemekteyken (annem evde olsaydı, böyle bir şeyi yapamazdım, çünkü “pencere sohbeti”ni saymazsak, hayatta en nefret ettiği şey buydu), kulağıma şu sözler çalındı: “Ne demek! Hoşunuza gitmeyen birini kovdurmayı beceremiyor musunuz? Zor bir iş değil. Onun götürmesi gereken şeyleri saklarsınız mesela; patronları aceleyle kendisini çağırdığında aradığını bulamaz, deliye döner; yengem küplere biner, size dönüp, ‘Ne yapıyor bu adam? ’ der. Epey bir gecikmeyle, üstelik eli boş geldiğinde, herkes öfkelenir. Bu olay dört beş kere tekrarlandığında, kovulacağından şüpheniz olmasın; hele bir de temiz getirmesi gereken şeyi gizlice kirletirseniz, tamamdır, bunun gibi yüzlerce numara yapılabilir.” Şaşkınlıktan dilim tutulmuştu, çünkü bu haince, kurnaz, acımasız sözler Saint-Loup ’nun sesiyle söylenmişti. Ben Saint-Loup ’yu öteden beri o kadar iyi kalpli, merhametli bir insan olarak tanırdım ki, o anda bir oyunda Şeytan rolünü oynuyormuş gibi geldi bana, kendi adına konuşuyor olamazdı. “Ama o da herkes gibi hayatını kazanmak zorunda” diyen muhatabını o sırada gördüm, Guermantes Düşesi ’nin üniformalı uşaklarından biriydi. “Siz rahat edecek olduktan sonra, size ne? diye fesatça cevap verdi Saint-Loup. Üstelik bir günah keçiniz de olacak. Tam önemli bir yemek davetinde servise başlayacakken, üniformasına mürekkep dökebilirsiniz pekâlâ; kısacası, bir dakika olsun rahat vermezsiniz, sonunda o da işten ayrılmayı tercih eder. Ayrıca ben de destek olurum, yengeme böyle beceriksiz, hırpani biriyle çalışabilmenize, sabrınıza hayran

olduğumu söylerim.” Ortaya çıkıp kendimi gösterince Saint-Loup yanıma geldi; ne var ki, tanıdığımdan bambaşka bir kişilik sergilediği bu konuşmasını duyduktan sonra ona olan güvenim sarsılmıştı. Bir zavallıya karşı bu kadar acımasız olabilen biri, Mme Bontemps ’ın nezdinde bana ihanet etmiş olamaz mı diye düşünüyordum. Bu düşüncemin en önemli sonucu şuydu: Saint-Loup gittikten sonra, onun başarısızlığını bu işi başaramayacağımın kanıtı olarak görmedim. Ama yanımda olduğu sürece, kafamdaki hâlâ eski Saint-Loup ve bilhassa da Mme Bontemps ’ın yanından dönmüş olan dosttu. Saint-Loup söze şöyle başladı: “Benden memnun değilsin, telgraflarından anladım, ama haksızlık ediyorsun, elimden gelen her şeyi yaptım. Sana daha sık telefon etmem gerekirdi diye düşünüyorsun, ama ne zaman arasam meşgul olduğunu söylüyorlardı.” Istırabımı dayanılmaz hale getiren ise, şu sözleri oldu: “Son telgrafımda kaldığım yerden devam edeyim: Garaj gibi bir yerden geçip eve girdim, uzun bir koridorun sonundaki salona aldılar beni.” Bu garaj, koridor, salon kelimeleri, daha telaffuz edildikleri anda, elektrik akımından daha büyük bir süratle kalbimi sarstı; çünkü bir saniyede dünyanın çevresinde en fazla sayıda dönüşü tamamlayan şey elektrik değil, acıdır. Saint-Loup gittikten sonra, bu garaj, koridor, salon kelimelerini tekrarlayıp şoku kasten yeniledim. İnsan bir garajda kız arkadaşıyla saklanabilir. Albertine teyzesi yokken o salonda kim bilir neler yapıyordu? Ne yani? Albertine ’in oturduğu evi mutlaka garajsız, salonsuz bir yer olarak mı canlandırmıştım kafamda? Hayır, hiç canlandırmamıştım ya da belirsiz bir yer olarak canlandırmıştım. Albertine ’in bulunduğu yer, coğrafi olarak belirginleştiğinde, onun muhtemel iki veya üç yerde değil, Touraine ’de bulunduğunu öğrendiğimde, ilk ıstırabı yaşamıştım; kapıcısının sözleri, kalbimde acı çekmem gereken yeri harita üzerinde işaretlercesine belirlemişti. Ama onun Touraine ’de bir evde olduğu fikrine alıştıktan sonra, evi görmemiştim; o korkunç salon, garaj, koridor fikri, katiyen hayalimden geçmemişti; şimdi karşımda, onları görmüş olan Saint-Loup ’nun gözbebeklerinde bu yerler, Albertine ’in gidip geldiği, yaşadığı mekânlardılar, birbirini yok etmiş olan sayısız muhtemel mekân değil, özellikle bu mekânlardılar. Garaj, koridor, salon kelimeleriyle birlikte, (sadece ihtimali değil) *varlığı* açıklığa kavuşan o uğursuz yerde Albertine ’i bir hafta bırakmakla ne büyük bir çılgınlık ettiğimi anladım. Heyhat! Saint-Loup bir de o salonda, yan odada avaz avaz şarkı söyleyen Albertine ’in sesini duyduğunu söyleyince, nihayet benden kurtulmuş olan Albertine ’in

mutlu olduğunu anlayıp iyice umutsuzluğa gömüldüm. Albertine özgürlüğüne kavuşmuştu. Bense, onun gelip Andrée ’nin yerini alacağını düşünüyordum! Istırabım Saint-Loup ’ya karşı öfkeye dönüştü. “Tam da bundan, senin gidişini öğrenmesinden kaçınmanı rica etmiştim. —Kolay iş mi sanıyorsun? Albertine ’in kesinlikle evde olmadığını söylemişlerdi bana. Benden memnun olmadığını gayet iyi biliyorum, telgraflarından pekâlâ anlamıştım. Ama haksızlık ediyorsun, ben elimden geleni yaptım.” Günler boyunca onu odama bile çağırmadığım evimden, kafesinden kurtulup yeniden serbest kalan Albertine bir kez daha gözümde eski değerine kavuşmuş, herkesin peşinden koştuğu, o ilk günlerin harika kuşu olmuştu yine. “Her neyse, özetleyecek olursak: Para konusunda ne diyeceğimi bilemiyorum; karşımdaki kadın o kadar hassas görünüyordu ki, onu gücendirmekten korkuyordum. Ama paradan söz ettiğimde, kılı kıpırdamadı. Hatta az sonra, bu kadar iyi anlaşmamızdan etkilendiğini söyledi. Bununla birlikte, ardından söylediği bütün sözler o kadar incelikli ve düzeyliydi ki, teklif ettiğim para konusunda, ‘Ne kadar iyi anlaşıyoruz’ demiş olması imkânsız geldi bana, çünkü aslında büyük bir kabalıktı yaptığım. —Ama belki de anlamamıştır, duyamamıştır belki, tekrarlaman gerekirdi, o zaman mesele kesin hallolurdu. —Canım, nasıl duymasın? Seninle şimdi konuştuğum gibi söyledim, kadın sağır değil, deli de değil. —Peki, hiçbir yorumda bulunmadı mı? —Katiyen. —Bir kere daha söylemeliydin. —Nasıl söyleyebilirdim ki? Daha içeri girip kadını gördüğüm an senin yanıldığını, senin yüzünden müthiş bir gaf yapmak üzere olduğumu düşündüm; durup dururken o parayı teklif etmek çok zordu. Buna rağmen senin sözünden çıkmadım, beni kapıya koyacağından emin olduğum halde teklifi yaptım. —Ama öyle bir şey yapmadı. Demek ya duymadı, ki o zaman tekrar söylemen gerekirdi, ya da bu konuda konuşmayı sürdürmende sakınca yoktu. —Sen burada olduğun için ‘Duymadı’ diyebiliyorsun, ama emin ol, konuşmamızı duysaydın, hak verecektin, en ufak bir ses yoktu, açık açık söyledim, anlamamış olması imkânsız. —Her neyse, yeğeniyle başından beri evlenmek istediğimden bir şüphesi yok, değil mi? —Hayır, bana sorarsan evlenmeye katiyen niyetli olmadığın kanısında. Ayrılmak istediğini, yeğenine bizzat söylediğini anlattı bana. Şu anda bile, senin evlenmek istediğinden emin olduğunu sanmıyorum.” Bu sözler o kadar aşağılanmadığımı, dolayısıyla hâlâ sevilebileceğimi, kesin bir girişimde bulunma özgürlüğüm olduğunu kanıtladığından, beni biraz rahatlattı. Buna rağmen acı çekiyordum.

“Memnun olmadığının farkındayım, bu da beni üzüyor. —Yok canım, yaptıkların için sana minnettarım, beni duygulandırdın, ama yine de, bana öyle geliyor ki... —Elimden geleni yaptım. Bir başkası daha fazlasını, hatta bu kadarını bile yapamazdı. Başka birini dene istersen. —Mümkün değil, mesele de bu zaten, bilsem seni göndermezdim, ama senin girişimin başarısızlıkla sonuçlanınca, bir ikinci girişimde bulunmama imkân kalmadı.” Saint-Loup ’ya sitem ediyordum; bana yardım etmeye çalışmış, başarılı olamamıştı. Saint-Loup Mme Bontemps ’ın evinden ayrılırken, o esnada içeri giren genç kızlarla karşılaşmıştı. Albertine ’in muhtemelen civardaki bazı genç kızlarla tanıştığını ihtimal olarak daha önce birçok kez düşünmüştüm, ama bir acı olarak ilk defa hissediyordum. Görünüşe bakılırsa, zihnimiz doğal bir panzehir salgılama yetisine sahip ve bu panzehir, yaptığımız tahminleri aralıksız olarak, bize zarar vermeden imha ediyor; ne var ki, Saint-Loup ’nun karşılaştığı kızlara karşı herhangi bir bağışıklığım yoktu. Peki ama, Albertine ’le ilgili olarak herkesten öğrenmeye çalıştığım şey, tam da bu ayrıntılar değil miydi? Bu ayrıntıları kesin olarak öğrenebilmek için, albayı tarafından Paris ’e çağrılmış olan Saint-Loup ’dan ne pahasına olursa olsun, mutlaka bana uğramasını rica eden ben değil miydim? Dolayısıyla, bu ayrıntıları isteyen de ben değil miydim, daha doğrusu, açlıktan kıvranan, onlarla beslenip semirmeyi hırsla arzulayan ıstırabım değil miydi? Saint-Loup son olarak da, evin çok yakınında güzel bir sürprizle karşılaştığını söylemişti: Civarda bir tek tanıdığına, güzel bir kadın oyuncuya rastlamış; orada tatil yapmakta olan, Rachel ’in bu eski arkadaşı ona geçmişi hatırlatmış. Kadın oyuncunun adı, “Albertine belki de onunla birliktedir” diye düşünmeme yetti; onu tanımadığım bir kadının kollarında, hazdan yüzü kızarmış, gülümserken görmeme yetti. Aslında neden olmasındı? Ben Albertine ’le tanıştığımdan beri, başka kadınları düşünmekten geri kalmış mıydım? Guermantes Prensesi ’nin evine ilk gittiğim gece, eve dönerken, prensesten çok Saint-Loup ’nun söz ettiği, randevu evlerine giden kızı ve Mme Putbus ’ün oda hizmetçisini düşünmüyor muydum? Balbec ’e tekrar gitmeme aynı oda hizmetçisi sebep olmamış mıydı? Daha yakın bir tarihte, ben Venedik ’e gitmeyi istemiştim pekâlâ; Albertine Touraine ’e gitmeyi isteyemez miydi? Ne var ki, aslında onu bırakıp Venedik ’e gitmeyecektim, bunu şimdi anlıyordum. Hatta, “Yakında ondan ayrılacağım” derken bile, aslında ondan hiç ayrılmayacağımı biliyordum; aynı şekilde, çalışmaya asla başlamayacağımı, sağlıklı bir hayat sürmeyeceğimi, kısacası, ertesi gün için

sürekli kendi kendime söz verdiğim şeylerin hiçbirini yapmayacağımı da biliyordum. Fakat en samimi düşüncelerim ne olursa olsun, Albertine ’i sürekli bir ayrılık tehdidinin gölgesi altında yaşatmayı daha akıllıca bulmuştum. Ve şüphesiz iğrenç kurnazlığım sayesinde, onu fazlasıyla ikna etmiştim. Ne olursa olsun, durumun böyle devam etmesi imkânsızdı, Albertine ’in Touraine ’de o kızlarla, o oyuncuyla kalmasına izin veremezdim; ulaşamadığım o hayatı düşünmeye tahammül edemiyordum. Mektubuma vereceği cevabı bekleyecektim; orada kötü bir şey yapıyorsa, bir gün fazla veya eksik olması maalesef hiçbir şeyi değiştirmeyecekti nasılsa (belki böyle düşünmemin sebebi, eskiden serbest kaldığı bir tek dakika aklımı oynatmam için yeterliyken, onun her dakikasıyla ilgili rapor alma alışkanlığını kaybettiğim için, şimdi kıskançlığımın zaman dilimlerinin farklı olmasıydı). Ama cevabını alır almaz, eğer dönmüyorsa, onu almaya gidecektim; güzellikle gelmezse, kız arkadaşlarından zorla koparacaktım. Zaten Saint-Loup ’nun o güne kadar hayalimden bile geçmemiş olan fesatlığını keşfettiğime göre, kendim gitmem daha iyi olmaz mıydı? Saint-Loup ’nun beni Albertine ’den ayırmak için baştan sona bir komplo kurmadığı ne malumdu? Değiştiğim için miydi, doğal nedenlerin bir gün beni bu istisnai duruma getireceğini o sırada tahmin edemediğim için miydi bilmem, ama Paris ’te ona söylediğim sözleri, yani başına bir kaza gelmemesini dilediğimi yazsam, yalan olurdu. Ah! Albertine ’in başına bir kaza gelse, hayatım bu aralıksız kıskançlıkla sonsuza dek zehirleneceğine, bir anda mutluluğa değilse bile, acının dinmesiyle huzura kavuşurdu en azından.

Acının dinmesi mi? Ölümün var olan şeyi silip geri kalan her şeyi olduğu gibi bıraktığına, diğerinin varlığını sadece bir ıstırap kaynağı olarak algılayan kişinin kalbinden ıstırabı çekip çıkardığına, ıstırabı çıkarıp, yerine başka bir şey koymadığına gerçekten inanmış olabilir miydim? Istırabın dinmesi! Gazetelerdeki haberleri tararken, Swann ’la aynı şeyi dileme cesaretini bulamayışıma üzülüyordum. Albertine bir kaza geçirse, yaşadığı takdirde hemen koşup yanına gitmek için bir bahanem olur, öldüğü takdirde de, Swann ’ın deyişiyle, yaşama özgürlüğüne kavuşurdum. Ben buna inanıyor muydum? Swann, o zeki, kendini iyi tanıdığını zanneden adam inanmıştı. İnsan gönlünde yatanların ne kadar azını biliyor! Kısa bir süre sonra, Swann hayatta olsaydı, dileğinin canice olduğu kadar saçma olduğunu, sevdiği kadının ölmesinin onu hiçbir şeyden kurtarmayacağını ona açıkça kanıtlayabilirdim.

Albertine ’le ilgili olarak bütün gururumu bir yana bıraktım; umutsuzluk içinde bir telgraf çekip hangi şartlarla olursa olsun geri dönmesini rica ettim; canı ne isterse yapabileceğini, haftada üç kere, yatmadan önce ona sarılmaktan başka şey istemediğimi yazdım. “Sadece bir kere” diye cevap verse, bir kereye de razı olurdum. Albertine asla geri dönmedi. Telgrafım yola yeni çıkmıştı ki, bir telgraf aldım. Mme Bontemps ’dan geliyordu. Dünya her birimiz için bir hamlede baştan sona yaratılmamıştır. Yaşadıkça, hiç aklımızdan geçmeyen şeyler eklenir dünyamıza. Heyhat! Telgrafın ilk iki satırının üzerimdeki etkisi, acıyı dindirmek olmadı: ZAVALLI DOSTUM, ALBERTİNE ’CİĞİMİZ ARTIK ARAMIZDA DEĞİL. BU KORKUNÇ HABERİ SİZE VERDİĞİM İÇİN BENİ AFFEDİN, ONU NE KADAR SEVDİĞİNİZİ BİLİYORUM. ATLA GEZERKEN DÜŞÜP BİR AĞACA ÇARPTI. ONU HAYATA DÖNDÜRME ÇABALARIMIZ SONUÇSUZ KALDI. KEŞKE ONUN YERİNE BEN ÖLSEYDİM! Hayır, acıyı dindirmedi, bilinmedik bir acı yarattı: Onun geri dönmeyeceğini anlamanın acısı. Peki ama, geri dönmeyebileceğini kendi kendime defalarca söylememiş miydim? Söylemiştim, evet, ama buna bir an olsun inanmadığımı şimdi fark ediyordum. Şüphelerimin verdiği acıya dayanabilmek için Albertine ’in varlığına, öpücüklerine ihtiyacım olduğundan, Balbec ’ten beri, sürekli onunla birlikte olma alışkanlığını edinmiştim. Albertine dışarı çıkıp da ben evde yalnız kaldığımda bile, onu öpmeye devam ediyordum. Touraine ’e gittiğinden beri de bu alışkanlığı sürdürüyordum. Onun sadakatinden çok dönmesine ihtiyacım vardı. Mantığım zarar görmeksizin ara sıra döneceğinden şüphe etse de, hayal gücüm her an bu dönüşü gözümde canlandırıyordu. İçgüdüyle elimi boynuma, o gittiğinden beri onun dudaklarının temasını hisseden ve bir daha asla hissetmeyecek olan dudaklarıma götürdüm, parmaklarımı dudaklarımda gezdirdim; annem de büyükannem öldüğünde, “Zavallı yavrucak, seni o kadar seven büyükannen bir daha seni öpemeyecek” diyerek beni böyle okşamıştı. Gelecekteki hayatımın tamamı kalbimden sökülüp atılmıştı. Gelecekteki hayatım mı? Peki ama hayatımı Albertine ’siz yaşamayı düşündüğüm olmamış mıydı? Kesinlikle hayır! Uzun zamandan beri, hayatımın ölünceye kadarki her dakikasını ona mı adamıştım yani? Gayet tabii! Onunla iç içe geçmiş bu geleceği algılayamamıştım, ama şimdi, kalbimden sökülüp alındıktan sonra, bomboş kalan kalbimde kapladığı yeri hissediyordum. Henüz hiçbir şeyden haberi olmayan Françoise odama girdi; öfkeyle bağırdım: “Ne var?” Françoise

şöyle cevap verdi (bazı sözler, yanı başımızdaki gerçekliğin yerine bir başkasını koyup bir baş dönmesi gibi sersemletir bizi): “Beyefendi, kızgın olmanız için hiçbir sebep yok. Aksine, çok memnun olacaksınız. Mademoiselle Albertine ’den iki mektup getirdim.” O esnada bakışlarımın muhtemelen akli dengesini kaybeden birinin bakışlarına benzediğini sonradan düşündüm. Sevinmedim, hatta şaşırmadım bile. Odasının aynı köşesinde bir kanepe, bir de mağara gören birine benziyordum. Bu kişiye artık hiçbir şey gerçek görünmediğinden, yere yığılır. Albertine ’in iki mektubu, ölümüyle sonuçlanan gezintiden az önce yazılmış olsa gerekti. Birinci mektupta şunlar yazılıydı: *Sevgili dostum, Andrée ’yi evinize çağırma niyetinizden söz ederek bana olan güveninizi kanıtlamışsınız, size müteşekkirim. Andrée ’nin teklifinizi seve seve kabul edeceğinden eminim; bence evinizde çok mutlu olacak. Yetenekleri sayesinde, sizin gibi bir erkekle birliktelikten ve insanlar üzerindeki fevkalade etkinizden yararlanmayı bilecektir. Teklifinizin hem sizin için, hem de onun için çok olumlu sonuçlar vereceği kanısındayım. Dolayısıyla, Andrée en ufak bir zorluk çıkaracak olursa, (ki sanmıyorum) bana telgraf çekin, onu ikna etmeyi görev bilirim.* İkinci mektup ertesi günün tarihini taşıyordu. Aslında iki mektubu birkaç dakika arayla, belki de aynı anda yazıp ilkine önceki günün tarihini atmış olmalıydı. Ben bütün bu süre boyunca, Albertine ’in aslında bana dönmekten ibaret olan niyetleri konusunda saçma sapan fikirler üretmiştim; olayla ilgisi olmayan biri, hayal gücünden yoksun bir adam, bir barış anlaşmasına aracılık eden bir kişi veya bir sözleşmeyi inceleyen bir tüccar, benden daha doğru bir yorum yapardı. Mektupta sadece şu sözler yazılıydı: *Size dönmem için artık çok mu geç? Andrée ’ye henüz yazmadıysanız, beni kabul eder miydiniz? Kararınıza boyun eğeceğim, yalvarırım bir an önce bana haber verin, ne büyük bir sabırsızlıkla beklediğimi tahmin edersiniz. Dönmeme karar verecek olursanız, ilk trenle gelirim. Bütün kalbimle sizin, Albertine.*

Albertine ’in ölümünün acımı dindirebilmesi için, kazanın onu sadece Touraine ’de değil, benim içimde de öldürmesi gerekirdi. Oysa Albertine içimde hiç bu kadar canlı olmamıştı. Bir insan, içimize nüfuz edebilmek için, zamanın şekline bürünmek, çerçevesine kendini uyarlamak zorundadır; bizim gözümüze peş peşe dakikalar halinde göründüğünden, her defasında sadece bir yönünü gösterebilir, bir tek fotoğrafını sunabilir. Sadece anlık görüntülerden oluşan bir dizi halinde var olmak, bir insan için müthiş bir

zaaftır şüphesiz; ama aynı zamanda müthiş bir güçtür de; bu kişi hafızanın ürünüdür ve belirli bir ânın hatırası, daha sonra olup biten her şeyden haberdar değildir; hafızanın kaydettiği an ve onunla birlikte, o hatırada şekillenen kişi varlığını sürdürür, yaşamaya devam eder. Üstelik bu parçalanma, ölüyü yaşatmakla kalmayıp çoğaltır da. Benim teselli bulabilmem için bir değil, sayısız Albertine ’i unutmam gerekirdi. Aralarından birini kaybetmiş olmanın üzüntüsüne tahammül edebilir hale geldiğimde, bir başkasıyla, onlarcasıyla aynı üzüntüyü baştan yaşamak durumundaydım.

Hayatım tamamen değişmişti. Hayatımdaki güzelliği Albertine sebebiyle değil, ona paralel olarak, tek başımayken oluşturan şey, geçmişe ait anların, benzer anların çağrısıyla, sürekli su yüzüne çıkmasıydı. Yağmur sesi bana Combray ’deki leylakların kokusunu getirirdi; balkonda oynaşan güneş Champs-Élysées ’nin güvercinlerini; sabah sıcağında seslerin boğuluşu kirazların serinliğini; rüzgârın sesi ve Paskalya ’nın gelişi de Bretanya veya Venedik özlemini taşırdı bana. Yaz mevsimi yaklaşıyordu, günler uzamıştı, hava sıcaktı. Öğrencilerle hocaların sabah erkenden parklara gidip, son sınavlara ağaçların altında hazırlandıkları, öğle sıcağındaki kadar kızgın olmasa da, aynı kısır duruluğa sahip, bulutsuz gökyüzünden gelecek bir damla serinliği kaçırmamaya çalıştıkları günlerdi. Karanlık odamdan eskisi kadar güçlü, ama bana artık sadece acı veren bir çağrışımla, dışarıda, ağırlaşmış havada, batan güneşin evlerin ve kiliselerin cephelerini pas rengine boyadığını hissediyordum. Françoise içeri girdiğinde, yanlışlıkla ağır perdelerin kıvrımlarını bozacak olsa, Bricqueville l ’Orgueilleuse Kilisesi’nin, Albertine ’in “restore edilmiş” dediği yeni cephesini gözümde güzelleştiren geçmişteki güneşin bir ışını kalbimi deliyor, içimden yükselen çığlığı zor bastırıyordum. İç çekişimi Françoise ’a nasıl açıklayacağımı bilemeyip, “Ah, nasıl susadım!” dedim. Françoise dışarı çıktı, sonra tekrar geldi; çevremdeki gölgelerin arasında her an patlayan yüzlerce görünmez hatıradan birinin yaylım ateşi altında kalıp acıyla başımı çevirdim hemen: Françoise elma şarabıyla kiraz getirmişti; aynı elma şarabıyla kirazları Balbec ’te de bir çiftlik garsonu arabamıza getirmişti; bir zamanlar bunlar, aşırı sıcak günlerde, karanlık yemek odalarının gökkuşağı pırıltıları arasında, ideal komünyon malzemeleriydi. Bunun üzerine, Les Ecorres çiftliğini ilk kez düşündüm ve Albertine ’in Balbec ’te, serbest olmadığını, teyzesiyle çıkması gerektiğini söylediği bazı günler belki de bir kız arkadaşıyla benim genellikle gitmediğimi bildiği bir

çiftliğe gittiğini ve ben Marie-Antoinette ’te, “Bugün kendisini görmedik” dedikleri halde, ne olur ne olmaz diye oyalanırken, ikimiz gezmeye çıktığımız zaman bana söylediği sözlerin aynısını: “Bizi burada aramak aklına gelmez, burada rahatsız edilmeyiz” cümlesini o kıza söylediğini geçirdim aklımdan. O güneş ışınını görmemek için, Françoise ’a perdeleri kapamasını söyledim. Ama güneş ışını bütün yakıcılığıyla hafızama sızmaya devam ediyordu. “Hoşuma gitmiyor, restore edilmiş, yarın Saint-Martin-le-Vêtu ’ye gideriz, yarından sonra da...” Yarın, yarından sonra, belki temelli sürecek ortak bir hayatın başlangıcıydı; kalbim bu geleceğe doğru bir hamle yaptı, ama bu gelecek artık yoktu, Albertine ölmüştü.

Françoise ’a saati sordum. Altıydı. Tanrı ’ya şükür, bir zamanlar Albertine ’e şikâyet ettiğim, o çok sevdiğimiz bunaltıcı sıcak, sonunda hafifleyecekti. Gün sona ermek üzereydi. Ama bunun bana ne yararı vardı? Akşam serinliği çıkmaktaydı, güneş batıyordu; hafızamda, eve dönüş yolunda Albertine ’le ilerlerken, en sondaki köyün de ötesinde, uzaktaki bir istasyonu andıran günbatımını görüyordum; o akşam oraya ulaşmamız imkânsızdı, çünkü ben, yine Albertine ’le birlikte Balbec ’te kalacaktım. O sırada birlikteydik; şimdi aynı uçurumun kenarında durmak zorundaydım, Albertine ölmüştü. Perdeleri kapamak da yetmiyordu artık, hafızamın gözlerini kapatıp kulaklarını tıkamaya çalışıyordum, çünkü günbatımının o turuncu çizgisini tekrar görmek, artık ölmüş olan Albertine tarafından o zamanlar sevgiyle öpülürken, şimdi her yanımda ağaçlardan birbirine seslenen o görünmez kuşları duymak istemiyordum. Akşamları yapraklardaki nemin, engebeli yollardaki iniş çıkışın uyandırdığı hislerden kaçınmaya çalışıyordum. Ama bu hisler beni tekrar yakalamış, şimdiki zamandan yeterince uzaklaştırmıştı bile; Albertine ’in öldüğü fikri bana tekrar saldırmak için gerekli mesafeyi almış, hız kazanmıştı. Ah! Bir daha asla bir ormana adım atmayacak, ağaçların arasında gezinmeyecektim. Peki ama, geniş ovalar daha mı merhametli olacaktı sanki? Albertine ’i almaya giderken, onunla birlikte geri dönerken, geniş Cricqueville Ovası ’ndan kim bilir kaç kez geçmiştim; bazen her yeri kaplayan sis bizde dev bir gölle çevriliymişiz izlenimini uyandırırdı; bazen de, havanın dupduru olduğu gecelerde, mehtap yeryüzüne gerçekdışı bir görünüm kazandırırdı: İki adım ötemizde, yeryüzü gündüzün ancak çok uzaktan bakılınca göründüğü şekilde gökselleşir, tarlalar ve korular gökyüzüyle kaynaşıp tek bir mavilikte, ağaçlanmış bir akikte toplanırdı.

Albertine ’in ölümü Françoise ’ı memnun etmiş olmalıydı; hakkını vermek gerekir, bir incelik, bir görgü sergiliyor ve üzülmüş gibi yapmıyordu. Ne var ki, Françoise ’ın riayet ettiği, yazılı olmayan eski yasalar ve destanlardaki gibi ağlayan ortaçağ köylüsü geleneği, Albertine ’e ve hatta Eulalie ’ye nefretinden daha köklüydü. O güzel akşamüzerlerinden birinde, kederimi yeterince hızlı gizleyemedim ve Françoise da, bir zamanlar hayvanları yakalayıp işkence etmesine, tavukları boğazlarken, ıstakozları canlı canlı kaynatırken neşelenmesine, ben hastayken, bir baykuşta kendi açtığı yaraları seyredercesine yüzümdeki hastalık belirtilerini inceleyip sonra da, kasvetli bir tonda, felaket belirtisi olarak yorumlamasına yol açan köylü kızı içgüdüsüyle gözyaşlarımı fark etti. Fakat tabi olduğu Combray “gelenek hukuku”, Françoise ’ın gözyaşı ve kederi hafife almasına izin vermezdi; bunlar Françoise ’ın nazarında fanilasını çıkarmak veya yemeği iştahsız yemek kadar ölümcül şeylerdi. “Ah! Yapmayın beyefendi, ağlamayın böyle, hastalanacaksınız!” Gözyaşlarımı durdurmaya çalışırken, sanki gözlerimden sel gibi kan akıyormuşçasına endişeliydi. Ne yazık ki, ben soğuk bir tavır takınınca, umduğu, belki de samimiyetle girişeceği duygu taşkınlıklarını kesmek zorunda kaldı. Françoise, belki Eulalie gibi Albertine ’den de arkadaşım bundan böyle benden yararlanamayacağı için artık nefret etmiyordu. Her şeye rağmen, ağladığımı ve sırf ailemin kötü huyunu örnek aldığımdan, “belli etmemeye” çalıştığımı pekâlâ fark ettiğini göstermek istedi. “Ağlamayın beyefendi” dedi, bu defa daha sakin bir sesle ve bana merhamet göstermekten çok basiretini kanıtlamak amacıyla. Sonra da ekledi: “Olacağı varmış, zavallıcık, fazlasıyla mutluydu, mutluluğunu bilemedi.”

O uzun mu uzun yaz akşamlarında ortalık nasıl da yavaş kararır! Karşıdaki evin solgun hayali gökyüzünü inatçı beyazlığıyla boyamaya devam ediyordu. Evin içi nihayet kararmıştı, sofada eşyalara çarpıyordum, ama merdivene açılan kapının camlı bölmesi, benim zifiri zannettiğim karanlığın ortasında yarısaydam ve maviydi; bir çiçek maviliğinde, bir böcek kanadı maviliğinde, günün bütün insafsızlığıyla indirdiği, çelik kadar keskin son bir darbe olduğunu hissetmesem, bana güzel görünecek bir mavilikteydi. Zifiri karanlık sonunda çöküyordu, ama o zaman da, avludaki ağacın üzerinde gördüğüm bir yıldız, bana akşam yemeğinden sonra arabaya binip ay ışığıyla kaplanmış Chantepie Ormanı ’na gidişimizi hatırlatmaya yetiyordu. Hatta sokaklarda bile, Paris ’in yapay ışıklarının

ortasında, bir bankın arkalığına vurmuş tek bir ay ışığı huzmesi gördüğüm, mehtabın o doğal saflığını algıladığım oluyordu; o bir tek huzme, bir an hayalimde şehri doğayla birleştiriyor, çağrıştırdığı kırların sonsuz sessizliği ve orada Albertine ’le birlikte yaptığım gezintilerin acı hatırası, Paris ’in üzerinde saltanat sürmeye başlıyordu. Ah! Gece ne zaman bitecekti? Ama şafağın ilk serinliğiyle ürperiyordum, çünkü bu serinlik, Balbec ’ten Incarville ’e, Incarville ’den Balbec ’e, şafak vaktine kadar birbirimizi defalarca geçirdiğimiz o yaz mevsiminin hoşluğunu hatırlatıyordu bana. Gelecek için bir tek umudum vardı artık –ve bir korkudan daha yürek parçalayıcıydı–; o da, Albertine ’i unutmaktı. Bir gün unutacağımı biliyordum; Gilberte ’i, Mme de Guermantes ’ı unutmuştum pekâlâ, büyükannemi unutmuştum. Artık sevmediğimiz kişilerden bizi koparan, mezarlıklardaki unutuş kadar mutlak ve huzurlu olan bu unutuşun son derece haklı ve acımasız cezası, hâlâ sevdiğimiz kişiler için de kaçınılmaz olduğunu sezmemizdir. Aslında, bunun acısız bir ruh hali, bir kayıtsızlık hali olduğunu biliriz. Ama aynı anda hem ne olduğumu, hem de ne olacağımı düşünemediğim için, yakında temelli dökmem gerekecek olan bu ikinci deriyi, okşamalardan, öpücüklerden, dost uykulardan oluşan deriyi umutsuzluk içinde düşünüyordum. Bu tatlı hatıralar seli gelip Albertine ’in ölmüş olduğu fikrine çarpıyor, bu zıt dalgaların karşılaşması beni boğuyordu, hareketsiz duramıyordum; ayağa kalkıyor, ama ansızın, iflahım kesilerek olduğum yerde kalıyordum; Albertine ’in yanından ayrıldığım esnada, öpücüklerinin verdiği sevinci ve sıcaklığı henüz üzerimden atmamışken gördüğüm şafak şimdi perdelerin üstünden korkunç kılıcını çekiyor, o soğuk, amansız ve yoğun beyazlığı beni hançerlercesine içeri giriyordu.

Az sonra sokaktan sesler yükselmeye başlayacaktı; tınılarının niteliğine, kademelerine göre sürekli artan ısının derecesini anlayacaktım. Ne var ki, birkaç saat sonra kiraz kokusuyla dolacak olan bu ısıda benim bulduğum, (bir ilacı oluşturan maddelerden birinin yerine başkası konulduğunda, uyarıcı ilacın uyuşturucuya dönüşmesi gibi,) artık kadınlara yönelik bir arzu değil, Albertine ’in gidişinden kaynaklanan yürek daralmasıydı. Zaten bütün arzularımın hatırası, hazlarımın hatırası kadar Albertine ’le ve ıstırapla yüklüydü. Venedik ’te Albertine ’in varlığından sıkılacağımı (herhalde ona ihtiyacım olacağını bulanık bir biçimde sezdiğim için) düşünmüşken, şimdi Albertine ’in yokluğunda, Venedik ’e gitmemeyi tercih ediyordum. Albertine, benimle her şeyin arasına giren bir engel gibi

görünmüştü bana, çünkü benim gözümde, bir kap gibi her şeyi içinde topluyordu ve ben onları bu kaptan almak zorundaydım. Şimdi, bu kap kırılmışken, içindekileri toplamaya cesaretim yoktu; her birine yılgınlıkla sırt çeviriyor, tatmamayı tercih ediyordum. Dolayısıyla, Albertine ’in varlığı yüzünden bana kapalı zannettiğim haz ihtimalleri kapısı ondan ayrılmamla katiyen açılmıyordu. Ayrıca, Albertine ’in varlığı, seyahat etmemi, hayatın tadına varmamı gerçekten engellemiş olabilirdi, ama bu engel, her zamanki gibi başka engelleri gizlemişti sadece; şimdi Albertine engeli ortadan kalkmışken, diğerleri bütün güçleriyle boy gösteriyorlardı. Aynı şekilde, eskiden dostça bir ziyaret çalışmamı engellediğinde, ertesi gün yalnız kalsam da yine çalışmazdım. Bir hastalık, bir düello ya da kontrolden çıkan bir at bizi ölümle burun buruna getirecek olsa, ebediyen mahrum olacağımız hayatın, tenselliğin, yabancı ülkelerin tadını çıkaramadığımıza hayıflanırız. Ama tehlike geçtikten sonra, bu hazların hiçbirinin yer almadığı durgun hayatımıza geri döneriz.

Şüphesiz bu kısacık geceler pek uzun sürmeyecekti. Sonunda yine kış gelecek, Albertine ’le erkenden söken şafağa kadar süren gezintilerimizin hatırasından korkmama gerek kalmayacaktı. Ama ilk donla birlikte, gece yarısı Albertine ’i çağırttığım, şimdi sonsuza dek nafile bekleyeceğim zil sesini beklerken, zamanın bir türlü geçmediği o gecelerde uyanan ilk arzularımın tohumları da, buzun içinde korunmuş halde ortaya çıkmayacak mıydı? İki ayrı gece, Albertine ’in gelmeyeceğini zannedip yaşadığım ilk endişelerin tohumları, donla birlikte ortaya çıkmayacak mıydı? O dönemde Albertine ’le nadiren görüşürdüm; ama haftalar sonra, sahiplenmeye çalışmadığım meçhul bir hayatın ortasından çıkıp gelen Albertine ’in ziyaretleri arasındaki süreler bile, kıskançlığımın sürekli bölünen kararsızlıklarının kümelenmesini, kalbimde bir kütle oluşturmasını engeller ve huzurlu olmamı sağlardı. O dönemde bu aralıklar benim için yatıştırıcıydı, ama o aralıklarda Albertine ’in yaptıklarına karşı kayıtsız kalamadığım andan itibaren, hele şimdi, Albertine bir daha asla ziyaretime gelmeyecekken, geriye dönüp bakıldığında, bu aralıklar ıstırapla da yüklüydü; dolayısıyla, Albertine geldiği için çok hoşlandığım o ocak geceleri, şimdi acı karayelleriyle o sıralar tanımadığım bir endişeyi bana taşıyacaklar, aşkımın buzlarının arasında korudukları, şimdi zararlı hale gelmiş ilk tohumunu getireceklerdi. Gilberte döneminden, Champs-Élysées ’deki oyun günlerimizden beri bana hep çok hüzünlü gelen o soğuk havaların tekrar başlayacağını düşündüğümde, saatler boyunca Albertine ’i

boşuna beklediğim o karlı geceye benzer gecelerin tekrarlanacağını düşündüğümde, tıpkı bir hasta misali, ama onun gibi bedenim, ciğerlerim için değil, kederim, kalbim için endişelenerek, soğuk havadan ölesiye korkuyor, kış mevsiminin belki de en zor atlatılacak dönem olacağını geçiriyordum aklımdan. Albertine ’in hatırası bütün mevsimlerle ilintili olduğundan, onu unutabilmek için, felç geçiren bir ihtiyarın okumayı yeniden öğrenmesi gibi, benim de, hepsini baştan öğrenme pahasına da olsa, bütün mevsimleri unutmam gerekirdi; evrenin tamamından vazgeçmem gerekirdi. Albertine ’in ölümünü bana unutturabilecek tek şeyin benliğimin ölümü olduğunu düşünüyordum (ama bu imkânsızdı). Benliğimizin ölmesinin imkânsız olmadığı, hatta olağandışı bile olmadığı hayalimden geçmiyordu; benliğimiz, her gün bizden habersiz, hatta bazen bize rağmen ölür; ben de, yalnızca doğanın değil, suni koşulların, itibari bir düzenin mevsimlere dahil ettiği her tür günün tekrarında acı çekecektim. Yakında, önceki yaz Balbec ’e gittiğim gün gelecekti; henüz kıskançlıkla iç içe geçmemiş olan ve Albertine ’in gün boyunca yaptıkları yüzünden endişelenmeyen aşkım o yaz çeşitli değişimler geçirecek ve son zamanların o çok farklı aşkına dönüşecekti; bu aşk o kadar kendine hastı ki, Albertine ’in kaderinin değişmeye başladığı ve nihayet noktalandığı son sene, dopdolu, değişken, bir asır kadar uzundu benim nazarımda. Ardından, daha ilerlemiş bir mevsimdeki, ama önceki yıllara ait günler gelecekti; hava yağışlı olduğu halde herkesin dışarı çıktığı pazar günleri, rüzgâr ve yağmur sesinin bir zamanlar beni evde oturup “tavan arasındaki filozof” olmaya davet ettiği öğle sonrasının boşluğunda, hiç beklemediğim Albertine ’in beni ziyarete geldiği saat yaklaşırken, kim bilir nasıl kaygılanacaktım; o ziyaretinde Albertine beni ilk kez okşamış, Françoise lambayı getirdiğinde okşamalarına ara vermişti; Albertine ’in bana merak duyduğu, ona olan sevgimin umut beslemeye hakkı olduğu o zamanlar, bir değil, iki kere geçmişe gömülmüştü şimdi. Hatta daha ileriki bir mevsimde, o parıltılı akşamlarda, kiliseler gibi kapıları aralık, altın tozuna bulanmış ofislerden ve yatılı okullardan çıkan, iki adım ötemizde akranlarıyla sohbet edip içimizde onların mitolojik yaşantısına nüfuz etme şevki uyandıran yarı-tanrıçalar sokağı taçlandırdığında, artık tek hatırladığım, yanımdayken o yarı-tanrıçalara yaklaşmamı engelleyen Albertine ’in sevecenliğiydi.

Zaten tamamen doğal olan saatlerin hatırasına bile her saati kendine has, başkalarından farklı kılan manevi manzara eklenecekti mecburen. Daha sonra, neredeyse İtalya ’ya özgü ilk güneşli günlerden birinde, keçi çobanı

borusunu öttürdüğünde, aynı günün ışığına, kâh Albertine ’in Trocadéro ’da, belki Léa ve iki genç kızla birlikte olduğunu bilmenin yarattığı kaygı, kâh Françoise ’ın alıp eve getireceği, o sıralar bana bir eş gibi can sıkıcı gelen kız arkadaşımın verdiği tanıdık ve ailevi, yumuşak duygu karışacaktı. Françoise ’ın telefon edip birlikte eve döndüklerini bildirdiği gün, Albertine ’in itaatkâr saygısı bana bir gurur vesilesi gibi görünmüştü. Yanılıyordum. O sırada gururla kendimden geçmemin nedeni, sevdiğim kızın gerçekten bana ait olduğunu, sadece benim için yaşadığını, uzaktan, ben onunla meşgul olmasam bile, beni kocası ve efendisi kabul edip benim bir işaretim üzerine yanıma döndüğünü hissetmemdi. O telefon konuşması bana uzaktan gelen bir parça huzurdu; mutluluk kaynağı Trocadéro ’dan bana gönderilen huzur molekülleri ve rahatlatıcı merhemler sayesinde, nihayet öyle hoş bir zihinsel özgürlüğe kavuşmuştum ki, –tek bir kaygının sınırlaması olmadan, Wagner ’in müziğine kendimi vererek– Albertine ’in kesin olan dönüşünü hiç heyecanlanmadan, en ufak bir sabırsızlık duymadan beklemiş ve bu bekleyişteki mutluluğu görememiştim. Albertine ’in eve dönmesinin, bana itaat etmesinin, bana ait olmasının verdiği mutluluğun kaynağı gurur değil, aşktı. Şimdi benim bir işaretim üzerine Trocadéro ’dan değil, Hint Adaları ’ndan gelecek elli kadın emrimde olsa, umursamazdım. Ama o gün, ben odamda tek başıma piyano çalarken, Albertine ’in bütün uysallığıyla bana dönmekte olduğunu düşününce, tıpkı kimi maddelerin bedeni sağaltması gibi ruhu sağaltan, güneş ışınlarına karışmış tozlar gibi havaya yayılmış bir maddeyi solumuştum. Yarım saat sonra da Albertine gelmiş, ardından gezmeye çıkmıştık; Albertine ’in gelişi ve birlikte gezintimiz, kesinlikleri yüzünden can sıkıcı gelmişti bana, ama aslında bu kesinlik, Françoise ’ın telefon edip Albertine ’i getirdiğini haber verdiği andan itibaren, sonraki saatleri altından bir huzurla kaplamış, o saatleri adeta birincisinden çok farklı, ikinci bir güne dönüştürmüştü; çünkü bu ikinci günün bambaşka bir manevi temeli vardı ve bu sayede özgün bir gün olmuştu; daha önceden bildiğim çeşitli günlere eklenen –yaşadığımız günler dizisi arasında yer almasa, bir yaz gününün dinginliğini tahayyül edemeyeceğimiz gibi– asla tahayyül edemeyeceğim bir gündü; o günü tam olarak hatırladığımı söyleyemezdim, çünkü şimdi o huzura o sırada hissetmediğim bir ıstırap eklenmekteydi. Ama çok daha sonraları, Albertine ’i öylesine sevmeden önceki zamanları ters yönde, ağır ağır yaşadığımda, yaraları kabuk bağlayan kalbim ölmüş olan Albertine ’den acı çekmeden kopmayı başardığında, Albertine ’in Trocadéro ’da kalmak yerine Françoise ’la alışverişe gittiği

günü nihayet acı çekmeden hatırlayabildiğimde, o zamana kadar hiç yaşamadığım bir manevi mevsime ait olan o günü zevkle hatırladım; o günü nihayet bir ıstırap eklemeden, aksine, yaşarken aşırı sıcak bulduğumuz ve ancak sonradan düşündüğümüzde, saf altın ve sabit maviden oluşan özünü kavrayabildiğimiz kimi yaz günlerini hatırladığımız şekilde, tam olarak hatırladım.

Öyle ki, Albertine ’in hatırasıyla ıstıraplı hale gelen bu birkaç yıl, o hatıraya yalnız haziran akşamüzerlerinden kış akşamlarına, denizde mehtaptan eve dönüşte şafağa, Paris ’in karlarından Saint-Cloud ’nun sonbahar yapraklarına çeşitli mevsim ve saatlerin değil, ayrıca Albertine hakkında oluşturduğum çeşitli fikirlerin, o anların her birinde ona atfettiğim fiziksel görünümün, duruma göre yaygın veya yoğun görünen o mevsimde kendisini görme sıklığımın, Albertine ’in beni bekleterek yaratmış olabileceği kaygıların, belirli bir anda onun gözündeki cazibemin, beslenen, sonra da yerle bir olan umutların da birbirini izleyen renklerini, farklı özelliklerini, külünü ekliyorlardı; bütün bunlar, geçmişe dönük kederimin niteliğini bu kederle bağlantılı ışık veya koku izlenimleri kadar değiştiriyor, Albertine ’in hatırasıyla ayrılmaz bir bütün oluşturdukları için, sırf ilk ve sonbaharları, kışlarıyla zaten yeterince hazin olan yaşadığım her güneş yılını saatlerin, güneşin konumuna göre değil, bir randevunun bekleyişine göre tanımlandığı bir duygu yılıyla tamamlıyordu; duygu yıllarında günlerin uzunluğu ve ısı değişimleri benim umutlarımın yükselişiyle, samimiyetimizin ilerleyişiyle, onun çehresindeki kademeli değişimle, yaptığı seyahatlerle, yokluğunda bana yazdığı mektupların sıklığı ve üslubuyla, dönüşte beni görmek için ne kadar acele ettiğiyle ölçülüyordu. Son olarak da, bu mevsim değişiklikleri ve farklı günlerin her birinin bana başka bir Albertine ’i geri getirmesi sadece benzer anların çağrışımı sayesinde olmuyordu. Hatırlanacağı gibi, her farklı gün, henüz âşık olmadığım dönemde bile, beni farklı bir insana dönüştürürdü; farklı algıları olduğu için farklı arzulara sahip bu insan, daha bir gece önce sadece fırtına ve falez rüyaları görmüşken, zamansız bir ilkbahar sabahı hafifçe aralık uykusunun iyi kapanmayan kapısından içeri bir gül kokusu kaydırmışsa, uyandığında İtalya ’ya doğru yola çıkmış olurdu. Aşkımda da manevi atmosferimin değişken hali, inançlarımın farklı basıncı kendi aşkımın görünürlüğünü bazen azaltmış, bazen sonsuza dek uzatmış, kâh güzelleştirip bir tebessümle, kâh yoğunlaştırıp bir fırtınayla sonuçlandırmıştı. Ancak sahip olduklarımız ölçüsünde var olur, ancak

gerçekten yüz yüze geldiğimiz şeylere sahip oluruz; birçok hatıramız, ruh halimiz, düşüncemiz bizden uzaklara yolculuğa çıkar, onları gözden kaybederiz. O zaman da, benliğimiz diye tanımladığımız toplamın içinde onları hesaba katamayız. Ama onların içimize nüfuz etmek için gizli yolları mevcuttur. Bazı geceler, artık Albertine ’i neredeyse hiç özlemeden uyumuşken, –insan ancak hatırladığı şeyi özleyebilir– uyandığımda, açıkça seçebildiğim bir hatıralar filosunu bilincimin en belirgin sularında seyreder halde buluyordum. O zaman, bir gece önce benim için bir hiçlikten ibaret olan, şimdi açıkça görebildiğim şeyin ardından ağlıyordum. Albertine ismi, Albertine ’in ölümü farklı bir anlama bürünüyor, ihanetleri birden eski önemlerine kavuşuyordu.

Nasıl olmuştu da Albertine benim nazarımda ölebilmişti? Oysa şimdi onu düşünmek için kullanabileceğim görüntüler, hayatta olduğu zaman gördüklerimin aynılarıydı: Bisikletinin mitolojik tekerleği üzerine eğilmiş, yağmurlu günlerde, göğüslerini şişiren muşambadan savaşçı tuniğini kuşanmış, başında türbanı, saçında yılanlarla, Balbec sokaklarında son sürat dehşet salarken; yanımızda şampanyayla Chantepie Ormanı ’na gittiğimiz geceler, sesi değişmiş, kışkırtıcı, çehresi sadece elmacık kemiklerini kızartan solgun bir alevle yanarken; o gecelerde, arabanın karanlığında seçemediğim, daha iyi görebilmek için mehtaba doğru çevirdiğim yüzünü şimdi hatırlamak için, hiç bitmeyecek olan karanlıkta görebilmek için, nafile çabalıyordum. Adaya yaptığımız gezide küçük bir heykelcik, otomatik piyanonun başında pürtüklü, tombul, sakin bir çehre, duruma göre yağmurlu ve süratli, kışkırtıcı ve berrak, kıpırtısız ve güler yüzlüydü, bir müzik meleğiydi. Çehrelerinden her biri belirli bir âna bağlıydı ve ben hangi Albertine ’i görüyorsam, o âna dönüyordum. Geçmişe ait bu anlar hareketsiz değildir; kendilerini geleceğe –şimdi geçmişe mal olmuş bir geleceğe– doğru sürükleyen hareketi hafızamızda saklarlar ve bizi de beraberlerinde sürüklerler. Yağmurlu günlerin muşambalı Albertine ’ini hiç okşamamıştım; o zırhı çıkarmasını rica etmek, onunla kamp aşkını, seyahatin kardeşliğini tatmak istiyordum. Ama bu mümkün değildi artık, Albertine ölmüştü. Albertine ’in belki bende bulsa başkalarında aramayacağı hazları bana sunarmış gibi göründüğü gecelerde, ahlakını bozmamak için hep anlamazlıktan gelmiştim; şimdi bu hazlar bende çılgınca bir arzu uyandırıyordu. O hazları bir başkasıyla aynı şekilde tadamazdım, ama bana o hazları yaşatmaya hazır olan kişiyi yeryüzünü bir baştan bir başa dolaşsam da bulamazdım, çünkü Albertine ölmüştü. İki

gerçek arasında bir seçim yapmam, hangisinin doğru olduğuna karar vermem gerekiyordu sanki; Albertine ’in ölümüne ilişkin –benim bilmediğim bir gerçeklikten, onun Touraine ’deki hayatından kaynaklanan– gerçek ona ilişkin bütün düşüncelerimle, arzularımla, özlemlerimle, şefkatimle, öfkemle, kıskançlığımla çelişiyordu. Onun hayat dağarcığından alınmış, inanılmaz zenginlikte hatıralar, hayatını çağrıştıran, içeren duyguların bolluğu Albertine ’in öldüğüne inanmayı imkânsızlaştırıyordu adeta. Duyguların bolluğu dedim, çünkü hafızam sevgimi bütün çeşitliliğiyle koruyordu. Peş peşe dizilmiş anlardan oluşan tek kişi Albertine değildi, bizzat ben de öyleydim. Albertine ’e olan aşkım basit sayılmazdı: Meçhule duyulan meraka tensel arzu, neredeyse ailevi denebilecek şefkat duygusuna da kâh kayıtsızlık kâh gözü dönmüş bir kıskançlık eklenmişti. Ben bir tek erkek değil, duruma göre tutkulu, kayıtsız, kıskanç –her biri başka bir kadını kıskanan– erkeklerden oluşan karmaşık bir ordunun resmigeçidiydim. Ve muhtemelen bu sayede, günün birinde, istemediğim halde iyileşecektim. Bir kalabalığı oluşturan unsurlar birer birer, biz farkına varmadan başkaları tarafından ikame edilebilir ve bunlar da yine başkaları tarafından yok edilir veya desteklenir; sonuçta, tek kişi olsak düşünemeyeceğimiz bir değişim gerçekleşir. Aşkımın, şahsiyetimin karmaşıklığı acılarımı çoğaltıp çeşitlendiriyordu. Bununla birlikte, bütün acılarım kâh güvenle, kâh kıskanç şüpheyle dolu aşkımı baştan sona tanımlayan iki gruptan birine dahil edilebilirdi.

İçimde öylesine canlı olan Albertine ’in (o da benim gibi şimdiki zamanla geçmişin çifte boyunduruğunu taşıyordu) ölmüş olduğunu kabullenmem ne kadar zorsa, şimdi haz alacak tenden de, arzulayacak ruhtan da yoksun olan Albertine ’in artık ne işleyebileceği, ne de sorumlu tutulabileceği kabahatlerin şüphesiyle böylesine ıstırap çekmem de belki o kadar çelişkiliydi; bu ıstırabı Albertine ’in bir zamanlar bende uyandırdığı izlenimlerin sönmeye mahkûm yansıması olarak değil de, maddeten mevcut olmayan birinin manevi gerçekliğinin teminatı olarak görebilseydim, onu ancak kutsayabilirdim. Başkalarıyla bir haz yaşamasına imkân kalmamış olan bir kadının sevgim gün ışığına çıkabildiği sürece, bende kıskançlık uyandırmaması gerekirdi. Ama zaten imkânsız olan da, sevgimin ortaya çıkmasıydı, çünkü sevgimin nesnesi, yani Albertine, sadece onun canlı olduğu hatıralarda mevcuttu. Sırf Albertine ’i düşünmekle onu diriltiğim için de, ihanetleri asla bir ölüye ait olmuyordu, çünkü bu ihanetin gerçekleştiği an yalnızca Albertine için değil, ansızın çağrılan, onu düşünen

benliğim için de şimdiki an haline geliyordu. Öyle ki, her yeni suçlu kadının derhal acınası ve daima eşzamanlı, kıskanç bir erkekle eşleşmesiyle oluşan ve kopmaz bir bütün teşkil eden çifti herhangi bir tarihsel uyuşmazlığın ayırması mümkün değildi. Albertine 'i son birkaç ay boyunca evime hapsetmiştim. Ama şimdi hayalimde Albertine özgürdü ve bu özgürlüğünü kötüye kullanıyor, şununla bununla düşüp kalkıyordu. Bir zamanlar hiç durmadan önümüzde uzanan belirsiz geleceği düşünür, işaretlerini çözmeye çalışırdım. Şimdi ise, geleceğin bir kopyası gibi önümde uzanan –gelecek kadar belirsiz, çözmesi zor ve esrarengiz olduğu için bir o kadar endişe uyandıran, üstelik geleceğin aksine, onu etkileme imkânına ya da yanılgısına sahip olmadığım için ve verdiği acıları dindirecek sevgilimin yokluğunda hayatım boyunca süreceği için, gelecekten de zalim olan– şey, Albertine 'in Geleceği değil, Geçmişi'ydi. Geçmişi mi? Bu da pek doğru sayılmaz, çünkü kıskançlık için geçmiş de yoktur, gelecek de; onun hayal ettiği şey daima Şimdiki Zaman'dır.

Havadaki değişiklikler içimizde de değişikliğe yol açar, unutulmuş benlikleri uyandırır, alışkanlığın uyuşukluğunu bozar, kimi hatıraları ve acıları güçlendirir; üstelik benim durumumda havadaki yenilik Albertine 'in Balbec 'te, kim bilir neden, o tehditkâr yağmurun altında, üzerine yapışan muşambasıyla uzun gezintilere çıktığı havayı hatırlatıyordu. Hayatta olsaydı, bu benzer havada şüphesiz şimdi de Touraine 'de benzer bir gezintiye çıkardı. Artık gezintiye çıkamayacağına göre, bu düşüncenin beni üzmemesi gerekirdi; ne var ki, havadaki en ufak değişiklik, tıpkı bir uzvunu kaybetmiş insanlar gibi, benim de eksik olan uzvumdaki sancıları tazeliyordu.

Ansızın, hafızamın akışkan ve görünmez sathında erimiş olduğu için uzun zamandır görmediğim bir hatıra karşımda biçimleniveriyordu. Örneğin yıllar önce bir gün, bornozundan bahsedilirken Albertine 'in yüzü kızarmıştı. O sıralar Albertine 'i kıskanmıyordum. Ama daha sonra, o konuşmayı kendisine hatırlatıp niçin kızardığını sormak istemiştim. Bu olayın kafamı kurcalamasının bir nedeni de, Léa 'nın arkadaşı olan iki genç kızın otelin kaplıcalarına başka amaçlarla gittiklerini duymuş olmamdı. Ama Albertine 'i kızdırmaktan korkmuş veya daha uygun bir an beklemiş ve soruyu hep ertelemiş, sonra da unutmuştum. Albertine öldükten bir süre sonra da, bu hatıra bir gün ansızın canlanmıştı; cevabı bilen tek kişinin ölümüyle sonsuza dek çözümsüz kalan bütün muammalar gibi hem sinir bozucu, hem de vahim bir niteliğe bürünmüştü. En azından, Albertine 'in o

kaplıcada kötü bir şey yapıp yapmadığını, hatta sadece şüpheli bir davranışta bulunup bulunmadığını öğrenmeye çalışamaz mıydım? Balbec ’e birini göndererek bunu başarabilirdim belki. Albertine hayatta olsa, muhtemelen hiçbir şey öğrenemezdim. Ama suçlunun hıncından korkmaya gerek kalmadığında, diller garip bir şekilde çözülüp bir kabahati kolaylıkla anlatırlar. Hayal gücünün yapısı (barometre, balon, telefon gibi icatların ilkel modellerinin geliştirilip mükemmelleştirilerek neredeyse tanınmaz hale gelmesini sağlayan sayısız değişimden geçmediği için) ilkel ve basit kalmış olduğundan, bize aynı anda pek az şeyi gösterebilir; işte bu yüzden, o kaplıca benim iç görüş alanımın tamamını kaplıyordu.

Bazen uykunun karanlık sokaklarında, iki sebepten ötürü pek de vahim olmayan kötü rüyalardan birine çarpardım; birinci sebep bu tür rüyaların yarattığı üzüntünün, tıpkı yapay uykuların yol açtığı rahatsızlık gibi, uyandıktan sonra en fazla bir saat sürmesidir; ikinci sebep de bu rüyalara pek nadiren, ancak iki üç yılda bir rastlamamızdır. Hatta onlarla daha önce karşılaşmış olduğumuz bile kesin değildir – belki de bir yanılgının, bir bölünmenin (yinelenme terimi yetersiz kalır) yansıması sonucu, ilk kez görülmüyormuş izlenimi uyandırırlar.

Albertine ’in hayatı ve ölümü konusunda şüphelerim olduğuna göre, çoktandır birtakım araştırmalara girişmem gerekirdi şüphesiz. Ama Albertine yanımdayken ona boyun eğmeme yol açan bitkinlik ve korkaklık, o yokken de bir girişimde bulunmamı engelliyordu. Buna rağmen, bazen yıllarca süren bir zaaftan bir enerji fışkırır. Kısmi de olsa, böyle bir araştırmaya başlama kararını verdim hiç değilse. Sanki Albertine ’in bütün hayatında bu bornoz olayından başka şey olmamıştı. Yerinde bir araştırma yapmak üzere Balbec ’e kimi gönderebileceğimi düşündüm. Aimé ’yi uygun buldum. Olay yerini gayet iyi tanıması bir yana, Aimé çıkarlarını gözeten, hizmet ettikleri kişilere sadık, her tür ahlaki değere kayıtsız ve – yüksek bir bedel ödediğimiz takdirde bizim irademize itaat ettikleri, isteklerimizi engelleyebilecek her şeyi şu veya bu şekilde ortadan kaldırdıkları ve hem bütün kaygılardan, hem de patavatsızlık, tembellik ve namussuzluktan yoksun oldukları için– “namuslu insanlar” dediğimiz, halktan insanlar sınıfına mensuptu. Bu tür insanlara yüzde yüz güvenebiliriz. Aimé yola çıktıktan sonra, onun orada öğrenmeye çalışacağı şeyi şimdi Albertine ’in kendisine sorabilseydim ne kadar iyi olurdu diye düşündüm. Sormak istediğim, soracağımı zannettiğim soru, bir diriltme gayretiyle değil de, –tıpkı “poz” verilmeden çekilmiş enstantane

fotoğraflardaki gibi– söz konusu kişiyi daha canlı gösteren tesadüfi bir karşılaşmayla derhal Albertine ’i yanıma getirdiğinden, bir yandan aramızdaki konuşmayı hayal ederken, bir yandan da bu konuşmanın imkânsızlığını hissediyordum; onun ölmüş olduğu fikrine bir başka açıdan yaklaşmaktaydım; Albertine, karşımıza çıkıp hayalimizde güzelleşmiş olan görüntüyü düzeltmeyen, uzaktaki kişilerin uyandırdığı sevgiyi uyandırıyordu içimde, yokluğunun ebedi, zavallı kızcağızın da sonsuza dek hayatın güzelliklerinden mahrum olduğu düşüncesiyle kederleniyordum. Birdenbire, ani bir yer değişikliğiyle, kıskançlığın çırpınmalarından ayrılığın umutsuzluğuna geçmiştim.

Artık kalbim kin ve şüpheyle değil, bir kız kardeşle geçirilen, onun ölümüyle gerçekten kaybetmiş olduğum sırdaş bir sevginin paylaşıldığı saatlerin şefkatli hatırasıyla doluydu; çünkü kederim Albertine ’in geçmişte benim için taşıdığı anlamla değil, aşkın en genel duygularına katılmak isteyen kalbimin zamanla taşıdığına beni ikna ettiği anlamla ilişkiliydi; o zaman anladım ki, yaşarken beni öylesine sıkan –en azından öyle zannettiğim– hayat, aksine çok hoş bir hayatmış; onunla en sıradan konuları konuşarak geçirdiğim anların bile bir tensellikle sarmalanmış olduğunu şimdi anlıyordum; gerçi o zamanlar bunu açıkça fark etmemiştim, ama diğer her şeyi dışlama pahasına, hep bu anların peşinden koşmuştum sebatla; o anlara ilişkin hatırladığım küçücük şeyler, Albertine ’in arabada yanı başımdayken veya odasında sofraya, karşıma otururken yaptığı bir hareket ruhuma bir şefkat ve hüzün dalgası yayıyor ve bu dalga giderek bütün ruhumu kaplıyordu.

Birlikte akşam yemeği yediğimiz o oda, bana hiçbir zaman güzel görünmemişti; sırf Albertine orada yaşamaktan memnun olsun diye, ona güzel olduğunu söylüyordum. Oysa artık odadaki perdelere, koltuklara, kitaplara kayıtsız kalamıyordum. En sıradan nesnelere bile bir büyü ve esrar kazandıran tek şey sanat değildir; nesnelerle aramızda mahrem bir ilişki yaratma gücüne ıstırap da sahiptir. Boulogne Ormanı ’ndan döndüğümüzde, ben Verdurin ’lere gitmeden önce, birlikte yediğimiz akşam yemeğine o esnada hiç önem vermemiştim, oysa şimdi, o yemeğin güzelliğini, ağırbaşlı cazibesini gözümde yaşlarla hatırlıyordum. Aşka ait bir izlenim, hayatın diğer izlenimleriyle orantısızdır, ama diğer izlenimlerin arasında kaybolmuşken, onu fark edemeyiz. Bir katedralin kendine has, ısrarlı ve saf yüksekliği, aşağıdan, sokağın gürültüsü, komşu evlerin karmaşası içinde değil, uzaktan, bir tepenin yamaçlarından, kentin gözden kaybolduğu veya

sadece toprak hizasında karışık bir kütle halinde görüldüğü bir mesafeden, yalnızlığın ve akşamın getirdiği içe dönüşle değerlendirilebilir ancak. Albertine ’in o gece söylediği bütün ciddi ve doğru sözleri düşünerek, gözyaşlarımın ardındaki hayalini kucaklamaya çalışıyordum. Bir sabah, Albertine ’in beni ziyarete geldiği, onu ilk kez öptüğüm öğle sonrasının hatırasıyla kalbim sıkışmışken, sisler arasında uzanan geniş bir tepenin şeklini görür, bir fincan kakaonun sıcaklığını hisseder gibi oldum: Yeni yakılan su ısıtıcısının hıçkırığını duymuştum. Françoise ’ın verdiği, Mme Verdurin ’den gelmiş olan bir davetiyeyi öfkeyle fırlatıp attım. La Raspelière ’e akşam yemeğine ilk gidişimde aklımdan geçen, ölümün bütün insanları aynı yaşta yakalamadığı düşüncesi şimdi daha da güçlü bir biçimde yükselmekteydi içimde; Albertine bu genç yaşında ölmüştü, oysa Brichot hâlâ akşam yemeğine Verdurin ’lere gidiyor, Mme Verdurin misafir ağırlamaya devam ediyordu ve belki daha yıllar boyunca da edecekti! Brichot ismi derhal aynı gecenin sonunu hatırlattı bana; aynı arabayla dönmüştük ve ben aşağıdan Albertine ’in ışığını görmüştüm. O geceyi daha önce birçok kere düşünmüş, ama bu hatıraya hiç bu açıdan yaklaşmamıştım. Hatıralarımız bize aittir elbette, ama küçük, gizli kapıları bulunan kimi mülklere benzerler; çoğu kez bu kapılardan bizim bile haberimiz yoktur, bir komşumuz bize bu kapılardan birini açtığında, daha önce hiç görmediğimiz bir köşesinden kendi evimize girmiş oluruz. Bunun üzerine, artık evime döndüğümde bulacağım boşluğu, ışığı temelli sönmüş olan Albertine ’in odasını bir daha aşağıdan hiç göremeyeceğimi düşündüm ve o gece, Brichot ’dan ayrılırken, gezmeye gidemediğim, başka yerde bir aşk yaşayamadığım için canımın sıkıldığını zannetmenin ne büyük bir yanılgı olduğunu anladım; yansımaları yukarıdan bana ulaşan hazinenin mutlak sahibi olduğumu zannetmiş, değerini takdir edememiştim; bu yüzden de, ufacık hazları bile hayal etmeye çalışırken gözümde büyüterek, o hazineden değerli sanmıştım. Bana bir hapishaneden yansıyormuş gibi gelen o ışığın benim için dopdolu bir hayat ve sevgi içerdiğini, beni bir an sarhoş etmiş, sonra da, Albertine ’in Balbec ’te benimle aynı çatı altında uyuduğu gece imkânsız görünmüş olan şeyin gerçekleşmesi olduğunu anladım; Paris ’te, aynı zamanda onun da yuvası olan yuvamda sürdüğüm hayatın benimle aynı çatı altında, Balbec Grand Hôtel ’de kaldığı gece hayalini kurup imkânsız zannettiğim derin huzurun gerçekleşmesi olduğunu anlıyordum.

Verdurin ’lerin o son gece daveti öncesinde, Boulogne Ormanı ’ndaki gezintiden dönerken Albertine ’le aramızda geçen konuşmayı hiç yapmamış

olsak, teselli bulmam mümkün olmazdı; o konuşma Albertine ’i biraz da olsa benim zihinsel hayatıma katmış, bazı bakımlardan ikimizi özdeşleştirmişti. Hiç şüphesiz, Albertine ’in zekâsını ve bana yönelik nezaketini duygulanarak hatırlamamın sebebi tanıdığım başka insanlardan daha zeki, daha nazik olması değildi; Mme de Cambremer bana Balbec ’te, “Nasıl olur! Günlerinizi bir dâhi olan Elstir ’le geçirebilecekken, kuzininizle mi geçiriyorsunuz?” dememiş miydi? Albertine ’in zekâsı hoşuma gidiyordu, çünkü çağrışım yoluyla, onun tatlılığı diye adlandırdığım, bir meyvenin sadece damağımızda bıraktığı duyu olan tatlılığını andıran izlenimi uyandırıyordu içimde. Nitekim Albertine ’in zekâsını düşündüğüm zaman dudaklarım içgüdüyle ileriye uzanıyor ve gerçekliğinin benim dışımda olmasını, bir insanın nesnel üstünlüğünde bulunmasını tercih ettiğim bir hatırayı tadıyordu. Albertine ’den daha zeki insanlar tanımıştım elbette. Ne var ki, aşkın bencillik bakımından sınırsızlığı sebebiyle, sevdiğimiz insanlar zihinsel ve manevi niteliklerinin bizim için tanımı nesnellikten en uzak olan kişilerdir; arzu ve korkularımıza bağlı olarak, sevdiklerimiz üzerinde sürekli düzeltmeler yapar, onları kendimizden ayırmayız; sevgimizi dışavurabileceğimiz muazzam ve belirsiz bir alandan ibarettirler. Onca rahatsızlık ve hazzın durmadan nüfuz ettiği kendi bedenimizin bir ağaç, bir ev ya da yoldan geçen biri kadar net bir silueti yoktur kafamızda. Albertine ’i kendi içinde tanımaya daha fazla çaba göstermemek de benim hatam olmuştu belki. Nasıl ki Albertine ’in cazibesi konusunda, uzun bir süre, sadece farklı yıllarda hafızamdaki farklı konumlarını göz önüne alarak, onun salt bakış açısına bağlı olmayan değişimlerle, kendiliğinden gelişmiş olmasına şaşırdıysam, aynı şekilde Albertine ’in kişiliğini de herhangi biriymiş gibi anlamaya çalışmam gerekirdi; belki o zaman, sırrını benden gizlemek konusunda niçin inat ettiğini kendi kendime açıklayabilir ve böylece, o garip hırsla benim değişmeyen önsezim arasındaki, Albertine ’in ölümüne sebep olan çelişkinin uzayıp gitmesini engellerdim. Bunu düşününce içim Albertine ’e karşı merhametle doluyor, onun ölümünden sonra hayatta olduğum için utanıyordum. Hatta en az acı çektiğim anlarda, sanki Albertine ’in ölümünden bir biçimde yararlanıyormuşum gibi geliyordu bana, çünkü bir kadın, hayatımızda bir mutluluk unsuru değil de, keder vesilesi olduğunda bizim için daha faydalıdır ve sahip olabileceğimiz hiçbir kadın, o kadının acı çektirmek suretiyle gözlerimizin önüne serdiği gerçekler kadar değerli değildir. Böyle anlarda, büyükannemin ölümüyle Albertine ’in ölümü

arasında paralellik kuruyordum; hayatım bir çifte cinayetle lekelenmiş ve sadece bu dünyanın alçaklığı beni affedebilirmiş gibi geliyordu bana. Albertine tarafından anlaşılmanın, yanlış tanınmamanın hayalini kurmuş ve bunu anlaşılmanın, yanlış tanınmamanın mutluluğu adına istediğimi sanmıştım, oysa başkaları bu konuda çok daha başarılı olabilirdi. Sevilmek istediğimiz için anlaşılmak isteriz ve sevdiğimiz için de, sevilmek isteriz. Başkalarının anlayışı ilgimizi çekmez, başkalarının aşkı münasebetsizlik gibi gelir bize. Albertine ’in zekâsının ve kalbinin birazına sahip olmaktan duyduğum mutluluk, zekâsının ve kalbinin özünde değerli olmalarından kaynaklanmıyordu; onlara sahip olmak, Albertine ’e bütünüyle sahip olma yolunda atılmış bir adımdı ve Albertine ’e sahip olmak, onu ilk gördüğüm günden itibaren tek amacım, tek hayalim olmuştu. Bir kadının “tatlılığından” bahsettiğimizde, belki de tek yaptığımız, çocukların, “Benim canım yatağım, canım yastığım, canım akdikenlerim” demesi gibi, o kadını görmekten aldığımız hazzı kendi dışımıza yansıtmaktır. Bu da erkeklerin kendilerini aldatmayan kadınlar hakkında, asla, “O kadar tatlı ki” demeyip, aldatan kadınlarla ilgili olarak bu cümleyi sık sık tekrarlamalarını açıklar. Mme de Cambremer haklı olarak Elstir ’in zihinsel cazibesinin daha fazla olduğunu düşünüyordu. Ne var ki, diğer herkes gibi, bizim dışımızda olan, düşüncemizin ufkunda yer alan bir kişinin cazibesiyle tesadüfi fakat inatçı bir yerleşim hatası sonucunda kendi vücudumuza yerleşmiş olan bir kişinin, geriye dönüp filanca gün bir sahil treninin koridorunda onun bir kadına bakıp bakmadığını düşününce bir cerrah kalbimizde kurşun arıyormuşçasına acı çektiğimiz bir kişinin cazibesini aynı şekilde değerlendiremeyiz. Basit bir çörek, onu biz yiyorsak eğer, XV. Louis ’nin önüne konmuş bütün çintelerden, adatavşanlarından ve kınalı kekliklerden daha fazla haz verir bize; bir dağın tepesinde uzanmış yatarken, birkaç santim ötemizde titreşen bir ot, kilometrelerce uzağımızdaki bir tepenin baş döndürücü yükseklikteki zirvesini görmemize engel olabilir. Zaten bizim hatamız, sevdiğimiz kadının ne kadar sıradan da olsa, zekâsına, tatlılığına değer vermemiz değildir. Hata, başkalarının tatlılığına, zekâsına kayıtsız kalmamızdır. Yalan bizde daima uyandırması gereken öfkeyi, iyilik de minneti, ancak sevdiğimiz bir kadında gördüğümüz zaman uyandırır; tensel arzu zekâya hak ettiği değeri vermek ve manevi hayata sağlam temeller kazandırmak gibi olağanüstü bir güce sahiptir. O ilahi şeyi, yani her konuda sohbet edebileceğim, güvenip içimi dökebileceğim birini bir daha asla bulamayacaktım. Güvenmek mi? Peki ama başka insanlar bana Albertine

’den daha fazla güven vermiyor muydu? Başkalarıyla daha derin sohbetlerim olmuyor muydu? Ama güven ve sohbet vasat şeylerdir, mükemmel olup olmamaları önemli değildir; önemli olan, ilahi denebilecek yegâne şeyin, yani aşkın güvene ve sohbete karışmasıdır. Albertine ’i siyah saçların çevrelediği pembe yüzüyle, otomatik piyanonun başına otururken görüyordum; aralamaya çalıştığı dudaklarımın üstünde dilini hissediyordum; Albertine ’in o anaç, yenilemeyen, besleyici ve kutsal dilinin gizli alevi ve çiyi sayesinde, Albertine dilini sadece boynumun, karnımın üstünde gezdirirken bile, aslında yüzeysel olan, ama bir şekilde, astarı görünen bir kumaş gibi dışsallaşarak, teninin içi tarafından gerçekleştirilen bu okşamalar, en hafif dokunuşlarda bile içeriye nüfuz edişin esrarengiz hoşluğuna bürünürdü.

Bundan böyle hiçbir şeyin bana geri veremeyeceği o güzel anları temelli kaybetmenin beni umutsuzluğa düşürdüğünü söyleyemem. Umutsuzluğa kapılmak için, artık ancak bedbaht olabilecek bu hayata bağlı olmamız gerekir. Balbec ’te güneşin doğduğunu görüp de artık hiçbir günümün mutlu olmayacağını anladığımda umutsuzluğa kapılmıştım. O zamandan beri bencilliğim azalmamıştı, ama şimdi bağlı olduğum benliğim hayatta kalma içgüdüsünü harekete geçiren o canlı kaynakları oluşturan benliğim, artık hayatta değildi; kendi gücümü, hayati gücümü, en iyi yanımı düşündüğümde, bir zamanlar sahip olduğum (bana esinlediği, içimde saklanan duyguyu başkaları tam olarak bilemeyeceği için de bir tek benim sahip olduğum) ve artık ona sahip olmadığım için kimsenin elimden alamayacağı bir hazineyi düşünüyordum. Doğruyu söylemek gerekirse, o hazineye eskiden de sahip olmamın tek sebebi, ona sahip olduğumu düşünmek isteyişimdi. Yaptığım tek tedbirsizlik, Albertine ’i dudaklarımla seyreder, kalbime yerleştirirken, onu içimde yaşatmam ya da tensel hazlara ailevi bir sevgiyi karıştırmam değildi. Ayrıca Albertine benim öpücüklerime uysallıkla karşılık verdiği için, aramızdaki ilişkinin aşk olduğuna, karşılıklı aşk denen ilişkiyi yaşadığımıza da inandırmak istemiştim kendimi. Ve buna inanmayı alışkanlık haline getirdiğim için de, yalnızca sevdiğim bir kadını değil, beni seven bir kadını, bir kız kardeşi, çocuğumu, tatlı sevgilimi kaybetmiştim. Sonuçta, Swann ’ın yaşamadığı bir saadeti ve bedbahtlığı yaşamıştım, çünkü Swann Odette ’e âşık olduğu ve onu delice kıskandığı onca zaman boyunca onu pek az görebilmiş, bazı günler, son dakikada randevuları iptal edildiğinden, evine güçlükle gidebilmişti. Ama sonra, ölünceye kadar, karısı sıfatıyla sahip olmuştu Odette ’e. Bense aksine

Albertine ’i delice kıskanırken, Swann ’dan daha talihliydim, Albertine ’i evimde tutmuştum. Swann ’ın sık sık hayalini kurduğu ve ancak konuya ilgisini kaybettiğinde somut olarak gerçekleştirebildiği şeyi ben gerçekleştirmiştim. Ama ben Albertine ’i onun Odette ’i yanında tuttuğu gibi yanımda tutamamıştım. Albertine kaçmış, ölmüştü. Çünkü hiçbir şey aynen tekrarlanmaz; birbirine en çok benzeyen, niteliklerinin yakınlığı ve koşulların benzerliği nedeniyle birbirine simetrik diye adlandırdığımız hayatlar bile birçok bakımdan birbirine zıttır. Ve şüphesiz en temel zıtlık (sanat), henüz kendini göstermemişti. Ben hayatımı kaybetmekle fazla bir şey kaybetmiş olmazdım; sadece boş bir şekli, bir sanat eserinin boş çerçevesini kaybetmiş olurdum. O çerçeveye ileride neleri dahil edebileceğime karşı kayıtsız, ama daha önce içerdiklerinden ötürü mutlu ve gururlu bir halde, o tatlı saatlerin hatırasına, yaklaşan ölümün bile bozamayacağı bir huzurun bana verdiği manevi desteğe tutunmaktaydım.

Balbec ’te onu çağırttığım zamanlar, nasıl koşarak beni görmeye gelir, kendini beğendirmek için saçlarına güzel kokular sürmek üzere oyalanırdı sadece! Tekrar tekrar seyretmekten hoşlandığım bu Balbec ve Paris görüntüleri, kısacık hayatının henüz yeni, çabucak çevrilen sayfalarıydı. Benim için hatıradan ibaret olan bu anlar onun için eylem, tıpkı bir trajedideki gibi ölümle sonuçlanan süratli bir eylem olmuştu. İnsanlar hem bizim içimizde, hem de dışımızda gelişirler (bunu Albertine ’de sadece benim hafızama bağlı olmayan yeni meziyetler fark ettiğim akşamlarda pekâlâ hissetmiştim) ve bu iki gelişim, birbirini etkiler. Albertine ’i tanımaya, sonra da bütünüyle ona sahip olmaya çalışırken, hayal gücümüzün bize farklı gösterdiği her insanın, her memleketin muammasını tecrübe yoluyla kendi benliğimizin unsurlarına sıradan bir benzerlik gösteren unsurlara indirgeme ve bütün derin hazlarımızı yıkıma kadar zorlama ihtiyacına itaat etmiş olsam da, bu süreçte ister istemez Albertine ’in hayatını etkilemiştim. Belki servetim ve parlak bir evlilik umudu onu cezbetmişti; kıskançlığım onu durdurmuştu; onun kendi iyiliği, zekâsı, suçluluk duygusu veya kurnazlığı, sırf benim zihinsel faaliyetimin içsel gelişmeleri tarafından kurulmuş bir esareti onun kabullenmesine, benim de giderek katılaştırmama yol açmıştı; benim zihnimin ürünü olmakla birlikte, bu esaretin, Albertine ’in hayatı üzerindeki etkileri geri tepiyor ve benim ruhsal durumuma ilişkin, yeni ve giderek daha sancılı sorunlar doğuruyordu; çünkü Albertine benim hapishanemden kaçıp, benim yüzümden sahip olduğu bir atın üzerinde ölmüştü ve öldükten sonra bile,

geriye, bana öyle şüpheler bırakmıştı ki, bu şüphelerin doğrulanması Balbec ’te Albertine ’in Mlle Vinteuil ’le tanıştığını keşfetmemden daha çok ıstırap çektirebilirdi bana, çünkü artık beni teselli edecek bir Albertine yoktu. Kendi içine kapanarak varlığını sürdürdüğünü zanneden ruhun o uzun iniltisi sadece görünüşte bir monologdur, çünkü gerçeğin yankıları onu yolundan saptırır; bir hayat, kendiliğinden sürdürülen öznel bir psikoloji denemesine benzer, ama uzaktan, bir başka gerçekliğin, bir başka hayatın tamamen gerçekçi romanına bir “olaylar örgüsü” sunar ve bu olaylar örgüsünün içindeki düğümler de psikoloji denemesinin çizgisini belirler, yönünü değiştirir. Aşkımızın çarkı ne kadar hızlı dönmüş, gelişimi ne kadar süratli olmuş ve Balzac ’ın kimi öyküleriyle Schumann ’ın baladlarındaki gibi, başlangıçtaki birkaç gecikme, bölünme ve tereddüde rağmen, nasıl birden çözülüvermişti! Balbec ’ten başlayıp Paris ’ten ayrılışına kadar geçen süre içinde, Albertine ’in benim zihnimdeki konumu ve benden bağımsız, çoğu kez de habersiz olarak kendisi çok fazla değiştiği için bana bir asır kadar uzun görünen şu son yıl, kısacık, ama benim nazarımda hem temelli imkânsız, hem de zorunlu bir bütünlük, neredeyse bir sınırsızlık arz eden o sevgi dolu, güzel hayatın tamamını içeriyordu. Zorunlu olmakla birlikte, kendi içinde ve en başında bir gereklilik olmamıştı, çünkü bir arkeoloji kitabında Balbec Kilisesi ’nin tasvirini okumamış olsam, Swann o kilisenin neredeyse İran üslubunda olduğunu söyleyerek bende Bizans-Norman tarzını tanıma arzusu uyandırmamış olsa, bir oteller zinciri Balbec ’te sağlıklı ve konforlu bir otel kurarak annemle babamı isteğimi yerine getirip beni Balbec ’e göndermeye ikna etmemiş olsa, Albertine ’le tanışmayacaktım. Hiç şüphesiz, onca zamandır görmeyi arzuladığım Balbec ’te, hayalini kurduğum İran üslubundaki kiliseyi de, sonsuz sisleri de bulamamıştım. O güzelim 1:35 treni bile hayalimle çakışmamıştı. Ama hayal gücümüzün yarattığı ve keşfetmek için nafile çabaladığımız beklentilere karşılık, hayat ne kadar uğraşsak tahayyül edemeyeceğimiz bir şey verir bize. Combray ’de, kedere gömülmüş halde annemin bana iyi geceler dilemesini beklerken, bu sıkıntıların geçeceğini, sonra bir gün, annemle değil, bir genç kızla ilgili olarak tekrar ortaya çıkacağını, başlangıçta deniz fonu üzerindeki bir çiçekten, gözlerimi, her gün kendisini seyretmeye çağıran, düşünen bir çiçekten ibaret olacak bu genç kızın zihninde önemli bir yer tutmak için çocukça çırpınacağımı ve Mme de Villeparisis ’yle tanıştığımı bilmiyor diye üzüleceğimi kim tahmin edebilirdi? Evet, küçükken annem yanıma gelmediği zamanlar çektiğim

acıyı birkaç yıl sonra, böyle bir yabancının iyi geceler dileği, öpücüğü uğruna çekecektim. Oysa böylesine gerekli olan, aşkı şimdi bütün ruhumu kaplayan bu Albertine ’i Swann bana Balbec ’ten söz etmese hiç tanımayacaktım. Onun hayatı belki daha uzun, benim hayatımsa işkenceden yoksun olacaktı. Bana öyle geliyordu ki, nasıl daha önce büyükannemi katlettiysem, tamamen bencil olan sevgim yüzünden Albertine ’in ölmesine de izin vermiştim. Daha sonra, Balbec ’te onunla tanıştıktan sonra bile, onu sevmeyebilirdim. Çünkü Gilberte ’ten vazgeçerken, günün birinde bir başka kadını sevebileceğimi biliyor, ama en azından geçmişle ilgili olarak, Gilberte ’ten başkasını sevmiş olabileceğime dair bir şüphe geçmiyordu aklımdan. Oysa Albertine ’le ilgili olarak, şüphelenmekten de öte, ondan başkasını da sevmiş olabileceğimi kesinlikle biliyordum. Bunun için, Mlle de Stermaria ’nın Boulogne Ormanı ’ndaki adada yiyeceğimiz akşam yemeği randevusunu iptal etmemesi yeterli olurdu. O sıralar henüz vakit vardı ve o zaman hayal gücüm, bir kadından, gözümüze benzersiz, kaderimizde yazılı ve zorunlu görünmesini sağlayan bir kişisellik çıkarmamıza yol açan işlemi Mlle de Stermaria ’ya uygulayacaktı. Olsa olsa, neredeyse fizyolojik bir bakış açısını benimseyerek, aynı tekelci aşkı herhangi bir kadına değil, başka bir kadına duyabileceğimi söyleyebilirdim. Çünkü tombul ve esmer Albertine, ince uzun, kızıl saçlı Gilberte ’ten farklıydı, ama her ikisi de aynı sağlıklı yapıya, şehvetli yanaklara ve anlamı zor çözülen bakışlara sahiptiler. Bana “katiyen hitap etmeyen” başka kadınlar uğruna çeşitli çılgınlıklar yapabilecek erkeklerin dönüp bakmayacağı türden kızlardı. Gilberte ’in şehvetli, inatçı kişiliğinin, Albertine ’in biraz farklı, ama geriye bakıp düşününce derin benzerlikler gösteren vücuduna yerleştiğine inanacaktım neredeyse. Bir insan, hemen her zaman aynı şekilde üşütüp hastalanır, yani hastalanması için, belirli koşulların bir araya gelmesi gerekir; âşık olduğu zaman da, belirli türde bir kadına âşık olması çok doğaldır, zaten bu, yaygın bir türdür. Albertine ’in beni hayallere sürükleyen ilk bakışları, Gilberte ’in ilk bakışlarından tamamen farklı değildi. Gilberte ’in karanlık kişiliğinin, şehvetinin, inatçı ve kurnaz yapısının bu kez Albertine ’in çok farklı, ama benzerlikler de gösteren bedeninde vücut bulup beni kışkırttığını düşünecektim neredeyse. Albertine örneğinde, birlikte yaşadığımız bambaşka hayat sayesinde, acı bir endişenin sürekli bir arada tuttuğu düşünceler bütününde herhangi bir çatlak açılmamış, dalgınlık veya unutuş araya girmemişti ve Albertine ’in canlı bedeni, Gilberte ’inkinin aksine, günün birinde, geriye bakınca benim için

(başka erkekler için değil) dişiliği simgeleyen özellikleri bulduğum beden olmaktan çıkmamıştı. Ama Albertine ölmüştü. Onu unutacaktım. O zaman, aynı kanlı canlılık ve endişeli tahayyül özelliklerinin günün birinde gelip beni huzursuz etmeyeceği ne malumdu? Aynı özelliklerin bu sefer hangi kadın şeklinde vücut bulacağını ise kestiremiyordum. Gilberte ’ten yola çıkarak Albertine ’i ve onu seveceğimi tahmin etmem, Vinteuil sonatının hatırasından yola çıkarak konçertosunu hayal etmem kadar imkânsızdı. Hatta Albertine ’i ilk birkaç görüşümde, başka kadınları seveceğimi düşünebilmiştim. Ayrıca Albertine ’le bir yıl önce tanışsaydım, bana şafak sökmeden önceki gri gökyüzü kadar donuk görünebilirdi. Onunla ilişkili olarak ben değişmiştim, ama o kendi de değişmişti; Mlle de Stermaria ’ya mektup yazdığım gün yatağıma gelmiş olan Albertine, belki sadece ergenlikteki kadınlık patlamasından ötürü, belki de hiçbir zaman öğrenemediğim koşullar sonucu, Balbec ’te tanıdığım genç kız değildi. Ne olursa olsun, günün birinde seveceğim kadın bir ölçüde ona benzemek zorunda idiyse de, yani tamamen özgür bir seçim yapmam söz konusu olmasa da, belki zorunlu bir yönlenmeyle bir bireyden daha kapsamlı bir şeye, bir kadın türüne odaklanmıştı ve bu da, Albertine ’e olan aşkımı zorunluluktan kurtardığı için, arzum açısından yeterliydi. Gözlerimiz kapalıyken bile güzel gözlerine, güzel burnuna her an hayran olduğumuz, onları tekrar görmek uğruna elimizden geleni yaptığımız için ışıktan bile daha çok gördüğümüz çehrenin sahibi olan benzersiz kadının onunla tanıştığımız kentte değil, başka bir kentte bulunsak, başka mahallelerde gezinsek, başka bir salona girip çıksak, o değil, başka bir kadın olacağını pekâlâ biliriz. Yeryüzünde tek zannettiğimiz kadın, sayılamayacak kadar çoktur. Bununla birlikte, onu sevdiğimiz için, bizim nazarımızda yoğun ve sağlam bir bütündür, çok uzun zaman boyunca, yerine bir başkasının konulması imkânsızdır. Aslında o kadın, bizim içimizde parçalar halinde bulunan yüzlerce sevgi unsurunu adeta büyüyle uyandırmış, bir araya getirip birleştirmiş, aralarındaki boşlukları doldurmuştur sadece; sevilen kadının malzemesini ise, hatlarını belirleyerek biz sağlamışızdır. Dolayısıyla, biz onun nazarında yüzlerce kişiden sadece biri, hatta sonuncusu olsak bile, o bizim nazarımızda tektir ve bütün hayatımız ona yönelir. Hatta bu aşkın zorunlu olmadığını açıkça hissetmemin tek sebebi, Mlle de Stermaria ’yla da başlamış olabileceğini düşünmem değildi; ayrıca aşkın kendisini de tanımış, başka kadınlara duyduğum aşka fazlasıyla benzediğini fark etmiş ve bu aşkın Albertine ’den daha muazzam bir şey

olduğunu, küçük bir taşı kaplayan bir dalga gibi, tanımadığı Albertine ’i sarmaladığını hissetmiştim. Ne var ki, Albertine ’le yaşadıkça, kendi kendime taktığım zincirlerden kurtulamaz olmuştum; Albertine ’in şahsını onun uyandırmadığı duyguyla bağdaştırma alışkanlığının sonucunda, bu duygunun Albertine ’e has olduğuna inanmaya başlamıştım, çünkü belirli bir felsefe akımına göre alışkanlık, iki olgu arasındaki basit çağrışıma nedenselliğin yanıltıcı gücünü ve zorunluluğunu kazandırır. İlişkilerimin ve servetimin beni acıdan muaf tutacağını zannetmiş, üstelik bunu biraz da aşırı bulmuştum, çünkü hissetmekten, sevmekten ve hayal kurmaktan da muaf tutulacağımı zannediyordum; yapay yollardan yatıştıramayacağı bir kederin ardından, ilişkileri olmadığı, hatta telgraf çekme imkânı bile bulunmadığı için aylarca hayal kuran zavallı köylü kızlarına gıpta ederdim. Oysa şimdi farkına varıyordum ki, aramızda sonsuz büyüklükte bir mesafe bulunması için gerekli her şeye fazlasıyla sahip olan Mme de Guermantes örneğinde, sosyal avantajları cansız, esnek bir malzeme gibi algılayan düşünce sayesinde, bu mesafenin ansızın ortadan kalktığını görmüştüm; şimdi de, tersine olmakla beraber benzer biçimde, ilişkilerim, servetim, hem konumum, hem de çağımın medeniyeti sayesinde yararlanabildiğim bütün maddi imkânlar Albertine ’in zıt ve bükülmez iradesine karşı girişeceğim boğaz boğaza mücadeleyi geciktirmekten başka işe yaramamıştı; tıpkı günümüz savaşlarında topçuların yaptığı hazırlıkların, mermilerin inanılmaz menzillerinin insanın insanla boğaz boğaza geleceği ve cesareti fazla olanın kazanacağı ânı geciktirmekten başka işe yaramayışı gibi, benim de Albertine ’e herhangi bir baskı uygulamam mümkün olmamıştı. Şüphesiz Saint-Loup ’yla birbirimize telgraf çekip telefon edebilmiştik, Tours ’daki postaneyle sürekli bağlantı halindeydim, ama bütün o bekleyişler boşa çıkmamış mıydı, sonuç bir hiç olmamış mıydı? Erişilmez olduğunu daima bildiğimiz ve bu yüzden adeta gerçekdışı gibi görünen şeyleri daha az arzuladığımıza, daha az özlediğimize göre, sosyal avantajları, ilişkileri olmayan köylü kızları, medeniyetin getirdiği gelişmelerden önce yaşamış insanlar daha az acı çekmiyorlar mıydı? Kendini vermeye hazır olan kişiyi daha çok arzularız; umut sahiplenmeden önce gelir ve özlem de arzuyu artırır. Mlle de Stermaria ’nın Boulogne Ormanı Adası ’ndaki akşam yemeği randevusunu iptal etmesi, sevdiğim kadının o olmasını engellemişti. Onu daha sonra, vaktinde görmüş olsam, aynı şey onu sevmem için de yeterli olabilirdi. Mlle de Stermaria ’nın gelmeyeceğini öğrendiğim andan itibaren, gerçeğe en uzak gibi görünen –ve gerçeğe dönüşen– varsayımı

benimsemiş, belki de bir erkeğin onu kıskandığını, başkalarından uzaklaştırdığını ve kendisini bir daha hiç görmeyeceğimi düşünmüş, bunun üzerine öyle acı çekmiştim ki, onu görebilmek için her şeyimi verebilirdim; hayatta yaşadığım bu en yoğun yürek daralmasını Saint-Loup ’nun gelişi yatıştırmıştı. Ne var ki, belirli bir yaştan sonra, aşklarımız ve sevgililerimiz yürek daralmalarımızın ürünüdür; geçmişimiz ve geçmişimizin damgası olan fiziksel yaralar geleceğimizi belirler. Albertine örneğinde, bu paralel aşklar olmasa bile, sevdiğim kadının o olmasının zorunlu olmaması, ona olan aşkımın yani ona ve kız arkadaşlarına aşkımın tarihçesinde kayıtlıydı. Çünkü Albertine ’e olan aşkım, Gilberte ’e aşkımdan da farklıydı, birkaç genç kıza bölünen bir aşktan kaynaklanmıştı. Arkadaşlarından, Albertine yüzünden, Albertine ’e benzediklerini düşündüğüm için hoşlanmış olmam mümkündür. Ama şurası bir gerçek ki, uzun bir süre boyunca aralarında tereddüt ettim, kâh birini, kâh diğerini tercih ettim, tam bir tercih yaptığımı zannettiğim anda, bir başkasının beni bekletmesi, benimle görüşmeyi reddetmesi aşkın ilk filizlerinin ona yönelmesine yetti. Balbec ’te Andrée ’nin ziyaretini beklerken, onu önemsemiyormuş gibi görünmek için, “Keşke birkaç gün önce gelseydiniz, şimdi başkasını seviyorum, ama önemli değil, siz beni teselli edersiniz” yalanını söylemeye hazırlanmışken, Andrée ’nin ziyaretinden az önce Albertine verdiği bir sözü tutmayınca, kalbim durmamacasına çarpar, onu bir daha görmeyeceğimi zannederdim; sevdiğim kişi Albertine olurdu. Andrée geldiğinde de, onun kasıtlı bir yalan olarak algılayabileceği, benimse, bir gün önce Albertine ’le mutlu olsam, gerçekten de aynı ifadelerle ve yalandan söyleyeceğim sözleri, “Ah, keşke daha önce gelseydiniz, şimdi bir başkasını seviyorum” cümlesini (tıpkı Paris ’te, Albertine ’in Mlle Vinteuil ’le tanıştığını öğrendikten sonra söylediğim şekilde), bütün samimiyetimle söylerdim. Yine de, Albertine ’in Mlle Vinteuil ’le tanıştığını öğrendiğim zaman, Andrée ’nin yerini Albertine aldığında, aşkım ikisi arasında gidip gelmiş, sonuçta aynı anda iki kişiyi birden sevmemiştim. Ama daha önce, ikisiyle birden bozuştuğum durumlar olmuştu. Barışmak üzere ilk adımı atan beni sakinleştirirdi, öteki küskünlüğünü sürdürmüşse onu severdim; bu kesin bir ilişkiye birincisiyle girmeyeceğim anlamına gelmezdi, çünkü ikincinin katı tutumundan duyduğum üzüntüyü birinci kız başarılı olamasa da, unutturmaya çalışabilirdi, ikinci kız hiç dönmeyecek olursa, sonunda onu unuturdum. Bazen ikisinden birinin bana döneceğinden emin olduğum halde, bir süre boyunca ikisinden de bir haber çıkmazdı. O zaman kaygılarım da, aşkım da

ikiye katlanırdı, dönecek olanı sevmeme ihtimalini saklı tutmakla birlikte, biri dönünceye kadar ikisi yüzünden de acı çekerdim. Hayatımızın çok erken de gelebilecek bir döneminde, bir insandan çok bir terk ediliş yüzünden âşık olmak, kaderimizde yazılıdır; bu durumda, âşık olduğumuz kişinin yüzü hafızamızda silikleşir, ruhu tamamen kaybolur, kendi tercihimiz pek yeni ve açıklamasız görünür, bildiğimiz tek şey, ıstırabımızın dinmesi için, ondan, “Sizi görmeye gelebilir miyim?” mesajını almamız gerektiğidir. Françoise ’ın gelip, “Mademoiselle Albertine gitti” dediği gün Albertine ’den ayrılışım, birçok ayrılığın silik bir benzetmesi gibiydi. Çünkü çoğu kez, âşık olduğumuzu anlamamız, hatta belki âşık olmamız için, ayrılık gününün gelip çatması gerekir.

Tercihimizi nafile bir bekleyişin, bir ret mektubunun belirlediği durumlarda, ıstırabın kamçıladığı hayal gücü öyle bir hızla işe koyulur ve daha tam başlayamamış, aylardır şekillenememiş, taslak halinde kalmaya mahkûm bir aşkı öyle delicesine bir süratle oluşturur ki, kalbe yetişemeyen zihin, ara sıra hayretle haykırır: “Delirdin mi, hangi yeni fikirler seni böyle acılara gark ediyor? Bütün bunlar gerçek hayat değil ki!” Gerçekten de, o anda vefasız sevgili bizi tekrar harekete geçirmese, fiziksel olarak kalbimizi yatıştıracak sağlıklı eğlenceler, aşkın filizlerini kurutmaya yetebilir. Ne olursa olsun, Albertine ’le birlikte yaşamam, özünde zorunlu olmasa bile, benim için kaçınılmaz hale gelmişti. Mme de Guermantes ’a âşık olduğumda, onun yalnızca güzelliğinden değil, konumundan ve zenginliğinden de kaynaklanan aşırı cazibesi sayesinde, çok fazla insana ait olma özgürlüğünü elinde tuttuğunu, üzerinde hâkimiyet kuramayacağımı düşünüp korkmuştum. Yoksul ve silik olan Albertine ’in ise, benimle evlenmeye istekli olması beklenirdi. Buna rağmen, Albertine ’e tek başıma sahip olamamıştım. Sosyal şartlar ve bilgeliğin öngörüleri ne olursa olsun, aslında bir başka insanın hayatı üzerinde hâkimiyet kuramayız. Albertine niçin bana, “Benim bu tür eğilimlerim var” dememişti? Deseydi, boyun eğer, ihtiyaçlarını karşılamasına izin verirdim. Okuduğum bir romanda, kendisini seven erkeğin bütün yakarılarına rağmen konuşmayan bir kadın vardı. Kitabı okurken bu durumu abes bulmuştum; ben olsam, önce kadını zorla konuştururdum, sonra da anlaşırdık, diye düşünmüştüm. Bütün bu anlamsız üzüntülere ne gerek vardı? Ama şimdi, kendi kendimize üzüntü yaratmama özgürlüğüne sahip olmadığımızı ve biz kendi isteğimizi ne kadar iyi bilsek de, başkalarının irademize itaat etmeyeceğini anlıyordum. Oysa bize hükmeden, bizim göremediğimiz o acı, önüne geçilemez

gerçekleri, duygularımıza ilişkin gerçekleri, kaderimize ilişkin gerçekleri kim bilir kaç kez, bilmeyerek, istemeyerek, şüphesiz bizim yalan zannettiğimiz, ama sonraki olaylarla kehanet niteliği kazanan sözlerle dile getirmiştik. İkimizin de içerdikleri gerçeği bilmeden telaffuz ettiği nice sözler hatırlıyordum; hatta rol yaptığımızı zannederek söylediğimiz bu sözlerin bizden habersiz gizledikleri gerçeğin yanında sahtelikleri pek önemsiz, pek sıradandı, acınası samimiyetsizliğimizin içine hapsolmuşlardı. Göremediğimiz derin gerçeğin berisindeki yalanlar, yanılgılar, ötesindeki doğrular; temel yasalarını kavrayamadığımız, açığa çıkmaları için Zaman ’a ihtiyaç duyulan, kişiliklerimize ilişkin doğrular ve ayrıca kaderimize ilişkin doğrular. Ona yalan zannettiğim nice sözler söylemiştim: Balbec ’te, “Sizi gördükçe daha çok seveceğim” demiştim (oysa beni Albertine ’e sımsıkı bağlayan şey, doğurduğu kıskançlık sebebiyle bu her dakika beraberlikti gerçekten de); “Zihinsel açıdan size yararım dokunabileceğini düşünüyorum” demiştim; Paris ’te, “Dikkatli olun. Başınıza bir kaza gelse, kederimden ölürüm” demiştim, (“Ama başıma bir kaza gelebilir” diye cevap vermişti); yine Paris ’te, onu terk etmek istiyormuş gibi yaptığım gece, “İzin verin biraz daha seyredeyim sizi, çünkü sizi artık görmeyeceğim, hem de hiçbir zaman” demiştim; o da aynı gece, etrafına bakıp, “Bu odayı, kitapları, piyanoyu, bütün bu evi bir daha göremeyeceğimi düşünüyorum da, inanamıyorum, oysa doğru” demiş, muhtemelen, “numara yapıyorum” düşüncesiyle kaleme aldığı son mektuplarında, *Varlığımın en olumlu kısmını size bırakıyorum* (gerçekten de zekâsı, iyiliği ve güzelliği şimdi benim hafızamın sadakatine ve ne yazık ki yetersiz gücüne emanet edilmemiş miydi?), *Hem güneş batmak üzere, hem de biz ayrılmak üzere olduğumuz için iki bakımdan günbatımı ânı olan o ânı hiç unutmayacağım, nihai karanlık çökünceye kadar aklımdan çıkmayacak* diye yazmıştı; bu cümle zihnine nihai karanlığın gerçekten çökmesinden bir gün önce yazılmıştı; şimşek kadar hızlı olan, ama o ânın kaygısıyla sonsuza dek bölünen o son aydınlanmalarda, belki gerçekten de birlikte yaptığımız son gezinti gözlerinin önünden geçmiş ve her şeyin bizi terk ettiği, ateistlerin savaş meydanında Hıristiyan oluşu gibi, kendimize bir inanç yarattığımız o anda, belki de sık sık lanetlediği, ama çok da saygı duyduğu erkek arkadaşını imdada çağırmıştı; o erkek arkadaş ise, –bütün dinler aynı olduğundan– sevgilisinin ölümden önceki son dakikada kendini olduğu gibi görmeye, son düşüncesini ona hasretmeye, nihayet ona günah çıkarmaya ve onun içinde ölmeye vakit bulmuş olmasını dileyecek kadar zalimdi. Ama

kendini olduğu gibi görmeye vakit bulmuş olsa bile, ne anlamı vardı? Belki bir şey mümkün olduğu müddetçe onu ertelediğimiz için, belki de ancak hayal gücünün ideal boşluğuna yansıtılıp somut varlığın ağırlığından, çirkinliğinden kurtulunca cazibe kazanıp gerçekleşmesi kolay göründüğü için, mutluluğu nerede bulacağımızı, ne yapmamız gerektiğini, ikimiz de ancak artık o gereklilikleri yerine getirmek imkânsız olduğunda ve mutluluk artık imkânsız olduğu için anlayabilirdik. Öleceğimiz düşüncesi ölmekten daha korkunçtur, ama en korkuncu, bir başkasının öldüğü düşüncesidir; gerçekliğin bir insanı yuttuktan sonra, en ufak bir iz taşımadan, dümdüz uzandığını, o insanın dışlandığı gerçekliğin içinde hiçbir irade, hiçbir bilgi kalmadığını düşünmek, en korkuncudur; bu gerçeklikten yola çıkarak o insanın yaşamış olduğu sonucuna ulaşmak, o insanın hayatına ilişkin, henüz taze olan hatıradan yola çıkarak, onun okuduğumuz bir romandaki kişilerden kalan hatıralara, uçucu görüntülere benzetilebileceğini düşünmek kadar zordur.

Albertine hiç değilse ölmeden önce bana o mektubu yazdığı ve özellikle de, yaşasa bana döneceğini kanıtlayan o son telgrafı çektiği için mutluydum. Bana böylesi hem daha sevecen, hem daha güzel geliyordu; o telgraf olmasa olay eksik kalacaktı, sanatın ve kaderin damgasını taşımayacaktı sanki. Aslında farklı olsaydı da, aynı şekilde sanat ve kaderin damgasını taşıyacaktı; çünkü her olay, belirli bir şeklin kalıbı gibidir ve olay ne olursa olsun, yarıda kestiği süreci bizim yerine konabilecek bir başkasını bulamadığımız için tek zannettiğimiz bir şekle sokar, tamamlar.

Niçin bana, “Benim bu tür eğilimlerim var” dememişti? Deseydi boyun eğer, ihtiyaçlarını karşılamasına izin verirdim; şu anda onu öpüyor olurdum. Beni terk etmeden üç gün önce yalan söylediğini, Mlle Vinteuil ’ün hanım arkadaşıyla ilişkisi olmadığına yemin ettiğini, onun yeminlerle inkâr ettiği şeyi yüzündeki kızarıklığın itiraf ettiğini hatırlamak çok üzücüydü. Zavallı kız, en azından, o gün Verdurin ’lere gitme isteğinde Mlle Vinteuil ’le arkadaşını görme arzusunun rol oynamadığına yemin etmeyecek kadar dürüst davranmıştı. İtirafını niçin sonuna kadar götürmemişti? Benim bütün yalvarmalarıma rağmen inkâr etmeyi sürdürerek, asla “Benim bu tür eğilimlerim var” dememesi belki biraz da benim kabahatimdi. Çünkü Balbec ’te, Mme de Cambremer ’in ziyaretinden sonra, Albertine ’le ilk kez tartıştığımız gün, Andrée ’yle fazlasıyla tutkulu bir arkadaşlıktan öte bir ilişkisi olabileceğini hayalimden bile geçirmezken, bu tür eğilimlere karşı nefretimi aşırı bir şiddetle ifade etmiş, bu tür davranışları kesin bir tavırla

lanetlemiştim. Nefretimi safça açıkladığımda Albertine ’in kızarıp kızarmadığını hatırlayamıyordum; hatırlayamıyordum, çünkü çoğu kez, bir insanın bizim hiç dikkat etmediğimiz bir andaki tepkisini, konuşmamızı tekrar düşündüğümüzde can alıcı bir noktayı aydınlatacak olan tavrını ancak aradan çok uzun zaman geçtikten sonra merak ederiz. Ama hafızamızda bir boşlukla karşılaşır, herhangi bir iz bulamayız. Çoğunlukla, o anda bile bize önemli görünebilecek şeylere dikkat etmeyiz, bir cümleyi tam işitmeyiz, bir hareketi görmeyiz ya da sonradan unuturuz. Ardından, bir gerçeği ortaya çıkarma hırsıyla mantık yürütürken, hafızamızı yazılı tanıklıkların bulunduğu bir dosyanın sayfalarını çevirircesine tararken, o cümleye, o harekete geldiğimizde, bir türlü hatırlayamayız, aynı yolu defalarca baştan kateder, yolun sonuna varamayız. Albertine kızarmış mıydı? Kızarıp kızarmadığını bilmiyorum, ama sözlerimi duymamış olamazdı; belki daha sonra, tam bana her şeyi itiraf edecekken, bu sözlerin hatırası onu durdurmuştu. Ve şimdi Albertine yoktu artık, bir kutuptan diğerine yeryüzünün tamamını dolaşsam da, onu bulamazdım; üzerine kapanan gerçeklik dümdüz olmuş, dibe çöken varlığın en ufak bir izi bile kalmamıştı. Artık o bir isimden ibaretti; tıpkı tanıyanların kayıtsızlıkla, “Mükemmel bir insandı” dedikleri Mme de Charlus gibiydi. Ne var ki, Albertine ’in bilincinde olmadığı bu gerçekliğin varlığını bir saniyeden daha uzun bir süre düşünemiyordum, çünkü Albertine ’in içimdeki varlığı çok güçlüydü, içimdeki bütün duygular, bütün düşünceler onun hayatıyla ilişkiliydi. Belki bunu bilse, kendi hayatı sona ermişken, arkadaşının onu unutmadığını görüp, duygulanırdı, geçmişte kayıtsızlıkla karşıladığı bazı şeylere duyarlılık kazanırdı. Fakat nasıl ki biz gizli de olsa sadakatsizlikten kaçınmak isterken, sevdiğimiz kadının kaçınmamasından korkarsak, eğer ölüler başka bir yerde yaşıyorsa, Albertine ’in onu hatırladığımı bilmesine karşılık, büyükannemin de kendisini unuttuğumu bildiğini düşünüp korkuya kapılıyordum. Ayrıca bir tek ölüyü ele alsak bile, onun bazı şeyleri bilmesinden duyacağımız mutluluğun, *her şeyi* bilmesinden duyacağımız korkuyu dengeleyeceğinden emin olabilir miyiz? Yapacağımız fedakârlık ne kadar zor olsa da, dostlarımızın öldükten sonra bizi yargılamaları korkusuyla dostluklarından vazgeçmez miydik?

Albertine ’in neler yapmış olabileceğine dair kıskançlıkla dolu meraklarımın sonu yoktu. Sayısız kadından para karşılığı bilgi edinmeye çalıştıysam da, hiçbir şey öğrenemedim. Meraklarımın bu kadar inatçı olmasının sebebi, bir insanın bizim için bir anda ölmemesidir; ölen kişi,

gerçek ölümsüzlükle ilgisi olmayan bir hayat halesiyle sarmalanmıştır sanki; tıpkı hayattayken olduğu gibi zihnimizi meşgul etmeyi sürdürür. Seyahate çıkmıştır adeta. Bu, ölümden sonraki hayatın tamamen çoktanrılı dinlere özgü bir türüdür. Tam tersine, aşk bittiğinde ise, o insanın uyandırdığı merak o ölmediği halde biter. Örneğin Gilberte ’in belirli bir akşam Champs-Élysées ’de kiminle gezindiğini öğrenmek için kılımı bile kıpırdatmazdım. Oysa bu merakların birbirinin tıpatıp aynısı olduğunu, kendi içlerinde bir değer taşımadıklarını ve devam edemeyeceklerini pekâlâ hissediyordum. Ama Albertine ’den ölümü nedeniyle zorunlu ayrılışımın da Gilberte ’ten isteyerek ayrılışımı izleyen kayıtsızlıkla sonuçlanacağını önceden bildiğim halde, bu geçici merakların zalim tatmini uğruna her şeyi feda etmeyi sürdürüyordum. Aynı nedenle Aimé ’yi Balbec ’e gönderdim, çünkü yerinde etraflı bilgi edinebileceğini düşünüyordum. Albertine neler olacağını kestirebilse, yanımda kalırdı. Ama bu, öldüğünü görse, benim yanımda, hayatta kalmayı tercih ederdi, demeye benziyordu. Böyle bir varsayım, içerdiği çelişki nedeniyle abesti. Ama zararsız değildi, çünkü Albertine ’in bilebilse, geriye dönüp anlayabilse yanıma nasıl seve seve döneceğini hayal ettiğim zaman onu yanı başımda görüyor, kucaklamak istiyordum, fakat maalesef bu imkânsızdı, bir daha hiç gelmeyecekti, Albertine ölmüştü. Hayal gücüm onu henüz birlikteyken gökyüzünü seyrettiğimiz akşam vakitlerinde, yine gökyüzünde arıyordu; sevgimi onun çok sevdiği mehtabın ötesinden ona ulaştırmaya, artık yaşamadığı için onu teselli etmeye çalışıyordum; böylesine uzaklardaki bir insana duyulan aşk bir dindi adeta, düşüncelerim dua gibi ona doğru yükseliyordu. Arzu inancı doğuracak kadar güçlüdür; ben öyle arzuladığım için Albertine ’in gitmeyeceğine inanmıştım; şimdi de, ben öyle arzuladığım için, ölmediğine inanıyordum; ruh çağırmayla ilgili kitaplar okumaya koyuldum, ruhun ölümsüz olabileceğine inanmaya başladım. Ama bu bana yetmiyordu. Ben öldükten sonra, Albertine ’e bedeniyle birlikte kavuşmak istiyordum, sanki ebediyet hayata benzermiş gibi. “Hayat” ne kelime! Daha da fazlasını istiyordum. Ölümün sonsuza dek beni çeşitli hazlardan mahrum etmesine karşı çıkıyordum; oysa bu hazlardan bizi mahrum eden tek şey ölüm değildir. Çünkü ölüm olmadan da hazlar sonunda körelir, zaten alışkanlığın eskimesiyle, yeni meraklar yüzünden körelmeye başlamışlardı bile. Ayrıca Albertine yaşasa, fiziksel olarak bile yavaş yavaş değişecekti; ben de günden güne bu değişikliğe alışacaktım. Ama onun belirli anlarını canlandıran hafızam, yaşasa da arz etmeyeceği bir görünümünü ele

geçirmek istiyordu; onun istediği, geçmişten kurtulamayan hafızanın doğal ve keyfi sınırlamalarına uyacak bir mucizeydi. Buna rağmen, o canlı varlığı eski dinbilimcilerin saflığıyla, açıklaması mümkün olmakla kalmayıp, son bir çelişkiyle, hayattayken açıklamayı daima reddettiği şeyleri bana açıklarken hayal ediyordum; böylece, ölümü bir rüyaya dönüşünce, aşkımı beklenmedik bir mutluluk gibi algılayacaktı; ölümde her şeyi basitleştiren, halleden bir çözümün rahatlığını ve iyimserliğini buluyordum.

Bazen kavuşmamızı o kadar uzakta, bir başka âlemde hayal etmiyordum. Nasıl ki bir zamanlar, Gilberte ’le arkadaşlığım birlikte Champs-Élysées ’de oyun oynamaktan ibaretken, akşamları evde ondan aşkını itiraf eden bir mektup alacağımı, odama girivereceğini hayal ettiysem, aynı güçlü arzu kendisini engelleyecek tabiat kanunlarına tıpkı Gilberte örneğindeki gibi aldırmadan (aslında Gilberte örneğinde yanılmamıştı, çünkü son sözü o söylemişti), şimdi de Albertine ’den bir mektup alacağımı düşündürüyordu bana; bu mektupta, gerçekten kaza sonucu attan düştüğünü, ama romanlara özgü bazı nedenlerden ötürü (aslında gerçek hayatta da uzun zaman boyunca ölü zannedilen kişiler olmuştu), kurtulup iyileştiğini daha önce bilmemi istemediğini açıklayacak, pişman olduğunu, ömür boyu birlikte yaşamak üzere bana dönmek istediğini bildirecekti. İçimde Albertine ’in öldüğüne dair kesin bir bilgiyle odama girivereceği umudunun bir arada bulunduğunu hissediyor, başka bakımlardan aklı başında görünen kişilerin belirli bir konudaki tatlı kaçıklığını gayet iyi anlıyordum.

Aimé ’den henüz bir haber almamıştım, oysa Balbec ’e varmış olmalıydı. Hiç şüphesiz araştırmamın konusu ikincildi ve oldukça keyfi biçimde seçilmişti. Albertine ’in hayatında gerçekten bazı suçlar var idiyse, çok daha önemli başka olaylar olsa gerekti; ne var ki tesadüfler, bornozla ilgili konuşma ve Albertine ’in kızarması aracılığıyla bu konuyu ortaya çıkarmış, beni öteki olaylardan haberdar etmemişti. Ama ben o olayları görmediğime göre, onlar benim için yoktu. O güne rastlamam ve yıllar sonra o gün yaşananları öğrenmeye çalışmam tamamen keyfiydi. Albertine kadınlardan hoşlanmış idiyse, ne yaptığını bilmediğim ve benim açımdan ilginç olabilecek daha binlerce gün olmalıydı hayatında; Aimé ’yi Balbec ’te daha birçok yere, Balbec dışında birçok başka kente gönderebilirdim. Ama o günlerde olup bitenleri bilmediğim için, o günler hayalimde canlanmıyordu, hayal gücümde mevcut değildiler. Olaylar ve insanlar, ancak hayal gücümde bireysel bir mevcudiyet kazandıkları zaman benim

için var olmaya başlıyordu. Buna benzer daha binlerce gün var idiyse, benim için geri kalan günleri temsil ediyorlardı. Nasıl ki Albertine ’e ilişkin şüphelerim konusunda, uzun zamandır, kaplıcada neler olduğunu öğrenmeye çalışıyorsam, aynı şekilde, kadınlara yönelik arzularım konusunda da, arzulayabileceğim, tesadüfen bahsini duymuş olabileceğim çok sayıda genç kız ve oda hizmetçisi bulunduğunu bilmeme rağmen, randevu evlerine giden genç kızla ve Mme Putbus ’ün oda hizmetçisiyle tanışmak istiyordum; çünkü Saint-Loup bana onlardan söz etmişti, benim açımdan bireysel anlamda var olanlar, onlardı. Sağlığımın, kararsızlığımın, Saint-Loup ’nun deyişiyle “bugünün işini yarına bırakma” huyumun herhangi bir şeyi gerçekleştirme konusunda önüme çıkardığı engeller hem bazı arzuları tatmin etmeyi, hem de bazı şüpheleri açıklığa kavuşturmayı günden güne, aydan aya, yıldan yıla ertelememe yol açmıştı. Yine de onları hafızamda saklı tutuyor, onlara ilişkin gerçeği öğrenmeyi ihmal etmeyeceğime dair söz veriyordum kendi kendime, çünkü bir tek onlar zihnimi kurcalıyordu (diğerlerinin benim gözümde bir şekli, varlığı yoktu) ve gerçekliğin ortasından onları seçen tesadüf, onlar sayesinde gerçeğin bir bölümüyle, gıpta edilen gerçek hayatın bir bölümüyle ilişkiye geçeceğimi garanti ediyordu. Ayrıca iyi seçildiği takdirde bir tek küçük olay deney yapan kişinin genel bir kurala ulaşmasına ve binlerce benzer olayı açıklamasına yetmez mi? Hafızamdaki Albertine tıpkı hayattaki gibi bir dizi zaman diliminden oluştuğu halde, zihnim ona bir bütünlük kazandırıyor, tek bir insana dönüştürüyordu; ben işte bu insan üzerinde genel bir yargıya varmak, bana yalan söyleyip söylemediğini, kadınlardan hoşlanıp hoşlanmadığını, kadınlarla serbestçe ilişki kurabilmek için mi beni terk ettiğini öğrenmek istiyordum. Kaplıcadaki kadının söyledikleri, Albertine ’in yaşayış biçimi konusundaki şüphelerimi temelli kesip atabilirdi.

Şüphelerim! Heyhat, Albertine ’i bir daha görmemenin benim için önemli olmayacağını, hatta hoş olacağını düşünmüştüm, ta ki gidişi hatamı ortaya çıkarıncaya kadar. Aynı şekilde ölümü de ara sıra Albertine ’in ölmesini istediğimi, bu ölümün benim için kurtuluş anlamına geleceğini zannetmekle ne kadar yanıldığımı göstermişti. Aimé ’nin mektubunu aldığımda da aynı şey oldu; o âna kadar Albertine ’in iffetliliği konusundaki şüphelerim yüzünden pek şiddetli acılar çekmeyişimin aslında bunların katiyen birer şüphe olmamasından kaynaklandığını anladım. Albertine ’in iffetli olması, mutluluğum ve hayatım açısından gerekliydi; onlar da öyle olduğuna kayıtsız şartsız inanmışlardı. Bu koruyucu inanç sayesinde,

zihnimin şekillendirmekle birlikte inanmadığı birtakım varsayımlarla hüzün içinde oyalanması, benim için bir tehlike oluşturmuyordu. Kendi kendime, “Kadınlardan hoşlanıyor olabilir” derken, “Bu gece ölebilirim” der gibiydim; insan bunu düşünür, ama inanmaz, ertesi gün için planlar yapmaya devam eder. İşte bu yüzden, Albertine ’in kadınlardan hoşlanıp hoşlanmadığı konusunda şüphelerim olduğunu ve dolayısıyla Albertine ’in suçlu olduğuna dair bir kanıtın bana sık sık öngördüğüm şeyden farklı bir bilgi vermeyeceğini zannettiğim halde, Aimé ’den gelen mektubun benim gözümde canlandırdığı, başkaları için bir anlam taşımayacak görüntüler beklenmedik bir acıya yol açtı; o güne dek yaşadığım en şiddetli acıydı ve bu görüntülerle, heyhat, Albertine ’in de görüntüsüyle birlikte bölünmez bir bütün, kimyadaki terimle söyleyecek olursak, bir çökelti oluşturuyordu adeta; tamamen itibari biçimde tecrit edip aktardığım mektubun metni bu çökelti konusunda katiyen fikir veremez, çünkü her bir kelime, uyandırdığı ıstırap tarafından ânında dönüştürülüyor, temelli damgalanıyordu.

Beyefendi,

Daha önce yazmadığım için beni affedeceğinizi umuyorum. Görüşmemi istediğiniz şahıs iki günlüğüne kentten ayrılmıştı; bana olan güveninizi haklı çıkarma arzusuyla, sonuç almadan dönmek istemedim. (Mlle A.)yı gayet iyi hatırlayan bu kişiyle nihayet görüşebildim.

Cahil sayılamayacak olan Aimé, Mlle A. ’nın altını çizmek veya tırnak içine almak istemişti. Ne var ki, tırnak işareti yerine parantez, parantez yerine de tırnak işareti kullanıyordu. Benzer biçimde Françoise da, benimle aynı sokakta oturan birinden bahsederken orada kaldığını söyler, iki dakika daha kalalım anlamında, oturalım derdi; çoğu kez halktan insanların hataları –tıpkı dilimizde de olduğu gibi– birkaç yüzyıl aradan sonra birbirlerinin yerini almış olan iki terimin yerlerini değiştirmekten ibarettir.

Kendisi, beyefendinin tahmininin kesinlikle doğru olduğunu söylüyor. (Mlle A.) kaplıcaya her geldiğinde, onunla bu hanım ilgilenirmiş. (Mlle A.) kaplıcaya sık sık kendinden daha yaşlı, hep griler giyen, uzun boylu bir hanımla gelirmiş; kaplıca görevlisi hanım, adını bilmemekle birlikte, onu birçok kere genç kızların peşinde koşarken gördüğü için tanıyormuş. Ne var ki, (Mlle A.) ile tanıştıktan sonra diğer kızlarla hiç ilgilenmez olmuş. O ve (Mlle A.) daima kabine kapanıp içeride çok uzun süre kalırlarmış, grili

hanım, konuştuğum görevliye en az on frank bahşiş verirmiş. Görevlinin deyişiyle, içeride inci dizmek için on frank bahşiş verecek değildi herhalde. (Mlle A.) bazen de çok esmer tenli, saplı gözlük kullanan bir hanımla birlikte gelirmiş. Ama (Mlle A.) en çok kendinden daha genç kızlarla, bilhassa kıpkızıl saçlı bir kızla gelirmiş. Grili hanım dışında (Mlle A.)nın getirdiği kişiler Balbec dışından, çoğunlukla muhtemelen çok uzaktan gelen kişilermiş. İçeri asla birlikte girmezlermiş, (Mlle A.) girer, görevliye kabinin kapısını açık bırakmasını, bir arkadaşını beklediğini söylermiş, görevli de bunun ne anlama geldiğini bilirmiş. Pek hatırlayamadığı için, daha ayrıntılı bilgi veremedi, "aradan bunca zaman geçmişken, hatırlayamaması çok normal". Zaten bu görevli hanım çok ketum olduğundan, daha fazla bir şey öğrenmeye de çalışmamış, ayrıca (Mlle A.) sayesinde epey para kazandığından, menfaati de bunu gerektiriyormuş. Öldüğünü öğrenince gerçekten çok üzüldü. Sahiden de, bu genç yaşta, hem kendisi, hem yakınları için çok acı bir olay. Daha fazla bilgi edinebileceğimi sanmadığım Balbec 'ten ayrılıp ayrılamayacağımı öğrenmek için Beyefendi 'den talimat bekliyorum. Bana sağladığınız bu kısa seyahat imkânı için size tekrar teşekkür ederim; havalar da mükemmel gittiğinden, çok hoş bir tatil oldu. Bu yıl mevsim iyi geçeceğe benziyor. Beyefendinin bu yaz bizi kısa süreliğine de olsa şereflendireceğini umuyoruz.

Beyefendiye verebileceğim ilginç başka bir haber yok, vs.

Bu sözlerin içimde ne kadar derinlere nüfuz ettiğini anlayabilmek için, Albertine 'e ilişkin, kendi kendime sorduğum soruların ikincil, önemsiz, ayrıntıya dair meseleler olmadığını hatırlamak gerekir; bunlar, aslında kendimiz dışındaki herkese ilişkin sorduğumuz yegâne sorulardır ve bu da, geçirimsiz zihnimizle kuşanıp, ıstırabın, yalanların, ahlaksızlığın ve ölümün ortasında yol alabilmemizi sağlar. Hayır, Albertine konusundaki sorularım öze ilişkin meselelerdi: Albertine özünde neydi, ne düşünürdü, neyi severdi, bana yalan söylüyor muydu, ortak hayatımız Swann 'la Odette 'in hayatı kadar içler acısı mıydı? Dolayısıyla, Aimé 'nin cevabı genel değil, özel bir cevap olmasına rağmen –daha doğrusu bu yüzden– Albertine 'in ve benim derinliklerimize nüfuz ediyordu.

Nihayet karşımda Albertine 'in grili hanımla birlikte o dar sokaktan kaplıcaya girişiyle geçmişin bir parçasını görüyordum; gördüğüm şey Albertine 'in bakışlarına, hafızasına hapsolmuş halde hayal ettiğim geçmiş kadar esrarengiz, bir o kadar ürkütücüydü. Benden başka herkese

muhtemelen önemsiz görünecek bu ayrıntıları şimdi, Albertine öldükten sonra kendisine yalanlatmamın imkânsız olması onlara bir olasılık kazandırıyordu. Albertine ’in kabahatleri, doğru olduklarını ve kendisi tarafından itiraf edildiklerini varsaysak bile, –bilincinde ister masum ister suç, hissiyatında ister haz dolu ister yavan olsunlar– kendi nazarında, benim için bu ayrıntılara damgasını vurmuş olan o kelimelere sığmaz dehşetten yoksundu muhtemelen. Ben bile, Albertine için anlamı aynı olmasa da, kadınlara duyduğum aşktan yola çıkarak, onun hissettiklerini biraz hayal edebiliyordum. Benim defalarca duyduğum arzuyu onun da duyduğunu, defalarca söylediğim yalanları onun da söylediğini, zihnini herhangi bir genç kızın kurcaladığını, benim Mlle de Stermaria için, daha birçokları için, kırda rastladığım köylü kızları için girdiğim zahmetlere onun da girdiğini hayal etmek bile bir ıstıraptı. Evet, bütün arzularım, onunkileri bir ölçüde anlamama yardımcı oluyordu; arzular ne kadar yoğunsa, o kadar şiddetli birer işkenceye dönüşüyor, ıstırabım yoğunlaşıyordu; sanki bu duygu cebirinde katsayı değişmiyor, ama artı işareti eksi oluyordu. Fakat kendimden yola çıkarak değerlendirebildiğim kadarıyla, Albertine kabahatlerini benden gizlemeyi ne kadar istemiş de olsa –bu da kendini suçlu gördüğünü veya beni üzmekten korktuğunu düşündürüyordu bana– onun nazarında kendi kabahatleri, arzunun hareket alanı olan hayal gücünün belirgin aydınlığında, kendi isteğine uygun şekilde planlamış olduğu için, hayatın geri kalanıyla aynı nitelikte şeylerdi; Albertine ’in gözünde bu kabahatler, onun açısından feragat etmeye razı olamadığı hazlar, benim açımdansa benden gizleyerek engellemeye çalıştığı kederlerdi, ama hayatın diğer hazlarıyla kederleri arasında yer alabilecek haz ve kederlerdi. Oysa Albertine ’in kaplıcaya girip bahşişini hazırlarkenki görüntüleri, bana dışarıdan, önceden haber verilmeden, kendim hayalimde canlandıramadan, Aimé ’nin mektubuyla gelen görüntülerdi.

Şüphesiz Albertine ’in grili hanımla birlikte, sessizce, kasıtlı biçimde gelişinde kararlaştırılmış olan randevuyu, bir kaplıca kabinine gidip sevişme alışkanlığını, bunların işaret ettiği yozluk tecrübesini, ikili bir yaşantının başarıyla gizlenen örgütlenişini gördüğüm ve bu görüntüler bana Albertine ’in suçluluğuna dair korkunç bir bilgi verdiği için, derhal fiziksel bir acıya yol açmış ve bu acıyla ayrılmaz bir bütün oluşturmuşlardı. Ne var ki, aynı anda, acı da görüntüleri etkilemişti; nesnel bir gerçek, bir görüntü, ona yaklaşırkenki ruh halimize göre değişir. Acı, gerçekliği sarhoşluk kadar çok değiştiren, güçlü bir etkendir. Görüntülerle birleşen acı onları derhal

dönüştürmüş, grili bir hanımın, bir bahşişin, bir kaplıcanın ve Albertine ’in grili hanımla buluşup geldikleri sokağın herhangi birinin gözünde bürünebileceği görüntülerden bambaşka bir hale sokmuştu; ıstırabım bu görüntüleri –asla hayal edemeyeceğim yalanlarla kabahatlerden oluşan bir hayatın anlık kesitini– bir anda dokularına, özlerine varıncaya kadar değiştirmişti; onları yeryüzündeki görüntüleri aydınlatan ışıkta görmüyordum, bir başka âlemin, meçhul ve lanetli bir gezegenin parçası, bir Cehennem manzarasıydı gördüğüm. Cehennem Balbec ’in tamamıydı, Aimé ’nin mektubuna bakılacak olursa, Albertine ’in kaplıcaya sık sık götürdüğü, kendinden genç kızların çıkıp geldiği bütün civardaki yerleşimlerdi. Bir zamanlar Balbec yöresinde var olduğunu hayal ettiğim, sonra Balbec ’te kaldığım zaman dağılıp yok olan o gizem, daha sonra, Albertine ’in sahilden geçişini görüp iffetli olmadığını umacak kadar çılgın olduğum sıralar, içinde barındırdığını düşündüğüm ve dolayısıyla Albertine ’le tanışarak ele geçirmeyi umduğum gizem, şimdi Balbec ’e ilişkin her şeye korkunç biçimde damgasını vuruyordu! Bütün o istasyon adları, Apollonville..., gece vakti Verdurin ’lerden dönerken duyduğumda kulağıma son derece tanıdık gelen, huzur veren o isimler, şimdi Albertine ’in bunlardan birinde oturduğunu, bir diğerine gezmeye gittiğini, bir üçüncüsüne sık sık bisikletle gitmiş olabileceğini düşündükçe, onları mahalli trende büyükannemle birlikte, henüz tanımadığım Balbec ’e varmadan önce ilk kez görüşümde yaşadığım kaygıdan daha şiddetli bir kaygı yaratıyorlardı içimde.

Kıskançlığın yeteneklerinden biri de, dış gerçeklerin ve duyguların yüzlerce tahmine açık, bilinmez şeyler olduğunu bize göstermesidir. Sırf aldırmadığımız için, olayları ve insanların ne düşündüğünü tam olarak bildiğimizi zannederiz. Ama kıskanan bir insanın öğrenme arzusuna kapıldığımız andan itibaren, hiçbir şeyin açıkça seçilemediği, baş döndürücü bir kaleydoskopun ortasında buluruz kendimizi. Albertine beni aldatmış mıydı, kiminle, hangi evde, hangi gün, bana şunu ya da bunu söylediği gün mü, benim gündüz şunu ya da bunu dediğimi hatırladığım gün mü? Hiçbir fikrim yoktu. Bana ilişkin duyguları hakkında, menfaatten mi, sevgiden mi kaynaklandıkları konusunda da hiçbir şey bilmiyordum. Birdenbire sıradan bir olayı, mesela Albertine ’in ismini ilginç bulduğunu söyleyerek, belki sırf orada bir köylü kızıyla tanıştığı için, Saint-Martin-le-Vêtu ’ye gitmek istediğini hatırlıyordum. Ama kaplıca görevlisinin anlattıklarını Aimé ’den öğrenmiş olmamın hiçbir yararı yoktu, çünkü

Albertine benim öğrendiğimden asla haberdar olmayacaktı; oysa Albertine ’e olan aşkımda öğrenme ihtiyacı, bildiğimi ona gösterme ihtiyacının gerisinde kalmıştı daima, çünkü bu, farklı yanılsamaların aramıza ördüğü duvarı yıkıyordu; bununla birlikte, beni daha çok değil, aksine daha az sevmesine sebep olmuştu hep. Artık, Albertine öldüğünden beri, ikinci ihtiyaç birincinin sonuçlarıyla iç içe girmişti: Öğrendiklerimi Albertine ’e aktaracağım konuşmayı bilmediklerimi ona soracağım konuşma kadar ayrıntılı biçimde hayalimde canlandırma ihtiyacı duyuyordum; yani onu yanı başımda görmek, iyi yüreklilikle cevap verişini işitmek, yanaklarının yine tombullaştığına, gözlerindeki fesatlığın yerini hüzne bıraktığına şahit olmak, kısacası onu hâlâ sevmek ve umutsuz yalnızlığımın ortasındaki kıskançlığın öfkesini unutmak istiyordum. Öğrendiklerimi ona bildirmemin ve ilişkimizi yeni keşfettiğim (belki de sadece öldüğü için keşfedebildiğim) gerçeğe dayandırmanın imkânsız oluşunun acı gizemi ve hüznü, davranışının daha da çok acı veren gizeminin yerini alıyordu. Ne? Artık bir hiç olan Albertine ’in kaplıca olayını öğrendiğimi bilmesini öylesine arzulamış olmak mı! Ölümü düşünmek zorunda kaldığımız zaman, hayattan başka bir şeyi hayalimizde canlandıramayışımızın sonuçlarından biriydi bu da. Albertine artık bir hiçti, ama benim nazarımda, Balbec ’te kadınlarla randevulaştığını benden gizleyen, bu konudaki cehaletimi korumayı başardığını zanneden kişiydi. Kendi ölümümüzden sonra neler olacağını düşündüğümüzde, yanlışlıkla kendimizi yine canlı halimizle o âna aktarmaz mıyız? Sonuç olarak, artık bir hiç olan bir kadının altı yıl önce yaptıklarını öğrendiğimizi bilmemesine hayıflanmak, biz öldükten bir asır sonra insanların bizden hâlâ övgüyle söz etmesini istemekten çok mu daha abestir? İkincisi birinciye göre daha gerçek bir temele dayansa bile, geriye dönük kıskançlığımın hayıflanmaları, diğer insanların ölümden sonra şöhret isteğiyle aynı bakış hatasından kaynaklanıyordu. Bununla birlikte, Albertine ’den ayrı oluşumun ciddi kesinliğine ilişkin bu izlenim bir anlığına kabahatlerine ilişkin düşüncelerimin yerini almış olsa da, bu kabahatlere bir geri dönülmezlik kattığından, onları daha da vahimleştiriyordu. Kendimi hayatta yolunu kaybetmiş biri olarak görüyordum; sanki uçsuz bucaksız bir sahilde tek başımaydım ve hangi yöne gidersem gideyim, ona asla rastlayamayacaktım. Neyse ki hafızamda, –hatıraların teker teker aydınlandığı, kimileri tehlikeli, kimileri sağlıklı her tür şeyin bulunduğu o dağınık kalabalığın içinde– işine yarayacak aleti bulan bir tamirci gibi, büyükannemin tam bu duruma denk düşen bir sözünü buldum. Kaplıca

görevlisinin Mme de Villeparisis ’ye anlattığı, hiç inandırıcı olmayan bir hikâyeyle ilgili olarak, büyükannem, “Kadında yalan söyleme hastalığı olsa gerek” demişti. Bu hatıra bana müthiş bir teselli verdi. Kaplıca görevlisinin Aimé ’ye söylediklerinin ne önemi olabilirdi? Üstelik kadın aslında hiçbir şey görmemişti. Kızların bir arada kaplıcaya gitmesi, art niyetleri olduğu anlamına gelmezdi. Görevli kadın böbürlenmek için bahşişin miktarını abartmış olabilirdi. Bir keresinde, Françoise ’ın, “aylık harcamalar için bir milyon frangı” olduğunu Léonie Hala’mın ağzından işittiğini iddia edişine şahit olmuştum, olacak şey değildi; bir keresinde de, Léonie Hala’mın Eulalie ’ye dört adet binlik banknot verişini gözleriyle gördüğünü söylemişti, oysa dörde katlanmış ellilik bir banknot bile bana pek inandırıcı gelmiyordu. Böylece, hâlâ öğrenme arzusuyla acı çekme korkusu arasında bocalayarak, onca zahmete katlanıp öğrendiğim kesin ve acı bilgiden kurtulmaya çalıştım ve yavaş yavaş başardım da. Bunun üzerine, sevgim canlanabildi, ama sevgiyle birlikte, Albertine ’den ayrı olmanın üzüntüsü de çıktı ortaya; önceki saatlerde, kıskançlıktan kıvranırken olduğumdan daha bedbahttım belki de. Ama kıskançlığım Balbec ’i düşününce birden hortlayıverdi; sebebi ansızın aklıma gelen (o âna kadar bana hiç acı çektirmemiş olan, hatta hafızamdaki en zararsız görüntülerden biri zannettiğim) bir görüntü, akşamları Balbec otelindeki yemek salonunun görüntüsüydü; geniş pencerelerin arkasında büyük bir kalabalık, bir akvaryumun ışıklı camının önünde dururcasına, karanlığın içinde sıkışarak, aydınlığın içinde hareket eden garip insanları seyrederdi; bu yığılma içinde (daha önce bunu hiç düşünmemiştim), balıkçı kızlar, halktan kızlar, Balbec ’te yeni olan bu lükse imrenen küçük burjuvalarla bir araya geliyordu; mali imkânları nedeniyle değilse bile, cimrilik ve gelenekler yüzünden kendi ailelerine yasak olan bu lüksü seyreden küçük burjuva kızları arasında, benim henüz tanımadığım Albertine de hemen her akşam yer alıyordu mutlaka; şüphesiz orada tavladığı bir kızla, birkaç dakika sonra, gecenin karanlığında, kumların üzerinde veya falezin dibinde, terk edilmiş bir kulübede buluşuyordu. Sonra, bizim katta durmayıp yukarıya devam eden asansörün sesi, bir sürgün hükmü gibi, tekrar üzüntüye boğuyordu beni. Oysa gelmesini isteyebileceğim tek kişi bir daha asla gelmeyecekti, ölmüştü. Buna rağmen, asansör bizim katta durduğu zaman kalbim çarpıyor, bir an kendi kendime, “Bütün bunlar bir rüyadan mı ibaretti yoksa! diyordum. Belki de odur, zili çalacak, geri döndü, Françoise içeri girecek ve batıl inançları kindarlığına ağır bastığından, Albertine ’in

kendisinden çok hayaletinden korkacağı için, öfkeden çok korkuyla, ‘Beyefendi, kimin geldiğini imkânı yok tahmin edemezsiniz ’ diyecek.” Hiçbir şey düşünmemeye, gazete okumaya çalışıyordum. Ama gerçek bir acı çekmeyen insanlar tarafından yazılmış makaleleri okumaya tahammülüm yoktu. Bir makalede, sıradan bir şarkıyla ilgili olarak, “İnsanı *ağlatan* bir şarkı” deniyordu, oysa ben, Albertine hayatta olsa, sevinç içinde dinlerdim o şarkıyı. Bir başka makalenin yazarı, büyük bir yazar olmasına rağmen, bir trenden indiğinde alkışlarla karşılandığı için, orada *unutulmaz* bir ilgiyle karşılaştığını yazıyordu, oysa aynı ilgi o esnada bana gösterilse, bir an bile üzerinde durmazdım. Üçüncü bir makalede ise, can sıkıcı siyaset olmasa, Paris ’te hayatın “harikulade” olacağı iddia ediliyordu; oysa ben gayet iyi biliyordum ki, siyaset olmasa bile, bu hayat benim için ancak korkunç olabilirdi ve Albertine ’e kavuşabilsem, siyasetle bile, harikulade olurdu. Av muhabiri, (aylardan mayıstı,) “Gerçek avcılar için gerçekten acı bir dönem, hatta bir felaket, çünkü avlanacak hiçbir şey yok” diyor, Louvre ’daki sergiyle ilgili olarak, “Bu şekilde düzenlenmiş bir sergi karşısında insan sınırsız bir umutsuzluğa, sonsuz bir kedere kapılıyor” deniyordu. Gerçek mutluluğu ve kederi yaşamayanların ifadeleri bana yalan ve anlamsız geliyor, buna karşılık ne kadar dolaylı da olsa, Normandiya ’yla, Nice ’le, kaplıcalarla, Berma ’yla, Guermantes Prensesi ’yle, aşkla, ayrılıkla, vefasızlıkla ilgili olabilecek en sıradan cümleler, ansızın, kafamı çevirmeme fırsat vermeden karşıma Albertine ’in suretini çıkarıyordu; tekrar ağlamaya başlıyordum. Zaten genellikle gazete bile okuyamıyordum, çünkü sırf gazeteyi açma hareketi bile, bana aynı anda hem Albertine hayattayken aynı hareketi yaptığımı, hem de onun artık hayatta olmadığını hatırlatıyordu; gazeteyi açma gücünü kendimde bulamayarak elimden bırakıveriyordum. Her izlenim, kendine özdeş, ama içinden Albertine ’in varlığı kesilip alındığı için yaralı bir izlenimi çağrıştırıyordu, öyle ki, kalbimde çırpınan bu sakat dakikaları sonuna kadar yaşayacak cesareti asla bulamıyordum. Albertine yavaş yavaş aklımdan çıkıp kalbimin üzerindeki mutlak hâkimiyetini kaybettikten sonra bile, birlikte yaşadığımız zamanki gibi odasına girmem, ışığı aramam, otomatik piyanonun başına oturmam gerektiğinde, ani bir ıstırap yaşıyordum. Çeşitli küçük, teklifsiz tanrılara bölünmüş olan Albertine, uzun süre boyunca mumun alevinde, kapı tokmağında, bir iskemlenin arkalığında ve uykusuz bir gece gibi, hoşlandığım bir kadının ilk ziyaretinde yaşadığım heyecan gibi maddi olmayan çeşitli alanlarda yaşadı. Buna rağmen, gün içinde gözlerimin

okuduğu veya zihnimin hatırladığı tek tük cümleler çoğunlukla içimde acımasız bir kıskançlık uyandırıyordu. Bu kıskançlığın ortaya çıkması için, cümlelerin kadınların ahlaksızlığına dair geçerli bir kanıt sunması gerekmiyor, Albertine ’in hayatına ilişkin eski bir izlenimi çağrıştırmaları yetiyordu. O zaman, düşünüle düşünüle gücünü kaybetmemiş bir âna, Albertine ’in hayatta olduğu, unuttuğum bir âna taşınan kabahatleri, daha yakın, daha yürek daraltıcı, daha korkunç bir nitelik kazanıyordu. Bunun üzerine, kaplıca görevlisinin anlattıklarının doğru olabileceği kuşkusu tekrar doğuyordu içimde. Gerçeği öğrenmenin bir yolu, Aimé ’yi Mme Bontemps ’ın villasının civarında birkaç gün geçirmek üzere Touraine ’e göndermekti. Albertine kadın kadına yaşanan hazlara düşkün idiyse ve bu hazlardan daha fazla mahrum kalmamak için beni terk ettiyse, serbest kalır kalmaz, onların peşinde koşmuş olmalıydı; bildiği bir muhitte benim evime oranla daha fazla imkân bulacağını düşünmese zaten gitmeyeceği bir yerde, aradığını bulmuş olsa gerekti. Hiç şüphesiz, Albertine ’in ölümüyle kaygılarımın değişmemiş olması normaldi. Sevgilimiz hayattayken, aşkımız dediğimiz şeyi oluşturan düşüncelerin büyük bölümü, onun yanımızda olmadığı saatlerde şekillenir. Böylece, yanımızda bulunmayan bir kişinin tahayyüllerimize konu olmasına alışırız; kendisinden sadece birkaç saat ayrı kalsak bile, bu saatlerde o bir hatıradan ibarettir. Dolayısıyla, ölüm pek fazla bir şeyi değiştirmez. Aimé döndüğünde, Nice ’e gitmesini rica ettim; böylece, sadece düşüncelerim, üzüntülerim ve ne kadar dolaylı da olsa bir insanla ilişkili bir ismin içimde uyandırdığı heyecanlarla değil, aynı zamanda bütün yaptıklarımla, giriştiğim soruşturmalarla, paramı harcayışımla, bütün bunların sadece ve sadece Albertine ’in yaptıklarını öğrenmeye yönelik olmasıyla, o sene boyunca hayatımı bir aşkın, gerçek bir ilişkinin doldurduğunu söyleyebilirim. Bu aşkın muhatabı ise, bir ölüydü. Bir insan öldükten sonra, eğer sanatçıysa ve eserine kendinden bir şeyler katmışsa, o insanın bir parçasının yaşamaya devam edebileceği söylenir bazen. Belki aynı şekilde, bir insandan alınıp başka bir insanın kalbine aşılanan sürgün de, alındığı insan yok olduktan sonra bile yaşamaya devam eder.

Aimé, Mme Bontemps ’ın villasının yakınında kalacak bir yer bulmuştu, orada bir oda hizmetçisiyle ve Albertine ’in sık sık araba kiraladığı bir acenta sahibiyle tanıştı. Bu insanlar hiçbir şey fark etmemişlerdi. Aimé ikinci mektubunda, kentteki genç bir çamaşırcı kızdan öğrendiklerini yazıyordu; çamaşırlarını götürdüğünde, Albertine kızın

kolunu tuhaf bir biçimde sıkarmış. *Ama küçük hanım asla başka bir şey yapmadı*, demiş kız. Aimé ’ye yolculuk masraflarını karşılayacak parayı, mektubuyla bana verdiği acının bedelini gönderdim; bu arada, kendi kendime, Albertine ’in bu teklifsizliğinin, ahlaksızca bir arzuyu işaret etmediğini söyleyip teselli bulmaya çalışıyordum ki, Aimé ’den bir telgraf aldım: ÇOK İLGİNÇ ŞEYLER ÖĞRENDİM. BEYEFENDİYE YENİ HABERLERİM VAR. MEKTUP YAZDIM. Ertesi gün, zarfı bile beni ürperten bir mektup aldım; mektubun Aimé ’den geldiğini anlamıştım, çünkü herkesin, en mütevazı insanın bile, hem canlı olan, hem de bir uyuşukluk içinde kâğıdın üzerine uzanmış yatan bu küçük, tanıdık varlıklar üzerinde bir hâkimiyeti vardır; herkesin elyazısının harfleri sadece kendine aittir.

Çamaşırcı kız başlangıçta hiçbir şey söylemek istemedi, Mlle Albertine ’in sadece kolunu çimdiklediğinde ısrar etti. Ama ben onu konuşturmak için yemeğe götürüp içki içirdim. Bunun üzerine, denize girmek üzere plaja gittiğinde, Mlle Albertine ’in sık sık kendisiyle buluştuğunu anlattı; Mlle Albertine denize girmek üzere sabah erkenden kalkar, deniz kıyısında, ağaçlar çok sık olduğu için kimsenin kendilerini göremeyeceği bir yerde çamaşırcı kızla buluşurmuş, zaten o saatte, etrafta kimsecikler olmazmış. Çamaşırcı kız arkadaşlarını da getirirmiş; denize girdikten sonra, hava o saatte bile sıcak, güneş ağaçların altında bile yakıcı olduğu için, kurumak üzere çimenlere uzanır, birbirlerini okşar, gıdıklar, oynaşırlarmış. Çamaşırcı kız arkadaşlarıyla oynaşmaktan çok hoşlandığını bana itiraf etti; Mlle Albertine bornozuyla hep gelip kendisine sürtündüğü için ona bornozunu çıkarttırır, boynunu, kollarını, hatta Mlle Albertine ’in kendisine uzattığı ayaklarının altını yalarmış. Çamaşırcı kız da soyunurmuş, birbirlerini suya iterlermiş. Kız o akşam daha fazla bir şey anlatmadı. Ama ben daima sizin hizmetinizde olduğum ve sizi memnun etmek için her şeyi yapmaya hazır olduğum için, kızı yatağıma aldım. Mlle Albertine mayosunu çıkardığı zaman ona yaptıklarını bana da yapmayı teklif etti. (Küçük hanımın nasıl kıvrandığını bir görseydiniz, (Ah! Mutluluktan uçuruyorsun beni) derdi, heyecandan kendini tutamaz, beni ısırırdı) diye anlattı. Kızın kolunda ısırık izi hâlâ duruyordu gerçekten de. Mlle Albertine ’in niçin o kadar zevk aldığını da anlıyorum, kız gerçekten çok becerikli.

Albertine Balbec ’te Mlle Vinteuil ’le arkadaş olduğunu söylediğinde, çok ıstırap çekmiştim. Ama Albertine beni teselli etmek üzere yanımdaydı. Daha sonra, onun neler yaptığını fazlaca araştırıp evimden kaçırdığımda, Françoise Albertine ’in gittiğini bildirdiğinde, yalnız kaldığımda, daha da çok ıstırap çekmiştim. Ama hiç değilse benim sevdiğim Albertine, hâlâ kalbimdeydi. Şimdi –zannettiğimin tersine, ölümün sona erdirmediği bir merakı fazla ileriye götürmemin cezası olarak– onun yerinde başka bir genç kız vardı; yalanları, aldatmacaları saymakla bitmiyor, ötekinin tatlılıkla beni yatıştırarak, hiç tatmadığına yemin ettiği hazları özgürlüğüne kavuşmuş olmanın sarhoşluğuyla, kendinden geçinceye dek, şafak vakti Loire kıyısında buluştuğu ve “Beni mutluluktan uçuruyorsun” dediği çamaşırcı kızı ısıracak kadar yaşamak üzere, çekip gidiyordu. Bu farklı Albertine, yalnızca başkalarıyla ilgili olarak kullandığımız anlamda farklı değildi. Başkaları zannettiğimizden farklı olduğunda, bu farklılık bizi derinden etkilemediği ve sezgi sarkacının dışarıya doğru yapacağı salınım, içe doğru yaptığı salınıma mecburen eşit olacağı için, bu farklılıkları onların yüzeysel noktalarına kondururuz. Eskiden bir kadının kadınlardan hoşlandığını öğrendiğim zaman, onu bu yüzden farklı bir kadın, özünde başka bir varlık olarak görmezdim. Ama sevdiğimiz bir kadın söz konusu olduğunda, böyle bir ihtimalin yarattığı acıdan kurtulmak için, sevdiğimiz kadının sadece yaptıklarını değil, yaparken neler hissettiğini, yaptığı şeyle ilgili neler düşündüğünü de öğrenmeye çalışırız; böylece, acının derinliklerinde ilerleyerek, sonunda gizeme, öze varırız. Zihnimin ve bilinçdışımın bütün güçleriyle işbirliği yaptıkları bu meraktan ötürü, benliğimin her zerresiyle, bedenimle, kalbimle acı çekiyordum, ölüm korkusunun yaşatacağı acıdan çok daha büyük bir acı çekiyordum; böylece, Albertine ’le ilgili öğrendiğim her şeyi şimdi onun en derin noktalarına yansıtıyordum. Albertine ’in sapıklığına ilişkin gerçeğin benliğimin en derin noktalarına kadar sapladığı acının çok daha sonra, bana bir yardımı daha dokundu. Tıpkı benim büyükanneme verdiğim acı gibi, Albertine ’in bana verdiği acı da ikimizin arasında son bir bağ oluşturdu ve hatıradan daha kalıcı oldu, çünkü fiziksel olan her şeyde bulunan enerji tasarrufu sayesinde, ıstırap hafızanın derslerine ihtiyaç göstermez: Mesela mehtaplı gecelerde, ormanda geçirdiği güzel saatleri unutmuş olan bir adam, o gecelerde kaptığı romatizmanın ağrısını çekmeye devam eder.

Albertine ’de var olan, kendisinin hep reddettiği bu eğilimler, benim mantığın soğukluğu içinde değil, “Mutluluktan uçuruyorsun beni”

kelimelerini okuyunca hissettiğim ve bu kelimelere nitel bir farklılık kazandıran acının kızgınlığı içinde keşfettiğim eğilimler Albertine ’in suretine peşinden sürüklediği yeni kabuğun pavuryaya eklenmesi gibi eklenmiyor, bir tuzun başka bir tuzla birleşmesinde olduğu gibi, bu suretin rengini, hatta bir tür çökelti oluşturarak yapısını değiştiriyordu. Çamaşırcı kız, muhtemelen arkadaşlarına, “Hiç aklınıza gelir miydi, ben inanamadım, küçük hanım da öyleymiş” dediğinde, benim gözümde Albertine ’in şahsına başlangıçta hiç akıllarından geçmeyen bir sapıklığı eklemekle kalmıyorlar, onun başka bir kişi, onlarla aynı dili konuşan, kendileri gibi biri olduğu keşfini de ekliyorlardı; onu başkalarının hemşerisi haline getiren bu keşif bana iyice yabancılaştırıyor, benim sahip olduğum, kalbimde taşıdığım Albertine ’in asıl Albertine ’in küçücük bir parçası olduğunu kanıtlıyordu; geri kalanını, bireysel bir arzunun esrarengiz önemini taşımanın yanı sıra başkalarıyla paylaşıldığı için iyice kapsamlı olan yanını benden hep gizlemiş, beni uzağında tutmuştu; düşman ülkenin vatandaşı ve casusu olduğunu gizleyen bir kadından daha haince davranmıştı, çünkü casuslar sadece milliyetleri konusunda bizi aldatırlar, oysa Albertine beni insanlığının özü konusunda, sıradan insanlar sınıfına değil, onların arasına karışıp gizlenen ve asla erimeyen garip bir ırka ait oluşu konusunda aldatmıştı. Elstir ’in sık ağaçların arasında çıplak kadınların bulunduğu iki resmini görmüştüm. Resimlerin birinde, bir genç kız, muhtemelen Albertine ’in çamaşırcı kıza ayağını uzatışı gibi, bir ayağını havaya kaldırmıştı. Öteki ayağıyla suya ittiği bir başka kız, bir bacağı havada, ayağının ucu mavi suya değerek, neşeyle karşı koyuyordu. Şimdi hatırlıyordum da, kızın kuğu boynunu hatırlatan diz kıvrımı, Albertine yatağımda yatarken, bacağının kıvrılışıyla aynıydı ve bana o resimleri hatırlattığını kendisine söylemeyi isterdim hep. Ama hayalinde çıplak kadın bedenleri görüntüsünü canlandırmamak için, hiç söylememiştim. Şimdi hayalimde Albertine, o çamaşırcı kız ve arkadaşlarıyla birlikte, Balbec ’te, kız arkadaşlarının arasında otururken, öylesine sevdiğim topluluğu oluşturuyordu yine. Sadece estetiğe duyarlı bir amatör olsaydım, şimdi oluşturduğu topluluğun çok daha güzel olduğunu teslim ederdim; bu topluluğun unsurları, büyük heykeltıraşların, Versailles ’da ağaçların altına serpiştirdiği veya suların okşayışıyla yıkanıp parlasınlar diye havuzlara yerleştirdiği heykeller gibi, çıplak tanrıça heykelleriydi. Şimdi, çamaşırcı kızın yanında Albertine Balbec ’te olduğundan da belirgin biçimde, “deniz kıyısındaki genç kız”dı; ikisi ağaçların, bitkilerin ortasında, sualtı alçak kabartmaları gibi suyla iç

içe, mermerden iki çıplak kadın heykeliydiler. Onun yatağıma uzanmış halini hatırlıyor, kıvrık bacağını görür gibi oluyordum; öteki genç kızın dudaklarını arayan bir kuğu boynu görüyordum. Sonra bir bacak bile değil, doğrudan, cüretkâr bir kuğu boynu görüyor, etkileyici bir resmi hatırlıyordum: Kuğunun boynu Leda ’nın dudaklarına uzanmıştır ve Leda dişi hazzına özgü bir kıpırtı içindedir, çünkü yanında sadece kuğu vardır, iyice yalnız görünür; aynı şekilde, bir sesin telefonda keşfettiğimiz tonlamalarını da ses, ifadesinin somutlaştığı çehreden kopmadıkça algılayamayız. Bu resimde haz, o hazzı esinleyen, resimde göremediğimiz, yerini kıpırtısız bir kuğuya bırakmış olan kadına uzanmayıp, hazzı yaşayan kadında yoğunlaşmıştır. Ara sıra, kalbimle hafızam arasındaki iletişim kopuyordu. Albertine ’in çamaşırcı kızla yaptıkları, artık benim için hiçbir anlam taşımayan, neredeyse cebirsel kısaltmalarla ifade ediliyordu; ne var ki, kesilen iletişim saatte yüz kere yeniden kuruluyor, kıskançlığım tarafından diriltilen Albertine ’i capacanlı, “Mutluluktan uçuruyorsun beni” dediği çamaşırcı kızın okşayışlarıyla kasılmış gördükçe, kalbim acımasız bir cehennem ateşiyle alev alev yanıyordu. Albertine bu suçu işlediği anda, yani benim şu anda içinde bulunduğum anda canlı olduğu için, suçunu öğrenmiş olmak bana yetmiyor, öğrendiğimi onun da bilmesini istiyordum. Dolayısıyla, o anlarda, Albertine ’i bir daha görmeyeceğimi düşünüp üzüldüğümde, bu üzüntü, bu özlem kıskançlığın damgasını taşıyordu ve onu sevdiğim anlardaki yürek parçalayıcı özlemden çok farklıydı; ona, “Benden ayrıldıktan sonra neler yaptığını asla öğrenemeyeceğimi sanıyordun, ama bak, her şeyi biliyorum: Loire kıyısındaki çamaşırcı kıza, ‘Mutluluktan uçuruyorsun beni’ diyordun, ısırık izini gözümle gördüm” diyememenin üzüntüsünden ibaretti. “Kendime niçin işkence ediyorum? Çamaşırcı kızla o hazzı yaşayan kişi artık bir hiç, demek ki eylemleri önemini koruyan bir insan değilmiş. Benim bildiğimi düşünmüyor. Ama bilmediğimi de düşünmüyor, çünkü hiçbir şey düşünmüyor” diye akıl yürütüyordum şüphesiz. Ama bu mantık, beni o hazzı yaşadığı âna götüren haz görüntüsü kadar ikna edici olamıyordu. Bizim gözümüzde var olan tek şey, hissettiğimiz şeydir; onu geçmişe, geleceğe yansıtır, ölümün kurmaca engellerini tanımayız. Albertine ’in ölmüş olmasından duyduğum üzüntü, kıskançlığın etkisinde kalıp böyle kendine has bir şekle bürünürken, aynı etki, isteğimi gerçekleştirme çabasından başka bir şey olmayan, gizliciliğe ve ölümsüzlüğe ilişkin tahayyüllerimde de kendini gösterdi doğal olarak. Dolayısıyla, böyle anlarda, Bergotte ’un inancına uygun şekilde, bir seansla

Albertine ’in ruhunu çağırabilseydim veya Başrahip X*** ’in inancına uygun şekilde, ahirette onunla buluşabilseydim, bunu sırf kendisine, “Çamaşırcı kızdan haberim var. ‘Mutluluktan uçuruyorsun beni ’ diyordun ona; ısırık izini gözümle gördüm” diyebilmek için isterdim. Bu çamaşırcı kız suretine karşı imdadıma koşan, şüphesiz aradan zaman geçtikten sonra, yine aynı suret oldu; çünkü ancak yeni olan, duyarlılığımızda aniden bizi sarsan bir ton değişikliği yaratan, alışkanlığın solgun kopyalarıyla henüz yer değiştirmemiş olan şeyleri gerçekten öğrenebiliriz. Ama en önemlisi, Albertine ’in bendeki tek varoluş biçimi olan parçalanışı, birçok Albertine ’e bölünüşüydü. Albertine ’in sadece iyi kalpli, akıllı veya ciddi olduğu, hatta sporu her şeyden çok sevdiği anların geri geldiği oluyordu. Ve bu parçalanışın beni yatıştırması da aslında doğru değil miydi? Çünkü bu parçalanma kendi başına gerçek bir şey olmasa da, sihirli fenerimden yansıyan şekillerin kıvrımlarının renkli camların kıvrımlarına bağlı olması gibi, Albertine ’i gördüğüm çeşitli saatlerin peş peşe dizilen ve hafızamda kalmış olan şekillerine bağlı olsa da, son derece nesnel bir gerçeği temsil ediyordu: Hiçbirimiz tek bir insan değilizdir, hepimiz ahlaki değerleri farklı çok sayıda insan barındırırız içimizde; ahlaksız bir Albertine ’in varlığı, başka Albertine ’lerin de var olmadığı anlamına gelmiyordu; odasında benimle Saint-Simon ’u konuşmaktan hoşlanan Albertine vardı; ayrılmamız gerektiğini söylediğim gece hüzünle, “Bu piyanoyu, bu odayı, bütün bunları bir daha hiç göremeyeceğimi düşünüyorum da!” diyen ve yalanımın sonunda beni ne kadar sarstığını görünce, içten bir merhametle, “Yo, hayır! Sizi üzmemek için her şeye katlanırım, merak etmeyin, sizi görmeye çalışmayacağım!” diye haykıran Albertine vardı. Artık yalnız değildim. İyi kalpli Albertine döndüğüne göre, Albertine yüzünden çektiğim acıların ilacını bana verebilecek tek kişiye kavuşmuş sayılırdım. Onunla çamaşırcı kız meselesini konuşmayı hâlâ istiyordum elbette, ama artık acımasızca bir zafer kazanmak için, olayı bildiğimi fesatça göstermek için konuşmak istemiyordum. Albertine hayatta olsa konuşacağım şekilde, çamaşırcı kız hikâyesinin doğru olup olmadığını sordum tatlılıkla. Doğru olmadığına dair yemin etti, Aimé ’nin pek dürüst olmadığını, ona verdiğim parayı hak etmiş olmak için, eli boş dönmek istemediğini ve çamaşırcı kıza istediğini söylettiğini anlattı. Albertine ’in bana hep yalan söylediği, bir gerçekti. Buna rağmen, çelişkili sözlerinin gelgitinde, benden kaynaklanan bir gelişim olduğunu da hissediyordum. Hatta başlangıçta bana (istemeden de söylenmiş olsalar, ağızdan kaçan bir cümleyle sınırlı da kalsalar) bazı

itiraflarda bulunmadığına yemin edemezdim; hatırlamıyordum artık. Ayrıca Albertine bazı şeyleri o kadar tuhaf adlandırırdı ki, bir şey, çeşitli anlamlara çekilebilirdi. Ama benim kıskançlığımı hissettikten sonra, başta uysallıkla itiraf ettiği şeyi dehşetle reddetmişti. Aslında Albertine ’in bana bunu söylemesine bile gerek yoktu. Masumiyetine inanmam için onu öpmem yeterliydi; bizi birbirimizden ayıran, bir kavganın ardından iki sevgilinin arasına gerilen, öpücükleri geçirmeyen o görünmez ve dayanıklı perde ortadan kalktığına göre, şimdi onu öpebilirdim. Hayır, hiçbir şey söylemesine gerek yoktu. Zavallı kızcağız, ne isterse yapmış olsun, bizi ayıran şeylerin üstünde, birleşebileceğimiz duygular vardı. Olay doğruysa ve Albertine benden eğilimlerini gizlediyse, bunu beni üzmemek için yapmıştı. Bunu Albertine ’den duymanın hoşluğunu yaşadım. Zaten ben başka bir Albertine tanımış mıydım hiç? Bir başka insanla ilişkilerimizde en önemli hata kaynakları, iyi kalpli olmak veya o insanı sevmektir. Bir tebessüm, bir bakış, bir omuz yüzünden âşık oluruz. Bu kadarı yeterlidir; sonra, umut veya hüzün dolu uzun saatler boyunca bir insan imal eder, bir kişilik yaratırız. Ve ardından, âşık olduğumuz kişiyle görüştüğümüzde, karşımıza ne kadar acımasız gerçekler çıkarsa çıksın, o bakışın, o omzun sahibinden bu iyi yürekli mizacı, bizi seven kadın kişiliğini bir türlü ayıramayız; gençliğinden beri tanıdığımız bir insan yaşlandığında, gençliğini ondan ayıramayışımız gibi. Bu Albertine ’in iyi yürekli, merhametli, güzel bakışlarını, tombul yanaklarını, pütürlü boynunu hatırladım. Bir ölünün suretiydi bu, ama o ölü yaşadığı için, hayattaki haliyle yanımda olsa, mutlaka yapacağım şeyi (onu bir gün ahirette bulacak olursam yapacağım şeyi) yaptım derhal, hiç zorluk çekmeden: Onu affettim.

Bu Albertine ’in yanında yaşadığım dakikalar benim için o kadar değerliydi ki, hiçbirini kaçırmamış olmayı isterdim. Oysa bazen, dağılan bir servetin kırıntılarını toplarcasına, kaybolmuş gibi görünen bazı anlara rastlıyordum: Bir fuları önden değil, arkadan bağlarken, daha önce hiç düşünmediğim bir gezintiyi ve Albertine ’in beni öptükten sonra, boğazım soğuk havaya maruz kalmasın diye fularımı bu şekilde bağlayışını hatırladım. Hafızamda böylesine mütevazı bir hareketle ortaya çıkan o basit gezinti, ölmüş olan bir sevdiğimize ait, yaşlı oda hizmetçisinin bize getirdiği, bizim için son derece değerli, kişisel eşyalar kadar hoşuma gitti; kederim, o fular hiç aklıma gelmemiş olduğu için, iyice artan bir değer kazandı.

Yine serbest kalan Albertine tekrar havalanmıştı; çeşitli erkekler ve kadınlar onu izliyordu. Albertine benim içimde yaşıyordu. Bu uzatmalı, derin aşkın ona hayattayken beslediğim sevginin adeta bir gölgesi olduğunu fark ediyordum; ölümün ötesine yansıttığı duygusal gerçekliğin çeşitli bölümlerini aynen tekrarlıyordu ve aynı yasalara tabiydi. Çünkü gayet iyi biliyordum ki, Albertine ’le ilgili düşüncelerime ara verebilsem, fazlaca ara versem, onu artık sevmezdim; bu kopuşun ardından, şimdi büyükanneme karşı nasıl ilgisizsem, Albertine ’e karşı da ilgisiz kalırdım. Onu düşünmeden, aşırı uzun bir süre geçirmek, hafızamda hayatın temel ilkesi olan devamlılığı bozardı; buna rağmen, belirli bir aradan sonra devamlılık tekrar başlayabilir. Albertine hayattayken, ona olan aşkım, uzun süre onu düşünmediği bir aradan sonra, tekrar devam etmemiş miydi? Hafızam da aşkımla aynı yasalara tabi olmalıydı, daha uzun aralara tahammülü olmasa gerekti, çünkü hafızam, tıpkı kutup ışığı gibi, Albertine ’e olan sevgimin ölümünden sonraki yansımasından ibaretti, aşkımın gölgesiydi adeta. Şu andaki benliğim Albertine ’i sevmiyordu artık; onu sevmiş olan benliğim ölmüştü. Ama Équemauville kelimesi benliğime yerleşmişti, artık genel olarak üzülmediğim şeylerin ardından ağlamaya koyulan benliğimin bir parçasıydı; yok olmuş bir kitabı tanımamızı sağlayan, Milli Kütüphane ’ye verilmiş nüshalar gibiydi; büyük bir sanatçının sesinin kaydedildiği, Opéra bodrumuna gömülen ve virtüoz öldükten sonra, temelli susmuş olduğunu zannettiğimiz sesle şarkıyı tekrarlayan plaklar gibiydi. Tıpkı gelecek gibi geçmişi de bir hamlede değil, yudum yudum içeriz.

Aslında kederim o kadar çok şekil değiştiriyordu ki, bazen onu tanıyamıyordum bile; büyük bir aşk yaşamak, benimle birlikte yaşayacak birini bulmak istiyordum; bu da bana Albertine ’i artık sevmediğimin işareti gibi görünüyordu, oysa onu hâlâ sevdiğimin kanıtıydı; çünkü büyük bir aşk yaşama ihtiyacım, tıpkı Albertine ’in tombul yanaklarını öpme arzusu gibi, özlemimin bir parçasıydı sadece. Ancak Albertine ’i unuttuğum zaman aşksız yaşamayı daha akıllıca bulabilir, daha mutlu bir hayat gibi görebilirdim. Dolayısıyla, Albertine ’e duyduğum özlem içimdeki kız kardeş ihtiyacının da kaynağı olduğu için, ihtiyacın karşılanmasını imkânsızlaştırıyordu. Albertine ’e duyduğum özlem azaldıkça, aslında bu özlemin bilinçdışı bir şeklinden başka şey olmayan kız kardeş ihtiyacı da zayıflayacaktı. Ne var ki, aşkımın bu iki kalıntısı aynı hızla zayıflamadı. Bazı anlarda aşk ihtiyacı silinip gidiyor, kız kardeş ihtiyacı aksine bütün gücüyle devam ediyor, evlenmeye kesin karar veriyordum. Buna karşılık,

daha sonra, kıskançlıkla dolu hatıralar sönmüşken, bazen kalbim ansızın Albertine ’e karşı yoğun bir sevgiyle doluyordu; o zaman başka kadınlara duyduğum aşkları hatırlıyor, Albertine ’in onları anlayabileceğini, paylaşabileceğini düşünüyordum; sapıklığı ona âşık olmam için bir sebep haline geliyordu adeta. Bazen kıskançlığım, Albertine ’i artık hatırlamadığım anlarda canlanıyor, oysa aslında ona yönelik oluyordu. O sıralarda bir aşk macerası yaşamakta olduğunu öğrendiğim Andrée ’yi kıskandığımı sanıyordum. Ama Andrée benim için bir vekilden, bir ara yoldan, beni dolaylı olarak Albertine ’le birleştiren bir bağlantıdan başka bir şey değildi. Aynı şekilde rüyalarda, asıl kimliği konusunda yanılmadığımız bir kişiye başka bir çehre, başka bir isim veririz. Sonuç olarak, genel kuralla bu özel durumlarda çelişen gelgitlere rağmen, Albertine ’den bana kalan duyguların silinip gitmesi, bu duyguların ilk kaynağına ilişkin hatıranın silinmesinden daha uzun sürdü. Yalnız duygular değil, izlenimler için de öyle oldu. Bu bakımdan Swann ’dan farklıydım; Swann ’ın Odette ’e olan aşkı söndüğünde, içinde aşkın izlenimini bile canlandıramamıştı, bense, artık bir başkasının hikâyesi olan geçmişimi hâlâ yaşamakta olduğumu hissediyordum; benliğim sanki ortadan ikiye bölünmüştü, üst kısmı katılaşmış ve soğumuştu, ama alt kısmı, zihnim çoktandır Albertine ’i algılamaz olmuşken bile, ne zaman bir kıvılcım o eski akımı içinden geçirse, alev alev yanıyordu. Albertine ’in yerini alan acımasız çarpıntılara, Balbec ’te pespembe çiçek açmış elma ağaçlarının üstünden esen rüzgâr gibi soğuk bir rüzgârın sebep olduğu gözyaşlarına asla Albertine ’in sureti eşlik etmediği için, acılarımın canlanması acaba bir hastalıktan mı kaynaklanıyor, benim bir hatıranın canlanması, bir aşkın son dönemi zannettiğim şey yoksa bir kalp hastalığının başlangıcı mı, diye düşündüğüm oluyordu.

Bazı rahatsızlıklarda, hastanın genellikle hastalığın kendisiyle karıştırma eğiliminde olduğu ikincil belirtiler görülür. Bu belirtiler ortadan kalktığında, hasta iyileşme yolunda olduğunu görüp şaşırır. Aimé ’nin kaplıca ve çamaşırcı kız konusundaki mektubunun yarattığı acı –yol açtığı “komplikasyon”– buna bir örnekti. Ama o sırada beni bir gönül hekimi muayene etseydi, bunun haricinde, temeldeki kederimin iyileşme yolunda olduğunu söylerdi. Muhtemelen, insan olduğum için, yani aynı anda hem geçmişe, hem de şimdiki ânın gerçekliğine gömülmüş, iki yaşamlı bir varlık olduğum için, Albertine ’in canlı hatırasıyla öldüğüne ilişkin bilincim arasındaki bir çelişkiyi, daima içimde taşıyordum. Ama bu çelişki bir

bakıma daha önceki halinin tersiydi. Albertine ’in öldüğü düşüncesi ilk zamanlar içimde onun canlı olduğu düşüncesine öyle bir öfkeyle saldırırdı ki, dalgalardan kaçan çocuklar gibi kaçmak zorunda kalırdım ondan; sonunda, bu aralıksız saldırılar sayesinde içimde, yakın zamana kadar Albertine ’in canlı olduğu düşüncesinin işgal ettiği yeri fethetmişti. Ben farkında olmasam da, şimdi bilinçdışı tahayyüllerimin temelinde, büyük ölçüde –artık Albertine ’in hayatının şimdiki hatırası değil– onun öldüğü düşüncesi vardı; öyle ki, ansızın tahayyüllerimi yarıda kesip kendimi düşündüğümde, ilk günlerdeki gibi, içimde capacanlı olan Albertine ’in artık aramızda olmamasına, ölmüş olmasına değil, artık aramızda olmayan, ölmüş olan Albertine ’in içimde böyle capacanlı kalmış olabilmesine şaşırıyordum. Birbirini izleyen hatıraların sıklığıyla örülmüş olan, zihnimin ne zamandır altında hayallere daldığı, artık dikkatini bile çekmeyen o kapkara tüneli birden güneş yarıyor, uzakta, Albertine ’in artık kayıtsız kalabildiğim, büyüleyici bir hatıradan ibaret olduğu, gülümseyen mavi bir evren görünüyordu. Gerçek Albertine bu mu, yoksa onca zamandır içinde yuvarlandığım karanlıkta bana tek gerçeklik gibi gelen insan mı, diye soruyordum kendi kendime. Daha kısa bir süre öncesine kadarki benliğim, Albertine ’in iyi geceler dileyip öpmek üzere kendisine geleceği ânın sürekli bekleyişi içinde yaşayan şahsiyet, benliğimin adeta çoğalması sonucu, benim yarıya yolunmuş, silik bir parçam gibi görünmeye başlamıştı; açmaya başlayan bir tomurcuk gibi, yaprak dökümünün diriltici tazeliğini hissediyordum. Aslında bu kısa aydınlanmalar, fazlasıyla sabit olan, onaylanmaları için bir itiraza gerek duyulan bütün fikirler gibi Albertine ’e olan aşkımın bilincine daha fazla varmamı sağlıyordu belki de. Örneğin 1870 savaşını yaşamış olanlar, savaş fikrinin sonunda savaşı yeterince düşünmedikleri için değil, hep onu düşündükleri için kendilerine doğal gelmeye başladığını söylerler. Savaşın ne kadar acayip ve muazzam bir olay olduğunu anlamaları için, bir şeyin sürekli saplantılarından onları koparması, savaşın hüküm sürdüğünü bir an için unutmaları, barış zamanındaki hallerine dönmeleri gerekiyordu; ancak o zaman, o bir anlık beyaz boşluğun üzerinde, birdenbire, bütün netliğiyle, ne zamandır ondan başka şey görmedikleri için artık görmez oldukları korkunç gerçeklik belirebilirdi.

Hiç değilse içimde Albertine ’e ait çeşitli hatıraların gerileyişi adım adım değil de, aynı anda, cepheden ve eşit olarak, hafızamın bütün çizgisi üzerinde gerçekleşseydi, ihanetlerinin hatırası hoşluğunun hatırasıyla aynı

anda uzaklaşacağından, unutmak benim için bir teselli olurdu. Ama öyle olmuyordu. Gelgitin düzensiz ilerlediği sahillerdeki gibi, Albertine ’in tatlı varlığının sureti imdadıma koşamayacak kadar benden uzaklaşmışken, şüphelerimden biri beni kemirmeye başlıyordu. İhanetleri yüzünden acı çekmiştim, çünkü uzak bir geçmişte yer alsalar bile, benim için eski değillerdi; ama eskidiklerinde, yani ben onları gözümde artık o kadar net canlandıramadığım zaman, daha az acı çekmeye başladım, çünkü bir şeyin geçmişteki uzaklığı, aradan geçmiş olan günlerin gerçek mesafesinden çok, o şeye bakan hafızanın görsel gücüyle orantılıdır; örneğin bir gece önce gördüğümüz bir rüyanın hatırası, belirsizliği ve silikliği yüzünden, yıllar önceki bir olaydan daha uzak bir geçmişteymiş gibi gelebilir bize. Ama Albertine ’in öldüğü düşüncesi içimde geliştiği halde, canlı olduğu izleniminin hareketi bu gelişmeleri durdurmasa da engelliyor, düzenli bir gelişmeye fırsat vermiyordu. Şimdi farkına varıyorum ki, o dönemde (şüphesiz Albertine ’in benim evime hapsolduğu saatleri, işlemediğini bildiğim için neredeyse ilgimi bile çekmeyen suçların içimdeki acısını yatıştırdıkça masumiyet kanıtı gibi görmeye başladığım saatleri unuttuğum için) Albertine ’in öldüğü düşüncesi kadar yepyeni bir düşünceyle sürekli birlikte yaşama işkencesini çekiyormuşum (daha önceleri, hep onun canlı olduğu düşüncesinden yola çıkardım); Albertine ’in öldüğü düşüncesi kadar tahammül edilmesi imkânsız sandığım bu düşünce, ben farkına varmadan, yavaş yavaş bilincimin temelini oluşturmuş, onun masum olduğu düşüncesinin yerini almıştı; Albertine ’in suçlu olduğu düşüncesiydi bu. Ondan şüphelendiğimi zannettiğim zaman, aksine, ona inanıyordum; aynı şekilde, hâlâ şüphelendiğimi zannederek, onun suçlu olduğu düşüncesini başlangıç noktası kabul ettim (tıpkı masum olduğu iddiası gibi, suçlu olduğu iddiası da birçok kez çürütülmüştü). O dönemde çok acı çekmiş olmalıyım, ama öyle olması gerektiğini anlıyorum. Bir acı sonuna kadar yaşanmadıkça geçmez. Albertine ’i her türlü temastan korumakla, onun masum olduğu yanılgısını yaratmakla, tıpkı daha sonra, onun canlı olduğu düşüncesini temel almam gibi, iyileşmemi geciktirmekten başka bir şey yapmıyordum, çünkü yaşanması zorunlu önkoşul olan, acılarla dolu uzun saatleri geciktiriyordum. Alışkanlık Albertine ’in suçluluğuna ilişkin bu düşünceleri bir gün etkisi altına aldığında, geçmişte şahit olduğum, tecrübeyle bildiğim kurallara uygun şekilde davranacaktı. Nasıl ki geçmişte Guermantes ismi nilüferli bir yolun ve Kötü Gilbert vitrayının anlamını ve büyüsünü kaybettiyse, Albertine ’in varlığı denizin mavi kıvrımlarının

anlam ve büyüsünü, Swann, asansörcü çocuk, Guermantes Prensesi ve daha nice isim gözümdeki bütün anlamlarını yitirdilerse, o büyü ve anlam, tıpkı bir hizmetkârı işe koşarken önce talimat verip birkaç hafta sonra kenara çekilircesine, içime tek başına ayakta durabileceğine hükmettikleri basit bir kelime bırakıp gittilerse, alışkanlık aynı şekilde, Albertine ’in suçluluğunun acımasız gücünü de uzaklaştıracaktı benden. Zaten arada geçecek süre içinde, alışkanlığın bu harekâtında, iki müttefik, aynı anda iki taraftan saldırırcasına işbirliği yapacaklardı. Albertine ’in suçluluğu bana daha muhtemel, daha alışıldık bir düşünce gibi geleceği için, o kadar acı vermeyecekti. Öte yandan, o kadar acı vermeyeceği için de, bu suçluluğun kesinliğine dair zihnime sadece fazla acı çekmeme arzusunun aşıladığı itirazlar da sırayla düşecekti; saldırılar birbirini kovaladıkça, Albertine ’in kesinlikle masum olduğu düşüncesinden kesinlikle suçlu olduğu düşüncesine hızla geçecektim. Onun öldüğü düşüncesinin, suçlu olduğu düşüncesinin bana daha alışıldık gelmesi için, yani bu düşünceleri ve nihayet Albertine ’in kendisini unutabilmem için, bu düşüncelerle birlikte yaşamam lazımdı.

Henüz o noktaya gelmemiştim. Bazen zihinsel bir tahrikle, örneğin kitap okurken aydınlanan hafızam, kederimi yeniliyordu; bazen de aksine, mesela fırtınalı bir havanın verdiği yürek daralmasıyla kabaran kederim, aşkımıza ait bir hatırayı yükseltip ışığa yaklaştırıyordu.

Aslında ölmüş olan Albertine ’e aşkım, tıpkı Balbec ’te esirgenen öpücüğün başlattığı ve Mme de Guermantes ’ın, Andrée ’nin, Mlle de Stermaria ’nın kafamı çok daha fazla kurcaladığı uzun aradan sonra, Albertine ’i sık sık görünce aşkımın tekrar canlanması gibi, başka meraklarla dolu bir kayıtsızlık döneminden sonra da canlanabilirdi. Şimdi bile farklı kaygılar bir ayrılığı –bu sefer bir ölüden ayrılmayı– gerçekleştirebiliyor, Albertine ’e daha kayıtsız kalabiliyordum. Sebep hep aynıydı: Albertine benim gözümde canlıydı. Hatta daha sonra, ona olan aşkım azaldığında, bu benim için çabuk bıkılan, ama bir süre dinlendirildikten sonra tekrar canlanan arzulardan biri olmaya devam etti. Canlı bir kadının, sonra bir diğerinin peşinden koşuyor, sonra ölü kadınıma dönüyordum. Çoğunlukla Albertine ’le ilgili artık kafamda net bir fikir oluşturamadığım zaman, bir isim, tesadüfen gelip benliğimin en karanlık noktalarında artık mümkün olmadıklarını zannettiğim acılı tepkiler uyandırıyordu; beyni artık düşünmeyen, kaslarını harekete geçirmek için uzuvlarına iğne batırılan, ölüm döşeğindeki insanlar gibiydim. Uzun

dönemler boyunca bu türden uyarılmalar o kadar nadir oluyordu ki, geçmişle tekrar bağlantı kurabilmek, Albertine ’i daha iyi hatırlayabilmek için kendiliğimden kedere, kıskançlık buhranlarına yol açabilecek fırsatları kollamaya başlıyordum. Bir kadına duyulan özlem bir aşkın canlanmasından ibaret olduğu ve aynı kurallara itaat ettiği için, Albertine hayattayken ona olan aşkımı güçlendirebilecek olan şeyler, en başta kıskançlık ve ıstırap, şimdi özlemimi de güçlendiriyordu. Ama çoğunlukla bu fırsatlar –hastalıklar ve savaşlar en bilgece öngörülere dayanan tahminlerden çok daha uzun sürebildiği için– benden habersiz ortaya çıkıyor ve öyle şiddetli darbeler indiriyorlardı ki, zihnim bu fırsatlardan bir hatıra istemekten çok, acıdan korunmakla meşgul oluyordu.

Ayrıca bir kelimenin bir şüpheyi uyandırmak için, Chau-mont gibi o şüpheyle bağlantılı olması bile gerekmiyordu (hatta Albertine ’le kalbim arasında bağlantı kurmak için, iki ayrı isimdeki ortak bir hece bile hafızama yetiyordu – iletken olan her maddeyle yetinen bir elektrikçi gibiydi); görmekten bıktığım için gerçek anlamda artık sahip olmadığım ve bu yüzden de hesaba katmadığım bir geçmiş bu sihirli parolayla açılıyordu; o geçmiş benden çıkarılıp alınmıştı, bu işlemle, bir açısını kaybedince bir kenarını da kaybeden geometrik bir şekil gibi, kendi kişiliğimin de şekil değiştirdiğini zannetmiştim; mesela içinde Albertine ’in gitmiş olabileceği bir sokağın, bir caddenin ismi geçen kimi cümleler, bir beden, bir ev, somut bir yerleşim, belirli bir uygulama alanı arayan, mevcut olmayan, potansiyel bir kıskançlığı cisimleştirmeye yetiyordu. Çoğu zaman da, ben uyurken, rüyalardaki “tekrar”lar, “başa dönüş”ler bir hamlede hafızanın birçok sayfasını, takvimin birçok yaprağını çeviriyor ve beni sancılı ama eski, ne zamandır yerini başkalarına bırakmışken tekrar mevcudiyet kazanan bir izlenime götürüyor, geriletiyordu. Genellikle izlenime baştan sona sahnelenmiş bir oyun eşlik ederdi; beceriksizce olmakla birlikte çarpıcı da olan bu sahneleniş, yanılsama aracılığıyla artık o geceye tarihlenecek olan şeyleri seyrettirir, dinletirdi bana. Zaten bir aşkın ve unutuşa karşı mücadelesinin tarihinde rüya uyanıklık halinden bile fazla yer kaplamaz mı? Zamanın küçücük bölünmelerini dikkate almayan, bağlantıları ortadan kaldıran, keskin çelişkilere karşı koyan, gündüz ağır ağır örülmüş teselli örgüsünü bir anda çözüveren rüya, gece, bir daha görmemek şartıyla da olsa, sonunda unutacağımız kadınla bize bir buluşma ayarlamaz mı? Ne derlerse desinler, rüya görürken, olup biten her şeyin gerçek olduğu izlenimini pekâlâ yaşayabiliriz. Rüyadaki olaylar, sadece uyanıklık

halindeki tecrübemizden bildiğimiz nedenlerden ötürü imkânsızdır ve bu tecrübe de o esnada bizden gizlenir. Dolayısıyla, bu gerçeğe aykırı hayat bize gerçek görünür. Bazen bir iç ışıklandırma hatası yüzünden berbat olan bir oyunda, iyi sahnelenmiş olan hatıralarım bana yanılsamayla hayat gibi göründüğünden, gerçekten Albertine 'le randevulaştığımı, onunla buluştuğumu zannederdim; ne var ki, ona doğru bir adım atmayı, söylemek istediğim sözleri telaffuz etmeyi, onu görebilmek için sönmüş olan meşaleyi tekrar yakmayı başaramazdım; rüyamdaki bu imkânsızlıklar, aslında uyuyan kişinin hareketsizliğinden, dilsizliğinden, körlüğünden ibaretti; tıpkı sihirli fenerde, gizlenmesi gereken iri bir gölgenin, fenerin kendisinin veya oynatanın gölgesinin kahramanların yansımalarını örtmesi gibi. Bazen de Albertine rüyamda tekrar beni terk etmek ister, ama bu kararı beni etkilemezdi. Bunun sebebi, uykumun karanlığına hafızamdan uyarıcı bir ışın sızmış olmasıydı; Albertine 'in gelecekteki eylemlerini, bildirdiği ayrılık kararını tamamen önemsizleştiren şey ise, onun öldüğü düşüncesiydi. Ama çoğu kez de Albertine 'in ölmüş olduğunun daha da belirgin olan hatırası canlı olduğu izlenimiyle birleşir, fakat onu yok etmezdi. Albertine 'le sohbet ederdim; ben konuşurken, odanın arka tarafında büyükannem gidip gelirdi. Çenesinin bir kısmının aşınmış mermer gibi ufalanmış olmasını tamamen olağan bulurdum. Albertine 'e Balbec 'teki kaplıcayla ve Touraine 'li bir çamaşırcı kızla ilgili bazı sorular sormak istediğimi söyler, ama bol bol zamanımız olduğu ve artık hiçbir şey acil olmadığı için soruları sormayı daha sonraya bırakırdım. Albertine kötü bir şey yapmadığına, sadece bir gün önce Mlle Vinteuil 'ü dudağından öptüğüne yemin ederdi. “Nasıl olur, o burada mı? —Evet, hatta size veda etme vaktim geldi, birazdan gidip onunla buluşmam gerekiyor.” Albertine öldüğünden beri, hayatının son günlerindeki gibi evimde mahpus olmadığı için, Mlle Vinteuil 'e ziyareti beni kaygılandırırdı. Endişemi belli etmek istemezdim. Albertine onu sadece öptüğünü söylese de, her şeyi inkâr ettiği dönemdeki gibi yine yalan söylemeye başlamış olsa gerekti. Birazdan Mlle Vinteuil 'ü öpmekle yetinmeyecekti muhtemelen. Şüphesiz böyle endişelenmem bir bakıma yersizdi, çünkü dediklerine göre, ölüler hiçbir şey hissedemez, hiçbir şey yapamazdı. Öyle diyorlardı, oysa ölmüş olan büyükannem yıllardır yaşamaya devam etmişti ve o esnada da, odada gidip gelmekteydi. Hiç şüphe yok ki, uyandıktan sonra, bir ölünün yaşamaya devam etmesini açıklanması ne kadar imkânsızsa, anlaşılması da o kadar imkânsız bir fikir olarak görmem gerekirdi. Ama rüya dediğimiz o geçici

delilik dönemlerinde bunu o kadar çok düşünmüştüm ki, sonunda alışmıştım bu fikre; rüyalar yeterince sık tekrarlandığı takdirde, rüyaların hatırası kalıcı olabilir. Hatta sanıyorum, akıl hastanesine gelen ziyaretçilere hekimlerin iddiasına rağmen, kendisinin deli olmadığını açıklayan, tek tek her hastanın çılgınca kuruntularını kendi sağlam aklıyla karşılaştıran ve sözlerini, "Bakın, şu adam herhangi bir insandan farksız görünüyor, deli demezsiniz, ama deli, kendisini İsa zannediyor, oysa bu imkânsız, çünkü İsa benim!" diye noktalayan adam bugün iyileşmiş, tekrar akıllanmışsa, zihinsel hayatının geride bıraktığı o döneminde ne demek istediğini başkalarından biraz daha iyi anlıyordur. Rüyam bittikten sonra, uzun müddet boyunca Albertine 'in bahsettiği öpücük beni huzursuz ederdi, sözlerini hâlâ duyar gibi olurdum. Bu sözler gerçekten de kulağımın çok yakınından geçmiş olmalıydılar, çünkü onları telaffuz eden, bendim. Gün boyunca Albertine 'le konuşmayı sürdürür, onu sorguya çeker, affeder, hayattayken hep söylemek isteyip unuttuğum şeyleri söylerdim. Sonra birden hafızanın canlandırdığı, bütün bu sözlerin söylendiği kişinin gerçek bir karşılığı olmadığını, o âna kadar sadece yaşama arzusunun baskısıyla bir kişinin bütünlüğünü korumuş olan çehrenin çeşitli bölümlerinin yok olduğunu düşünüp korkardım. Bazen de rüya görmediğim halde, uyanır uyanmaz içimde rüzgârın döndüğünü hissederdim; farklı bir yönden, geçmişin derinliklerinden esen soğuk ve kesintisiz rüzgâr, uzakta çalan saatlerin sesini, genellikle duymadığım kalkış düdüklerini getirirdi kulağıma. Elime bir kitap almaya çalışırdım. Bir keresinde Bergotte 'un özellikle sevdiğim bir romanını açtım. Canayakın kahramanlar çok hoşuma gidiyordu, kısa sürede kitabın büyüsüne tekrar kapıldım ve kötü kadının cezalandırılmasını kişisel bir haz alacakmışçasına istemeye başladım; nişanlıların mutluluğu garantilendiğinde gözlerim yaşardı. "Ama öyleyse diye düşündüm umutsuzlukla, sadece Bergotte 'un hayalinde var olmuş, hiç görmediğim, çehresini istediğim gibi hayal etmekte serbest olduğum bir kişinin başarısını böylesine arzuluyor, sabırsızlıkla bekliyor, gözyaşlarıyla karşılıyorsam, Albertine 'in yaptıklarına bu kadar önem vermemden yola çıkarak, kişiliğinin ortadan kaldırılamayacak, gerçek bir şey olduğu sonucuna, bir gün onu cennette hiç değişmemiş bir halde bulacağım sonucuna varamam!" Ayrıca romanda çekici genç kızlar, aşk mektupları, sevgililerin buluştuğu, ağaçlı, boş sokaklar vardı; bunlar bana gizli aşklar yaşanabileceğini hatırlatıyordu, sanki Albertine hâlâ boş sokaklarda dolaşabilirmiş gibi kıskançlığımı uyandırıyordu. Bir de gençliğinde sevdiği

kadını elli yıl sonra görüp tanımayan, yanında sıkılan bir adam vardı. Bu da bana aşkın sonsuza dek sürmediğini hatırlatıyor, sanki Albertine ’den ayrılmaya ve yaşlılığımda karşılaşıp kayıtsız kalmaya mahkûmmuşum gibi allak bullak ediyordu beni. Karşıma bir Fransa haritası çıktığında, gözlerim kıskanmayayım diye La Touraine ’i, bedbaht olmayayım diye de, en azından birlikte kim bilir kaç kez katettiğimiz yolların başı ve sonu kabul ettiğim Balbec ’le Doncières ’in işaretli olacağı Normandiya ’yı görmemeye çalışıyordu. Fransa ’nın başka kent ve köylerinin sadece görülen ya da işitilen isimlerinin arasında örneğin Tours adı sanki farklı bir oluşuma sahipti; elle tutulamayan birtakım imgelerden değil, kalbimi ânında etkileyen, atışını hızlandıran, sancılı hale getiren zehirli maddelerden oluşuyordu. Bu güç kimi isimlere bile ulaşabildiğine, o isimleri diğerlerinden tamamen farklı kılabildiğine göre, ben kendimden uzaklaşmadığım, bizzat Albertine ’le kendimi sınırladığım zaman, muhtemelen başkalarından farksız bir genç kızdan kaynaklanan, herhangi bir başka kadının da üretebileceği bu karşı konulmaz gücün bir karışıklığın, rüyalarla, arzularla, alışkanlıklarla ve sevgilerle temasa geçişin sonucu olmasına, birbirini izleyen acı ve hazların müdahalesini gerektirmesine şaşırabilir miydim? Bu da, Albertine ’in ölümünü devam ettiriyor, hafıza gerçek, yani zihinsel hayatı sürdürmeye yetiyordu. Albertine ’i trenden inerken, Saint-Martin-le-Vêtu ’ye gitmek istediğini söylerken hatırlıyordum; daha önceki, beresini iyice aşağı, yanaklarına indirmiş haliyle de görüyordum onu; tekrar bazı mutluluk ihtimalleri buluyor, “Birlikte Quimperlé ’ye kadar, Pont-Aven ’a kadar gidebilirdik” diyerek bu ihtimallere doğru atılıyordum. Balbec yakınında Albertine ’i hayalimde görmediğim tek bir istasyon yoktu; öyle ki, o yöre tıpkı korunmuş bir mitolojik ülke gibi aşkımın en eski, en sevimli, daha sonra olanlar yüzünden en çok silinmiş efsanelerini, bütün canlılığı ve acımasızlığıyla bana geri getiriyordu. Ah! Balbec ’teki yatağımda bir daha yatmam gerekse, ne müthiş bir ıstırap çekerdim! Hayatım o yatağın sabit bir eksene benzeyen pirinçten çerçevesinin etrafında dönmüş, yer değiştirmişti; sırasıyla büyükannemle neşeli konuşmalara, onun ölümünden sonraki dehşete, Albertine ’in tatlı okşayışlarına, sapıklığının keşfine merkez teşkil etmişti; şimdi de denizi yansıtan camlı kitaplıklara bakıp Albertine ’in bir daha asla içine giremeyeceğini düşündüğüm yeni bir hayatın merkeziydi. Geçmişimde epeyce gerilere uzanan Balbec Oteli, yıllardır birbirinden son derece farklı oyunların sahnelendiği bir taşra tiyatrosunun önce bir

komedide, sonra bir trajedide, bir ikinci trajedide, ardından tamamen şiirsel bir oyunda kullanılan yegâne dekoruna benziyordu; hayatımın her yeni döneminde bir tek bunun, duvarların, kitaplıkların aynanın aynı kalmış olması, bütünün içinde değişen şeyin geri kalan unsurlar olduğunu, bizzat ben olduğumu daha çok hissettiriyordu bana; çocukların o kötümser iyimserlikleriyle katılmadıklarını zannettikleri hayat, aşk ve ölüme dair muammaların ayrı alanlar olmadıkları izlenimini yaşatıyordu; bu muammaların yıllar boyunca kendi hayatımla bir bütün oluşturduğunu acı bir gururla fark ediyordum.

İşte bu yüzden gazete okumaktan nefret ediyor, gazeteleri zararlı buluyordum. Gerçekten de içimizde her fikir, ormandaki bir kavşak gibi o kadar çok değişik yola başlangıç teşkil eder ki, hiç beklemediğim bir anda karşımda yeni bir hatıra buluyordum. Fauré ’nin bir ezgisinin adı, *Sır*, beni Broglie Dükü ’nün eseri *Kralın Sırrı* ’na, Broglie ismi de Chaumont ’a götürüyordu. Ya da Kutsal Cuma Golgota ’yı Golgota da, etimolojisi yoluyla eşanlamlı olan *Calvus mons* ’u, yani Chaumont ’u çağrıştırıyordu. Ama Chaumont ’a hangi yoldan gidersem gideyim, vardığım anda öyle acımasız bir darbe yiyordum ki, o andan itibaren, acıdan hatıralar istemektense, ondan korunmayı düşünüyordum daha çok. Darbeden birkaç saniye sonra, gökgürültüsü gibi pek hızlı hareket edemeyen zihin, sebebini sunuyordu bana. Chaumont bana Buttes-Chaumont ’u hatırlatıyordu; Albertine orayı hiç görmediğini söylediği halde, Mme Bontemps Andrée ’yle Albertine ’in sık sık Buttes-Chaumont ’a gittiklerini söylemişti. Belli bir yaştan sonra hatıralarımız o kadar iç içe girer ki, düşündüğümüz şeyin, okuduğumuz kitabın hiçbir önemi kalmaz neredeyse. Her yere kendimizden bir şey bırakmışızdır, her şey verimli, her şey tehlikelidir; bir sabun reklamında, Pascal ’in *Düşünceler* ’indeki kadar değerli keşifler yapabiliriz.

Şüphesiz o dönemde bana önemsiz gelen Buttes-Chaumont türünden bir gerçek, kendi başına Albertine ’in aleyhinde kaplıca görevlisi veya çamaşırcı kız olayları kadar ciddi, o kadar kesin bir kanıt değildi. Ama her şeyden önce, karşımıza rastlantıyla çıkmış olan bir hatıra bizde el değmemiş bir hayal etme, yani bu durumda acı çekme gücü bulur; aynı gücü kasten zihnimizi harekete geçirip bir hatırayı yeniden canlandırmaya çalışırken, kısmen kullanmışızdır. Ama tıpkı loş bir galeride tam olarak seçemeden çarpmamaya özen gösterdiğimiz mobilyalar gibi, hafızamda karanlıkta da kalsalar daima mevcut olan kaplıca görevlisine ve çamaşırcı kıza alışmıştım. Aksine Buttes-Chaumont ’u ya da örneğin Albertine ’in Balbec

gazinosunun aynasında yansıyan bakışını, Guermantes ’lardaki davetin ardından uzun süre beklediğim Albertine ’in açıklığa kavuşmamış gecikmesini ne zamandır düşünmemiştim; hayatının bütün bu bölümleri kalbimin dışında yer alıyordu, onları da kalbimle bütünleştirebilmek, kalbime ekleyebilmek, gerçekten sahip olunan, içsel bir Albertine ’in oluşturduğu tatlı hatıralarla birleştirebilmek için hepsini öğrenmek istiyordum. Bu tür hatıralar alışkanlığın (hayatımız boyunca bizden neredeyse bütün evreni gizleyen ve koyu bir karanlığın içinde, hayatın en tehlikeli ve en esritici zehirlerinin yerine etiketlerini değiştirmeden haz uyandırmayan, zararsız bir madde koyan sersemleştirici alışkanlığın) ağır perdesinin bir köşesini kaldırıp ilk günkü tazelikleriyle bana ulaşıyorlar, baharın ilk güneşli gününde bir arabaya bindiğimizde, şafak vakti evimizden çıktığımızda en sıradan hareketlerimizi aydınlık bir coşkuyla fark etmemizi sağlayan ve bu yoğun dakikanın önceki günlerin toplamına baskın çıkmasına yol açan bir mevsim başlangıcının, günlük rutinimizdeki bir değişikliğin diri ve keskin yeniliğini sunuyorlardı. Eski günler yavaş yavaş daha önceki günlerin üzerini örter, sonra da onları izleyen günlerin altına gömülürler. Ama nasıl ki dev bir kütüphanede en eski kitapların bile muhtemelen kimsenin arayıp sormayacağı birer nüshası bulunursa, her eski gün de içimizde yerini almıştır. Bununla birlikte, bu eski günlerden biri sonraki dönemlerin yarısaydam katmanını delip yüzeye çıkarak benliğimize yayılacak, onu tamamen kaplayacak olursa, bir an için isimler eski anlamlarına, insanlar eski çehrelerine kavuşur, biz de o zamanki ruhumuza kavuşuruz ve nicedir çözümsüzleşmiş, o zamanlar yüreğimizi daraltan sorunları dayanılır hale gelmiş, kısa sürecek, belirsiz bir acıyla hissederiz. Benliğimiz birbirini izleyen hallerimizin üst üste binmesinden oluşur. Ama bu üst üste biniş bir dağın katmanlaşması gibi sabit değildir: Bitmek bilmeyen kabarmalar eski katmanları yüzeye çıkarır. Kendimi birden Guermantes Prensesi ’nin evindeki davetten sonra evde, Albertine ’in gelmesini beklerken bulurdum. O gece ne yapmıştı? Beni aldatmış mıydı? Kiminle aldatmıştı? Aimé ’nin ifşaatı, doğruluğuna inansam bile, bu beklenmedik sorunun kaygı ve keder yüklü ilginçliğini katiyen azaltmıyordu gözümde; sanki her farklı Albertine, her yeni hatıra ayrı bir kıskançlık meselesi oluşturuyordu ve diğerlerinin çözümleri bu özel meseleye uygulanamıyordu.

Ama tek öğrenmek istediğim, o geceyi hangi kadınla geçirdiği değildi; bunun Albertine için hangi özel hazzı temsil ettiğini, o esnada içinde neler

olup bittiğini de bilmek istiyordum. Bazen Balbec ’te Françoise Albertine ’i almaya gider, onu, birini beklermiş gibi kaygılı bir tavırla, arayan bakışlarla pencereden dışarı eğilmiş bulduğunu söylerdi. Beklenen genç kızın Andrée olduğunu öğrendiğimi farz edelim; Albertine onu nasıl bir ruh hali içinde bekliyordu, kaygılı ve arayan bakışların ardında gizlenen ruh hali neydi? Bu eğilimi Albertine için ne kadar önemliydi, aklını ne kadar kurcalıyordu? Heyhat, ne zaman hoşuma giden bir genç kız görsem, bazen kendisini hiç görmeden, bahsini işittiğimde nasıl telaşlandığımı, yakışıklı görünmeye, üstünlük sağlamaya çalıştığımı, soğuk soğuk terlediğimi hatırladıkça, işkence çekmem için aynı tensel heyecanı Albertine ’de hayal etmem yetiyordu; Léonie Halam, bir pratisyen hekim kendisini muayene edip gerçekten hasta olduğu konusunda şüpheye kapılınca, hastanın çektiği acıları anlasın diye, hekime aynı rahatsızlıkları yaşatacak bir aygıtın icat edilmesini istemişti, sanki ben de böyle bir aygıtı kullanıyordum. Bu kadarı, bana işkence çektirmeye yetiyordu; Albertine ’in kalbi başkalarına yöneldiğine, benimkinden koptuğuna, başka yere yerleştiğine göre, benimle Stendhal ve Victor Hugo üzerine yaptığı ciddi konuşmaların onun için pek bir ağırlık taşımadığını düşünüyordum. Ama bu arzunun onun için taşıdığı önem ve bu konudaki ihtiyatlılığı arzunun niteliği hakkında, daha da önemlisi, Albertine ’in kendi kafasında bu arzuyu nasıl tanımladığı hakkında bir bilgi vermiyordu. Fiziksel acılarda, hiç değilse acımızı kendimiz seçmek zorunda kalmayız. Hastalık acıyı belirler ve bize dayatır. Ama kıskançlıkta adeta her türden, her yoğunlukta, çeşitli acıları dener ve uygun olanda karar kılarız. Bu örnekteki gibi bir acı, yani sevdiğimiz kadının bizden farklı insanlarla çeşitli hazlar yaşadığını, ona bizim yaşatamayacağımız hisleri onların yaşattığını, en azından dış görünüşleriyle, suretleriyle, tavırlarıyla bizden çok farklı bir şeyi temsil ettiklerini hissettiğimiz zaman çektiğimiz ıstırap söz konusu olduğunda, işimiz iyice zorlaşır. Ah! Albertine Saint-Loup ’yu sevmiş olsaydı keşke! Çok daha az acı çekermişim gibi geliyordu bana.

Hiç şüphesiz, her insanın kendine has duyarlılığı hakkında bilgimiz yoktur, ama genellikle, bilgimiz olmadığını da fark etmeyiz, çünkü başkalarının duyarlılığı bizi ilgilendirmez. Albertine ’le ilgili olarak, benim bedbaht veya mutlu olmam bu duyarlılığın niteliğine bağlıydı; bunu bilmediğimin pekâlâ farkındaydım ve bilmemek zaten bana acı veriyordu. Onun bilinmedik arzularını, hazlarını bir keresinde görür gibi, bir keresinde de işitir gibi olduğum yanılgısını yaşadım. Albertine öldükten bir süre

sonra, Andrée ziyaretime geldiğinde, onları görür gibi oldum. Andrée ilk kez güzel görünmüştü gözüme; Albertine ’in öylesine sevdiği şeyin herhalde bu kıvırcık saçlar, bu koyu renk, etrafı halkalı gözler olduğunu düşündüm; Albertine ’in aşk hayallerini süsleyen, Balbec ’ten alelacele dönmek istediği gün arzunun geleceğe yönelik bakışlarıyla gördüğü şey, gözümde somutlaşmıştı. Andrée karşımda, Jüpiter ’in arzusu olan Venüs gibi, Albertine ’in vücut bulmuş Arzu ’suydu sanki; bana mezarın ötesindeki birinden gelen, o insanın benliğinde keşfedememiş olduğum, bilinmedik, karanlık bir çiçekti, paha biçilmez bir yadigârın beklenmedik biçimde gün ışığına çıkarılmasıydı. Andrée Albertine ’in ölümüne üzülüyordu, ama arkadaşını özlemediğini derhal hissettim. Ölüm yüzünden mecburen uzaklaştığı arkadaşından kesin biçimde ayrılmış olmayı kolaylıkla kabullenmiş gibi görünüyordu; oysa Albertine hayattayken böyle bir şeyi Andrée ’den katiyen isteyemez, razı olmayacağından korkardım. Halbuki aksine, zorluk çekmeden arkadaşından vazgeçmiş gibiydi, ne var ki, bunun bana bir faydası dokunamazdı artık. Andrée Albertine ’i bana bırakmıştı, ama ölü bir Albertine ’i bırakmıştı; Albertine gözümde yalnız hayatını değil, geriye bakınca, gerçekliğini de azıcık kaybetmişti, çünkü onun yerine başkalarını koyabilmiş olan Andrée için vazgeçilmez ve tek olmadığını görüyordum.

Albertine hayattayken, Andrée ’ye aralarındaki dostluğun ve Mlle Vinteuil ’ün hanım arkadaşıyla ilişkilerinin niteliği hakkında özel sorular soramazdım, çünkü son zamanlarda, Andrée ’nin konuştuğumuz her şeyi Albertine ’e anlatmadığından emin değildim. Şimdi böyle bir sorgulama, sonuçsuz kalsa bile tehlikeli olmazdı hiç değilse. Andrée ’yle soru sorarcasına değil de, sanki öteden beri her şeyi biliyormuşum, Albertine ’den öğrenmişim gibi konuşup Andrée ’nin kadınlara olan eğiliminden ve Mlle Vinteuil ’le ilişkisinden bahsettim. Hepsini zorluk çıkarmadan, gülümseyerek itiraf etti. Bu itiraftan acımasız sonuçlar çıkarabilirdim; çünkü her şeyden önce, Balbec ’te birçok delikanlıya karşı sevecen ve cilveli olan Andrée ’nin katiyen inkâr etmediği bu tür alışkanlıkları olduğuna kimse ihtimal vermezdi; dolayısıyla, bu yeni keşfettiğim Andrée ’yle paralellik kurarak, Albertine ’in de aynı alışkanlıkları kıskançlığımı hissettiği için bana değil, ama başka herkese aynı kolaylıkla itiraf edebileceğini düşünebilirdim. Öte yandan, Andrée Albertine ’in en yakın arkadaşıydı, Albertine muhtemelen Balbec ’ten onun uğruna dönmüştü; Andrée şimdi bu eğilimleri bana itiraf ettiğine göre, buradan mecburen

çıkarılacak sonuç, ikisi arasında öteden beri bir ilişki olduğuydu. Nasıl ki yabancı bir insanın bize getirdiği bir hediyeyi onun yanında incelemeye her zaman cesaret edemeyip paketi o gittikten sonra açmayı tercih edersek, ben de Andrée yanımdayken kendi içime kapanıp bana sunduğu acıyı incelemedim; bu acının bedensel hizmetkârlarım olan sinirlerimi ve kalbimi şimdiden altüst ettiğini pekâlâ hissettiğim halde, nezaket icabı hiç fark etmemiş gibi yapıyor, misafirim olan genç kızla kibarca sohbet ediyor ve içimdeki olaylara dönüp bakmıyordum. Andrée ’nin Albertine ’den söz ederken, “Ah, evet, Chevreuse Vadisi ’nde gezinmekten çok hoşlanırdı” demesi özellikle üzücü oldu benim için. Sanki Andrée şeytani bir sonradan yaratma eylemiyle Tanrı ’nın eserine, Albertine ’le gezintilerinin yer aldığı belirsiz ve var olmayan evrene lanetli bir vadi eklemişti. Andrée ’nin Albertine ’le yaptıkları her şeyi anlatacağını seziyordum; kibarlıktan, kurnazlıktan, izzetinefsim yüzünden, belki de minnetle, iyice sevecen davranmaya çalıştıkça, bir yandan Albertine ’in masumiyetine hâlâ tanıdığım alan giderek daralıyordu, bir yandan da, bütün çabalarıma rağmen, yırtıcı bir kuşun, etrafında giderek daralan daireler çizdiği, ama avının artık kaçamayacağını bildiği için üstüne atılmakta acele de etmediği, felce uğramış bir hayvana benzetiyordum kendimi. Bununla birlikte, Andrée ’ye bakmaya devam ediyordum; gözlerinin içine ısrarla bakıldığında hipnotize olmaktan korkmuyormuş gibi yapan insanların sınırlı neşesi, doğallığı ve güveniyle, kayıtsızlık taslayarak, “Daha önce sizi kızdırmaktan korkup hiç söylememiştim” dedim, “ama artık Albertine ’den söz etmek ikimizin de hoşuna gittiği için söyleyebilirim: Albertine ’le bu tür bir ilişkiniz olduğunu çoktandır biliyordum; ayrıca, zaten biliyorsunuz, ama duymak hoşunuza gidecektir: Albertine size tapardı.” Andrée ’ye, Albertine ’in aynı eğilimlere sahip arkadaşlarından biriyle (benim yanımda pek utanmayacağı okşamalarla sınırlı kalsa da) sevişmesini seyretmeme izin verse, benim için çok ilginç olacağını söyledim ve bilgi edinmek için, Rosemonde ’u, Berthe ’i, Albertine ’in bütün kız arkadaşlarını saydım. “Böyle bir şeyi sizin karşınızda katiyen yapmayacağım gibi, saydığınız kızlardan herhangi birinin bu tür eğilimleri olduğunu da sanmıyorum” diye cevap verdi. Beni mıknatıs gibi çeken canavara yaklaşmaktan kendimi alamayarak cevap verdim: “Nasıl olur! Sizin çeteden bir tek Albertine ’le böyle şeyler yaptığınızı iddia etmeyeceksiniz herhalde! —Ama Albertine ’le asla böyle bir şey yapmadım ki! —Andrée ’ciğim, en az üç yıldır bildiğim bir şeyi inkâr etmenin ne anlamı var? Ben bunda bir kötülük

görmüyorum, aksine. Yeri gelmişken, Albertine ’in sizinle birlikte Verdurin ’lere gitmek istediği günden bir önceki gece, belki hatırlarsınız...” Ben daha cümlemi bitirmeden, Andrée ’nin gözlerinden gözbebeklerini kuyumcuların kullanmakta zorluk çektiği taşlar gibi sivrilten, kaygılı bir bakış geçti; temsil başlamadan önce perdenin köşesini hafifçe aralayıp kimse görmeden hemen geri çekilen imtiyazlı kişilerin ifadesini hatırlatıyordu. Sonra bu kaygılı bakış yok oldu, her şey normale döndü, ama bundan böyle göreceğim her şeyin yapay olarak, benim için düzenlenmiş olacağını hissediyordum. O anda aynada kendimi gördüm; kendimle Andrée arasındaki benzerlik beni şaşırttı. Uzun zamandır bıyık bırakmış olmasam, dudağımın üstünde sadece hafif bir gölge olsa, neredeyse tıpatıp benzer olacaktık. Belki de Albertine Balbec ’te belli belirsiz uzamaya başlayan bıyığımı görünce, ansızın Paris ’e dönmek için sabırsız ve şiddetli bir arzuya kapılmıştı. “Ama sırf siz bunda bir kötülük görmüyorsunuz diye doğru olmayan bir şeyi söyleyemem ki. Size yemin ederim, Albertine ’le hiçbir zaman bu tür bir şey yapmadım, ayrıca onun bu tür şeylerden nefret ettiğinden eminim. Size bunu söyleyenler yalan söylemiş, belki bir çıkarları vardı” dedi Andrée, sorgulayan, şüpheci bir tavırla. “Pekâlâ, madem anlatmak istemiyorsunuz, öyle olsun” diye cevap verdim; aslında elimde bulunmayan bir kanıtı öne sürmek istemiyormuş gibi görünmeyi tercih ettim. Bununla birlikte, her ihtimale karşı, Buttes-Chaumont kelimesini belli belirsiz telaffuz ettim. “Albertine ’le Buttes-Chaumont ’a gitmiş olabilirim, ama orası özellikle kötü şöhreti olan bir yer mi?” Bir aralar Albertine ’le özellikle samimi olan Gisèle ’e bu konuyu açabilir mi, diye sordum. Ama Andrée, Gisèle ’in yakın zamanda kendisine yaptığı bir kalleşlikten ötürü, ondan bir ricada bulunmanın benim için asla yapmayacağı tek şey olduğunu söyledi. “Onu görecek olursanız diye ekledi, size söylediklerimi aktarmayın, bir düşman kazanmanın anlamı yok. Onunla ilgili düşüncelerimi kendisi de bilir, ama Gisèle ’le sonra tekrar barışmayı gerektirecek şiddetli kavgalardan daima kaçınmışımdır. Ayrıca Gisèle tehlikelidir. Ama takdir edersiniz ki, bir hafta önce elime geçen bir mektupta kalleşçe sıraladığı yalanları okuduktan sonra, hiçbir şey, dünyanın en soylu davranışları bile, yaptıklarını unutturamaz.” Sonuç olarak, Andrée bu eğilimlere katiyen saklamayacak kadar sahip olduğu ve Albertine, Andrée ’yi hiç kuşkusuz çok sevdiği halde, aralarında asla tensel bir ilişki olmadıysa ve Andrée, Albertine ’in bu tür eğilimleri olduğundan habersizse, demek ki Albertine ’in böyle eğilimleri yoktu ve herkesten önce Andrée

’yle yaşaması beklenecek türden bir ilişkiyi, hiç kimseyle yaşamamıştı. Dolayısıyla, Andrée gittiğinde, kesin iddiasının beni huzura kavuşturduğunu fark ettim. Ama belki de bu iddiası, hatırası hâlâ taze olan bir ölüye karşı taşıdığı görev duygusundan kaynaklanıyordu; Albertine ’in, hayattayken, muhtemelen inkâr etmesini istediği bir şeyi açığa çıkarmak istemiyordu.

Albertine ’in defalarca hayalimde canlandırmaya çalıştığım ve Andrée ’yi seyrederken bir an görür gibi olduğum hazlarına, bir kez de görerek değil, işiterek şahit olduğum izlenimine kapıldım. Albertine ’in sık sık gittiği bir semtten iki çamaşırcı kızı, bir randevuevine getirtmiştim. Kızlardan biri ötekini okşarken, okşanan kız, aniden, başlangıçta ne olduğunu anlayamadığım sesler çıkarmaya başladı; bizzat yaşamadığımız bir izlenimin ifadesi olan, özgün bir sesin anlamını, asla tam olarak kavrayamayız. Yan odadan bir ses duyup, hiçbir şey görmesek, uyutulmadan ameliyat edilen bir hastanın, acıyla attığı çığlıkları, bir gülme krizi zannedebiliriz; evladının öldüğünü öğrenen bir annenin çıkardığı seslere, ne olduğunu bilmiyorsak, insani bir anlam yüklemek, bir hayvandan veya harptan çıkan sesleri yorumlamak kadar zor gelebilir bize. Bu iki sesin, çok farklı da olsa, kendi yaşadıklarımızla benzerlik kurarak, ıstırap dediğimiz şeyi ifade ettiğini anlamamız biraz zaman alır; benim de, o sesin, çok farklı olmakla birlikte, kendi yaşadıklarımla benzerlik kurarak, haz dediğim şeyi ifade ettiğini anlamam biraz zaman aldı; bu haz, çamaşırcı kızı böylesine altüst edebildiğine göre, genç kadının yaşamakta olduğu ve her insanın esrarengiz mahremiyetinde olup bitenleri başka herkesten gizleyen perdeyle benden gizlenen harika dramın bütün aşamalarını tanımlayıp yorumlayan bu duyulmadık lisanı doğurduğuna göre, epeyce güçlü bir haz olmalıydı. Ne var ki, kızlar bana hiçbir bilgi veremedi, Albertine ’in kim olduğunu bilmiyorlardı.

Romancılar bazen kitaplarının önsözünde, yabancı bir ülkede seyahat ederken tanıştıkları bir kişiden başka birinin hayatını dinlediklerini ileri sürerler. Sonra sözü bu tesadüfi arkadaşa bırakırlar; onun anlattıkları da romanın kendisidir. Örneğin Fabrice del Dongo ’nun hayatını Stendhal ’e Padovalı bir piskopos anlatmıştır. Âşık olduğumuz zaman, yani bir başka insanın hayatı bize esrarengiz göründüğünde, böyle bilgili bir anlatıcı bulmayı ne kadar çok isteriz! Üstelik, böyle biri mutlaka vardır. Hatta biz kendimiz de, şu veya bu kadının hayatını o kadının aşklarından hiç haberi olmayan, merakla bizi dinleyen bir dostumuza veya bir yabancıya,

tutkusuzca anlatmaz mıyız bazen? Benim Bloch ’a Guermantes Prensesi ’ni, Mme Swann ’ı anlattığım gibi, bana Albertine ’i anlatacak biri vardı; böyle biri her zaman vardır... ama ona hiçbir zaman rastlamayız. Albertine ’i tanımış olan kadınlar bulsam, bilmediğim her şeyi öğrenirmişim gibi geliyordu bana. Oysa bir yabancı, Albertine ’in hayatını kimsenin benim kadar iyi bilemeyeceğini zannederdi herhalde. En yakın arkadaşını, Andrée ’yi tanımıyor muydum? Aynı şekilde, bir bakanın arkadaşının da, belirli siyasi meselelerin gerçek yüzünü bildiğini veya adının asla bir davaya karışamayacağını zannederiz. Ama söz konusu arkadaş bakanla ne zaman siyaset konuşacak olsa, bakanın yuvarlak sözler ettiğini, olsa olsa, gazetelerde yer alan bilgileri aktardığını tecrübeyle görmüştür; başı derde girmişse, bakana yaptığı çeşitli başvuruların hepsi, “Benim yapabileceğim bir şey yok” cevabıyla karşılaşmıştır ve arkadaşın da bu konuda yapabileceği bir şey yoktur. Kendi kendime, “Şu veya bu şahitlerle tanışabilseydim!” diyordum; oysa onlarla tanışsam, Andrée ’den öğrendiğimden fazla bir şey öğrenemeyecektim; Andrée de sakladığı sırrı ifşa etmiyordu. Kıskançlığı geçtikten sonra, Odette ’in Forcheville ’le neler yaptığını merak etmekten de vazgeçen Swann ’dan bu konuda da ayrılıyordum; benim kıskançlığım geçtikten sonra bile, Albertine ’in çamaşırcı kızıyla, mahallesinde oturan insanlarla tanışmak, oradaki hayatını, entrikalarını adım adım takip etmek, benim gözümde büyüsü olan yegâne şeylerdi. Gilberte örneğinde, Guermantes Düşesi örneğinde olduğu gibi, cazibe hep arzunun önkoşulu olduğu için, Albertine ’in bir zamanlar yaşadığı mahallede oturan, onun muhitinden kadınların peşine düştüm, bir tek onların varlığını arzulayabilirdim. Bu kadınlardan hiçbir şey öğrenemesem de, beni cezbeden yegâne kadınlar, Albertine ’in tanıdığı ya da tanımış olabileceği, onun muhitinden ya da hoşlandığı muhitlerden kadınlar, özetle, benim gözümde ona benzeme cazibesine ya da onun hoşlanabileceği türden biri olma cazibesine sahip kadınlardı. Bana bu şekilde ya Albertine ’in kendisini ya da onun muhtemelen tercih ettiği tipi hatırlatan bu kadınların içimde uyandırdığı acımasız duygu, kıskançlık ya da özlem, daha sonra, kederim yatıştığında, büyüden yoksun olmayan bir meraka dönüştü. En çok merak ettiklerimse, benim bildiğim hayattan çok farklı olan hayatları sebebiyle, halktan kızlardı. Hiç şüphesiz, bir şeye ancak zihnimizle sahip olabiliriz; anlayamadığımız bir resmin yemek odamızda asılı olması o resme sahip olduğumuz, hiç bakmadığımız bir manzaranın ortasında yaşamamız o manzaraya sahip olduğumuz anlamına gelmez. Buna

rağmen, eskiden, Albertine Paris ’te ziyaretime geldiğinde, onu kucakladığım zaman, Balbec ’i tekrar ele geçirdiğim yanılgısını yaşardım; aynı şekilde bir işçi kızı öptüğümde de, Albertine ’in hayatıyla, atölyelerin atmosferiyle, bir tezgâh başı sohbetiyle, fakirhanelerin ruhuyla, sınırlı ve anlık da olsa, bir temas kuruyordum. Albertine ’e kıyasla Andrée ve diğer kadınlar, –geçmişte Balbec ’e kıyasla Albertine gibi–, derece derece azalarak birbirini ikame eden hazlardı; Balbec seyahati veya Albertine ’le aşk gibi, artık ulaşmamız mümkün olmayan hazdan vazgeçmemize imkân tanıyan, (Venedik ’e gidemeyişin tesellisi olarak Louvre ’a gidip eskiden Venedik ’te bulunan bir Tiziano resmini görmek gibi) birbirlerinden belli belirsiz bir farkla ayrılan, hayatımızı bir merkezden, hâkim tonu belirlemiş ve kendisiyle uyuşmayan her şeyi ayıklamış olan bir ilk arzudan (örneğin Guermantes Düşesi ve Gilberte) yayılan, iç içe, bitişik, uyumlu, giderek zayıflayan bir halkalar dizisi haline getiren hazlardandı. Artık hiç gerçekleştiremeyeceğimi bildiğim Albertine ’le birlikte olma arzusuna kıyasla Andrée ve diğer kadınlar, Albertine ’i görüp de tanışmadığım dönemde, onunla birlikte olma arzusunu hiç gerçekleştiremeyeceğimi zannederken, bir akşam bir üzüm salkımının kıvrım kıvrım, güneşli tazeliğinin ifade etmiş olduğu şeye benziyordu. Bir zamanlar bu özelliklerine rağmen sevdiğim Albertine ’in şimdi aşkımı çağrıştıran fiziksel ve sosyal özellikleri, arzularımı eskiden doğal olarak yapacağım tercihten en uzak olan tipe, esmer küçük burjuvalara yöneltiyordu. Hiç şüphesiz, içimde kısmen yeniden doğmaya başlayan şey, Albertine ’e olan aşkımın tatmin edemediği o muazzam arzuydu, bir zamanlar Balbec yollarında, Paris sokaklarında hissettiğim hayatı tanıma arzusuydu, Albertine ’in kalbinde de var olduğunu düşünerek benden başkalarıyla tatmin etmesine engel olmaya çalıştığımda, bana nice acılar çektiren arzuydu. Artık onun arzusunu düşünmeye tahammül edebiliyordum, kendi arzum derhal bu düşünceyi doğurduğu için, iki muazzam iştah çakışıyordu, bu arzuyu onunla birlikte giderebilmeyi isterdim; kendi kendime, “Şu kız Albertine ’in hoşuna giderdi” dediğimde, ani bir dönüşle Albertine ’i ve ölümünü düşünüyor, fazlasıyla kederleniyor ve arzumun peşinden daha fazla koşamıyordum. Nasıl ki bir zamanlar Méséglise ve Guermantes tarafları kırlara beslediğim sevginin temellerini oluşturdularsa ve eski bir kilisesi, peygamberçiçekleri, düğünçiçekleri olmayan bir manzarada, derin bir büyü bulmamı engelledilerse, aynı şekilde Albertine ’e olan aşkım da içimde onları büyüleyici bir geçmişle bağdaştırarak, sadece belirli türden

kadınların peşinde koşmama sebep oluyordu; yine onu sevmeden önceki zamanlarda olduğu gibi, eskisi kadar tekelci olmayan hatıramla yer değiştirebilecek türevlerine ihtiyaç duymaya başlıyordum. Artık sarışın ve gururlu bir düşesten hoşlanmam mümkün değildi, çünkü içimde, çıkış noktası Albertine olan, Albertine ’e yönelik arzum, aşklarının yarattığı kıskançlık ve ölümünden duyduğum ıstırap olan duyguların hiçbirini uyandırmazdı. İzlenimlerimizin güçlü olması için, içimizde kendilerinden farklı bir şeyi, hazla tatmin edilemeyecek, ama arzuya eklenen, onu kabartan, çaresizce hazza tutunmasına sebep olan bir duyguyu harekete geçirmeleri gerekir. Albertine ’in kimi kadınlara duymuş olabileceği aşkın bana verdiği acı azaldıkça, aynı aşk bu kadınları geçmişimle bağdaştırmaya, tıpkı Combray hatırasının düğünçiçeklerine ve akdikenlere yeni çiçeklerden daha fazla gerçeklik kazandırması gibi, onları daha gerçek kılmaya başlamıştı. Andrée ’yle ilgili olarak bile, artık kendi kendime, öfkeyle, “Albertine ona âşıktı” demiyor, aksine, kendi arzumu kendime açıklayabilmek için, şefkatle, “Albertine onu çok severdi” diyordum. Karısı öldükten sonra baldızıyla evlenen, teselli bulduğunu zannettiğimiz, oysa aksine, teselli bulmasının imkânsız olduğunu kanıtlayan erkekleri şimdi anlıyordum.

Böylece, bitmekte olan aşkım sanki yeni aşklara imkân tanıyor, Albertine ise, uzun süre bizzat sevilen, daha sonra, âşığının sevgisinin azaldığını hissedince muhabbet tellallığı rolüyle yetinerek iktidarını koruyan kadınlar gibi, XV. Louis ’ye yeni kızlar sunan Pompadour Markizi gibi bana yeni kızlar sunuyordu. Eskiden zamanım şu veya bu kadını arzuladığım dönemlere bölünürdü. Bir kadının sunduğu şiddetli hazlar yatıştığında, bana neredeyse saf bir sevgi sunan bir başka kadını arzulardım, sonra daha ustalıklı okşamalara duyulan ihtiyaç ilk kadını arzulatırdı yine. Şimdi bu münavebeler sona ermişti, ya da en azından, dönemlerden biri sürüp gitmekteydi. Benim istediğim, yeni gelecek kızın benim evimde yaşaması ve geceleri yanımdan ayrılmadan önce bana kardeşçe bir öpücük vermesiydi. Öyle ki –bir başka kızın tahammül edilmez varlığını tecrübe etmiş olmasam– belirli bir çift dudaktan çok bir öpücüğün, bir aşktan çok bir hazzın, bir kişiden çok bir alışkanlığın özlemini çektiğimi zannedebilirdim. Yeni gelecek kızın bana Albertine gibi Vinteuil çalabilmesini, Elstir ’den söz etmesini de istiyordum. Bütün bunlar imkânsızdı. Yeni gelecek kızın aşkının Albertine ’in aşkının yerini tutamayacağını düşünüyordum; belki müze ziyaretleri, gece konserleri gibi

çeşitli olayların mektuplaşmalara, konuşmalara, en başta bir flörte, sonra da ciddi bir arkadaşlığa fırsat tanıyan karmaşık bir hayatın eklendiği bir aşk, tıpkı bir orkestranın bir piyanodan daha fazla imkâna sahip olması gibi, sadece kendini verebilen bir kadına duyulan aşktan daha fazla imkâna sahip olduğu için; belki de, daha derinde, Albertine ’in bana sunduğu sevgi türünden bir sevgiye, yani oldukça kültürlü ve aynı zamanda kız kardeş yerini de tutabilecek bir kızın sevgisine duyduğum ihtiyaç –tıpkı Albertine ’le aynı muhitten kadınlara duyduğum ihtiyaç gibi– Albertine ’in hatırasının, ona olan aşkımın hatırasının canlanmasından ibaret olduğu için. Ve bir kez daha, önce hatıranın yaratıcı olmadığını, sahip olduğumuz şeyden başkasını, hatta daha iyisini bile arzulayamadığını; sonra, hatıranın manevi olduğunu, yani gerçekliğin aradığı durumu kendisine sağlayamayacağını; son olarak da, bir ölüden türeyen hatıranın zannedilebileceğinin aksine, sevme ihtiyacından çok var olmayan kişiye duyulan ihtiyacı yeniden canlandırdığını görüyordum. Öyle ki, seçtiğim kadının Albertine ’e benzerliği, elde edebildiğim takdirde sevgisinin Albertine ’in sevgisine benzerliği bile, bilmeden peşinde koştuğum ve mutluluğumun canlanabilmesi için vazgeçilmez olan şeyin yokluğunu daha fazla hissettirmekten başka işe yaramıyordu; peşinde koştuğum şey ise Albertine ’di, birlikte yaşadığımız zamandı, bilmeden izini sürdüğüm geçmişti. Elbette güneşli günlerde Paris, benim arzuladığım kızlarla değil, kökleri Albertine ’in arzusuyla meçhul gecelerinin karanlığına uzanan sayısız genç kızla çiçeklenmiş gibi görünüyordu. Ta başlarda, henüz benden şüphelenmezken, “Şu kız harika bir şey, ne kadar güzel saçları var!” dediği kız da onlardan biriydi. Albertine ’i görüp de tanışmadığım dönemden kalma, hayatına ilişkin çeşitli meraklarım ve bir yandan da hayattaki bütün arzularım tek bir merak haline dönüşmüştü: Albertine ’in hazzı ne şekilde yaşadığını merak ediyor, onu başka kadınlarla birlikteyken görmek istiyordum; belki bu sayede, o kadınlar gittikten sonra, en sona, efendi sıfatıyla ben kalırdım yanında. Şu veya bu kadınla geceyi geçirmeye değer mi diye tereddüt edişini, bir diğeri gittikten sonraki doygunluğunu, belki hayal kırıklığını görsem, Albertine ’in içimde uyandırdığı kıskançlığı açıklığa kavuşturur, gerçekçi boyutlara oturturdum, çünkü onu bu hazları yaşarken görünce, hazlarını ölçüp sınırlarını keşfedebilirdim.

Albertine ’in eğilimlerini inatla, şiddetle inkâr ederek bizi ne hazlardan, ne kadar tatlı bir hayattan yoksun bıraktığını düşünüyordum! Bu inadın sebebinin ne olabileceğini bir kez daha düşünürken, ansızın Balbec ’te,

Albertine ’in bana kalemini verdiği gün ona söylemiş olduğum bir cümle geldi aklıma. Onu öpmeme izin vermediği için kendisine sitem ederken, bir kadının başka bir kadınla ilişki kurmasını ne kadar iğrenç buluyorsam, öpüşmeyi de o kadar doğal bulduğumu söylemiştim. Heyhat, belki Albertine bunu unutmamıştı.

En hoşlanmayacağım kızları alıp eve getiriyor, dümdüz saç perçemlerini okşuyor, biçimli, küçük bir burna, bir İspanyol solgunluğuna hayran oluyordum. Hiç şüphesiz, eskiden, sadece Balbec yollarında, Paris sokaklarında gördüğüm kadınlara yönelik arzularımın bile bireyselliğini hissetmiş, o arzuyu başkasıyla tatmin etmeye çalışmanın onu saptırmak anlamına geleceğini sezmiştim. Ama hayat ihtiyaçlarımızın kalıcı olduğunu zaman içinde göstermiş ve belirli bir insan bulunmuyorsa, başkasıyla yetinmek zorunda olduğumuzu öğretmişti bana; Albertine ’de aradığım şeyi bana bir başkasının, Mlle de Stermaria ’nın da vermiş olabileceğini düşünüyordum. Ama aradığımı, bana Albertine vermişti; sevgi ihtiyacımın tatminiyle Albertine ’in bedensel özellikleri arasında o kadar girift hatıralar örülmüştü ki, sevgi ihtiyacını, Albertine ’in bedenine ait hatıraların karmaşık nakşından ayıklayamıyordum. Bana bu mutluluğu bir tek o verebilirdi. Onun tek olduğu düşüncesi, eskiden yolda gördüğüm kadınlarla ilgili düşüncem gibi Albertine ’e has özelliklerden kaynaklanan metafizik bir varsayım değil, hatıralarımın olağan ve kalıcı biçimde üst üste binmesinden oluşan bir tecrübe sonucuydu. Artık ona ihtiyaç duymadan, onun yokluğu yüzünden acı çekmeden bir sevgi arzusu duyamazdım. Dolayısıyla seçilen kadının, istenen sevginin geçmişte yaşadığım mutluluğa benzerliği bile o mutluluğun canlanması için eksik olan her şeyi bana daha fazla hissettirmekten başka bir işe yaramıyordu. Albertine gittiğinden beri odamda varlığını hissettiğim ve kadınlara sarılarak doldurabileceğimi zannettiğim boşluğu bu kez de kadınlarda buluyordum. Onlar bana hiç Vinteuil ’ün müziğinden, Saint-Simon ’un *Hatıralar* ’ından söz etmemiş, beni ziyarete gelirken aşırı keskin bir parfüm sürmemişler, kirpiklerini kirpiklerime karıştırma oyunu oynamamışlardı; bütün bunlar, görünüşe bakılırsa cinsel ilişkinin kendisine dair hayaller kurup aşk yanılgısını yaşamaya fırsat verdikleri için, ama aslında Albertine ’in hatırasının bir parçası oldukları ve ben esasen Albertine ’i istediğim için önemliydi. Bu kadınların Albertine ’le benzerlikleri, Albertine ’de olup da onlarda eksik olan şeyleri bana daha fazla hissettiriyordu; bu da her şey demekti ve Albertine öldüğüne göre de, artık hiç var olmayacaktı. Böylece beni bu

kadınlara yöneltmiş olan Albertine ’e aşkım, şimdi onlara kayıtsız kalmama yol açıyordu; süreleri en kötümser tahminlerimi bile aşmış olan Albertine ’e özlemim ve ısrarlı kıskançlığım da, hayatımın geri kalanından tecrit edilmiş halde, sadece hatıralarımın etkisine, durağan hallere uygulanabilecek bir psikolojinin etki ve tepkilerine maruz kalmış olsalardı, muhtemelen pek değişmeyeceklerdi; oysa bedenlerin mekânda hareket etmesi gibi ruhların zamanda hareket ettiği daha büyük bir sistemin içine sürüklenmişlerdi. Uzayda bir geometri olduğu gibi, zamanda da bir psikoloji vardır ve düzlem psikoloji hesapları bu psikolojide geçerli olmaz, çünkü düzlem psikolojide Zaman ve büründüğü şekillerden biri, yani unutuş göz önüne alınmamıştır; gücünü hissetmeye başladığım unutuş gerçeğe adaptasyonda çok güçlü bir etkendir, çünkü içimizde sürekli gerçekle çatışarak yaşayan geçmişi yavaş yavaş yok eder. Günün birinde Albertine ’i artık sevmeyeceğimi daha önce pekâlâ tahmin edebilirdim aslında. Albertine ’in şahsının ve eylemlerinin benim için taşıdıkları önemle, başkalarının gözündeki önemi arasındaki farktan yola çıkarak, aşkımın ona yönelik olmaktan ziyade, benim içimde olduğunu anladığımda, aşkımın bu öznelliğinden çeşitli sonuçlar çıkarabilirdim; özellikle de, zihinsel bir durum olduğuna göre, şahıstan epey daha uzun ömürlü olabileceğini, ama bir yandan da, o şahısla gerçek hiçbir bağlantısı ve kendi dışında hiçbir dayanağı bulunmadığı için, en kalıcı olanlar dahil, bütün zihinsel durumlar gibi günün birinde mecburen kullanım dışı kalacağını, “ikame” edileceğini ve o gün beni Albertine ’in hatırasına sevgiyle, hiç kopmamacasına bağlayan şeylerin hepsinin yok olacağını düşünebilirdim. Ne yazık ki insanlar bizim açımızdan, kendi zihnimizin çok çabuk bozulan koleksiyonlarının sergilendiği levhalardan başka bir şey değildir. Zaten bu yüzden insanlarla ilgili düşüncenin bütün şiddetine sahip planlar yaparız, ama zihin yorulur, hatıra da yok olur; nasıl Albertine ’e akik bilyeyi veya Gilberte ’in başka armağanlarını hiçbir üzüntü duymadan verdiysem, ilk karşıma çıkan kadına Albertine ’in odasını rahatlıkla vereceğim bir gün gelecekti.

İKİNCİ BÖLÜM

Albertine ’i hâlâ seviyordum gerçi, ama son dönemdeki gibi sevmiyordum artık; hayır, onunla bağlantılı yerlerin, insanların, her şeyin bende acıdan çok büyü içeren bir merak uyandırdığı daha eski dönemlerdeki gibi seviyordum. Hatta onu tam olarak unutmak için, gittiği yoldan başlangıç noktasına geri dönen bir yolcu misali, baştaki kayıtsızlığa varmak için aşkımın doruk noktasına ulaşıncaya kadar yaşadığım bütün duygulardan ters yönde tekrar geçmem gerekeceğini gayet iyi hissediyordum. Ama geçmişin bu aşamaları, bu anları sabit değildir; şimdi geçmişte kalmış olan bir zamana, ileriye doğru uzanan umudun korkunç gücünü, mutlu cehaletini korurlar ve biz anlık bir sanrıya kapılarak gerideki o zamanı, gelecek olarak algılarız. Albertine ’in akşama ziyaretime geleceğini bildiren bir mektubunu okurken, kısacık bir an, mutlu bir beklentiyle doluyordum. Bir daha hiç gitmeyeceğimiz bir ülkeden gittiğimiz güzergâhı izleyerek geri dönerken, gidişte geçtiğimiz bütün istasyonların adını ve görünüşünü tanıdığımız dönüş yolculuklarında, bazen tren bu istasyonlardan birinde durmuşken, kısacık bir an, ilk yolculuğumuzdaki gibi, geride bıraktığımız yere doğru hareket etmek üzere olduğumuz yanılgısını yaşarız. Yanılgı derhal kaybolur, ama tekrar oraya gittiğimizi bir an hissetmiş oluruz; hatıra böyle acımasızdır işte.

Bununla birlikte, başlangıç noktasındaki kayıtsızlığa dönebilmek için, aşka varıncaya kadar katedilen mesafeyi ters yönde katetmek zorunda olsak da, izlediğimiz rota aynı olmayabilir. Gidiş ve dönüş rotalarının ortak bir özelliği, düz bir hat olmamalarıdır, çünkü aşk gibi unutuş da düzenli ilerlemez. Yine de ikisi aynı yolu izlemeyebilir. Ben dönüş yolunda, varış noktasına epeyce yaklaşmışken, özellikle hatırladığım dört aşamadan geçtim; muhtemelen bunları özellikle hatırlamamın nedeni bu aşamalarda Albertine ’e aşkımın bir parçası olmayan şeyleri fark etmemdi; Albertine ’e aşkımla bir bağlantıları olsa bile, büyük bir aşkın öncesinde ruhumuzda var olan şeylerin bu aşkla onu besleyerek, onunla savaşarak veya zihnimiz tarafından incelenmek üzere onunla zıtlık ya da benzerlik oluşturarak bağlantı kurdukları şekilde ilişkiliydiler.

Bu aşamalardan ilki, kış başında, evden çıktığım güneşli bir pazar günü başladı. Azizler Yortusu ’ydu, Boulogne Ormanı ’na yaklaşırken, Albertine

’in Trocadéro ’dan dönüp beni almaya gelişini kederle hatırladım, çünkü o güne tıpatıp benzer bir gündü, ama Albertine yoktu. Kederime rağmen bir haz da duyuyordum, çünkü geçmişteki o günümü dolduran ezginin minör akortta, hüzünlü tondaki tekrarı, Françoise ’ın telefon etmeyişi, Albertine ’in gelmeyişi olumsuz şeyler değil, hatırladıklarımın gerçeklikten silinişi olduğu için o güne bir hüzün katıyorlar, tekdüze, yalın bir günden daha güzel bir şeye dönüştürüyorlardı, çünkü artık var olmayan, o günden koparılıp alınmış olan şeyin damgası bu yeni güne oyulmuştu adeta. Vinteuil sonatından cümlecikler mırıldanıyordum. Albertine ’in bu sonatı bana defalarca çalmış olduğunu düşünmek beni fazla üzmüyordu artık, çünkü ona ilişkin neredeyse bütün hatıralarım ikinci kimyasal duruma geçmişti, artık kalbi kaygıyla sıkıştırmayıp yumuşatıyorlardı. Ara sıra, onun en çok çaldığı bölümlerde, o sıralar bana çok sevimli gelen bir yorum yapmayı, bir çağrışım önermeyi alışkanlık haline getirdiği bölümlerde, kendi kendime, “Zavallı kız” diyordum, ama kederlenmiyordum, sadece müzikteki o bölüm fazladan bir değer kazanıyordu; Van Dyck ’ın zaten kendi başına çok güzel olan I. Charles portresinin ulusal koleksiyona, Mme du Barry ’nin kralı etkileme arzusu sayesinde girdiği için fazladan bir değer kazanması gibi, müziğin o bölümü de, adeta tarihi bir değer, ilginç bir özellik kazanıyordu. Cümlecik tamamen ortadan kaybolmadan önce, çeşitli unsurları çözülüp havaya dağılarak bir an dalgalandığında, Swann ’ın aksine benim nazarımda, Albertine ’den gelen bir haberci değildi kaybolan. Cümlecik Swann ’a çağrıştırdığından başka düşünceler çağrıştırıyordu bana. Ben bilhassa hayatım boyunca gelişen aşkım gibi, sonat boyunca gelişen bir cümleciğin oluşumuna, denemelerine, tekrarlarına, “evrim”ine duyarlı olmuştum. Şimdi de her gün aşkımın bir unsurunun, önce kıskançlık yönünün, sonra bir başkasının yok olduğunun bilinciyle, yavaş yavaş, belli belirsiz hatırlayarak başlangıçtaki ilk adımlara dönerken, cümleciğin dağılışında aşkımın parçalanışını görür gibi oluyordum.

Orman yollarında, yapraktan tülleri günden güne incelen ağaçların arasından geçerken, Albertine ’in arabada yanımda olduğu, sonra benimle birlikte eve döndüğü, hayatımı sarmaladığını hissettiğim bir gezintinin hatırası etrafımda uçuşuyordu sanki; çevremde, buğulu bir sisin içinde kararan dalların arasından batan güneş, boşluğa asılıymış gibi görünen, seyrek, enine şeritler halindeki altın yaprakları parıldatıyordu (bir yandan da, ağaçlı bir yolun kenarında duran her kadına düşündüğü kişiyle bir benzerlik, hatta o olması ihtimalini kazandıran bir sabit fikirle hareket eden

herkes gibi, ara sıra olduğum yerde sıçrıyordum: “Belki de odur!” Dönüp bakarsınız, araba yoluna devam eder, geriye dönmezsiniz); yaprakları hafızanın gözleriyle görmekle yetinmiyordum; sanatçının bütünsellik kazandırmak üzere aralarına bir hikâye, başlı başına bir roman soktuğu, salt tasvirden oluşan sayfalar gibi bu yapraklar da beni ilgilendiriyor, duygulandırıyordu; böylece bu doğa parçası, hüznün kalbime ulaşabilecek yegâne büyüsünü kazanıyordu. Bu büyünün Albertine ’i hâlâ eskisi kadar sevmemden kaynaklandığını zannediyordum, oysa aksine, unutuşun içimde güçlenmeye devam etmesinden, Albertine ’in hatırasının artık bana acı vermemesinden, yani değişmiş olmasından kaynaklanıyordu; ama benim o sırada hüznümün sebebini açıkça görebildiğimi zannetmem gibi, duygularımızı ne kadar bilsek de, daha derindeki anlamlarına inemeyiz; nasıl ki hekim hastasının anlattığı rahatsızlıkların yardımıyla daha derinde, hastanın bilmediği bir nedene ulaşırsa, aynı şekilde duygularımız, düşüncelerimiz de bir belirti değeri taşır sadece. Hissettiğim büyü ve tatlı hüzün kıskançlığımı uzakta tuttuğu için, duyularım tekrar uyanıyordu. Yine Gilberte ’le görüşmemeye başladığım dönemdeki gibi kadın aşkı içimden havalanıyor, daha önce sevilmiş bir kadına ilişkin bütün tekelci çağrışımlardan sıyrılıyor, önceki yıkımların serbest bıraktığı kokular gibi bahar havasında asılı duruyor, yeni bir yaratıkla birleşmeyi bekliyordu sadece. Hiçbir yerde, adları “unutmabeni” olsa bile, bir mezarlıktaki kadar çok çiçek açmaz. O güneşli günde çiçek açmış olan sayısız genç kızı bir zamanlar Mme de Villeparisis ’nin arabasından, yine bir pazar günü ormana gelirken Albertine ’le bindiğimiz arabadan seyredeceğim şekilde seyrediyordum. Bakışlarım bu kızlardan birine konduğunda, Albertine ’in gizlice yönelteceği meraklı, kaçamak, girişken, bilinmez düşünceler yansıtan bakış da derhal gelip onun yanına konuyor, esrarengiz, süratli, mavimsi kanadını bakışıma ekleyerek, o âna kadar tamamen doğal olan bu ağaçlı yollarda, bir meçhulün ürpertisini dolaştırıyor, bu yolları bana katiyen yabancı olmadığı için kendi arzumun tek başına sunamayacağı bir bilinmezlikle yeniliyordu. Bazen de, biraz hüzünlü bir roman okuyorsam, ani geri dönüşler yaşıyordum, çünkü bazı romanlar koyu, ama anlık bir matem gibi alışkanlığı bozup bizi hayatın gerçekliğiyle tekrar temasa geçirir, ama sadece birkaç saat süren bir kâbus gibidirler, çünkü alışkanlığın gücü, yarattığı unutuş ve zihnin bu güçle mücadele edip gerçeği yeniden yaratmaktaki yetersizliğinin verdiği neşe, güzel bir kitabın, bütün telkinler gibi etkisi pek kısa süren, neredeyse hipnotize edici telkininden çok daha

baskındır. Zaten Balbec ’te Albertine ’le tanışmayı ilk istediğimde, görüntüleri beni sokaklarda, yollarda defalarca durdurmuş olan o genç kızları temsil ettiğini ve benim nazarımda onların hayatını özetleyebileceğini düşündüğüm için istememiş miydim? Şimdi de hepsini özet halinde barındıran aşkımın yıldızının, sönmek üzereyken tekrar dağınık bir bulutsu tozuna dönüşmesi doğal değil miydi? Albertine ’in içimde taşıdığım sureti her yerde karşıma onu çıkardığı için, kızların hepsi bana birer Albertine gibi görünüyordu; hatta ağaçlı bir yolun kıvrımında otomobile binmekte olan bir kız bana Albertine ’i o kadar hatırlattı, vücut yapısı o kadar aynıydı ki, bir an, acaba gördüğüm kız Albertine mi, acaba beni kandırmak için mi öldüğünü söylemişlerdi, diye düşündüm. Albertine ’i hayata karşı güveni tamken, böyle ağaçlı bir yolun kıvrımında, belki Balbec ’te, arabaya aynı şekilde binerken karşımda görmekteydim tekrar. Genç kızın otomobile binişini bir gezinti sırasında hızla uzaklaşan yüzeysel görüntüler gibi sadece gözlerimle algılamıyordum; sanki kalıcı bir eylem haline gelmişti ve geçmişe doğru da uzanıyordu, sonradan eklenen bu kısım, şehvetle, kederle kalbime yaslanıyordu.

Ama genç kız gözden kayboluverdi. Biraz ileride gördüğüm, yaşça daha büyük üç genç kızın, belki de genç kadının şık giyimleri ve enerjik tavırları, Albertine ’le arkadaşlarını ilk gördüğüm gün beni cezbeden şeyle o kadar örtüşüyordu ki, hızlanıp bu üç yeni genç kıza yetiştim; arabaya bindiklerinde ben de deli gibi her yerde bir araba aradım, ama bulduğumda iş işten geçmişti. Kızları bulamadım. Ne var ki, birkaç gün sonra, eve dönerken, apartmanımızın kubbeli kapısından Boulogne Ormanı ’nda takip ettiğim üç genç kızın çıkmakta olduğunu gördüm. Kızlar, özellikle iki esmer kız, penceremden kim bilir kaç kez gördüğüm veya sokakta karşılaştığım, bana yüzlerce plan yaptıran, hayatı sevdiren, tanışamadığım sosyete kızlarına tıpatıp benziyorlardı, yalnız yaşça biraz daha büyüktüler. Sarışın kızın o kadar hoşuma gitmeyen, daha kırılgan, adeta hastalıklı bir havası vardı. Bununla birlikte, kısa bir bakışla yetinmeyişim sarışın kız yüzündendi; olduğum yere çakılmıştım, gözlerimdeki bakışlar, başka yöne çevrilmesi imkânsız sabitlikleriyle, bir soruna eğilir gibi yoğunlaşmalarıyla, görünenin çok daha ötesine ulaşmak gerektiğinin bilincindeydiler sanki. Nice kız gibi bu kızların da ortadan kaybolmasına izin verecektim muhtemelen, ama tam önümden geçerlerken, sarışın kız –onlara dikkatle baktığım için mi bilmem– önce bana kaçamak bir bakış yöneltti, geçtikten sonra da dönüp başını çevirdi ve bu ikinci bakışı beni coşturdu. Ne var ki,

benimle daha fazla ilgilenmeyip arkadaşlarıyla konuşmaya koyuldu; bu durumda, heyecanım herhalde azalacakken, anlatacağım keşifle kat kat arttı. Kapıcıya dışarı çıkan kızların kim olduğunu sorduğumda, “Düşesi sordular, dedi. Sanırım sadece biri tanıyor düşesi, ötekiler ona kapıya kadar eşlik etmişler. İşte adı, doğru yazdım mı bilmem.” Okuduğum *Mlle Déporcheville* isminin, d ’Éporcheville olduğunu hemen anladım; hatırladığım kadarıyla, Robert ’in randevuevinde karşılaşıp ilişkiye girdiği, son derece soylu bir aileye mensup, uzaktan Guermantes ’larla akraba olan genç kızın ismi de buna benzer bir şeydi. Bakışının anlamını, niçin arkadaşlarına belli etmeden dönüp baktığını şimdi anlıyordum. Onu kim bilir kaç kez düşünmüş, Robert ’in söylediği isimden yola çıkarak hayalimde canlandırmıştım! İşte az önce görmüştüm kendisini, arkadaşlarından hiç farkı yoktu, bir tek o gizli bakış onu diğerlerinden ayırıyor, ikimizin arasında, hayatının bir bölümüne açılan bir geçit oluşturuyordu; görünüşe bakılırsa arkadaşlarından gizli tuttuğu bu hayatı onu benim gözümde çoğu aristokrat genç kızdan daha ulaşılır –hatta yarı yarıya bana ait– ve daha sevimli kılıyordu. Bu kızın zihninde, serbest olup bana bir randevu verebilse, birlikte geçirebileceğimiz saatler aramızda peşinen bir ortak nokta oluşturuyordu. Bakışları sadece benim için açık seçik olan bir belagatle bunu ifade etmiyor muydu? Kalbim bütün gücüyle çarpıyordu, Mlle d ’Éporcheville ’in görünüşünü tam olarak tarif edemezdim; belirsiz, sarışın bir profil canlanıyordu gözümde, ama ona delicesine âşıktım. Birdenbire, sanki üç kızdan iki kere dönüp bakmış olan sarışının Mlle d ’Éporcheville olması gerekirmiş gibi mantık yürüttüğümü fark ettim. Oysa kapıcı öyle bir şey dememişti. Tekrar kapıcı kulübesine dönüp onu tekrar sorguya çektim; bu konuda bilgi veremeyeceğini, o gün ilk gelişlerinde kendisinin orada olmadığını söyledi. Ama onları daha önce gören karısına soracaktı. Karısı servis merdivenini temizlemekteydi. Buna az çok benzer, harika belirsizlikleri hayatı boyunca yaşamamış kimse var mıdır? Baloda gördüğünüz bir genç kızı yardımsever bir dostunuza tarif edersiniz, o da kızı tanıdığı sonucuna varıp ikinizi birden davet eder. Ama onca kızın arasında, sadece sözlü bir portreden yola çıkılarak, hata yapılmış olamaz mı? Az sonra göreceğiniz kız acaba arzuladığınız kızdan başka biri mi olacaktır? Yoksa aksine, sizin istediğiniz kızın ta kendisi mi gülümseyerek elini uzatacaktır? Oldukça sık gerçekleşen bu son ihtimal, her zaman Mlle d ’Éporcheville örneğindeki kadar inandırıcı kanıtlar olmadan, bir önsezinin sonucu olarak, ara sıra bizden yana esen talih rüzgârının

yardımıyla ortaya çıkar. Onu görür ve, “Evet, oydu” diye düşünürüz. Deniz kıyısında yürüyen genç kızlar çetesinde de, hangisinin Albertine Simonet olduğunu doğru tahmin ettiğimi hatırladım. Bu hatıra keskin ama kısa süreli bir acı doğurdu içimde; karısını aramaya giden kapıcıyı beklerken kafamı asıl kurcalayan şey, Mlle d ’Éporcheville ’in kimliğiydi, –bekleyerek geçirilen bu dakikalarda, bazen nedenini bilmeden bir çehreye yakıştırdığımız bir isim veya malumat bir an serbest kalıp çeşitli çehrelerin arasında uçuştuğu için, bu kez yeni bir çehreyle eşleşecek olursa, ilk eşleştiği çehreyi gözümüzde yabancı, masum ve ele geçmez kılmaya hazır olduğu için– kapıcı belki de tahminlerimin aksine, Mlle d ’Éporcheville ’in iki esmerden biri olduğunu söyleyecekti. Bu durumda, varlığına inandığım, hatta âşık olduğum, ona sahip olmaktan başka şey düşünemediğim insan yok olacaktı; meşum cevap, sarışın ve sinsi Mlle d ’Éporcheville ’i iki ayrı unsura bölecekti; ben onları, keyfi olarak, tıpkı hayali bir kişi yaratmak için çeşitli gerçek unsurları bir araya getiren bir romancı gibi birleştirmiştim ve iki unsur, ayrı ayrı ele alındığında –isim bakıştaki niyeti doğrulamadığı için– bütün anlamını kaybediyordu. Bu durumda iddialarım boşa çıkacaktı, ama kapıcı dönüp de Mlle d ’Éporcheville ’in gerçekten de sarışın kız olduğunu haber verince, aksine, iddialarım iyice güçlendi! O andan itibaren, isim benzerliği ihtimali sıfıra indi. Hem üç kızdan birinin Mlle d ’Éporcheville olması, hem onun varsayımımı doğrulayarak, bana bakan, neredeyse gülümseyen kız olması, hem de randevuevlerine giden kız olmaması, inanılamayacak kadar büyük bir tesadüf olurdu.

Bunun üzerine çılgınca bir telaş başladı. Kapıcı Mlle d ’Éporcheville ’in iki gün sonra tekrar Mme de Guermantes ’ı ziyaret edeceğini söylemişti; iki gün sonra kolay bir genç kızla karşılaşmak ve onunla randevulaşmak üzere düşesin evine gittiğimde (onunla bir ara salonun bir köşesinde konuşma fırsatı bulurdum mutlaka) iyi bir izlenim uyandırabilmek için gerekli gördüğüm kıyafet alışverişine başlamadan önce, Robert ’e telgraf çekmeye gittim; iyice emin olmak için, kızın tam adını ve tarifini istedim, cevabın vaktinde yetişeceğini umuyordum; bu iki gün içinde ne olursa olsun, hastaysam sedyeyle aşağı taşınmak pahasına da olsa, aynı saatte düşesi ziyarete mutlaka gidecektim (bu arada bir saniye olsun başka bir şey düşünmedim, hatta Albertine ’i bile). Saint-Loup ’ya telgraf çekmemin sebebi, söz konusu şahsın kimliği konusunda herhangi bir şüphem olması değildi; benim gördüğüm kızla Saint-Loup ’nun bahsetmiş olduğu kız iki ayrı kişi değildi benim gözümde. Aynı kişi olduklarından emindim. Ama bu

iki günlük sabırsız bekleyiş sırasında, ona ilişkin ayrıntılarla dolu bir telgraf almak hoşuma gidecek, adeta onun üzerinde gizli bir güç edinecektim. Telgraf bürosunda bir yandan umutla coşmuş bir erkeğin canlılığıyla telgrafı yazarken, bir yandan da çocukluğumdan bu yana, Gilberte ’ten Mlle d ’Éporcheville ’e, çaresizliğimin ne kadar azaldığını düşünüyordum. Ben bir tek telgrafı yazma zahmetine katlanıyordum; sonra görevli onu alacak, en süratli, elektrikli iletişim ağı yerine ulaştıracak ve baştan başa Fransa ve Akdeniz ’in tamamı, Robert ’in bütün sefih geçmişi karşılaştığım kızın kimliğini saptayacak, kafamda kurduğum romanın hizmetinde olacaktı; benim artık düşünmeme bile gerek yoktu, onlar aradan yirmi dört saat geçmeden romanı şu ya da bu şekilde tamamlamayı üstleneceklerdi. Oysa bir zamanlar, Françoise beni Champs-Élysées ’den eve getirdiğinde, evde çaresiz arzularımla baş başa kalır, medeniyetin kolaylıklarından yararlanamayıp aşkımı bir vahşi gibi, hatta hareket etme imkânına da sahip olmadığım için bir çiçek gibi yaşardım. O andan itibaren, hummalı bir bekleyiş başladı; babam kendisiyle iki günlük bir yolculuğa çıkmamı istediğinde, gidersem düşesin evindeki ziyarete katılamayacağım için, öyle sinirlendim, umutsuzluğa kapıldım ki, annem araya girdi ve babamı beni Paris ’te bırakmaya ikna etti. Ama öfkem saatler boyunca yatışmadı; bu arada, Mlle d ’Éporcheville ’e duyduğum arzu aramıza konan engel yüzünden, kimsenin elimden alamayacağı, kesinlikle bana ait bir şeymiş gibi gördüğüm ve önceden gülümseyerek düşündüğüm bu ziyaretin gerçekleşmeyeceği korkusuyla, yüz kat artmıştı. Bazı filozoflara göre dış dünya yoktur, hayatımızı kendi içimizde geliştiririz. Bu doğru olsa da, olmasa da, aşk en mütevazı başlangıcıyla bile gerçekliğin bizim için ne kadar önemsiz olduğunun çarpıcı bir örneğidir. Mlle d ’Éporcheville ’in ezberden portresini çizmem, tasvir etmem, eşkâlini belirtmem gerekse, imkânı yok beceremez, hatta sokakta görsem, tanıyamazdım. Onu profilden, hareket halindeyken görmüştüm; güzel, sade, uzun boylu ve sarışın görünmüştü bana, daha fazla bir şey söyleyemezdim. Ama arzunun, kaygının ve babam beni yanında götürdüğü takdirde onu görememe korkusunun indirdiği ölümcül darbenin yarattığı tepkilerin hepsi, aslında tanımadığım ve sevimli olduğunu bilmekle yetindiğim bir hayalle birleşince, bir aşk teşkil ediyordu. Nihayet ertesi sabah, mutlu bir uykusuzlukla geçen bir gecenin ardından, Saint-Loup ’nun telgrafını aldım: DE L ’ORGEVILLE, DE EK, ORGE TAHIL TÜRÜ: ARPA, ÇAVDAR

GİBİ, VILLE ŞEHİR – UFAK TEFEK, ESMER, TOPLU, ŞU ANDA İSVİÇRE ’DE. O kız değildi!

Birkaç gün sonra, annem elinde mektuplarla odama girip aklı başka yerdeymiş gibi mektupları kayıtsızca yatağımın üstüne bıraktı. Sonra da beni yalnız bırakmak için hemen çekildi; giderken gülümsüyordu. Ben de, sevgili annemin kurnazlıklarını bilerek, başkalarını memnun etme arzusunu ipucu kabul edince, çehresinden katiyen yanılmadan her şeyin okunabileceğini bilerek gülümsedim ve şöyle düşündüm: “Postada beni ilgilendiren bir şey var; annem de benim için tam bir sürpriz olsun diye, sürprizi haber verip tadını kaçırmak istemediğinden, kayıtsız, dalgın bir tavır takındı. Onun yanında utanıp sevincimi saklamaya çalışırım, tadını tam çıkaramam korkusuyla da odada kalmadı.” Annem tam çıkacakken, kapıda odama girmekte olan Françoise ’la karşılaşmıştı. Zorla geri çevrilip dışarı sürüklenen Françoise ürkmüş, gücenmiş ve şaşırmıştı. Çünkü hangi saatte olursa olsun, odama girme imtiyazını görevinin bir parçası sayardı. Ama çehresindeki şaşkınlık ve öfke, yerini derhal yüce bir acımayla filozofça bir alayın karanlık ve yapışkan tebessümüne bıraktı; yaralanan izzetinefsi yarasını iyileştirmek için bu yapışkan sıvıyı salgılardı. Kendini aşağılanmış hissetmemek için bizi aşağılardı. Ayrıca biz efendilerin, kaprisli yaratıklar olduğumuzu, pek parlak bir zekâya sahip olmayıp efendiliğimizi kanıtlamak için zeki insanlara, yani hizmetkârlara korkutarak, olmadık işler yaptırmaktan zevk aldığımızı bilirdi; mesela salgın hastalık dönemlerinde suyu kaynatmak, benim odamı ıslak bezle silmek ve aynı odadan tam girmeye niyetliyken çıkmak gibi. Annem aceleden, odamdaki mumu da yanında götürmüştü; postacının getirdiklerini gözümden kaçmasın diye hemen yanı başıma bırakmış olduğunu fark ettim. Ama gazetelerden başka şey yokmuş gibi geldi bana. Herhalde sevdiğim bir yazarın nadiren yazdığı için bana hoş bir sürpriz olacak makalesi vardı. Pencereye gidip kalın perdeleri açtım. Solgun, puslu gün ışığının üstünde, o saatte mutfaklarda yakılan fırınlar gibi pespembe parlayan gökyüzü içimi umutla, geceyi trende geçirip sabah pembe yanaklı sütçü kızı gördüğüm küçük dağ istasyonunda uyanma arzusuyla doldurdu. *Le Figaro* ’yu açtım. Ne aksilik! Başyazı benim gönderdiğim, yayımlanmayan yazıyla aynı başlığı taşıyordu. Üstelik sadece başlığı aynı değildi, tıpatıp aynı kelimeler de görüyordum. Bu kadarı da fazlaydı. Gazeteye bir şikâyet mektubu yazmalıydım. O sırada Françoise ’ın sesini duydum; istediği zaman girip çıkabileceğini düşündüğü odamdan kovulduğuna kızmış, homurdanıyordu: “Yazıklar olsun! Bu çocuk

benim elime doğdu. Annesinin karnındayken görmedim elbette. Ama ben onu gördüğümde, daha beş yaşında yoktu!” Fakat sadece birkaç kelime değil, yazının tamamı aynıydı, benim adım vardı... Yazım nihayet yayımlanmıştı! Ama belki o dönemde bile biraz yaşlanmaya, yorulmaya başlamış olan zihnim, yazının benim yazım olduğunu anlamamış gibi çalışmaya bir süre daha devam etti; başladıkları hareketi, gerek kalmamış da olsa, derhal geri çekilmeyi gerektiren beklenmedik bir engel yüzünden tehlike bile arz etse sonuna kadar götürmek zorunda olan ihtiyarlar gibiydi. Sonra, gazete denen şeyin ruhun ekmeği olduğunu düşündüm; baskının ve sabah sisinin sıcaklığı ve nemi henüz üstündeyken, şafak vakti dağıtılmaya başlanan, hizmetçilerin efendilerine sütlü kahvenin yanında götürdükleri bu mucizevi, çoğalan ekmek hem tektir, hem on bindir, aynı anda sayısız eve girdiği halde herkes için aynıdır.

Elimde tuttuğum, gazetenin belli bir nüshası değil, on bin nüshadan herhangi biriydi; sadece benim yazdığım bir şey değil, benim yazdığım ve herkesin okuduğu bir şeydi. O esnada başka evlerde yaşanan süreci tam olarak değerlendirebilmek için yazıyı yazar sıfatıyla değil, herhangi bir gazete okuru gibi okumalıydım, bu sadece benim yazdığım şey değil, yazımın birçok zihinde cisimleşmesinin de simgesiydi. Bu yüzden de, onu okurken yazarı olmamalı, herhangi bir gazete okuru olmalıydım. Ama bir ilk endişe uyanmıştı içimde. Haberi olmayan bir okur bu yazıyı görecek miydi bakalım? Kendimi habersiz okurun yerine koyup, dalgın bir edayla gazeteyi açtım; hatta yüzümde bu sabah gazetede ne bulacağımı bilmezmiş, sosyete haberlerine, siyaset haberlerine bakmak için sabırsızlanırmış gibi bir ifade vardı. Ama yazım o kadar uzundu ki, onu atlamaya çalışan bakışlarım (beklerken saniyeleri kasten yavaş sayan biri gibi tarafsız kalıp kendimi kayırmamaya çalışarak) geçerken, yazının bir bölümüne takıldı mecburen. Fakat başyazıyı gören, hatta okuyan kişilerin birçoğu imzaya bakmaz. Bana da bir gün önceki başyazının yazarını sorsalar, söyleyemezdim. Ama bundan böyle başyazıları da, yazarın adını da daima okumaya karar verdim; yine de, metresinin sadakatine inanabilmek için onu aldatmayan kıskanç bir âşık gibi, gelecekteki dikkatimin başkalarını dikkat etmeye zorlamayacağını, zorlamadığını düşündüm kederle. Ayrıca ava gitmiş olanlar, evlerinden çok erken çıkmış olanlar vardı. Neyse, yine de bazı okuyanlar olacaktı. Kendimi onların yerine koyup okumaya başladım. Yazıyı okuyan birçok kişinin berbat bulacağını ne kadar bilsem de, okuduğum anda, benim her kelimede gördüğüm şey kâğıdın üstünde

mevcutmuş gibi geliyordu bana, gözlerini açan herkesin doğrudan benim gördüğüm bu imgeleri görmeyeceğine inanamıyordum; telaffuz edilen kelimenin kendisinin telefon tellerinden geçtiğini zanneden kişilerin saflığıyla, yazarın düşüncesini okurun doğrudan algıladığını sanıyordum, oysa okurun zihninde başka bir düşünce oluşuyordu; benim okurlardan herhangi biri olmaya çalıştığım anda, zihnim yazımı okuyanları tek tek sıradan geçiriyordu. Mesela Bloch ’un seveceği şu cümleyi M. de Guermantes anlamasa da, Bloch ’un küçümseyeceği şu yorumdan hoşlanabilirdi. Böylece, bir önceki okurun burun kıvıracağı her bölümün başka bir meraklısı çıkıyor, yazının bütünü bir kalabalık tarafından göklere çıkarılıyor ve artık onu desteklemesine gerek olmayan yazarın, yani benim, kendime olan güvensizliğimi bastırıyordu. Aslında, ne kadar parlak olursa olsun, bir yazının değeri, meclis tutanaklarındaki kimi cümlelerin değeri gibi ölçülür; bakanın telaffuz ettiği, “Bakalım ne olacak” sözleri, şu şekilde okunması gereken cümlenin sadece bir parçası, belki en önemsiz parçasıdır: “BAŞBAKAN, İÇİŞLERİ VE DİYANET İŞLERİ BAKANI: Bakalım ne olacak. (*Solda coşkulu haykırışlar. Solda ve ortadaki bazı sıralardan, ‘Bravo! Bravo! ’ nidaları*)” (cümlenin sonu, ortasından daha güzel, başlangıcına yakışır bir sondur); yani güzelliği, biraz da okurlarda uyandırdığı izlenimden kaynaklanır – ünlü *Pazartesi* ’lerin de dahil olduğu bu tür edebiyatın temel kusuru da budur. Kolektif bir Venüs gibidir; yazarın düşüncesiyle kendimizi sınırlarsak, sadece kopmuş bir kol kalır elimizde, çünkü eksiksiz hali ancak okurların zihninde oluşur. Orada tamamlanır. Bir kalabalık, ne kadar seçkin olursa olsun, sanatçı olamayacağı için de, yazıya vurduğu son damgada biraz bayağılık daima bulunur. Aynı şekilde Sainte-Beuve de pazartesi sabahı Mme de Boigne ’ı yüksek kolonlu yatağında, *Le Constitutionnel* ’deki yazısını okurken, kendisinin yazarken çok zevk aldığı, makalesi daha etkili olsun diye içine sıkıştırmayı uygun görmüş olmasa, kaleminden belki hiç çıkmayacak güzel bir cümleyi takdir ederken canlandırabilirdi gözünde. Öte yandan, makaleyi okuyan adalet bakanı da, az sonra eski dostu ve metresine yapacağı ziyarette yazıya değinecekti muhtemelen. Akşama da, gri pantolonuyla Noailles Dükü onu arabasıyla evine götürürken, yazının yüksek sosyetede nasıl karşılandığını anlatacaktı, tabii daha önce Mme d ’Arbouville bir mektupla bildirmemişse. Ben de yazımı destekleyen on bin onayın karşısına kendime güvensizliğimi koyuyor, yazdıklarım sadece bana hitap ederken ne kadar güvensizlik duyduysam, şimdi okumaktan o kadar güç alıyor, yeteneğim konusunda

umutlanıyordum. Aynı dakikalarda, onca insanın üzerinde benim düşüncemin, hatta düşüncemi anlayamayanların üzerinde ismimin tekrarının ve adeta şahsımın güzelleşmiş bir çağrışımının parladığını görüyordum; onların zihnini renklendiren bu şafak, o esnada bütün pencereleri pembeye boyamakta olan şafağın ışığından daha büyük bir güçle ve muzafferane bir sevinçle dolduruyordu içimi. Bloch, Guermantes ’lar, Legrandin, Andrée, Maria ve çeşitli dostlar, her cümleden içinde barındırdığı imgeleri çıkarırken canlanıyorlardı gözümde; herhangi bir okur olmaya çalıştığım anda, yazar olarak okuyordum, üstelik de sadece yazar olarak değil. Benim açımdan en olumlu sayılabilecek zıtlıkların hepsini, yaratmaya çalıştığım bu imkânsız konumda birleştirebilmek için, yazar sıfatıyla okusam da okur sıfatıyla kendimi yargılıyor, yazdıklarını ifade etmek istediği idealle karşılaştıran kişinin yazıya ilişkin beklentilerini taşımıyordum. Yazıyı yazdığım sırada, bu satırlar düşüncelerime kıyasla o kadar güçsüz, benim uyumlu ve berrak görüşüme kıyasla o kadar karmaşık, donuk ve dolduramadığım boşluklarla dolu idiler ki, bu satırları o zaman okumak benim için ıstırap olmuş, yetersizliğimi, çaresi olmayan yeteneksizliğimi bana daha fazla hissettirmekten başka işe yaramamıştı. Ama şimdi, okur olmaya gayret ederken, kendimi yargılamak gibi ıstıraplı bir görevi başkalarının omuzlarına yüklesem de, hiç değilse, yazdığımı okurken, ne yazmak istediğimi tamamen silip atabiliyordum. Yazıyı, başkasının yazısı olduğuna kendimi ikna etmeye çalışarak okuyordum. O zaman, kendi başlarına ele alınan ve hedeflerim açısından temsil ettikleri başarısızlık hatırlanmayan bütün imgelerim, bütün yorumlarım, bütün sıfatlarım parlaklıkları, beklenmedik oluşları ve derinlikleriyle beni büyülüyordu. Fazlasıyla belirgin bir kusur karşısında ise, hayranlıkla kendinden geçmiş, sıradan bir okurun ruhuna sığınıp, “Hadi canım! Bir okur bunu nasıl fark edebilir? diyordum kendi kendime. Burada bir şey eksik olabilir, tamam, ama o kadarı da olur artık! Geri kalanı yeterince güzel, bu kadarına bile alışık değiller.”

Dolayısıyla, bu rahatlatıcı okuma sona erdiği anda, kendi müsveddemi tekrar okumaya cesaret edememiş olan ben, yazıyı derhal baştan okumak istedim; “bir kez okununca bir daha okunur” tanımlaması en çok kendi yazdığımız eski yazılar için geçerlidir. Françoise ’ı gönderip aynı gazeteden birkaç tane daha aldırmaya karar verdim; ona arkadaşlarıma vermek üzere diyecektim, ama aslında, düşüncemin çoğalması mucizesine elimle dokunabilmek, *Le Figaro* ’yu yeni açan başka bir beyefendiymişim gibi bir

başka nüshada aynı cümleleri okumak için aldırıyordum gazeteleri. Guermantes ’ları ne zamandır görmemiştim, onları ziyarete gider, yazımın nasıl karşılandığını onlardan öğrenirdim. Odasına nüfuz etmeyi çok isteyeceğim, gazetenin anlayamayacağı düşüncemi değilse de, adımı bir övgü gibi ulaştıracağı bir kadın okur düşündüm. Ama nasıl ki nüfuz edemediğimiz bir zihnin düşünceleri zihnimize ulaşamazsa, sevmediğimiz kişiye yapılan övgüler de kalbimizi fethetmez. Fakat başka arkadaşlarımla ilgili olarak, sağlığım bozulmaya devam eder de kendileriyle görüşemezsem yazmayı sürdürmenin hoş olacağını, onlara bu sayede ulaşabileceğimi, satır aralarında kendilerine seslenip düşüncemi kabul ettirebileceğimi, hoşlarına gidip kalplerini kazanacağımı düşünüyordum. Bunu düşünmemin sebebi, sosyal ilişkilerin o güne kadar günlük hayatımda bir yeri olduğundan, bu ilişkilerden yoksun bir geleceğin beni korkutmasıydı; dostlarımla tekrar görüşebilecek kadar iyileşeceğim güne dek dikkatlerini üzerimde tutmamı, belki de dostlarımın hayranlığını toplamamı sağlayacak olan bu çare benim için bir teselliydi; böyle düşünüyor, ama doğru olmadığını pekâlâ hissediyordum: Duyacağım hazzı, onların dikkatiyle açıklasam da, bu haz onların bana veremeyeceği, benim onlarla konuşarak değil, onlardan uzakta, yazarak alabileceğim, içsel, manevi ve tek kişilik bir hazdı; ayrıca, onlarla dolaylı olarak görüşebilmek için, hakkımda daha olumlu bir fikir edinsinler diye, sosyetede daha iyi bir konuma gelebilmek için yazmaya başlarsam, belki yazdıkça onlarla görüşme hevesim kalmayacak, edebiyatın, belki de sosyetede bana sağlayacağı itibarın tadını çıkarmak gelmeyecekti içimden, çünkü hazzı sosyetede değil, edebiyatta bulacaktım artık.

Dolayısıyla, öğle yemeğinden sonra Mme de Guermantes ’a gidişimin sebebi, Saint-Loup ’nun telgrafından sonra kişiliğinin en çekici yanını kaybetmiş olan Mlle d ’Éporcheville ’den çok, *Le Figaro* ’ya abone olan veya satın alan kitlenin izlenimleri konusunda bana fikir verebilecek bir okur sıfatıyla, bizzat düşesti. Mme de Guermantes ’ın evine gitmekten de memnundum zaten. Her ne kadar bu salonu hayal gücümü uzun süre meşgul etmiş olduğu için diğerlerinden farklı bulduğumu düşünsem de, nedenlerini bilmem, farkı ortadan kaldırmıyordu. Ayrıca, benim gözümde birçok farklı Guermantes ismi vardı. Hafızamın bir adres defterine kaydedercesine kaydettiği Guermantes ismi, şiirsellikten yoksun olsa da, daha eski, Mme de Guermantes ’la henüz tanışmadığım zamanlara ait olanlar, bilhassa düşesi uzun süre görmediğim dönemlerde, insan çehresine sahip kişinin çiğ aydınlığı ismin esrarengiz ışınlarını gölgede bırakmadığı

zaman içimde tekrar biçimlenirdi. O zaman Mme de Guermantes ’ın evini yine gerçek ötesi bir şey gibi düşünmeye başlardım; aynı şekilde, ilk hayallerimin sisli Balbec ’ini de, sanki o yolculuğu hiç yapmamışçasına, 13:50 trenini hiç binmemişçesine, tekrar düşünürdüm. Nasıl bazen bir sevdiğimizi öldüğünü bir an unutarak düşünürsek, bütün bunların var olmadığını bildiğimi bir an unuturdum. Düşesin sofasına adımımı atınca, gerçeklik duygusu geri geldi. Ama yine de, düşesin her şeye rağmen, benim açımdan gerçekle hayalin asıl kesişme noktası olduğunu düşünerek teselli buldum. Salona girdiğimde, bir gün boyunca Saint-Loup ’nun bahsettiği kız sandığım sarışın genç kızı gördüm. Düşesten beni kendisine “tekrar takdim etmesini” rica etti. Gerçekten ben de içeri girdiğim anda onu çok iyi tanıdığım hissine kapılmıştım, ama düşesin sözleri bu izlenimi yalanladı: “Ya! Mlle de Forcheville ’le daha önce tanıştınız demek.” Oysa ben aksine, bu isimde bir genç kıza hiç takdim edilmediğimden emindim; Odette ’in eski aşkları ve Swann ’ın kıskançlığı bana uzun uzun anlatıldığından beri hafızamda çok tanıdık olan bu isim, duymuş olsam, dikkatimi mutlaka çekerdi. İsim konusundaki çifte hatam, De L ’Orgeville ’i d ’Éporcheville diye hatırlamam ve Forcheville ’i Éporcheville ’e dönüştürmem kendi başına olağandışı sayılmazdı. Asıl hata, olayları oldukları gibi, isimleri yazıldıkları gibi, insanları da fotoğrafla psikolojinin yarattığı izlenime uygun olarak, kıpırtısızmışlar gibi tanıtmaktır. Ama aslında, genellikle algıladığımız, bu değildir katiyen. Dünyayı tamamen tersine görür, işitir, algılarız. Bir ismi işittiğimiz şekilde tekrarlarız, hatamızı ancak tecrübe düzeltebilir, o da her zaman olmaz. Combray ’de herkes yirmi beş yıl boyunca Françoise ’a Mme Sazerat ’dan söz etmiş, Françoise, Mme Sazerin demekten vazgeçmemişti; bunun sebebi, kendisinde yerleşik hale gelen, bizim itirazlarımızla pekişen ve şahsındaki Saint-André-des-Champs Fransa ’sına 1789 ’un eşitlikçi ilkelerinden eklenen yegâne şey olan huyu, (Françoise tek bir yurttaşlık hakkı talep ediyordu, o da kelimeleri bizim gibi telaffuz etmemek ve otel, yaz ve hava kelimelerinin dişil olduğunu iddia etmekti,) yani hatalarında bilerek, gururla ısrar etmesi değil, aslında ismi hep Sazerin olarak işitmesiydi. “Hayat” denen sürekli hata, sayısız kılığa girip sadece görülen ve işitilen âlemde değil, toplumsal, duygusal, tarihsel vs. âlemlerde de boy gösterir. Lüksemburg Prensesi sadece mahkeme başkanının eşinin nazarında yosma konumuna sahiptir ve bu da pek önemli değildir; biraz daha önemli bir hata, Swann ’ın nazarında Odette ’in zor elde edilir bir kadın olmasıdır, Swann ’ın buradan yola çıkarak kafasında yazdığı

roman, hatasını anladığında daha da ıstıraplı olur; çok daha önemli bir hata, Almanlar'ın nazarında, Fransızlar'ın, intikam almaktan başka şey düşünmemesidir. Evrene ilişkin görüntülerimiz şekilsiz ve parça parçadır, bu görüntüleri tehlikeli yanılgılara meydan veren itibari çağrışımlarla tamamlarız. Dolayısıyla, Forcheville ismini duyduğumda pek de şaşırmamam gerekirdi (genç kızın bahsini çok duyduğum Forcheville 'in bir akrabası olabileceğini düşünmeye başlamıştım bile); ne var ki, sarışın genç kız, muhtemelen tatsız soruları kibarca önlemek isteğiyle hemen atıldı: "Hatırlamıyor musunuz? Beni bir zamanlar yakından tanırdınız, bizim eve gelirdiniz, arkadaşınız Gilberte 'im ben. Beni tanımadığınızı anlamıştım. Ben sizi hemen tanıdım." (Bunu beni salonda görünce hemen tanımış gibi söylüyordu, ama aslında sokakta görüp tanımış ve selam vermişti; daha sonra Mme de Guermantes 'tan duyduğuma göre, Gilberte onu yosma sanıp takip ettiğimi, geçerken hafifçe dokunduğumu çok komik, inanılmaz bir şey gibi anlatmış düşese.) Adının neden Mlle de Forcheville olduğunu ancak o gittikten sonra öğrenebildim. Swann öldükten sonra derin, uzun süren ve içten bir acıya boğularak herkesi şaşırtan Odette, çok zengin bir dul konumunda bulmuştu kendini. Forcheville uzun bir şatolar turuna çıkıp ailesinin karısını kabul edeceğinden emin olduktan sonra, Odette 'le evlenmişti. (Aile fertleri biraz zorluk çıkarmış, ama yarı-sefalet halinde yaşayan yoksul akrabaları refaha kavuşunca masraflarını karşılamaktan kurtulacaklarını düşünmüş ve menfaat gereği razı olmuşlardı.) Kısa bir süre sonra, Swann 'ın art arda birçok akrabasını kaybettiğinden miras yoluyla muazzam bir servet sahibi olan bir amcası ölmüş ve bütün o serveti Gilberte 'e bırakmıştı; böylece Gilberte Fransa 'nın en zengin mirasçılarından biri olmuştu. Ne var ki, o dönemde Dreyfus Davası 'nın sonuçları bir Yahudi düşmanlığı akımına, buna paralel olarak da daha çok sayıda Yahudi 'nin yüksek sosyeteye nüfuz etmesine yol açmıştı. Siyasetçiler, yargı hatasının açığa çıkmasının Yahudi düşmanlığını baltalayacağı tahmininde yanılmamışlardı. Fakat geçici de olsa, yüksek sosyetede Yahudi düşmanlığı aksine keskinleşmiş, şiddetlenmişti. Küçük büyük bütün soylular gibi kendi soyadının La Rochefoucauld 'dan daha eski olduğunu aile sohbetlerinde öğrenmiş olan Forcheville, bir Yahudi 'nin dul karısıyla evlenmekle, sokaktan topladığı bir fahişeyi sefaletten, çirkeften kurtaran bir milyoner gibi hayır işlediğini düşünüyordu. Bu iyiliğini, Gilberte 'e de yansıtmaya hazırdı; Gilberte 'in milyonları, evlilik için yararlı olmakla birlikte, o abes Swann soyadı bir engeldi. Forcheville Gilberte 'i evlat edineceğini açıkladı.

Mme de Guermantes ’ın Swann evlendiğinde karısını da, kızını da evinde ağırlamayı reddederek –âdeti olduğu üzere– çevresini şaşırttığını görmüştük. Düşesin bu acımasız tavrı Swann ’a iyice ağır gelmişti, çünkü Swann uzun müddet boyunca Odette ’le evlenme ihtimaline kızını Mme de Guermantes ’a takdim etme imkânı olarak bakmıştı. Hayalini kurduğumuz bu tür sahnelerin çeşitli nedenlerle asla gerçekleşmediğini onca hayat tecrübesi olan Swann ’ın bilmesi gerekirdi şüphesiz; ne var ki, bu nedenlerden biri, Swann ’ın bu takdimi gerçekleştiremediğine hayıflanmasını engelledi. Çünkü insanı harekete geçiren imge ister evinden çıkmayan bir adamın trene binmesini sağlayan, güneşin batışını seyrederek alabalık yeme imgesi olsun, ister ahlaki kaygılardan yoksun bir adamın cesursa ve düşüncelerini sonuna kadar götürüyorsa cinayet işlemesine, tembelse ve ilk adımda takılıp kalıyorsa, ailesinin mirasına konmak için yakınlarının ölmesini istemesine yol açan, bir akşam vakti, gururlu bir kasiyer kızın karşısına şatafatlı bir arabayla çıkma arzusu, hangi imge olursa olsun, o imgeye ulaşmamızı sağlayacak olan eylem (seyahat, evlilik, cinayet, vs.) bizde öyle köklü bir değişikliğe sebep olur ki, henüz seyyah, koca, cani veya (şöhret uğruna çalışmaya koyulan ve birden şöhret arzusu sönen) münzevi değilken hayal ettiğimiz imge önemini kaybeder, hatta aklımıza bile gelmeyebilir. Ayrıca eyleme geçme isteğimizin boşuna olmadığını kanıtlamakta inat etsek bile, güneş batışı manzarasının gerçekleşmemesi veya o anda üşüdüğümüz için açık havada alabalık yemeyi değil, şömine başında çorba içmeyi tercih etmemiz ihtimali büyüktür; bizi belki de bambaşka nedenlerden ötürü takdir eden kasiyer kız arabamızdan etkilenmeyebilir, bu ani zenginlik, onda kuşku uyandırabilir. Kısacası, Swann ’ın evlendikten sonra karısıyla kızının Mme Bontemps gibi kişilerle ilişkisini her şeyden çok önemsediğini daha önce görmüştük.

Düşesin Mme ve Mlle Swann ’ın kendisine takdim edilmelerine asla izin vermeme kararını belirleyen ve Guermantes ’ların sosyete hayatına bakış açısından kaynaklanan çeşitli sebeplere âşık olmayan insanların sevenlerde kınadıkları, aşkla açıklanan şeyden kendilerini mutlu bir güvenle uzak tutmalarını da ekleyebiliriz. “Yo! Ben bu işe karışmam; zavallı Swann sersemlik edip hayatını mahvetmek istiyorsa, kendi bileceği iş, ama beni kandıramazlar, bu iş çok kötü bitebilir, ne halleri varsa görsünler.” Swann da, Odette ’e aşkı çoktan bitmiş, küçük kabilenin bir önemi kalmamışken, Verdurin ’lerle ilişkili olarak, bana aynı tavrı, seyirci kalmayı tavsiye etmişti. Üçüncü şahısların bizzat yaşamadıkları tutkularla ve bu tutkuların

yol açtığı davranış sorunlarıyla ilgili yargıları, bu yüzden bilgelikle yüklüdür. Hatta Mme de Guermantes ’ın Mme ve Mlle Swann ’ı dışlamak konusunda gösterdiği sebat herkesi şaşırtmıştı. Mme Molé ve Mme de Marsantes Mme Swann ’la dostluk kurmaya başladıklarında, yüksek sosyeteden çok sayıda hanımı Mme Swann ’ın evine götürdüklerinde, Mme de Guermantes uzlaşmaya yanaşmamakla kalmamış, aradaki köprüleri yakmayı ve kuzini Guermantes Prensesi ’ne örnek olmayı da başarmıştı. Rouvier ’nin başbakanlığı döneminde, Fransa ’yla Almanya arasında savaş çıkacağının sanıldığı krizin en ağır günlerinden biriydi; Mme de Guermantes ’ın evinde M. de Bréauté ’yle akşam yemeğindeydik, o akşam düşesi kaygılı bulmuştum. Siyasete burnunu sokmaktan hoşlanan düşesin savaştan korktuğunu bu şekilde gösterdiğini düşünmüştüm; bir keresinde sofraya son derece kaygılı bir edayla oturduğunu, sorulanlara zar zor, tek kelimeyle cevap verdiğini, davetlilerden biri çekinerek niçin kaygılandığını sorunca da, ciddiyetle, “Çin beni endişelendiriyor” dediğini biliyordum. Ne var ki, aradan birkaç dakika geçtikten sonra, benim savaş çıkacak korkusuna atfettiğim kaygılı tavrı Mme de Guermantes, M. de Bréauté ’ye söylediği şu sözlerle kendisi açıklamıştı: “Marie-Aynard ’ın Swann ’lara yüksek sosyetede bir mevki sağlamak istediğini duydum. Yarın sabah mutlaka gidip Marie-Gilbert ’le görüşmeliyim, bunu engellemem için bana yardım etmesini isteyeceğim. Aksi takdirde, yüksek sosyete diye bir şey kalmayacak. Dreyfus Davası iyi güzel ama, köşedeki bakkalın karısı da ben milliyetçiyim deyip evimize davet edilmek isteyebilir.” Benim tahminime kıyasla ciddiyetten son derece uzak olan bu sözleri duyunca yaşadığım şaşkınlık, bir aristokrat düğününün önemi karadaki ve denizdeki savaşları gazetenin son sayfasına ittiği için *Le Figaro* ’da genellikle Rus-Japon savaşına ilişkin son haberlerin verildiği sayfada Mme de Mortemart ’a düğün hediyesi gönderenlerin listesiyle karşılaşan okurun düştüğü hayrete benziyordu. Düşes ayrıca sınır tanımayan sebatından, her fırsatta ifade ettiği gururlu bir tatmin de duyuyordu. “Babal bizim Paris ’in en seçkin iki şahsiyeti olduğumuzu iddia ediyor, Mme ve Mlle Swann ’la selamlaşmayı reddeden sadece ikimiz varız çünkü. Babal ’e göre seçkinlik, Mme Swann ’la tanışmamak demek” diyordu düşes ve kahkahalarla gülüyordu.

Ne var ki, Swann öldüğünde, Mlle Swann ’ı evinde ağırlamama kararı Mme de Guermantes ’ın gururunu, bağımsızlığını, egemenliğini, zalimliğini tatmin etmez olmuştu, çünkü düşese karşı koyma hazzını yaşatan, onu kararlarından bir türlü döndüremeyen kişi artık yoktu. Bunun üzerine düşes

canı ne isterse onu yapmaya muktedir olduğunu kendisine hissettirebilecek, yaşayan insanlara ilişkin başka kararlara geçmişti. Swann ’ın kızını düşünmüyordu, ama bahsi geçtiğinde, bilmediği bir yeri merak eder gibi bir merak uyanıyordu içinde; Swann ’ın talebine karşı koyma arzusu artık bu merakı bastırmıyordu. Ayrıca bir duygu o kadar çok duygunun bir araya gelmesiyle oluşabilir ki, düşesin bu ilgisinde Swann ’a eskiden beslediği yakınlığın, sevginin bir payı bulunmadığını söyleyemeyiz. Hiç şüphe yok ki, düşes –toplumun her katmanında sosyetik ve havai bir yaşama biçimi duyarlılığı köreltti̇ği ve ölüleri diriltme gücünden kişiyi yoksun bıraktığı için– birini gerçekten sevebilmek için onun varlığına –tam bir Guermantes olarak, başarıyla uzattığı somut yakınlığına– ihtiyaç duyan kişilerdendi, ama pek yaygın olmayan bir özelliği daha vardı: Birinden biraz nefret edebilmek için de onun varlığına ihtiyaç duyardı. Dolayısıyla, çoğu kez insanlara beslediği olumlu hisler o insan yaşarken, şu veya bu hareketine sinirlendiği için askıya alınır, öldükten sonra canlanırdı. O zaman, neredeyse bir özür dileme arzusu duyardı; çünkü öldükten sonra bir insanı hayalinde –belli belirsiz de olsa– canlandırdığında, sadece meziyetleriyle, yaşarken kendisini sinirlendirmiş olan küçük tatminlerden, küçük iddialardan arınmış halde hatırlardı. Bu da, Mme de Guermantes ’ın bütün havailiğine rağmen, bazen tavrına bir asalet –epeyce alçaklıkla karışmış bir asalet– katardı. Çünkü insanların dörtte üçü yaşayanları pohpohlar ve ölüleri hiç dikkate almazken, düşes çoğunlukla yaşarken hırpaladığı kişiler öldükten sonra, onların isteği doğrultusunda hareket ederdi.

Gilberte ’e gelince, onu seven ve onuruna birazcık saygı besleyen herkes, düşesin bu konudaki tutumunun değişmesine ancak Gilberte ’in yirmi beş yıl hiçe sayıldıktan sonra yapılan bu yaklaşma girişimini küçümseyip reddetmek suretiyle, nihayet bunca yılın intikamını alabileceğini düşünerek sevinebilirdi. Ne yazık ki, manevi refleksler her zaman sağduyunun tahminine uymaz. Yersiz bir hareket yüzünden önem verdiği bir kişiye ilişkin bütün umutlarının suya düştüğünü zanneden kişinin umutları, aksine, bu hakaret sayesinde karşılık görür. Kendisine kibar davranan kişilere karşı oldukça kayıtsız kalan Gilberte, küstah Mme de Guermantes ’ı hayranlıkla düşünmekten kendini alamıyor, nobranlığının sebebini merak ediyordu; hatta bir defasında düşese mektup yazıp kendisine hiçbir şey yapmamış olan bir genç kıza niçin garez beslediğini sormayı düşünmüştü (böyle bir şey yapsa, onu birazcık seven herkes onun adına utançtan ölürdü). Guermantes ’lar Gilberte ’in gözünde asaletin asla

kazandıramayacağı bir boyuta ulaşmışlardı. Guermantes ’ları yalnız bütün soyluların değil, kraliyet ailelerinin de üstünde bir mevkide görüyordu.

Swann ’ın eski hanım arkadaşlarından bazıları Gilberte ’le yakından ilgileniyorlardı. Aristokrat çevrede Gilberte ’e kalan son miras öğrenildiğinde, onun ne kadar iyi yetişmiş bir kız olduğu, harika bir eş olacağı fark edilmeye başlandı. Mme de Guermantes ’ın bir akrabasının, Nièvre Prensesi ’nin, oğlunu onunla evlendirmeyi düşündüğü söyleniyordu. Mme de Guermantes Mme de Nièvre ’den nefret ederdi. Böyle bir evliliğin skandal olacağını her yerde söyledi. Mme de Nièvre korkuya kapılıp hiç böyle bir şey düşünmediğini iddia etti. Mme de Guermantes havanın güneşli olduğu bir gün, öğle yemeğinden sonra M. de Guermantes ’la birlikte gezmeye çıkmadan önce, aynanın karşısında şapkasını takmaktaydı, aynadaki mavi gözlerine ve hâlâ sarı olan saçlarına bakıyordu; oda hizmetçisinin elindeki çeşitli şemsiyelerden birini seçecekti. Güneş pencereden içeri dolmuştu; güzel havadan yararlanıp Saint-Cloud ’ya gitmeye karar vermişlerdi. İnci grisi eldivenleri ve başında silindir şapkasıyla çıkmaya hazır olan M. de Guermantes, “Oriane hâlâ çok çarpıcı. Büyüleyici bir kadın” diye düşünüyordu. Karısının keyifli göründüğünü fark edip, “Aklıma gelmişken, dedi, Mme de Vierelef size bir mesaj iletmemi rica etti. Sizi pazartesi günü Opéra ’ya davet etmek istiyormuş. Ama Swann ’ın kızı da onunla birlikte olacağı için cesaret edememiş, benden bir zemin yoklaması yapmamı rica etti. Ben bir fikir beyan etmiyorum, sadece iletiyorum. Aslında bana sorarsanız...” diye ekledi kaçamak bir tavırla; ikisinin insanlara ilişkin duyguları ortaktı ve her ikisinde tıpatıp aynı duygular uyanırdı, dolayısıyla, karısının Mlle Swann ’a karşı düşmanlığının kalmadığını ve onu merak ettiğini kendinden biliyordu. Mme de Guermantes, tülünü düzeltip bir şemsiye seçti. “Nasıl isterseniz, dedi, benim için fark etmez. Ben kızla tanışmamızda bir sakınca görmüyorum. Ona hiçbir zaman *karşı* olmadığımı biliyorsunuz zaten. Ben sadece dostlarımın gayri meşru eşlerini ağırlama durumuna düşmek istemiyordum. Hepsi bu. —Çok da haklıydınız, diye cevap verdi dük. Bilgeliğin canlı timsalisiniz hanımefendi ve bu şapkayla harika görünüyorsunuz. —Çok naziksiniz” dedi Mme de Guermantes kocasına gülümseyerek ve kapıya doğru yürüdü. Ama arabaya binmeden önce, birkaç açıklama daha yapmak istedi; “Artık birçok kişi annesiyle görüşüyor, zaten o da akıllılık edip yılın dokuz ayını hasta yatağında geçiriyor. Kız çok sevimliymiş. Swann ’ı ne kadar sevdiğimizi herkes bilir. Kızıyla

tanışmamızı doğal bulacaklardır” dedi ve Saint-Cloud ’ya doğru yola koyuldular.

Bir ay sonra, Swann ’ın henüz Forcheville soyadını almamış olan kızı Guermantes ’larda öğle yemeğindeydi. Çok çeşitli konular konuşuldu; yemeğin sonunda, Gilberte çekinerek, “Sanıyorum babamı yakından tanıyordunuz dedi. Tanımaz olur muyuz” dedi Mme de Guermantes; sesindeki hüzün, kızın kederini anladığını gösteriyor, aşırı vurgusu ise, babayı tam olarak hatırlayamadığını gizlemek istiyormuş izlenimi uyandırıyordu. “Yakından tanırdık kendisini, *gayet iyi* hatırlıyorum onu.” (Gerçekten de, hatırlaması doğaldı, Swann yirmi beş yıl boyunca, hemen her gün ziyaretine gelmişti.) “Kim olduğunu gayet iyi biliyorum, anlatayım” diye ekledi, sanki kıza babasının kim olduğunu açıklamak, onun hakkında bilgi vermek istermiş gibi; “kayınvalidemin eski dostuydu, kayınbiraderim Palamède ’le de yakın arkadaştılar. —Buraya da gelirdi, hatta öğle yemeğine gelirdi” diye ekledi M. de Guermantes, sahte bir tevazu ve ayrıntı merakıyla. “Hatırlarsınız Oriane. Babanız çok iyi bir insandı! Dürüst bir ailenin evladı olduğu belliydi. Ben çok eskiden, annesiyle babasını da görmüştüm. Hepsi çok iyi insanlardı!” Swann da, annesiyle babası da hayatta olsalar, Guermantes Dükü ’nün kendilerini hiç tereddütsüz bir bahçıvanlık işi için tavsiye edebileceği anlaşılıyordu. İşte Saint-Germain muhitinde, bütün burjuvalara diğer burjuvalardan bu şekilde bahsedilir; belki muhatabın lehine –sohbet süresince– yapılan istisnaya dikkat çekip, onu pohpohlamak için ve daha çok ya da aynı anda aşağılamak için. Aynı şekilde bir Yahudi düşmanı da, bir yandan karşısındaki Yahudi ’nin gönlünü okşarken, bir yandan da kabalaşmadan kırıcı olma imkânı tanıyan genellemelerle Yahudiler’i kötüler.

Fakat görüştüğü kişiyi hoşnut etmeyi gerçekten bilen, gitmesine bir türlü izin veremeyen, Şimdiki An ’ın kraliçesi Mme de Guermantes, aynı zamanda onun kölesiydi de. Swann bazen, düşeste konuşma sarhoşluğu içinde, Swann ’ı sevdiği yanılgısını uyandırırdı, ama artık bunu yapmasına imkân yoktu. “Çok hoş bir insandı” dedi düşes, hüzünlü bir tebessümle; Gilberte ’e yönelttiği tatlı bakış, genç kız yeterince duyarlıysa eğer, anlaşıldığını ve Mme de Guermantes ’ın onunla baş başa, uygun koşullarda bulunsa, duyarlılığını ona bütün derinliğiyle, seve seve açacağını göstermeyi amaçlıyordu. Ne var ki, M. de Guermantes, belki koşulların bu tür sevgi gösterileri için hiç uygun olmadığını düşündüğünden, belki de bütün abartılı duyguların kadınların alanına girdiğini ve düşesten daha

bilgili olduğu yemek ve şarap konuları bir yana, kadınların alanına giren diğer konular gibi bunun da erkekleri ilgilendirmediğini düşündüğünden, görünür bir sabırsızlıkla dinlediği bu konuşmaya katılıp uzatmayı gereksiz buldu. Zaten Mme de Guermantes da, duyarlılık nöbeti geçince, yüksek sosyete havailiğine bürünüp ekledi: “Ayrıca şunu da söyleyeyim, kayınbiraderim Charlus ’ün çok samimi arkadaşı olmakla kalmayıp, Voisenon ’la (Guermantes Prensi ’nin şatosu) da dosttu.” Düşes bu sözleriyle sanki Swann ’ın M. de Charlus ’le ve prensle tanışması bir tesadüfmüş, düşesin kayınbiraderi ve kuzeniyle özel koşullarda ilişki kurmuş gibi bir hava yaratıyordu; oysa Swann o muhitte herkesle dosttu; bununla da kalmayıp, Mme de Guermantes sanki Gilberte ’e babasının aşağı yukarı nasıl biri olduğunu anlatmak istiyor, tanışmamız için bir sebep olmayan biriyle nasıl tanıştığımızı açıklamak veya anlatımızı ilginç kılmak istediğimizde, belirli bir kişinin desteğinden bahsederken değindiğimiz tipik özelliklerin yardımıyla, babasını bir yere “oturtmaya” çalışıyordu. Gilberte ’e gelince, zaten değiştirmek istediği konu kapanınca sevindi, çünkü Swann ’ın inceliği ve büyüleyici zekâsı kızına da aynen geçmişti; dük ve düşes de bunu fark edip hoşlanmışlardı, Gilberte ’e tekrar gelmesini, arayı uzatmamasını söylediler. Guermantes ’lar amaçsız yaşayan insanların ayrıntı merakıyla ilişki kurdukları kişilerde en basit meziyetleri bulup çıkarır, bu meziyetler karşısında kırda bir ot bulan şehirlinin saf hayranlığını heyecanla sergilerler veya tersine, en ufak kusurlarını adeta mikroskopla büyütür, bitmez tükenmez yorumlarda bulunur, sinir olurlardı; çoğu kez de, aynı insanın kâh meziyetlerini, kâh kusurlarını ortaya çıkarırlardı. Gilberte örneğinde, M. ve Mme de Guermantes ’ın aylak basireti önce olumlu özelliklerine yöneldi; Gilberte gittikten sonra düşes kocasına, “Bazı kelimeleri nasıl telaffuz ettiği dikkatinizi çekti mi? dedi. “Aynı Swann, onu dinler gibi oldum. —Ben de aynı şeyi söyleyecektim Oriane. —Esprili bir kız, aynı babasının espri anlayışı. —Bence babasından çok üstün. O sayfiye hikâyesini ne kadar güzel anlattığını hatırlasanıza; Swann ’da olmayan bir parıltısı var. —Yo! Swann, çok esprili adamdı doğrusu. —Canım, ben esprili değildi demiyorum, parıltısı yoktu diyorum” dedi M. de Guermantes sızlanarak; gut hastalığı yüzünden sinirliydi ve sinirini çıkaracak başka birini bulamadığı zaman düşesi hedef alırdı. Ama niye sinirli olduğunu tam olarak kavrayamadığından, yanlış anlaşılmış gibi bir havaya bürünmeyi tercih ediyordu.

Dükle düşesin bu dostça tutumu benimsemeleri, Gilberte ’e icabında, “zavallı babanız” diyebilecekleri anlamına geliyordu, ama Forcheville tam o sıralarda genç kızı evlat edindiğinden, bu da mümkün değildi. Gilberte Forcheville ’e “Baba” diye hitap ediyor, terbiyesi ve seçkinliğiyle yüksek sosyetenin dul hanımlarını büyülüyordu; Forcheville ’in genç kıza büyük bir iyilik yapmış olmasına karşılık, kızın da çok onurlu olduğunu, gördüğü iyiliğin karşılığını fazlasıyla verdiğini herkes teslim ediyordu. Şüphesiz ara sıra son derece rahat davranabildiği ve bunu da istediği için, kendini bana hatırlatmış ve benim yanımda gerçek babasından bahsetmişti. Ama bu bir istisnaydı, artık kimse onun yanında Swann ’ın adını anmaya cesaret edemiyordu. Guermantes ’ların salonuna girdiğimde, Elstir ’in eskiden üst kattaki küçük bir odada, sürgünde bulunan, benim tesadüfen görmüş olduğum iki desenini fark etmiştim. Elstir şimdi modaydı. Mme de Guermantes Elstir ’in onca tablosunu kuzinine vermiş olduğuna çok pişmandı, ama moda olduğu için değil, şimdi o tablolar hoşuna gittiği için pişmandı. Aslında moda, Guermantes ’ların tipik bir örnek teşkil ettiği bir grup insanın hayranlığından oluşur. Ama düşes Elstir ’in başka tablolarını satın almayı hayalinden bile geçiremiyordu, çünkü bir süredir Elstir ’lerin fiyatı çılgınca artmıştı. Hiç değilse, salonunda Elstir ’den bir şey olsun diye, bu iki deseni aşağı indirmişti ve bunları “resimlerine tercih ettiğini” söylüyordu. Gilberte ressamın üslubunu tanıdı. “Elstir ’i hatırlatıyorlar” dedi. Düşes düşünmeden atıldı: “Evet, onun desenleri, bunları bize aldıran da sizin ba... bazı arkadaşlarımızdı. Harika şeyler. Bence resimlerinden daha değerli.” Ben bu konuşmayı duymadım, desenlere bakmaya gittim. “Aa, bu Elstir ’i...” Mme de Guermantes ’ın telaşlı el kol işaretlerini fark ettim. “Öyle ya, yukarıda görüp hayran olduğum Elstir bu. Burada o koridordan çok daha iyi durmuş. Elstir ’den söz açılmışken, dün *Le Figaro* ’da ondan bahsetmiştim. Okudunuz mu? —Siz *Le Figaro* ’ya yazı mı yazdınız?” diye haykırdı M. de Guermantes; “Ama o benim kuzinimdir” diye haykırırcasına, şiddetle. “Evet, dünkü gazetede. —*Le Figaro* olduğundan emin misiniz? Hayret doğrusu. Her ikimizin ayrı *Le Figaro* ’ları vardır, birimizin gözünden kaçsa, öbürümüz fark ederdi. Değil mi Oriane? Öyle bir şey yoktu.” Dük *Le Figaro* ’yu getirtti ve ancak gözleriyle görünce inandı; sanki o âna kadar, yazımın yayımlandığı gazete konusunda benim yanılmış olmam ihtimali daha fazlaydı. “Ne? Anlayamadım, *Le Figaro* ’da yazınız mı yayımlandı yani?” dedi düşes, ilgilenmediği bir konuda konuşmak için kendini zorlayarak. “Canım Basin, sonra

okursunuz.” Gilberte araya girdi: “Yo, bence dük, gazeteyi kaplayan koca sakalıyla çok hoş görünüyor. Ben de eve döner dönmez okuyacağım. —Evet dedi düşes, şimdi herkes sakalını kesti ya, o, sakal uzatıyor, her zaman başkalarından farklıdır. Evlendiğimizde ne sakalı vardı, ne de bıyığı. Onu tanımayan köylüler Fransız olduğuna inanmazdı. O sıralar Laumes Prensi ’ydi. —Bir Laumes Prensi hâlâ var mı?” diye sordu Gilberte; yıllar boyunca kendisiyle selamlaşmayı reddetmiş bu kişilere ilişkin her şey ilgisini çekiyordu. “Yok canım dedi düşes, hüzünlü, okşayan bakışlarla. —Ne kadar güzel bir unvan. En güzel Fransız unvanlarından biri!” dedi Gilberte; bir an gelir, kimi zeki insanlar da kaçınılmaz biçimde beylik sözler söylerler. “Evet öyle, ben de üzülüyorum. Basin Laumes Prensi unvanını ablasının oğlu alsın istiyor, ama aynı şey değil tabii; aslında olabilir, en büyük erkek evlada geçmesi şart değil, büyükten küçüğe de geçebilir. Neyse, dediğim gibi, o günlerde Basin ’in ne bıyığı vardı, ne sakalı; bir gün, bir hac ziyareti sırasında, hatırlıyor musunuz hayatım?” dedi düşes kocasına, “Paray-le-Monial ’e gittiğimizde, köylülerle sohbetten hoşlanan kayınbiraderim Charlus, çeşitli köylülere, ‘Sen nerelisin? ’ diye soruyor, çok cömert olduğu için adamlara bir şeyler veriyor, içmeye götürüyordu. Hiç kimse Mémé gibi hem mağrur hem de sade olamaz. Düşesliğini yeterli bulmadığı bir düşese selam bile vermez, bir köpek bakıcısını iltifata boğar. Ben de Basin ’e, ‘Basin, siz de adamlarla konuşsanıza biraz’ dedim. Kocam, her zaman pek yaratıcı olamadığından... —Teşekkürler Oriane, dedi dük, gömülmüş olduğu yazımdan başını kaldırmadan, —...köylülerden birine yanaşıp kardeşinin sorusunu aynen tekrarladı: ‘Sen nerelisin? —Laumes ’luyum. —Laumes ’lusun demek. Ben senin prensinim. ’ Bunun üzerine köylü, Basin ’in tüysüz yüzüne bakıp cevap verdi: ‘Değilsiniz. Siz *English* ’siniz. ’” Nasıl ki bazı dua kitaplarında, o dönemin kalabalığının ortasında Bourges Katedral kulesinin külahını bulursak, düşesin bu hikâyelerinde de en seçkin soyluluk unvanları, örneğin Laumes Prensi unvanı, asıl bağlamlarında, eski halleri, yerel renkleriyle ortaya çıkardı. Bir üniformalı uşağın bıraktığı kartvizitler düşese getirildi. “Bu kadını tanımıyorum, derdi nedir bilmem. Bunu size borçluyum Basin. Oysa bu tür ilişkiler sizin için pek de hayırlı olmamıştı, zavallı dostum” dedi düşes; sonra Gilberte ’e döndü: “Size kim olduğunu bile açıklayamayacağım; tanımıyorsunuzdur herhalde, adı Lady Rufus Israël.” Gilberte ’in yüzü kıpkırmızı oldu: “Tanımıyorum” dedi (oysa Lady Israël, Swann ’ın ölümünden iki yıl önce onunla barışmıştı ve Gilberte ’e adıyla hitap ederdi), “ama başkalarından duydum, kimi kastettiğinizi

gayet iyi biliyorum.” Duyduğuma göre, bir genç kız, belki fesatlık olsun diye, belki de patavatsızlık ederek Gilberte ’e asıl babasının adını sorduğunda Gilberte bocalamış, söyleyeceği ismi biraz yozlaştırarak, “Suan” yerine “Svan” diye telaffuz etmiş, aslında İngilizce kökenli soyadını bir Alman soyadı haline getirdiğini ve bunun aşağılayıcı bir şey olduğunu söyledikten sonra fark edebilmişti. Hatta kendini yüceltmek için, “Doğumumla ilgili çok farklı şeyler anlatıldı, benim hepsinden habersiz olmam gerekiyor aslında” diye de ekleyerek, iyice alçaltmıştı.

Gilberte kimi zaman annesiyle babasını düşünüp bu hayat görüşünden çok utanıyor olsa gerekti (çünkü Mme Swann bile onun gözünde iyi bir anneydi ve gerçekten öyleydi de); ne yazık ki, hayat görüşünü oluşturan unsurları annesiyle babasından aldığını da hesaba katmak gerekir, çünkü kişiliğimizi kendi kendimize, hiç yoktan yaratmayız. Annede var olan bencilliğe babanın ailesine özgü, farklı bir bencillik eklenir; bu, her durumda bencilliğin artması, hatta katlanması anlamına gelmez, yeni, çok daha güçlü ve korkunç bir bencillik yaratır. Dünya kurulduğundan beri, bir kusurun belirli bir türüne sahip aileler, aynı kusurun başka bir türüne sahip ailelerle birleştikçe, bu evliliklerden doğan çocuklarda kusur eksiksiz ve iyice korkunç bir hal aldığından, üst üste biriken bencilliklerin (şimdilik bu kusurla kendimizi sınırlayalım), bütün insanlığı yok edecek bir boyuta, güce ulaşması gerekirdi; ne var ki, yine aynı kusurun doğurduğu bazı doğal kısıtlamalar, kusurun makul ölçülerde kalmasını sağlar; tıpkı tekhücrelilerin, sonsuz çoğalarak gezegenimizi yok etmesini, bitkilerde tekeşeyli döllenmenin bitkiler âlemini yok etmesini engelleyen kısıtlamalar gibi. Ara sıra bir meziyet bu bencillikle birleşerek farklı, çıkar gütmeyen bir güç oluşturur. Manevi kimyanın nesiller boyunca aşırı korkunç hale gelen unsurları bu şekilde sabitleyip zararsız kılmasını sağlayan sonsuz bileşim vardır ve ailelerin tarihine çok ilginç bir çeşitlilik katabilir. Ayrıca, Gilberte ’te de bulunması gereken bu birikmiş bencilliklerin yanı sıra, anne-babanın büyüleyici bir meziyeti de bulunur; bir an gelir, bu meziyet tek başına sahnede kalır ve etkileyici rolünü kusursuz bir samimiyetle oynar. Gilberte her zaman önemli bir şahsiyetin gayri meşru kızı olduğunu ima edecek kadar ileriye gitmiyordu elbette, ama çoğunlukla, soyunu gizliyordu. Belki sadece itiraf etmeyi tatsız buluyor, başkalarından öğrenilmesini tercih ediyordu. Belki de gerçekten gizlediğini zannediyordu ve kesin olmayan bu inancı, şüphe değil, Musset ’nin Tanrı Umudu örneğindeki gibi, istediğimiz şeye ihtimal tanıyan bir inançtı.

“Şahsen tanımıyorum” diye devam etti Gilberte. Mlle de Forcheville ismini kullanarak, her şeye rağmen Swann ’ın kızı olduğunu gizleyebileceğini mi umuyordu? Belki bazı insanlardan, zamanla da herkesten gizleyebileceği beklentisi içindeydi. Bilmeyenlerin o andaki sayısı konusunda hayallere kapılıyor olamazdı; birçok insanın, “Swann ’ın kızı bu” diye fısıldaştığını biliyordu şüphesiz. Ama biz baloya giderken bazı insanların sefalet yüzünden intihar ettiğini bilmek gibi, uzak ve bulanık bir bilgiydi bu; doğrudan bir izlenime dayalı, daha kesin bir bilgiye dönüştürülmek istenmeyen bir bilgiydi. Bir şeyden uzaklaşmak onu gözümüzde küçülttüğü, belirsizleştirdiği, tehlikesini azalttığı için, Gilberte asıl soyadının Swann olduğunun onun yanında öğrenilmesini gereksiz buluyordu. Gilberte insan kılığındaki devekuşlarının en yaygın türüne aitti (en azından o dönemde); bunlar görülmemek için değil, görüldüklerini görmemek için kafalarını kuma gömerler; görülmemeleri zaten imkânsızdır, görüldüğünü görmemek ise, hiç yoktan iyidir, gerisini de şansa bırakırlar. İnsanlar asıl soyadının Swann olduğunu öğrendikleri esnada Gilberte yanlarında bulunmamayı tercih ediyordu. Kafamızda canlandırdığımız insanların yakınında bulunduğumuz ve insanları gazete okurken kafamızda canlandırabildiğimiz için, Gilberte gazetelerin kendisinden Mlle de Forcheville diye söz etmesini tercih ediyordu. Şunu da belirtmek gerekir ki, kendi imzasını taşıyan yazılarda, mektuplarında, geçiş dönemini G. S. Forcheville imzasıyla idare etmişti. Bu imzadaki asıl riyakârlık, Swann soyadının değil, Gilberte adının diğer harflerinin atılmış olmasıydı. Mlle de Forcheville, masum adını basit bir G ’ye indirgemek suretiyle, Swann soyadına aynen uygulanan ameliyatın da aynı şekilde sadece kısaltma amacı taşıdığını dostlarına ima eder gibiydi. Hatta S ’ye özel bir önem veriyor, G ’yi bölen uzun bir kuyruk halinde yazıyordu, ama bu kuyruğun geçici olduğu ve tıpkı insanda artık bulunmayan uzun maymun kuyruğu gibi kaybolmaya mahkûm olduğu hissediliyordu.

Buna rağmen Gilberte ’in snobizmi, Swann ’ın zekice merakından da yoksun değildi. O öğleden sonra, Mme de Guermantes ’a M. du Lau ’yla tanışma imkânı bulur mu diye sorduğunu hatırlıyorum; düşes markinin hasta olduğunu ve evden çıkmadığını söyleyince Gilberte nasıl biri olduğunu sordu ve hafifçe kızararak, bahsini çok işittiğini ekledi. (Lau Markisi Swann ’ın bekârlık dönemindeki en yakın arkadaşlarındandı; hatta Gilberte de, henüz bu muhitle ilgilenmediği dönemde markiyi görmüş olabilirdi.) “Acaba M. de Bréauté ’ye veya Agrigento Prensi ’ne

benzetebilir miyiz? diye sordu. —Yo! Katiyen!” diye haykırdı Mme de Guermantes; yöresel farklılıklar konusunda uzman olan düşes, ağırbaşlı olmakla birlikte, yaldızlı ve boğuk sesiyle renklenen, menekşe rengi gözleriyle çiçeklenen portreler çizerdi. “Hayır, hiç benzemez. Du Lau terbiyesiyle, teklifsizliğiyle, sevimliliğiyle tam bir Périgord asilzadesiydi. Du Lau ’nun yakın dostu olan İngiliz kralı Guermantes ’a geldiğinde, av partisinden sonra ikindi kahvaltısı edilirdi; Du Lau genellikle bu saatte çizmelerini çıkarıp kalın, yünlü terlikler giyerdi. Kral Edward ’ın ve çeşitli grandüklerin varlığı onu katiyen etkilemez, Guermantes şatosunun büyük salonuna hiç çekinmeden yün terlikleriyle inerdi. Lau d ’Allemans Markisi sıfatıyla, İngiliz Kralı ’nın karşısında kendini kısıtlaması için hiçbir neden olmadığını düşünürdü. Benim en çok sevdiklerim, o ve sevimli Quasimodo de Breteuil ’dü. Aslında, onlarla yakın dost olan...” (düşes tam “babanız” diyecekken, yarıda kesti). “Hayır, Gri-Gri ’yle de, Bréauté ’yle de hiç alakası yoktur. Gerçek bir Périgord büyük soylusudur. Zaten Mémé ’nin Saint-Simon ’dan aktardığı bir pasajdaki Allemans Markisi, tıpatıp ona benzer.” Söz konusu portrenin başlangıcını ezberden okudum: “M. d ’Allemans, Périgord soyluları arasında hem asaletiyle, hem de meziyetleriyle sivrilmişti, bölgede yaşayan herkes onu her konuda hakem kabul eder, dürüstlüğü, yeteneği ve ılımlı tavırları nedeniyle herkes ona başvururdu ve tıpkı köyün horozu gibi... —Evet, bu da doğru dedi Mme de Guermantes, Du Lau daima horoz gibi kıpkırmızıdır. —Evet, bu tasviri duyduğumu hatırlıyorum” dedi Gilberte, ama koyu bir Saint-Simon hayranı olan babasından duymuş olduğunu belirtmedi.

Gilberte, Agrigento Prensi ’nden ve M. de Bréauté ’den bahsetmekten başka bir nedenle de hoşlanıyordu. Agrigento Prensi ’ne bu unvan Aragon hanedanından miras kalmıştı, ama derebeylik toprakları Poitou ’daydı. Şatosu, en azından ikamet ettiği şato ise, kendi ailesine değil, annesinin ilk kocasının ailesine aitti ve Martinville ’le Guermantes arasında, ikisine aşağı yukarı eşit mesafedeydi. Dolayısıyla Gilberte Agrigento Prensi ’nden ve M. de Bréauté ’den kendisine memleketini hatırlatan kır evi komşuları olarak bahsediyordu. Sözlerinde bir yalan payı vardı aslında, çünkü babasının eski dostu olmakla birlikte, M. de Bréauté ’yle Gilberte, ancak Paris ’te, Kontes Molé aracılığıyla tanışmıştı. Öte yandan, Tansonville yöresinden söz etmekten gerçekten zevk alıyor olabilirdi. Bazı kişiler için snobizm, içine faydalı maddeler de katılan lezzetli içecekler gibidir. Gilberte, şık ve seçkin bir hanımla evinde harika kitaplar ve Nattier ’ler bulunduğu için ilgilenir,

ama aynı eserleri görmeye Ulusal Kütüphane ’ye veya Louvre ’a gitmezdi muhtemelen; Tansonville ’in cazibesi de, çok daha yakın mesafede olmalarına rağmen, Mme Sazerat ’yla Mme Goupil ’den çok Agrigento Prensi için geçerliydi sanırım. “Ah! Zavallı Babal, zavallı Gri-Gri, dedi Mme de Guermantes, onlar Du Lau ’dan çok daha hasta; ikisinin de pek fazla ömrü kalmadı korkarım.”

M. de Guermantes yazımı okuyup bitirdiğinde, pek hararetli olmayan iltifatlarda bulundu. “Chateaubriand ’ın modası geçmiş düzyazıları gibi tumturaklı ifadeler, istiareler” içeren, biraz basmakalıp üslubumu eleştirdi; buna karşılık, “boş durmadığım” için, beni samimiyetle tebrik etti: “Ben çalışkan insanlardan hoşlanırım. Kendini önemseyen veya yerinde duramayan, kimseye faydası olmayan kişilerden hoşlanmam. Sersemler güruhu!” Yüksek sosyete tavırlarını aşırı bir süratle benimseyen Gilberte, bir yazarla arkadaş olduğunu müthiş bir gururla belirteceğini söyledi. “Sizinle tanışma zevkine, *şerefine* nail olduğumu herkese söyleyeceğimi tahmin edersiniz” dedi. Düşes bana, “Yarın bizimle birlikte Opéra-Comique ’e gelmez miydiniz?” dedi; bunun muhtemelen düşesi ilk kez gördüğüm, bana o sırada Nereid ’lerin deniz altı âlemi kadar ulaşılmaz görünmüş olan zemin kat locası olduğunu düşündüm. Ama kederli bir sesle, “Gelemem, tiyatroya gitmiyorum, çok sevdiğim bir kız arkadaşımı kaybettim” diye cevap verdim. Bunu söylerken neredeyse gözlerim yaşardı, ama yine de bu konudan bahsetmek, ilk kez bir zevk de verdi bana. O günden itibaren herkese mektup yazıp derin bir acı yaşadığımı bildirmeye ve kederimi artık hissetmemeye başladım.

Gilberte gittikten sonra, Mme de Guermantes bana döndü: “Yaptığım işaretleri anlamadınız, Swann ’dan bahsetmeyin demek istiyordum.” Ben özür dileyince, “Sizi gayet iyi anlıyorum elbette, dedi; ben bile ağzımdan kaçırıyordum neredeyse, neyse ki son anda lafımı yuttum, feci bir durumdu. Kabul edersiniz ki, çok tatsız bir durum” dedi kocasına; herkesin paylaştığı, karşı koyulması zor bir eğilime boyun eğmişim gibi bir hava yaratarak, suçumu biraz hafifletmek için. “Ben ne yapabilirim ki? dedi dük. Madem size Swann ’ı hatırlatıyorlar, söyleyin, şu desenleri yukarıya götürsünler tekrar. Swann ’ı düşünmezseniz, sözünü de etmezsiniz.”

Ertesi gün, beni fazlasıyla şaşırtan iki tebrik mektubu aldım; biri Mme Goupil ’dendi, bu Combray ’li hanımı yıllardır görmemiş, Combray ’de de ancak bir iki kere konuşmuştum. *Le Figaro* ’yu kütüphaneden alıp okumuştu. Hayatımızda birazcık yankı uyandıran bir olay olduğunda, kendi

muhitimizin tamamen dışında bulunan, hatırası geçmişe gömülmüş, dolayısıyla bize çok uzakta ve bilhassa çok derinde kalmış gibi gelen kişilerden haber alırız. Okul günlerinden, unutmuş olduğumuz, bize kendini hatırlatmak için onca fırsatı olmuş bir dost, karşılığında bir bedel ödesek de, tekrar ortaya çıkar. Örneğin, yazım hakkındaki fikirlerini çok merak ettiğim Bloch ’tan hiçbir haber almadım. Yazımı okumuştu ve daha sonra bunu itiraf da etti, ama bir geri tepme hareketiyle. Birkaç yıl sonra, kendisi de *Le Figaro* ’ya bir yazı yazdı ve bu olayı bana derhal bildirmek istedi. İmtiyaz saydığı bir olay onun da başına gelince, benim yazımdan habersizmiş gibi yapmasına sebep olan kıskançlık bir kompresör gevşetilmişçesine dağıldı ve yazımla ilgili, kendi yazısıyla ilgili benden duymak isteyeceği sözlerden çok farklı şeyler söyledi: “Senin de bir yazın yayımlandı, biliyorum, dedi. Ama canını sıkmamak için bu konudan hiç bahsetmemeyi uygun görmüştüm, çünkü dostlara başlarına gelen utanç verici olaylardan söz etmemek gerekir. Orduyla kilisenin, çay davetlerinin ve sofuların gazetesine yazı yazmak da, şüphesiz utanç verici bir olay.” Bloch ’un kişiliği değişmemişti, ama üslubu, sembolist şiirlerden vazgeçip tefrika roman yazmaya başlayınca özenticilikten vazgeçen yazarlarınki gibi, yapmacıklığından arınmıştı.

Bloch ’un suskunluğu karşısında, teselli bulmak için Mme Goupil ’in mektubunu tekrar okudum, ama soğuk bir mektuptu; aristokratlar peş peşe eklenip bir duvar oluşturan belirli kalıplar kullansalar da, baştaki *Beyefendi* ’yle sondaki *içten dilekler* arasında, sevinç ve hayranlık ünlemleri, çiçek gibi açabilir, çiçek demetlerinin rayihası duvarı aşabilir. Oysa burjuva kuralcılığı, mektupların içeriğini de *hak ettiğiniz başarı*, ya da en fazla *parlak başarınız* ağına hapseder; aldıkları eğitime sadık, korselerinin içinde ölçülülüklerini koruyan yengeler *en iyi dileklerim* diye yazmışlarsa, aşırı bir heyecana kapıldıklarını, felakete sürüklendiklerini düşünürler. *Annem de bana katılıyor* gibi aşırı bir ifadeyle nadiren şımartılırız. Mme Goupil ’inkine ek olarak bir mektup daha aldım, ama Sanilon imzası bana yabancıydı. Halktan birinin elyazısıydı, üslubu çok hoştu. Bana bu mektubu yazanın kim olduğunu öğrenemediğime üzüldüm.

İki gün sonra, sabah, Bergotte ’un yazımı hayranlıkla, gıptayla okumuş olmasına seviniyordum. Ama az sonra sevincim yarıda kesildi. Aslında Bergotte bana tek satır bile yazmamıştı. Ben yazıyı beğenir mi diye merak etmiş, beğenmeyeceğinden korkmuştum. Bu merakımı Mme de Forcheville dindirmiş, Bergotte ’un yazıma hayran olduğunu, beni büyük bir yazar

olarak gördüğünü söylemişti. Ama bunları uykumda söylemişti, rüyaydı. Neredeyse bütün rüyalarımız kendi kendimize sorduğumuz sorulara karmaşık, kalabalık bir oyuncu kadrosuyla sahnelenen, ama istikbali olmayan olumlu cevaplar verirler.

Mlle de Forcheville ’e gelince, onu düşünmek elimde olmadan beni üzüyordu. Nasıl olurdu? Swann ’ın kızını, Swann ’ın Guermantes ’ların evinde görmeyi o kadar istediği, Guermantes ’ların ise, en yakın dostlarının isteğini geri çevirerek evlerine kabul etmedikleri kızını şimdi dükle düşes kendi arzularıyla arıyorlardı, çünkü aradan zaman geçmişti; uzun süredir görmediğimiz insanlar, haklarında söylenenlere bağlı olarak, zaman sayesinde gözümüzde yenilenir, başka bir kişiliğe bürünürler, öte yandan, biz de deri değiştirir, farklı zevkler ediniriz. Ama Swann ara sıra kızını kucaklayıp öperek, “Senin gibi bir kızım olduğu için çok mutluyum canım; ben aranızdan ayrıldıktan sonra, günün birinde zavallı babandan bahsedilirse, sadece sana ve sadece senin sayende bahsedilecek” derken, ölümünden sonrası için, kendisini yaşatacağına dair kızına böyle ürkek ve endişeli bir umut bağlarken yanılıyordu; metres tuttuğu genç ve ağırbaşlı dansçı kız için kendisinin sadece yakın bir dost olduğunu, ama hatırasına sadık kalacağını düşünerek mirasını ona bırakmaya karar veren yaşlı bir banker kadar yanılıyordu. Çünkü dansçı kız görünürde son derece ağırbaşlıdır, ama ne zaman yaşlı bankerin bir arkadaşından hoşlandıysa, masanın altında ayakları boş durmamış, her şeyi ustalıkla gizlemiş, saygıdeğer görüntüsünü korumuştur. Değerli dostunun arkasından matem tutar, ondan kurtulduğu için rahatlar, sadece bıraktığı nakitten değil, mülklerinden, otomobillerinden de yararlanır, her şeyin üzerinden kendisini azıcık utandıran eski sahibinin armasını siler ve mirasın verdiği zevki asla mirası bırakana özlemle bağdaştırmaz. Baba sevgisinin yanılgıları da aşk yanılgılarından aşağı kalmayabilir; birçok kız babasını servetini kendisine bırakan ihtiyar olarak görür. Gilberte ’in bir salondaki varlığı, ara sıra babasından bahsedilmesi için bir fırsat olacağına, giderek seyrekleşen bu fırsatlardan yararlanılmasına engel teşkil ediyordu. Swann ’ın söylediği sözlerle, vermiş olduğu armağanlarla ilgili olarak bile adını anmamak bir alışkanlık haline geldi ve Swann ’ın hatırasını ölümsüzleştiremese de tazelemesi gereken kızı, ölümün ve unutuşun işini hızlandırıp tamamladı.

Gilberte sadece Swann açısından değil, Albertine açısından da bendeki unutuş sürecini hızlandırmıştı. Onu başkası zannettiğim o birkaç saat içinde Gilberte ’in bende uyandırdığı arzunun ve mutluluk isteğinin etkisiyle,

yakın zamana kadar zihnime hükmetmeyi sürdürmüş olan çeşitli acılar, üzücü kaygılar uçup gitmiş, Albertine ’e ilişkin, herhalde uzun zamandır dağılmakta olan, eğreti bir hatıralar yığınını da beraberinde sürüklemişti. Çünkü ona ilişkin birçok hatıra, önce ölümünden duyduğum kederi pekiştirmiş, ama buna karşılık, keder de hatıraları sabitleştirmişti. Dolayısıyla, muhtemelen unutuşun sürekli aşındırmalarıyla azar azar, gizlice hazırladığı, ama bir bütün olarak tek hamlede gerçekleşen ruh halimdeki değişiklik, o gün ilk kez yaşadığım bir boşluk duygusu yarattı; uzun zamandır yıpranmış bir beyin damarı çatlayan ve hafızasının bütün bir bölümü yok olan veya felce uğrayan bir adam gibi, çağrışımlarımın koca bir bölümünün tamamen yok olduğunu hissettim. Albertine ’e âşık değildim artık. Olsa olsa, bazı günler, havanın duyarlılığımı değiştirerek, uyandırarak beni gerçeklikle tekrar ilişkiye geçirdiği günler onu düşünüp acı bir kedere gömülüyordum. Artık var olmayan bir aşkın acısını çekiyordum. Bir bacağı kesilmiş olan kişiler de kimi hava değişikliklerinde kesilmiş olan bacaklarında bir ağrı hissederler.

Istırabımın ve beraberinde sürüklediği her şeyin ortadan kaybolması, çoğu kez hayatımızda önemli bir yer tutan bir hastalığın geçmesi gibi, bir eksiklik duygusu yaratıyordu. Muhtemelen aşkın ebedi olmamasının sebebi, hatıraların doğruluğunu daima korumaması ve hayatın hücrelerin sürekli yenilenişinden oluşmasıdır. Ama hatıralarla ilgili olarak bu yenilenme, değişmesi gereken şeyi durduran ve geçici olarak sabitleyen dikkat tarafından geciktirilir. Keder de kadınlara duyulan arzu gibi düşündükçe arttığına göre, yapılacak çok işi olmak hem iffetli kalmayı, hem unutmayı kolaylaştırır muhtemelen.

Benim için unutuşu birden somut bir gerçekliğe dönüştüren şey, dikkatimin dağılması –Mlle d ’Éporcheville ’e duyduğum arzu– olmuştu; buna rağmen, unutuşu azar azar gerçekleştiren şey zamandır; öte yandan, bir başka etkileşim sonucu, unutuş da zaman kavramında derin bir değişime yol açar. Mekânda olduğu gibi zamanda da göz yanılmaları vardır. Eski çalışma hevesimin, kaybettiğim zamanı telafi etme, hayatımı değiştirme, daha doğrusu yaşamaya başlama isteğimin içimde varlığını sürdürmesi, hâlâ eskisi kadar genç olduğum yanılgısını yaratıyordu; buna rağmen, Albertine ’in son aylarında hayatımda –ve çok değiştiğimiz zaman daha uzun süre yaşadığımızı zannettiğimiz için kalbimde– meydana gelen bütün olayların hatırası, bu birkaç ayı gözümde bir seneden çok daha uzun bir süre haline getirmişti; şimdi onca şeyi unutmuş olmam, unutacak “zaman”ım olduğu

için bana eski görünen, aslında çok yeni olaylarla arama bir boşluk, bir mesafe koyuyordu; unutuşun –okyanus üzerinde işaret noktalarını yok eden, kalın bir sis tabakası gibi– hafızama parçalı, düzensiz bir biçimde müdahale etmesi, zaman içindeki mesafe duygumu bozup parçalıyor, mesafelerin kimini kısaltıp kimini uzatıyor, olaylara gerçekte olduğumdan kâh çok daha uzakta, kâh çok daha yakındaymışım zannını uyandırıyordu. Nasıl ki geride bıraktığım kayıp zamanlar büyükanneme olan sevgimin izini taşımıyorsa, önümde uzanan, henüz aşılmamış mesafeler de Albertine ’e olan aşkımın izini taşımayacağı için, belirli bir aradan sonra bir önceki dönemi ayakta tutan hiçbir şeyin bir sonrakine kalmadığı bir dizi dönemden oluşan hayatım, tek ve kalıcı, bireysel bir benliğin desteğinden yoksun, geçmişi çok uzun, geleceği çok anlamsız, ölümün katiyen sonuçlandırmadan, şu veya bu noktada bitirebileceği bir şey gibi göründü gözüme; ders programının veya hocaların keyfine göre, bazen 1830 Devrimi ’yle, bazen 1848 Devrimi ’yle, bazen de İkinci İmparatorluğun bitişiyle noktalanan, lise üçüncü sınıftaki Fransa Tarihi derslerine benziyordu.

Belki de hissettiğim yorgunluk ve keder, şimdiden unutmakta olduğum bir varlığı boşuna sevmiş olmaktan çok, yaşayan yeni insanlarla, kendi içlerinde hiçbir ilginç yanları olmayan sosyete mensuplarıyla, Guermantes ’ların dostlarıyla birliktelikten hoşlanmaya başlamamdan kaynaklanıyordu. Sevdiğim varlığın belirli bir sürenin sonunda solgun bir anıdan ibaret olduğunu kabullenmem, hayatımızı canlı fakat asalak bir insan örtüsüyle, öldüğünde hiçliğe dönüşmeye mahkûm, şimdiden bildiğimiz her şeye yabancı olan, buna rağmen geveze, hüzünlü ve cilveli ihtiyarlığımızın kendini beğendirmeye çalıştığı bir insan örtüsüyle kaplayarak vakit kaybetmemize yol açan o nafile hareketliliğin içimde tekrar canlandığını kabullenmemden daha kolaydı belki de. Mme de Guermantes ’ın evinde Albertine ’den acıklı sözlerle, derin bir ıstıraba gömülmeden bahsedebildiğime göre, Albertine ’siz yaşamaya kolaylıkla tahammül edebilecek olan yeni şahıs içimde kendini göstermişti demek ki. Her birine farklı bir isim verilmesi gereken bu yeni benliklerin ortaya çıkma ihtimali, sevdiğim varlığa karşı kayıtsızlıkları nedeniyle beni daima ürkütürdü: Bir zamanlar, Gilberte ’le ilgili olarak, babası bana Okyanusya ’ya gitsem bir daha geri dönmek istemeyeceğimi söylediğinde korkardım; çok yakında, vasat bir yazarın hatıratında, delikanlıyken taptığı kadından hayatın onu ayırdığını, yaşlılığında aynı kadınla karşılaşıp hiç zevk almadığını, onu bir daha görmek bile istemediğini okuyunca kalbim sıkışmıştı. Oysa böylesine

korktuğum bu sağlıklı benlik, unutuşla birlikte, ıstırabı neredeyse tamamen ortadan kaldıran bir huzur imkânı sunuyordu bana; kaderin bizim için hazırda bulundurduğu, basiretli ve otoriter bir hekim gibi, yakarılarımıza aldırmadan, itirazlarımıza rağmen, yerinde bir müdahaleyle gerçekten de fazlasıyla yara almış olan benliğimizin yerine koyduğu yedek benliklerden biriydi sadece. Aslında bu değişim süreci, tıpkı dokuların yıpranması ve onarılması gibi ara sıra tekrarlanır, ama biz sadece eski benliğimizde büyük bir ıstırap mevcut olduğunda bu süreci fark ederiz; o ıstırabın, o yabancı ve yaralayıcı cismin artık mevcut olmadığını görüp şaşırır, başka birine dönüşmemize hayret ederiz; bu yeni şahıs için selefinin ıstırabı başkalarının ıstırabından farksızdır, hissedilmediği için merhametle bahsedilebilen bir ıstıraptır. Hatta onca ıstırabı çekmiş olmamıza da aldırmayız, çünkü o acıları çekişimizi sadece bulanık biçimde hatırlarız. Aynı şekilde, gece gördüğümüz kâbuslar da korkunç olabilir. Ama uyandığımız anda başka bir kişi oluruz ve yerini aldığımız şahsın uyurken katillerden kaçmak zorunda kalmış olması bizi ilgilendirmez.

Tıpkı bir mateme karşı kayıtsız olduğu halde, oradaki insanlarla duruma uygun, kederli bir tonda konuşan ve ara sıra kendisini misafirleri ağırlamakla görevlendirmiş olan dul arkadaşının hâlâ hıçkırarak ağladığı odaya gidip onu yoklayan bir dost gibi bu benliğim de eskisiyle temas halindeydi şüphesiz. Bir an için yine Albertine ’in eski arkadaşı olunca, ben de hâlâ ağlıyordum. Ama baştan aşağı yepyeni bir şahsiyete bürünme eğilimindeydim. İnsanlara duyduğumuz sevgi onlar öldüğü için değil, biz öldüğümüz için azalır. Albertine ’in arkadaşına sitem etmesi için hiçbir sebep yoktu. Onun adını gasp etmiş olan şahıs mirasçısıydı sadece. İnsan ancak hatırladığı şeye sadık kalabilir ve ancak bildiği şeyi hatırlar. Benim yeni benliğim eskisinin gölgesinde büyürken Albertine ’in bahsini sık sık işitmişti; eski benliğim aracılığıyla, onun anlattığı hikâyeler aracılığıyla Albertine ’i tanıdığını sanıyor, ondan hoşlanıyor, onu seviyordu, ama bu ikinci elden bir sevgiydi sadece.

Albertine ’le ilgili olarak, o dönemde unutuş sürecini daha hızlı tamamlayan bir başka kişi de Andrée ’ydi ve kısa bir süre sonra, bu sürecin bendeki yeni gelişmesini fark etmemi dolaylı olarak sağlamıştı (kesin unutuştan önceki ikinci aşamanın hatırasıdır bu). Andrée ’nin aktarmış olduğum ilk konuşmamızdan yaklaşık altı ay sonra benimle yaptığı ve ilkinden bambaşka şeyler söylediği konuşmanın yegâne, hatta başlıca değilse de, en azından belirleyici ve zorunlu nedeni olarak Albertine ’in

unutulmasını göstermemem imkânsız. Aramızdaki konuşmanın benim odamda geçtiğini hatırlıyorum, çünkü o sıralar Andrée ’yle yarı tensel bir ilişki içinde olmak hoşuma gidiyordu; küçük çetenin genç kızlarına duyduğum aşkın başlangıçta ortaklaşa bir yanı vardı ve şimdi tekrar ortaya çıkmıştı; bu aşk uzun zaman boyunca aralarında bölüştürülmemiş, yalnız ölümünden hemen önceki ve sonraki birkaç ay boyunca, sadece Albertine ’in şahsıyla bağdaşmıştı.

Benim odamda olmamızın bir sebebi daha vardı; buna dayanarak, konuşmamızın tarihini tam olarak saptayabiliyorum. O gün annemin kabul günü olduğu için odama sürülmüştüm. Annem o gün öğle yemeğine Mme Sazerat ’ya gitmişti. Kabul günü olduğu için gidip gitmemekte tereddüt etmişti. Ama Mme Sazerat Combray ’de bile daima can sıkıcı kişileri de davet etmeyi becerdiğinden, annem nasılsa eğlenmeyeceğini bilerek, erken dönerse bir şey kaçırmış olmayacağını düşünmüştü. Gerçekten de eve vaktinde, hiç hayıflanmadan dönmüştü; davetlilerin hepsi sıkıcıydı ve zaten Mme Sazerat ’nın misafirlerin yanında kullandığı, annemin çarşamba sesi dediği ses tonu hepsini dondurmuştu. Annem aslında Mme Sazerat ’yı sever, talihsizliğine acırdı; –X*** Düşesi ’nin iflas ettirdiği babasının çılgınlıkları yüzünden– yılın büyük bölümünü Combray ’de geçirmek zorundaydı, sadece birkaç hafta Paris ’teki bir kuzininde kalır, her on yılda bir de, “zevk için” uzun bir seyahate çıkardı. Annemin bir gün önce, benim aylardır süren yalvarmalarım sonucu Parma Prensesi ’ni ziyarete gittiğini hatırlıyorum; prensesin kendisi ziyaretlere gitmezdi, evine gidildiği zaman da, genellikle isim yazdırmakla yetinilirdi; ama prenses protokol kuralları uyarınca evimize gelemediğinden, annemin kendisini ziyarete gitmesi için ısrar etmişti. Annem döndüğünde canı çok sıkkındı. “Beni rezil ettin dedi, Parma Prensesi bana zar zor bir selam verdi, benimle hiç ilgilenmeyip sohbet ettiği hanımlara döndü, aradan on dakika geçip de bana tek kelime söylemeyince, ben de el bile sıkışmadan ayrıldım. Çok canım sıkıldı; buna karşılık, giderken kapıda Guermantes Düşesi ’yle karşılaştım, çok nazik davrandı, uzun uzun senden bahsetti. Kalkıp ona Albertine ’den söz etmişsin! Ölümünün seni çok üzdüğünü söylemişsin.” (Düşese gerçekten öyle söylemiştim, ama unutmuştum bile, ayrıca pek de uzatmamıştım. Ne var ki, en dalgın insanlar, bazen bize çok doğal gelen, onlarınsa merakını cezbeden, ağzımızdan çıkıveren sözlere özel bir dikkat gösterirler.) “Ama bir daha Parma Prensesi ’nin evine ayak basmam. Çok saçma bir iş yaptırdın bana.”

Ertesi gün, yani annemin kabul gününde de, Andrée beni görmeye geldi. Çok fazla vakti yoktu, Gisèle ’i almaya gidecekti, onunla akşam yemeğine gitmeyi çok istiyordu. “Kusurlarının farkındayım, ama yine de en yakın arkadaşım, en çok sevdiğim insan o” dedi. Hatta ben de onlarla yemeğe gitmeyi teklif ederim diye korkar gibiydi. Andrée insanlara açtı ve onu fazlasıyla iyi tanıyan benim gibi biri, kendini tamamen bırakmasını engelleyeceğinden, o insandan istediği gibi zevk almasını da önlerdi.

Aslında Andrée geldiğinde ben evde değildim; Andrée beni bekliyordu, tam küçük salonumdan geçip onun yanına gidecekken bir ses duydum ve bir ziyaretçim daha olduğunu anladım. Benim odamda bekleyen Andrée ’yi görmek için sabırsızlanıyordum, başka bir odaya alındığına göre, belli ki Andrée ’yi tanımayan diğer misafirin kim olduğunu anlamak için bir an küçük salonun kapısında durup dinledim; misafirim erkekti ve yalnız değildi, bir kadınla konuşuyordu. Armand Silvestre ’in dizelerini okuyor, *Ah, sevgilim, kalbimde!* diye mırıldanıyordu. “Evet, bana yaptıklarına rağmen daima sevgilim olarak kalacaksın:

Ölüler toprağın bağrında huzur içinde yatar
Onlar gibi uyusun öyle bu kaybolan duygular.
Kendine has bir toz kaplar kalbin alametlerini
Elleyip bozmayın mukaddes emanetlerini.

Biraz eski moda, ama ne kadar güzel! Ayrıca sana ilk günden itibaren, şunu diyebilirdim:

Ağlatacaksın onları güzel çocuğum...

Nasıl olur, bunu bilmiyor musun?

...Bu yavrular büyükleri geleceğin
Masum hayalleri takılmış görüyorum
Müşfik kirpiklerine duru gözlerinin.

Ah! Bir an kendime şu dizeleri uyarlayabileceğimi düşünmüştüm:

Geldiği daha ilk gece
Gururuma yenilmeyince
Dedim ki: ‘Sev beni

Sevebildiğin sürece. ’
Uyudum yanında öyle gönlümce.”

Andrée ’yle acil görüşmemi birkaç dakika geciktirme pahasına da olsa, bu şiir şelalesinin hangi kadına ithaf edildiğini merak ederek kapıyı açtım. Şiirler M. de Charlus tarafından bir askere okunuyordu; Morel ’i hemen tanıdım, on üç günlük süresini doldurmaya gidiyordu. M. de Charlus ’le arası bozulmuştu, ama ara sıra, bir iyilik istemek için, onunla görüşüyordu. Genellikle aşkını daha erkeksi tarzda ifade eden M. de Charlus ’ün de gevşediği anlar vardı. Zaten çocukluğunda, şairlerin mısralarını anlayıp hissedebilmek için, şiirleri vefasız bir dilbere değil, bir delikanlıya yazılmış gibi okurdu mecburen. Morel ’le birlikte misafirliğe gitmenin M. de Charlus için müthiş bir tatmin olduğunu, ona kısa bir süre yeniden evlenmiş olduğu yanılgısını yaşattığını hissetmekle birlikte, yanlarından mümkün olduğunca çabuk ayrıldım. M. de Charlus kraliçelerin snobizmiyle hizmetçilerin snobizmini şahsında birleştiriyordu.

Albertine ’in hatırası içimde o kadar parçalanmıştı ki, artık beni üzmüyor, sadece farklı bir armoniye geçişi sağlayan bir akor gibi, yeni arzulara köprü işlevi görüyordu. Hatta tensel ve geçici heves fikri tamamen bir kenara atıldığından, Albertine ’in hatırasına sadık kaldığım sürece Andrée ’yle birlikte olmanın mutluluğu, mucize eseri Albertine ’e kavuşmanın vereceği mutluluktan daha fazlaydı. Çünkü Andrée bana Albertine hakkında, bizzat Albertine ’in anlattıklarından çok daha fazlasını anlatabilirdi. Albertine ’le ilgili sorunlar hâlâ zihnimi kurcalıyordu, oysa hem fiziksel hem de manevi sevgim bitmişti. Hayatı hakkında bilgi edinme isteğim pek azalmadığı için, bu istek şimdi göreli olarak onun varlığına duyduğum ihtiyaçtan fazlaydı. Öte yandan bir kadının Albertine ’le ilişki kurmuş olması ihtimali, bende artık sadece o kadınla bizzat ilişki kurma arzusu uyandırıyordu. Andrée ’yi bir yandan okşarken, bir yandan da bunu söyledim. Bunun üzerine, Andrée, birkaç ay önce söylediklerine ters düşme kaygısı gütmeden, hafifçe gülümseyerek, “Ah, evet ama, siz bir erkeksiniz. Dolayısıyla, benim Albertine ’le yaptığım şeyleri aynen yapamayız” dedi. Sonra da, belki arzumu kamçılamak için (bir ara, itiraf koparma umuduyla, Albertine ’le ilişkisi olmuş bir kadınla birlikte olmaktan hoşlanacağımı söylemiştim), belki beni üzmek için, belki de benim Albertine ’le ilişki kurmuş tek kişi olmaktan ötürü kapılmış olabileceğim üstünlük duygusunu yıkmak için, devam etti: “Ah, ikimiz birlikte çok güzel saatler geçirdik,

Albertine o kadar sevecen, o kadar tutkuluydu ki. Zaten böyle hazlar yaşamaktan hoşlandığı tek kişi ben değildim. Mme Verdurin ’in evinde, Morel adında yakışıklı bir oğlanla tanışmıştı. Derhal anlaşmışlardı. Bir oğlana hemen âşık oluveren, ama bir genç kızın tekliflerini kabul etmeyecek kızları, uzak bir sahildeki balıkçı kızları, çamaşırcı kızları baştan çıkarmak Morel ’in göreviydi; ama kızlarla kendi de birlikte olma şartı koşardı, çünkü acemi kızlardan hoşlanır, onları baştan çıkarıp sonra da terk etmeyi severdi. Kızı tamamen hâkimiyeti altına aldıktan sonra onunla emin bir yerde buluşur ve Albertine ’e teslim ederdi. Kızcağız Morel ’i kaybetme korkusuyla mutlaka itaat eder, Morel de onlara katılırdı, ama kız yine de Morel ’i kaybederdi, çünkü olayın doğurabileceği sonuçlardan korkan ve zaten bir iki kereyle yetinen Morel, yanlış bir adres bırakıp sıvışırdı. Bir keresinde bu kızlardan birini Albertine ’le birlikte, Couliville ’de, kadınlara hizmet veren bir eve götürecek kadar ileri gitti; orada, dört beş kadın bir arada veya sırayla, kızla birlikte oldular. Morel ’in de, Albertine ’in de tutkusu buydu. Ama Albertine sonradan çok vicdan azabı çekerdi. Sanırım sizinle yaşarken bu tutkusunu bastırıyor, ihtiraslarını tatmin etmeyi hep erteliyordu. Ayrıca size olan sevgisi, dostluğu yüzünden de tereddütleri vardı. Ama sizden ayrıldığı takdirde, tekrar başlayacağı belliydi. Yine de, bana kalırsa, sizden ayrıldığında, bu şiddetli arzuya teslim olduysa, sonrasında çok daha fazla vicdan azabı çekmiştir. Albertine sizin onu kurtaracağınızı, onunla evleneceğinizi umuyordu. İçten içe, bunun sapıkça bir delilik olduğunu düşünüyordu; acaba ailesinde daha önce bir intihara yol açmış olan bu tür bir olayın ardından, Albertine de kendini mi öldürdü diye çok düşündüm. İtiraf etmem gerekir ki, sizinle yaşamaya başladığı ilk günlerde, benimle oynaşmaktan tam olarak vazgeçmemişti. Bazı günler buna ihtiyaç duyarmış gibi görünüyordu; o kadar ki, bir keresinde, dışarıda o kadar çok imkân olduğu halde, sizin evde beni yatağa almadan vedalaşamadı. Şansımız yokmuş, neredeyse yakalanıyorduk. Françoise ’ın alışverişe çıkmış, sizin de henüz eve dönmemiş olmanızdan yararlanmak istemişti. Siz anahtarla içeri girdiğinizde elektrik düğmesini arayıp biraz oyalanın diye bütün ışıkları söndürmüş, odasının kapısını da kapatmamıştı. Siz yukarı çıkarken sesinizi işittik, ben toparlanıp aşağı inecek vakti zor buldum. Aslında aceleye gerek yokmuş; inanılmaz bir tesadüf sonucu siz anahtarınızı unutmuştunuz ve zili çalmak zorunda kaldınız. Ama bizim elimiz ayağımıza dolaşmıştı, telaşımızı belli etmemek için ikimiz de birbirimizden habersiz, aynı çareye başvurduk: Aslında çok sevdiğimiz

filbahri kokusuna tahammül edemezmişiz gibi yaptık. Sizin elinizde upuzun bir filbahri dalı vardı, bundan yararlanıp başımı çevirdim ve şaşkınlığımı gizledim. Buna rağmen, saçma sapan bir patavatsızlık da yaptım. Françoise ’ın dönmüş olabileceğini, size kapıyı açacağını söyledim, oysa iki saniye önce, bir başka yalan uydurup gezintiden yeni döndüğümüzü, biz geldiğimizde Françoise ’ın henüz evde olduğunu söylemiştim (bu kısmı doğruydu). Ama en büyük hata –anahtarınız var zannederek– ışıkları söndürmemizdi, çünkü tekrar yakarsak, yukarı çıkarken fark etmenizden korktuk, en azından uzun bir kararsızlık geçirdik. Albertine sonraki üç gece boyunca uyku uyuyamadı; sizin şüpheye kapılıp Françoise ’a evden çıkmadan önce ışıkları niçin yakmadığını sormanızdan korkuyordu sürekli. Albertine sizden çok korkardı ve bazen de sizin sinsi ve fesat olduğunuzu, aslında ondan nefret ettiğinizi söylerdi. Aradan üç gün geçip sizde bir huzursuzluk görmeyince, Françoise ’a bir şey sormayı aklınızdan geçirmediğinizi anladı ve nihayet uyuyabildi. Ama bir daha da benimle bir şey yapmadı, belki korktu, belki de pişman oldu, çünkü sizi çok sevdiğini iddia ederdi, belki başkasını seviyordu. Ne olursa olsun, o olaydan sonra, filbahri lafını duyduğu anda kıpkırmızı kesilir, belli etmemek için yüzünü eliyle örterdi.”

Tıpkı bazı mutluluklar gibi bazı felaketler de fazlasıyla gecikirler ve bir süre önce gelseler içimizde ulaşacakları boyuta ulaşamazlar. Andrée ’nin korkunç ifşaatı da benim açımdan böyle bir felaketti. Hiç şüphesiz, kötü haberlere üzüldüğümüz zaman bile, bazen bir konuşmanın dengeli ilerleyişi, dağılışı içinde, kötü haberler önümüzden duraklamadan geçer, biz de, vereceğimiz cevapla ilgili onca şeyi düşünürken, etrafımızdakilerin hoşuna gitme isteğiyle başka birine dönüşmüşken, bu haberleri sindirmeye zaman bulamayız; başka birinin dünyasına girerken ardımızda bıraktığımız, büyü bozulduğunda tekrar bulacağımız duygulara ve acılara karşı bu yeni dünya, birkaç saniye boyunca bizi korur. Bununla birlikte, bu duygular, bu acılar fazlasıyla baskınsa, yeni ve geçici dünyaya dalgın gireriz, acıya fazlasıyla sadık olduğumuz için, bir başka kişiye dönüşemeyiz; bu durumda kelimeler olayın dışına çıkmamış olan kalbimize ânında ulaşır. Ama bir süredir Albertine ’e ilişkin sözler buharlaşmış bir zehir gibi etkisini kaybetmişti. Aradaki mesafe çok fazlaydı; öğleden sonra gezinirken gökyüzünde buğulu bir hilal görüp, “Muazzam ay, işte bu” diye düşünen biri gibi, ben de, “Nasıl olur! diyordum kendi kendime. Onca zaman peşine düştüğüm, öylesine korktuğum gerçek bir konuşmanın içinde geçen, yalnız

olmadığım için tam olarak düşünmeye bile fırsat bulamadığım bu birkaç kelimeden mi ibaret!” Ayrıca, bu gerçek, beni gafil avlamıştı, Andrée ’yle birlikte olmak yormuştu beni. Doğrusu, böyle bir gerçeğe verecek daha fazla gücüm olmasını isterdim; benim dışımdaydı, çünkü henüz ona kalbimde bir yer bulamamıştım. Gerçeğin bize bir cümleyle, kim bilir kaç kez kendi kendimize tekrarladığımız cümlelere benzer bir cümleyle değil, yeni işaretlerle ifşa edilmesini isteriz. Düşünme alışkanlığı bazen gerçeği algılamamızı engeller, bizi gerçeğe bağışık kılar, gerçeği de bir düşünce zannetmemize yol açar.

Her düşünce, her kelime, karşıtını içinde barındırır. Zaten öğrendiklerim, doğru da olsa, artık hayatta olmayan bir metrese ilişkin, bize bir yararı dokunması mümkün değilken derinliklerden çıkıp gelen anlamsız gerçeklerden birine dönüşmüştü. Bu durumda, muhtemelen o sırada sevdiğimiz başka bir kadını, aynı şeyin onunla ilgili olarak da cereyan edebileceğini düşünerek üzülürüz (çünkü unuttuğumuz kadına aldırmayız). “Keşke şu anda hayatta olsaydı!” diye düşünürüz. “Şimdi hayatta olan sevgilim bütün bunları anlayabilse, benden gizlediği her şeyi o öldüğü zaman öğreneceğimi bilse!” diye düşünürüz. Ama bu bir kısır döngüdür. Albertine ’i hayata döndürebilseydim, Andrée ’nin bana herhangi bir şeyi ifşa etmesini de engellemiş olurdum. Bu durum, ebedi “Size olan aşkım bitince görürsünüz” cümlesine benzer bir bakıma; çok doğru olmakla birlikte, son derece de saçmadır, çünkü aşk bitince gerçekten çok şey öğrenilir, ama öğrenilenlerin bir önemi kalmaz. Hatta tıpatıp aynı şeydir. Çünkü aşkımız bittikten sonra gördüğümüz kadın bize her şeyi söylüyorsa, artık o başka bir kadın veya biz başka bir erkek olduğumuz içindir; âşık olan kişi artık yoktur. O durumda da ölüm kendini göstermiş, her şeyi kolaylaştırmış, anlamsızlaştırmıştır. Bütün bunları düşünürken, Andrée ’nin bana doğruyu söylediği –bu mümkündü– ve o esnada benimle ilişkisi olduğu için içtenliği benimsediği varsayımından yola çıkıyordum; Albertine de başlangıçta mizacının bu Saint-André-des-Champs yönünü ortaya çıkarmıştı. Andrée ’nin işini kolaylaştıran şey, artık Albertine ’den korkmamasıydı, çünkü insanların bizim gözümüzdeki gerçekliği, öldükten sonra ancak kısa bir süre varlığını sürdürür; birkaç yılın sonunda, varlığına artık inanmadığımız için korkmadan hakaret edebildiğimiz, rafa kalkmış dinlerin tanrılarına benzerler. Ne var ki, Andrée ’nin Albertine ’in gerçekliğine artık inanmaması, ifşa etmemeye söz verdiği bir gerçeği açığa vurmaktan korkmaması sonucunu doğurabileceği gibi, sözde suçortağını

karalayan bir yalan uydurmaktan korkmaması sonucunu da doğurabilirdi. Artık korkmaması, nihayet bana gerçeği söyleyebilmesine mi, yoksa herhangi bir nedenden ötürü, benim çok mutlu ve gururlu olduğumu zannedip beni üzmek için yalan söylemesine mi imkân tanımıştı? Belki de Andrée, benim Albertine ’le ilişkim olduğu ve beni kıskandığı için –bu yüzden kendimi ona göre imtiyazlı gördüğümü zannederek– kendisinin belki elde edemediği, hatta belki arzulamadığı bu üstünlük nedeniyle bana kızgındı (ve beni mutsuz, acılı gördüğü sürece bu kızgınlığı askıya almıştı). Andrée ’nin sağlıklı görünüşlerine ve bilhassa bunun bilincinde oluşlarına kızarak, insanlara çok hasta göründüklerini söylediğine birçok kez şahit olmuştum; onları kızdırmak amacıyla, kendi sağlığının yerinde olduğunu bildirirdi; bu alışkanlığını çok hastayken de sürdürdü, ta ki ölümün getirdiği kayıtsızlık içinde, başkalarının iyi, kendisininse ölmekte olduğunu bilmenin artık bir önem taşımadığı güne kadar. Ama o gün henüz çok uzaktaydı. Belki de bilmediğim bir nedenden ötürü bana kızgındı; bir zamanlar Balbec ’te rastladığımız, spor konusunda çok bilgili, diğer her konuda çok cahil olan, bir süredir Rachel ’le birlikte yaşayan delikanlıya böyle öfkelenmiş, onu lekeleyecek sözler sarf etmiş, delikanlının babasıyla ilgili, yanlışlığı kanıtlanamayacak aşağılayıcı suçlamalarda bulunabilmek için, hakkında iftira davası açılmasını dilemişti. Bana karşı kızgınlığı da, beni kederli gördüğü zaman muhtemelen dinmişti ve şimdi canlanıyordu belki. Andrée gözlerinde öfke kıvılcımları çakarak, iftira yoluyla bile olsa şerefini lekelemek, öldürtmek, hapse attırmak istediği kişileri kederli, kırgın gördüğü anda, başlarına bir kötülük gelsin istemez, onları iyiliğe boğmaya hazır olurdu. Çünkü özünde kötü bir insan değildi; ilk bakışta incelikli, dikkatli tavırlarında görülen sevimliliğin ardında, biraz daha derinde yatan mizacına kıskançlık ve gurur hâkim olmakla birlikte, daha da derindeki, üçüncü mizacı, tam anlamıyla gerçekleşmemiş olan özündeki kişiliği, iyiliğe ve yakınlarını sevmeye yatkındı. Ne var ki, belli bir durumdayken daha iyi bir durumda olmak isteyen, ama bunu sadece arzulayan ve bulundukları durumdan kopmanın önkoşul olduğunu anlamayan bütün insanlar gibi –iyileşmek isteyen, ama takıntılarından veya morfinden mahrum olmak istemeyen nevrozlu hastalar veya morfinmanlar gibi, dünyevi hayata bağlı, yalnızlığı isteyen, ama eski hayatlarından kesinlikle vazgeçmek istemeyen dindar ya da sanatkâr kişiler gibi– Andrée de bütün insanları sevmeye hazırdı, ama bunun için önce onları muzaffer bir konumda görmemesi, yani peşinen aşağılaması gerekiyordu. Gururlu

insanları bile sevmek gerektiğini, gururlarını daha baskın bir gururla değil, sevgiyle yenmek gerektiğini anlamıyordu. Hastalığı besleyen koşulları sürdürerek tedavi olmak isteyen, hoşlandıkları, oysa vazgeçtikleri anda hoşlanmayacakları bu hastalık sebebinden kopamayan hastalar gibiydi. Yüzmeyi öğrenmek isteyenler de bir yandan ayaklarının yere basmasını isterler.

Verdurin ’lerin yeğeni olan, Balbec ’e her iki gidişimde de karşılaştığım spor meraklısı delikanlıya gelince, biraz ileri atlayarak, şunu belirtmek gerekir: Andrée ’nin birazdan kaldığım yerden devam edeceğim ziyaretinden bir süre sonra, epeyce yankı uyandıran bazı şeyler oldu. Delikanlı önce Rachel ’i ne kadar üzdüğüne hiç aldırmadan Andrée ’yle nişanlanıp evlendi (Albertine ’in hatırası bu kararında rol oynamış olabilirdi; delikanlının bir zamanlar Albertine ’e âşık olduğunu ben o sıralar bilmiyordum). Andrée o zaman (yani sözünü ettiğim ziyaretten birkaç ay sonra), delikanlının alçağın teki olduğunu söylemekten vazgeçti; daha sonra anladım ki, onu çılgınca sevdiği ve delikanlının kendisiyle ilgilenmediğini zannettiği için ona alçak demişti. Ama bir başka olay daha da büyük yankı uyandırdı. Delikanlı kostüm ve dekorları kendi tasarımı olan küçük skeçler sahneledi ve bu skeçler çağdaş sanatta en az Rus Balesi kadar büyük bir devrim yarattı. En yetkili eleştirmenler, eserlerini çok önemli, neredeyse dâhiyane eserler olarak değerlendirdiler; aslında ben de bu görüşü paylaşıyorum ve bütün beklentilerimin aksine, Rachel ’in eski görüşünü onaylıyorum. Delikanlıyı Balbec ’te tanımış olan, görüşeceği kişilerin giysilerinin şık kesimli olup olmadığından başka bir şeyle ilgilenmediğini, bütün vaktini bakarayla, yarışlarla, golf ve poloyla geçirdiğini, okulda hep çok tembel olduğunu, hatta liseden kovulduğunu (ailesini kızdırmak için iki ay boyunca, M. de Charlus ’ün Morel ’i basmaya gittiği şaşaalı genelevde yaşamıştı) bilen kişiler, eserlerinin aslında Andrée ’ye ait olabileceğini ve Andrée ’nin aşkından ötürü bu şerefi delikanlıya bıraktığını veya daha büyük ihtimalle, çılgınlıklarıyla sadece küçük bir bölümünü tüketebildiği muazzam serveti sayesinde, dâhi ve yoksul bir profesyoneli kullandığını düşünüyorlardı (bu gibi zengin sosyete mensupları, aristokrasiyle temas edip yontulma fırsatı bulamamıştır, sanatçının ne demek olduğu konusunda bir fikirleri yoktur, onların gözünde sanatçı, kızlarının nişanında ezberden monologlar okuması için getirtip ücretini hemen yandaki salonda ödedikleri bir oyuncu veya kızları evlendiğinde, çocuk doğurmadan önce, henüz formunu korurken portresini yaptırdıkları bir ressamdır; kitap yazan, beste

veya resim yapan bütün yüksek sosyete mensuplarının, tıpkı parlamentoda bir koltuk sahibi olmak için para ödeyenler gibi, eserlerini başkalarına yaptırıp, para karşılığı sanatçı şöhretini satın aldıklarına kolaylıkla inanırlar). Ama bütün bunlar yanlıştı; o harika eserler gerçekten delikanlıya aitti. Bunu öğrendiğimde, ister istemez değişik varsayımlar arasında kararsız kaldım. Belki gerçekten de uzun yıllar boyunca göründüğü kadar kalın kafalıydı ve fiziksel bir darbe içinde yatan dehayı Uyuyan Güzel misali ortaya çıkarmıştı; belki o çalkantılı okul günlerinde, bitirme sınavını veremediği, Balbec ’te kumar oynayıp büyük paralar kaybettiği, çirkin kıyafetleri yüzünden Verdurin Teyze’sinin müritleriyle mahalli trene binmekten korktuğu dönemde de bir dâhiydi, ama dikkati dağılmış, gençlik tutkularının taşkınlığı içinde dehasını askıya almıştı; belki de o dönemde bile dehasının bilincindeydi ve sınıfının sonuncusu olmasının nedeni, öğretmen Cicero ’ya ilişkin beylik sözler söylerken, kendisinin Rimbaud veya Goethe okumasıydı. Hiç şüphesiz, kendisiyle Balbec ’te karşılaştığım sırada, bu varsayımı destekleyecek herhangi bir ipucu ortada görünmüyordu; oradaki tek kaygısı, at arabalarının şıklığı ve kokteyllerin hazırlanması gibi görünmüştü bana. Ama bunun çürütülmesi imkânsız bir itiraz olduğunu söyleyemem. Belki de bazı dâhiler gibi çok kibirliydi ve içinde bulunduğu muhite uygun bir biçimde sivrilmek istiyordu; söz konusu çevrede hayranlık uyandırmak için, *Gönül Yakınlıkları* ’nı derinlemesine bilmek değil, dört atlı bir arabayı kullanabilmek gerekir. Ayrıca o son derece özgün, güzel eserleri yarattıktan sonra da, tanındığı tiyatroların haricinde, müritlerin ilk dönemlerindeki gibi smokin giymemiş birine selam vermekten pek hoşlandığını sanmıyorum; böyle bir eğilim, aptal değil, kibirli olduğunu, hatta pratik, basiretli bir insan olduğunu kanıtlar, gururunu, hayranlığını kazanmak istediği aptalların zihniyetine göre yönlendirdiğini gösterir, çünkü o insanların gözünde bir smokin, bir düşünürün bakışlarından daha ışıltılıdır belki de. Dışarıdan bakıldığında yetenekli bir sanatçının, hatta yeteneksiz, ama düşünceye meraklı bir kişinin, örneğin benim, Rivebelle ’de, Balbec Oteli ’nde, Balbec ’te mendirekte, herhangi birine özentili bir aptal gibi görünmeyeceğini kim söyleyebilir? Üstelik Octave ’ın nazarında sanata ilişkin her şey muhtemelen o kadar mahremdi, benliğinin o kadar gizli ve derin köşelerinde barınıyordu ki, onun arabalara verdiği değeri sanata veren Saint-Loup gibi sanattan söz etmek, aklından bile geçmiyordu. Ayrıca kumara özel bir tutkusu da vardı belki; bu tutkunun sonra da devam ettiğini

söylerler. Buna rağmen, Vinteuil ’ün bilinmeyen eserlerini gün ışığına çıkaran sevgi ve saygının Montjouvain ’in o bulanık ortamından çıkmasına karşılık, çağımızın belki de en olağanüstü şaheserlerinin okul birincilerinden, Broglie tarzı, örnek ve akademik bir eğitimden değil, atyarışlarının ve gözde barların müdavimlerinden çıkması da bir o kadar çarpıcıydı benim için. Ne olursa olsun, Balbec döneminde benim Octave ’la tanışmak istememin sebepleriyle Albertine ve arkadaşlarının onunla tanışmamı istemeyişlerinin sebepleri, Octave ’ın gerçek değerine aynı derecede yabancıydı ve ancak bir “entelektüel”in (bu örnekte benim) ve sosyete mensuplarının (küçük çetenin) bir sosyete mensubuna (golfçu delikanlıya) ilişkin ebedi yanlış algılayışının kanıtı olabilirdi. Ben Octave ’ın yeteneğini katiyen sezmemiştim, benim gözümdeki değeri –bir zamanlar Mme Blatin ’e verdiğim değer gibi– onlar ne derse desin, kız arkadaşlarımın arkadaşı olmasından, onların çetesine benden daha fazla ait olmasından kaynaklanıyordu. Öte yandan, sosyete mensuplarının düşünsel konularda geçerli bir değerlendirme yapmaktan âciz ve görünüşe aldanmaya eğilimli oluşlarını simgeleyen Albertine ’le Andrée, böylesine salak birine ilgi duyduğum için beni aptal buldukları gibi, golfçular arasında en sıradan oyuncuyu seçmiş olmama da şaşırıyorlardı. Genç Gilbert de Bellœuvre ’le arkadaşlık etmek istemiş olsam, o kadar şaşırmazlardı, çünkü golf oynamasının yanı sıra, hoşsohbet bir delikanlıydı, lisede ikincilik ödülü almıştı ve hoş şiirleri vardı (oysa aralarında en aptalı oydu). Ya da amacım, “kitap yazmak için bir inceleme yapmak” idiyse, zırdeli denebilecek, iki genç kızı kaçırmış olan Guy Saumoy, hiç değilse “ilginç” bulabileceğim, değişik bir tipti. Bu ikisine “izin” verilebilirdi, ama ötekinde nasıl bir cazibe bulabilirdim ki? O, tam anlamıyla bir “hödük”, “kalın kafalının teki”ydi.

Andrée ’nin ziyaretine dönecek olursak, Andrée Albertine ’le ilişkileri hakkında itiraflarda bulunduktan sonra, Albertine ’in beni terk etmesinin başlıca sebebinin evlenmeden bir delikanlıyla birlikte yaşaması konusunda küçük çetedeki arkadaşlarının ve başkalarının ne düşüneceği olduğunu söyledi: “Evet, aslında annenizin evinde yaşıyordu. Ama hiç fark etmez. Genç kızlardan oluşan bu tür bir çevrenin ne demek olduğunu, birbirlerinden neleri gizlediklerini, başkalarının ne düşüneceğinden nasıl korktuklarını tahmin edemezsiniz. Öyle kızlar tanırım ki, sırf kendi kız arkadaşlarıyla tanıştığı için, dedikodu yapar diye korktuklarından, bir delikanlıya karşı son derece sert ve ciddi davranırlar, ama aynı kızları tesadüfen, hiç istemedikleri halde, bambaşka durumlarda görmüşümdür.”

Birkaç ay önce olsa, küçük çetedeki genç kızların davranış güdüleri konusunda Andrée ’nin sergilediği bu bilgi bana müthiş değerli gelirdi. Andrée ’nin söyledikleri, daha sonra Paris ’te bana teslim olan Albertine ’in kız arkadaşlarıyla sürekli görüştüğüm Balbec ’te teslim olmayışını açıklayabilirdi; oysa ben bunu aksine onunla ilişkim açısından bir avantaj zannetmiştim aptal gibi. Hatta belki Albertine kendisiyle bazı hazlar yaşamama dünyanın en doğal şeyiymişçesine izin vermeye hazırken, sırf benimle Andrée arasında bir samimiyet gördüğü için, veya ben Andrée ’ye Albertine ’in Grand Hôtel ’de kalacağını söylemek gibi bir tedbirsizlikte bulunduğum için, bir saat içinde fikrini değiştirmiş, zili çalmakla tehdit etmişti beni. Ama bu durumda, başka birçok kişiye rahatlıkla izin vermiş olmalıydı. Bu fikir kıskançlığımı uyandırdı; Andrée ’ye kendisine bir şey sormak istediğimi söyledim. “Albertine ’le büyükannenizin boş evinde mi birlikte oluyordunuz? —Yok canım, asla! Orada rahat edemezdik. —Ya, oysa ben sanıyordum ki... —Zaten Albertine en çok kırlarda birlikte olmaktan hoşlanırdı. —Nerede mesela? —Eskiden, pek uzağa gidecek vakti olmadığında, Buttes-Chaumont ’a giderdik, orada bildiği bir ev vardı, ağaçların altında da kimse olmazdı; Petit-Trianon ’daki mağaraya da giderdik. —Gördünüz mü, size nasıl inanayım? Buttes-Chaumont ’da hiçbir şey yapmadığınıza dair bana yemin etmiştiniz, aradan bir yıl bile geçmedi. —Sizi üzmekten korkmuştum.” Daha önce de belirttiğim gibi, çok daha ileriki bir tarihte, Andrée ’nin itiraflarda bulunduğu o ikinci konuşmada, aksine beni üzmeye çalıştığını düşünecektim. Albertine ’i hâlâ eskisi kadar sevseydim, bunu hemen o anda, Andrée konuşurken düşünürdüm, çünkü öyle düşünmeye ihtiyaç duyardım. Ama Andrée ’nin sözleri derhal yalan damgası vurmamı gerektirecek kadar ıstırap vermiyordu bana. Sonuç olarak, Andrée ’nin söyledikleri doğruysa (o sırada bundan şüphem yoktu), Albertine ’in onca farklı görüntüsünün ardından, şimdi keşfettiğim gerçek Albertine, Balbec ’te, mendirekte ilk gün karşıma çıkan, her haliyle zevk düşkünü genç kızdan daha sonra sunduğu onca değişik görüntüye rağmen pek de farklı değildi; aynı şekilde, bir şehre uzaktan baktığımızda sadece en büyük binasını görürüz, şehre yaklaştıkça, binaların yerleşimi o kadar değişir ki, o büyük bina silinir, ezilir, ama en son aşamada, şehri yakından tanıyıp doğru değerlendirdiğimizde, gerçek orantıların ilk bakışta gördüğümüz perspektife uygun olduğunu fark ederiz; aradaki aşamalar, her varlığın karşımıza çıkardığı, özüne varabilmek için nice acılar çekerek, tek tek aşmak zorunda olduğumuz savunma hatlarından başka bir şey değildir.

Öte yandan, ıstırabım azaldığı için, Albertine ’in masumiyetine yüzde yüz inanmam gerekmemesine karşılık, bu ifşaat karşısında fazla ıstırap çekmeyişimin nedeni de, Albertine ’in masumiyeti konusunda kendi kendime uydurduğum inancın, bir süredir içimde hep var olan bir başka inanca, Albertine ’in suçlu olduğu inancına yavaş yavaş, ben fark etmeden yerini bırakmış olmasıydı. Albertine ’in masumiyetine artık inanmıyordum, çünkü artık masum olduğuna inanma ihtiyacı duymuyor, bunu şiddetle arzulamıyordum. İnanç arzudan kaynaklanır; bunu genellikle fark etmeyiz, çünkü inançları doğuran arzuların çoğu –beni Albertine ’in masum olduğuna ikna eden arzunun tersine– ancak hayatımızla birlikte sona erer. İlk görüşümü doğrulayan onca kanıt varken, ben aptal gibi Albertine ’in iddialarını tercih etmiştim. Ona niçin inanmıştım? Yalan insanın özünde vardır. İnsan hayatında belki zevk arayışı kadar önemli bir rol oynar ve zaten bu arayışın yönetimi altındadır. Zevklerimizi korumak için veya zevkin ifşa edilmesi şerefimize aykırı düşüyorsa, şerefimizi korumak için yalan söyleriz. Hayatımız boyunca yalan söyleriz, hatta özellikle, belki de sadece, bizi sevenlere yalan söyleriz. Sadece bizi seven kişiler yüzünden zevklerimizin üzerine titrer, onların bize saygı duymasını isteriz. Başlangıçta Albertine ’in suçlu olduğunu düşünmüş, sırf arzum yüzünden, zihnimin bütün gücünü şüphede yoğunlaştırarak, yanlış yola girmiştim. Belki de etrafımız birtakım elektrikli ve sismik işaretlerle çevrilidir ve insanların kişiliğine ilişkin gerçeğe ulaşabilmek için bu işaretleri iyi niyetle yorumlamamız gerekir. Doğruyu söylemek gerekirse, Andrée ’nin söyledikleri beni her şeye rağmen, ne kadar üzmüş olsa da, gerçeğin nihayet sonradan korkakça boyun eğdiğim sefil iyimserlikle değil, içgüdülerimin baştaki sezgisiyle çakışmasını daha estetik buluyordum. Hayatın sezgilerimizin düzeyinde olmasını tercih ediyordum. Zaten ilk gün kumsalda, o genç kızları hazzın taşkınlığının ve ahlaksızlığın canlı timsali olarak algıladığım, daha sonra bir akşam Albertine ’in mürebbiyesini tıpkı görünüşe rağmen hiçbir şeyin evcilleştiremeyeceği vahşi bir hayvanı kafesine sokarcasına, o tutkulu genç kızı küçük villaya sokarken gördüğüm zamanki sezgilerim, Bloch ’un dünyayı gözümde güzelleştiren, her gezintimde her karşılaşmada ürpermeme yol açan, bana arzunun evrenselliğini gösteren sözleriyle uyuşmuyor muydu? Belki de her şeye rağmen, o ilk sezgilerimin daha önce değil de, şimdi yeniden karşıma çıkması, doğrulanması daha iyiydi. Albertine ’e olan aşkım bütün şiddetiyle devam ederken bu sezgiler bana fazlasıyla acı çektirirdi; onlardan geriye bir

tek izin, yani benim görmediğim, oysa yanı başımda sürekli cereyan eden olaylara ilişkin hiç dinmeyen şüphemin, bir de belki daha önceden, daha kapsamlı bir izin, yani *aşkımın kendisinin* kalması daha iyiydi. Mantığımın bütün itirazlarına rağmen, Albertine ’i seçmek ve sevmek, onu bütün iğrençliğiyle tanımak anlamına gelmiyor muydu? Güvensizliğin yatıştığı anlarda bile, aşk bu güvensizliğin ısrarı, dönüşmesi değil midir? Daima kendimize zıt olana yönelen arzu, bize acı çektirecek olan kişiyi sevmeye bizi zorladığına göre, aşk basiretin bir kanıtı (âşık olan kişi için anlaşılmaz bir kanıtı) değil midir? Hiç şüphesiz, bizi en fazla bedbaht edebilecek, bizim bilmediğimiz unsurlar, bir insanın cazibesinde, gözlerinde, dudaklarında, endamında mevcuttur; öyle ki, o insanın bizi cezbetmesi, onu sevmeye başlamamız, biz olayı ne kadar masum zannetsek de, onun bütün ihanetlerini ve kabahatlerini farklı bir yorumla şimdiden okumak demektir.

Beni cezbetmek için, bir insanın acemi, tehlikeli, ölümcül yönlerini cisimleştiren bu cazibeyle o gizli zehir arasındaki sebep-sonuç ilişkisi, kimi zehirli çiçeklerin baştan çıkarıcı gürlüğüyle zehirli özsuyu arasındaki ilişkiden daha mı dolaysızdı? Belki de, diyordum kendi kendime, M. de Charlus ’ün sapıklığının ona kadınca bir hassasiyet, bir zihinsel incelik kazandırması gibi, Albertine ’in de iyi yürekli, samimi tavırları, onunla bir erkek arkadaşla kurulan vefalı ve kısıtlamasız dostluğu yaşıyormuşum yanılgısını yaratan davranışları, gelecekteki acılarımın sebebi olan sapıklığından kaynaklanıyordu. Basiret, tam bir körlüğün ortasında bile, tercih ve sevgi görünümünde varlığını sürdürür; öyle ki, aşkta kötü seçimden bahsetmek hatadır, çünkü seçim söz konusuysa, kötü olmak zorundadır. Andrée ’ye sordum: “Buttes-Chaumont ’a bu eve uğrayıp Albertine ’i aldığınız dönemde mi gidiyordunuz? —Yok canım! Albertine sizinle Balbec ’ten döndükten sonra, o anlattığım olay haricinde, aramızda hiçbir şey geçmedi. Hatta bu konulardan söz etmeme bile izin vermiyordu. —Andrée ’ciğim, niye hâlâ yalan söylüyorsunuz? Ben hayatta hiçbir şeyi öğrenmek için çaba göstermem, ama büyük bir tesadüf eseri, Albertine ’in bu tür bir ilişkisini en ince ayrıntılarına kadar öğrendim; ölümünden birkaç gün önce, nehir kenarında bir çamaşırcı kızla birlikte olmuş. —Ya! Belki sizden ayrıldıktan sonra olmuştur, bilemiyorum. Sizin güveninizi tekrar kazanamadığını, asla kazanamayacağını hissediyordu.” Bu son sözleri beni mahvetti. Sonra filbahri akşamını düşündüm tekrar; o akşamdan yaklaşık iki hafta sonraki bir konuşmayı hatırladım; kıskançlığımın hedefi sürekli değişiyordu, Albertine ’e Andrée ’yle hiç ilişkisi olup olmadığını

sorduğumda, şöyle cevap vermişti: “Yo! Asla! Andrée ’yi çok severim elbette, ona derin duygularla bağlıyım, ama o benim kardeşim gibidir; ayrıca, sizin zannettiğiniz türden eğilimlerim olsaydı bile, aklıma son gelen insan Andrée olurdu. İstediğiniz yemini edebilirim, teyzemin başı üstüne, zavallı annemin mezarı üstüne.” İnanmıştım ona. Halbuki Albertine ’in eskiden yaptığı yarım itiraflarla, daha sonra, o konuya karşı kayıtsız olmadığımı görünce, aynı şeyi inkâr etmesi arasındaki çelişkiden ötürü kuşkuya kapılmasam bile, yelekçiyle M. de Charlus ’ü avluda gördüğüm günün akşamı, baronun dostluklarının platonik olduğu konusunda Swann ’ın nasıl ısrar ettiğini hatırlamam gerekirdi; biri en iyi, en samimi insanların sözlerinden, diğeri de aynı insanların eylemlerinden oluşan, art arda iki dünya bulunduğunu düşünmem gerekirdi; öyle ki, evli bir kadın, bir delikanlı hakkında, “Onu çok sevdiğim doğru, ama bu son derece masum, saf bir sevgi, annemle babamın hatırası üzerine yemin edebilirim” dediği zaman, tereddüde kapılmamız yersizdir, kadının delikanlıyla her randevusunun ardından, hamile kalmamak için aceleyle girdiği tuvaletten az önce çıktığına emin olabiliriz. Filbahriler müthiş kederlendirmişti beni, Albertine ’in, benim sinsi olduğumu, ondan nefret ettiğimi düşünmesine, söylemesine de üzülmüştüm; belki en çok da kavramakta güçlük çektiğim, beklenmedik yalanları üzmüştü beni. Bir gün, bir havaalanına gittiğini anlatmıştı bana; pilot arkadaşıymış (benim erkekleri fazla kıskanmadığımı düşünerek kadınlar konusundaki şüphemi dağıtmak istemiş olmalıydı); Andrée ’nin pilota hayranlığını seyretmek çok eğlenceliymiş, pilotun Albertine ’e yaptığı iltifatlardan o kadar etkilenmiş ki, onunla uçağa binmek istemiş. Oysa bütün hikâye uydurmaydı, Andrée o havaalanına hiç gitmemişti.

Andrée gittiğinde akşam yemeği saati gelmişti. Annem, “Bil bakalım kim geldi ziyarete, hem de en az üç saat oturdu, dedi. Üç saat diyorum ama, daha fazla da olabilir; ilk ziyaretçiyle, yani Mme Cottard ’la aşağı yukarı aynı anda geldi, hiç kıpırdamadan oturup çeşitli misafirlerin –otuz kişiden fazlaydı– gelip gidişini izledi ve on beş dakika önce gitti. Arkadaşın Andrée olmasaydı, seni çağıracaktım. —Kimdi peki? —Hiçbir zaman misafirliğe gitmeyen biri. —Parma Prensesi mi? —Oğlum zannettiğimden daha zekiymiş meğer. Sana isim tahmin ettirmek de pek zevksiz, hemen buluveriyorsun. —Dünkü soğuk tavrı için özür dilemedi mi? —Hayır, öylesi budalalık olurdu, ziyaretin kendisi zaten bir özür dilemeydi; zavallı büyükannen olsa, çok beğenirdi davranışını. Saat ikiye doğru, bir

üniformalı uşak gönderip bir kabul günüm var mı diye sordurmuş. Bugün olduğunu söylemişler, bunun üzerine gelmiş.” Aklıma ilk gelen, anneme söylemeye cesaret edemediğim şey, şu oldu: Bir gün önce, çok yakın dostu olan, sohbet etmekten hoşlandığı seçkin kimselerle çevrelenmiş olan Parma Prensesi, annemin içeri girdiğini görünce sinirlenmiş ve bunu gizlemeye de çalışmamıştı. Bu kibirli tavır, Guermantes ’ların da benimsediği Alman soylularının tarzına çok uygundu; daha sonra, aşırı bir kibarlık sergileyerek bu tavırlarını telafi ettiklerini düşünürlerdi. Ama annem, daha sonra benim de katılacağım şu mantığı yürütmüştü: Parma Prensesi annemi tanımamış, bu yüzden de onunla ilgilenme gereği duymamıştı; annem gittikten sonra da, ya aşağıda karşılaştığı Guermantes Düşesi ’nden, ya da teşrifatçıların gelenlere isimlerini sorup kaydettikleri ziyaretçi listesinden, kim olduğunu öğrenmişti. Anneme, “Sizi tanımadım” demenin veya dedirtmenin kabalık olacağına hükmetmiş, ama Alman saray terbiyesine ve Guermantes tutumuna benim ilk senaryom kadar uygun düşecek şekilde, Altes Hazretleri için çok istisnai bir ziyarette, hem de üç saatlik bir ziyarette bulunursa, anneme dolaylı, fakat ikna edici bir açıklama yapmış olacağını düşünmüş ve gerçekten de öyle olmuştu. Fakat ben sohbeti uzatıp anneme prensesin ziyaretini anlattırmadım, çünkü Andrée ’ye sormak istediğim, Albertine ’le ilgili birçok soruyu sormayı unuttuğumu hatırlamıştım. Zaten Albertine ’in hikâyesi hakkında o kadar az şey biliyordum ve hep o kadar az şey bilecektim ki! Üstelik beni özellikle ilgilendirebilecek, en azından ara sıra tekrar ilgilendirmeye başlamış olan tek hikâyeydi. İnsan, sabit bir yaşı olmayan bir yaratıktır; birkaç saniye içinde birkaç yaş gençleşebilme yeteneğine sahiptir, sanki yaşadığı zamanın duvarlarıyla çevrili bir havuzun içinde yüzer ve bu havuzun sürekli değişen seviyesi onu kâh bir döneme, kâh bir diğerine götürür. Andrée ’ye mektup yazıp tekrar gelmesini rica ettim. Ancak bir hafta sonra gelebildi. Neredeyse gelir gelmez, sordum: “Bakın, Albertine ’in burada yaşarken o tür ilişkilere girmediğini iddia ettiğinize göre, demek ki bu ilişkileri daha serbestçe yaşayabilmek için beni terk etti; peki hangi kız uğruna terk etti? —Kesinlikle öyle değil, bu yüzden terk etmedi. —Öyleyse beni çok tatsız bulduğu için mi gitti? —Hayır, sanmıyorum. Zannederim onu sizden ayrılmaya teyzesi zorladı, teyzesinin o aşağılık adamda gözü vardı, hatırlarsınız, sizin ‘çuvalladım ’ lakabını taktığınız delikanlı Albertine ’e âşıktı, onu ailesinden istemişti. Onlar da, sizin Albertine ’le evlenmediğinizi görünce, sizde bu kadar uzun süre kalmasının hoş karşılanmamasından ve delikanlının Albertine ’le

evlenmekten vazgeçmesinden korktular. Zaten adam sürekli Mme Bontemps ’a baskı yapıyordu, o da, Albertine ’e dönmesini söyledi. Sonuçta Albertine teyzesiyle eniştesine muhtaçtı, kendisini köşeye sıkıştırdıklarını görünce, sizi terk etti.” Ben kıskançlık içinde kıvranırken bu açıklama hiç aklıma gelmemiş, sadece Albertine ’in kadınlara yönelik arzusuyla kendi denetimimi düşünmüştüm; annemi başından beri rahatsız eden bir durumu bir süre sonra Mme Bontemps ’ın da garip bulabileceğini hatırıma getirmemiştim. En azından Mme Bontemps, benim Albertine ’le evlenmemem ihtimaline karşı yedekte bulundurduğu nişanlı adayının bu durumu garip karşılamasından korkmuştu. Çünkü Andrée ’nin annesinin bir zamanlar yürüttüğü tahminin aksine, sonuçta Albertine ’in karşısına iyi bir kısmet çıkmıştı. Mme Verdurin ’le görüşmek istediği, onunla gizlice konuştuğu sırada, benim ona haber vermeden Verdurin ’lerin davetine gitmeme kızdığında, Mme Verdurin ’le giriştiği entrikanın amacı Albertine ’i Mlle Vinteuil ’le değil, Patroniçe ’nin Albertine ’e âşık olan yeğeniyle karşılaştırmaktı; Mme Verdurin, zihniyetini tam olarak kavrayamadığımız ailelerde bizi şaşırtan türden bir evliliğe önayak olmaktan haz duyuyor, yeğeninin zengin bir kızla evlenmesini istemiyordu. Oysa ben belki de Albertine ’in ilk öpücüğünü borçlu olduğum, onun gözünü açan bu yeğene hiç kafa yormamıştım. Albertine ’in endişelerine ilişkin kurduğum çatıyı olduğu gibi bir yenisiyle değiştirmem, ya da kadınlara eğilimi olması evlenmesine engel teşkil etmediğine göre, yenisiyle birleştirmem gerekiyordu. Albertine ’in gidişinin gerçek nedeni bu evlilik miydi; Albertine izzetinefsi yüzünden, teyzesine bağımlıymış gibi veya beni evliliğe zorluyormuş gibi görünmemek için mi bana bir şey söylememişti? Tek tek her arkadaşına onun uğruna geldiğini hissettiren Albertine ’in ilişkilerinde ustalıkla kullandığı tek eylem – birçok sebep sisteminin, bir eylemin nereden baktığımıza bağlı olarak büründüğü çeşitli görünümlerin adeta suni, kasıtlı bir simgesi olduğunu anlamaya başlıyordum. Albertine ’in benim evimdeki konumunun teyzesini rahatsız edebilecek, çirkin bir durum olduğunu bir an bile düşünmemiş olmaktan ötürü şaşkınlık ve utanç duyuyordum; bu şaşkınlığı ne ilk defa yaşıyordum, ne de son. Kim bilir kaç kez, iki insanın arasındaki ilişkiyi ve yaşanan buhranları anlamaya çalışmış, sonra birden, o iki insandan biriyle daha da yakın ilişkisi olan üçüncü bir kişinin bakış açısından, belki de buhranın sebebi olan bakış açısından dinlemişimdir olayı. Eylemler böylesine belirsizken, bizzat insanların belirsiz olmaması beklenebilir mi? Albertine ’in çeşitli erkekleri evliliğe

razı etmek için dolaplar çeviren bir açıkgöz olduğunu iddia eden insanları duyunca, benim evimde kalışını nasıl tanımlayabileceklerini kolaylıkla hayal edebiliyordum. Oysa bence Albertine bir kurbandı, belki tam anlamıyla masum değildi, ama bu durumda, hiç sözü edilmeyen başka kusurlardan ötürü suçluydu.

Ama özellikle şunun üzerinde durmak gerekiyor: Bir yandan, yalan çoğunlukla bir kişilik özelliğidir; öte yandan, başka koşullarda yalan söylemeyecek olan kadınlarda, hayatlarını mahvedebilecek olan ani tehlikeye, yani aşka karşı bir doğaçlama olarak ortaya çıkan, giderek daha örgütlü hale gelen doğal bir savunma aracıdır. Ayrıca entelektüel ve duyarlı erkeklerin, daima duyarsız ve düzeysiz kadınlara teslim olmaları, onlara bağlanmaları, sevilmedikleri kanıtlandığı halde tedavi olmayıp bu tür kadınları ellerinde tutabilmek uğruna her şeyi feda etmeyi sürdürmeleri tesadüften ibaret değildir. Bu tür erkeklerin acı çekmeye ihtiyaç duyduklarını söylerken, –bir anlamda iradedışı olan– bu acı çekme ihtiyacını son derece anlaşılır bir sonuç haline getiren birtakım gerçekleri atlayıp bir doğruyu dile getiriyorum. Üstelik kusursuz bir kişiliğe nadiren rastlandığından, çok entelektüel ve duyarlı kişiler genellikle iradesizdir, alışkanlığın kölesidir, o anda acı çekmekten korktukları için, sürekli acı çekmeye mahkûm olurlar ve bu koşullarda, kendilerini sevmeyen kadından asla vazgeçemezler. Böyle birinin bu kadar az aşkla yetinmesi insana şaşırtıcı gelebilir, ama asıl onun hissettiği aşkın sebep olabileceği ıstırabı düşünmek gerekir. Ne var ki, bu ıstırabı çektiği için ona çok da fazla acımamak gerekir, çünkü mutsuz aşkın, sevgilinin gidişinin veya ölümünün içimizde yarattığı sarsıntı, ilk anda bizi yere yıkan, fakat daha sonra, kasların yavaş yavaş eski esnekliğini, hayati gücünü kazandığı felç vakalarına benzer. Ayrıca bu ıstırabın bir karşılığı da vardır. Entelektüel ve duyarlı kişiler genellikle yalana pek eğilimli değildirler. Yalan bu tür insanları gafil avlar, çünkü çok zeki olsalar bile, ihtimaller dünyasında yaşarlar, olaylara fazla tepki göstermezler, bir kadının ne istediğini, ne yaptığını, kimi sevdiğini açıkça algılamayıp o kadının kendilerine çektirdiği ıstıraba gömülürler; böyle bir algı, daha ziyade iradesi güçlü kişilere özgüdür, geçmişe yanmak yerine, geleceğe hazırlanmak için bu algıya ihtiyaçları vardır. Dolayısıyla bu insanlar, nasıl olduğunu tam anlayamamakla birlikte, kendilerini aldatılmış hissederler. Bu açıdan bakıldığında, âşık olmalarına şaşırdığımız vasat kadın, bu kişilerin dünyasını zeki bir kadından çok daha fazla zenginleştirir. Kadının her

kelimesinin ardında bir yalan, gittiğini söylediği her evin ardında bir başka ev, her eylemin, her kişinin ardında bir başka eylem, bir başka kişi bulunduğunu sezerler. Şüphesiz bunların hangileri olduğunu bilmezler, öğrenecek enerjileri, belki de imkânları yoktur. Yalancı bir kadın, son derece basit bir numarayla, yöntemini değiştirme zahmetine katlanmadan, birçok kişiyi, hatta numarayı fark etmesi gereken kişinin kendisini aldatabilir. Bütün bunlar duyarlı entelektüelin karşısına kıskançlığının araştırmak isteyeceği, zekâsının da kayıtsız kalmadığı derinliklerle dolu bir dünya çıkarır.

Ben tam anlamıyla bu kişilerden biri olmamakla birlikte, Albertine ölmüş olduğuna göre, hayatının sırrını şimdi öğrenecektim belki de. Ama bir insanın bu dünya üzerindeki hayatı bittikten sonra sırların ifşa edilmesi aslında hiç kimsenin ölümden sonraki hayata inanmadığını kanıtlamaz mı? Açıklanan sırlar doğruysa, eylemlerini açığa çıkardığımız kişi hayattayken, sırrını saklamaya kendimizi mecbur hissettiğimizde bize hınç beslemesinden nasıl korkuyorsak, günün birinde öbür dünyada karşılaştığımızda da bize hınç beslemesinden korkmamız gerekirdi. Açığa vurduğumuz olaylar aksine, yalansa, o artık bizi yalanlayamayacağı için uydurulmuş şeylerse, öbür dünyaya inansak, ölen kişinin öfkesinden daha da çok korkmamız gerekirdi. Ama öbür dünyaya kimse inanmaz. Kısacası, Albertine uzun müddet benim yanımda kalmakla beni terk etmek arasında kararsızlıktan kıvranmış, beni terk etmesinin sebebi ise, belki aklına bile gelmeyen kadınlar değil, teyzesi veya o delikanlı olmuş olabilirdi. Bana en ağır gelen şey, Albertine ’in yaşayışıyla ilgili hiçbir şeyi artık benden gizlemesi gerekmeyen Andrée ’nin Albertine ’le Mlle Vinteuil ve hanım arkadaşı arasında bu türden hiçbir şey geçmediğine yemin etmesi oldu (Albertine onlarla tanıştığında kendi eğilimlerinden habersizdi; Mlle Vinteuil ve arkadaşı da, arzunun kendisi kadar çok hataya yol açan, arzunun yönünde yanılmış olma korkusuyla Albertine ’in bu tür ilişkilere kesinlikle karşı olduğunu düşünmüşlerdi. Belki çok daha sonraları aynı zevkleri paylaştıklarını keşfetmişlerdi; ama artık onlar Albertine ’i, Albertine de onları fazlasıyla iyi tanıdığı için, böyle bir ilişki hayallerinden bile geçmemişti). Sonuç olarak, Albertine ’in beni niçin terk ettiğini hâlâ tam olarak anlamış değildim. Bir kadının çehresini kavramak, o hareketli yüzeyin tamamına hâkim olamayan gözler için, dudaklar için ve bilhassa hafıza için o kadar zorsa, kadının sosyal konumuna ve bizim bulunduğumuz düzeye bağlı olarak, bulutlar o çehreyi değiştiriyorsa, aynı kadının bizim

gördüğümüz eylemleriyle onu harekete geçiren güdüler kim bilir ne kalın bir perdeyle birbirlerinden ayrılır! Güdüler bizim göremediğimiz, daha derin bir düzlemde yer alır ve zaten bizim gördüklerimizden başka, çoğu kez de onlara tamamen zıt eylemlere yol açarlar. Dostlarının gözünde bir aziz olan, daha sonra sahtekârlık yaptığı, devleti dolandırdığı, vatanına ihanet ettiği ortaya çıkan devlet adamlarının bulunmadığı bir dönem olmuş mudur? Her yıl sayısız asilzade, kendi yetiştirdiği, namuslu olduğuna yemin edebileceği, hatta belki gerçekten namuslu olan bir kâhya tarafından dolandırılır. Başkalarının güdüleri üzerine çekilen bu perde, o insana âşıksak eğer, iyice kalınlaşır. Çünkü hem bizim sağduyumuzu köreltir, hem de sevildiğini hissedince farklı koşullarda değer vereceği şeylere, örneğin zenginliğe birden önem vermez olan kadının eylemlerini bulandırır. Ayrıca kadını, acı çektirerek daha fazla şey elde etme umuduyla, zenginliği küçümsüyormuş gibi yapmaya da itebilir. Bütün bunlara pazarlık, hatta kadının hayatına ilişkin somut ayrıntılar da karışabilir; örneğin kulağımıza gelir korkusuyla kimseye sözünü etmediği gizli bir ilişkiyi, bizimki kadar tutkulu bir meraka sahip olsalar zihinleri daha serbest olacağı, karşı tarafta daha az şüphe uyandıracakları için birçok kişinin öğrenebileceği bir ilişkiyi bilenler de olabilir, ama bunlar, bizim tanımadığımız ve bulamayacağımız kişilerdir. Bize karşı anlaşılmaz bir tutum içinde olmasının bütün bu sebeplerine bir insanı menfaatini gözetmediği için, nefret yüzünden, özgürlük aşkı yüzünden, ani öfke buhranlarına kapıldığı için veya birtakım insanların ne düşüneceği korkusuyla bizim düşündüğümüz şeyin tersini yapmaya iten kişilik özelliklerini de katmak gerekir. Bir de muhit ve eğitim farklılıkları vardır; iki kişi baş başa konuşurken, bu farklılıkların üstünü kelimelerle örter, görmezden geliriz, ama yalnız kalıp da her birimiz kendi eylemlerimizi kesişmesi imkânsız, birbirine zıt bakış açılarından yönettiğimizde, farklılıklar su yüzüne çıkar.

“Ama sevgili Andrée ’ciğim, yine yalan söylüyorsunuz. Hatırlasanıza –bunu kendiniz, bir önceki gece size telefon ettiğimde itiraf etmiştiniz– Albertine, Mlle Vinteuil ’ün de gideceği, Verdurin ’lerdeki öğleden sonra davetine gitmeyi ne kadar istemiş, benim bilmemem gereken bir şeymiş gibi de, benden gizlemişti. —Evet, ama Mlle Vinteuil ’ün oraya gideceğini Albertine kesinlikle bilmiyordu. —Nasıl olur? Birkaç gün önce Mme Verdurin ’e rastladığını siz kendiniz söylediniz. Zaten birbirimize yalan söylemenin anlamı yok Andrée. Bir sabah Albertine ’in odasında bir kâğıt parçası buldum, Mme Verdurin ’in yazdığı bir nottu, davete gitmesi için

ısrar ediyordu Albertine ’e.” Andrée ’ye gösterdiğim notu benim görmemi sağlayan Françoise olmuştu aslında; Albertine ’in gidişinden birkaç gün önce, Françoise notu onun eşyalarının en üstüne yerleştirmiş ve korkarım Albertine ’de eşyalarını karıştırdığım izlenimi uyandırmak, en azından, kâğıdı gördüğümden onu haberdar etmek için de, orada bırakmıştı. Françoise ’ın bu kurnazlığının Albertine ’in gidişinde önemli bir rol oynamış olabileceğini birçok kez düşünmüştüm; Albertine artık benden hiçbir şeyi gizleyemeyeceğini görmüş, cesareti kırılmış, mağlup hissetmişti kendini. Notu Andrée ’ye gösterdim: *Aradaki ailevi yakınlık nedeniyle, vicdan azabı duymuyorum*. “Andrée ’ciğim, gayet iyi bildiğiniz gibi, Albertine Mlle Vinteuil ’ün arkadaşının kendisi için bir anne, bir abla olduğunu hep söylerdi. —Ama siz bu notu yanlış anlamışsınız. Mme Verdurin ’in Albertine ’le evinde buluşturmak istediği kişi katiyen Mlle Vinteuil ’ün arkadaşı değil, nişanlı adayı ‘çuvalladım ’dı; bahsettiği ailevi yakınlık da, yeğeni olan o namussuzla Mme Verdurin ’in yakınlığıydı. Buna rağmen, Mlle Vinteuil ’ün geleceğini Albertine ’in daha sonra öğrendiğini sanıyorum; Mme Verdurin ek bir bilgi olarak kendisine haber vermişti belki de. Arkadaşıyla tekrar görüşeceğine sevinmişti elbette, çünkü ona güzel bir geçmişi hatırlatıyordu, ama tıpkı sizin gideceğiniz bir yerde Elstir ’in de olacağını öğrenince sevinmeniz gibi, daha fazla değil, hatta o kadar bile değil. Hayır, Albertine ’in Mme Verdurin ’in evine niçin gitmek istediğini size söylememesinin sebebi, çok az kişinin davetli olduğu provaya Mme Verdurin ’in sizin Balbec ’te tanıştığınız, Mme Bontemps ’ın Albertine ’le evlendirmek istediği yeğeninin de çağrılmış olmasıydı; Albertine onunla konuşmak istiyordu. Alçağın tekiydi. Aslında, bütün bu açıklamalara da gerek yok” diye ekledi Andrée. “Albertine ’i ne kadar sevdiğimi Tanrı bilir, harika bir insandı, ama bilhassa tifoya yakalandıktan sonra (siz hepimizle tanışmadan bir yıl önce) macera düşkünü bir deliye dönüşmüştü. Ansızın yaptığı şeyden sıkılıveriyor, hemen o anda yer değiştirmek istiyordu; sebebini kendi de bilmiyordu muhtemelen. Balbec ’e ilk geldiğiniz, hepimizle tanıştığınız yılı hatırlıyor musunuz? Günün birinde Paris ’ten kendisini çağıran bir telgraf çektirdi; bavullarını hazırlayacak vakti ancak bulduk. Oysa gitmesi için hiçbir sebep yoktu. İleri sürdüğü bütün mazeretler yalandı. Paris o sırada son derece sıkıcıydı. Hepimiz hâlâ Balbec ’teydik. Golf kulübü kapanmamıştı, hatta yarışmalar bitmemişti, Albertine birincilik kupasını kazanmayı çok istiyordu. Kazanacağı da kesindi. Bir hafta kalmıştı. Ama o, alelacele gitti. Daha sonra bu konuyu birçok kez

konuştum kendisiyle. Niye gittiğini kendi de bilmediğini, sıla hasreti çektiğini (sıla dediği de Paris ’ti, düşünebiliyor musunuz?), Balbec ’te canının sıkıldığını, insanların kendisiyle alay ettiği izlenimine kapıldığını söylüyordu.” Andrée ’nin söylediklerinde bir doğruluk payı olduğunu düşünüyordum: Aynı olayın farklı insanlarda farklı izlenimler uyandırması zihinlerin arasındaki farkla, bizi sevmeyen birini ikna etmenin imkânsızlığı da duyguların farklılığıyla açıklanabilir; buna karşılık, kişilikler arasındaki farklar, bir kişiliğin kendine has özellikleri de eyleme geçmek için bir sebeptir. Sonra bu açıklamayı bir yana bırakıp, hayatta gerçeği öğrenmenin ne kadar zor olduğunu düşündüm. Albertine ’in Mme Verdurin ’in davetine gitme arzusunu ve bunu gizlediğini pekâlâ fark etmiş ve yanılmamıştım. Ne var ki, bir gerçeği bu şekilde ele geçirdiğimizde, sadece görüntüsünü yakalayabildiğimiz diğer gerçekler –madalyonun öbür yüzü, eylemin, gizli ilişkinin, sezgilerin iç yüzü– gizli kalır, sadece önümüzden geçip giden siluetler görürüz ve kendi kendimize, işte bunun yüzünden, şunun yüzünden deriz. Mlle Vinteuil ’ün davete gideceğini öğrendiğimde, olayın açıklaması bu gibi gelmişti bana; üstelik Albertine benden önce davranıp sözünü etmişti. Hem sonra da, Mlle Vinteuil ’ü görmenin onun için bir zevk olmayacağına yemin etmeyi reddetmemiş miydi? Ayrıca, delikanlıyla ilgili olarak, unutmuş olduğum bir şeyi hatırladım. Kısa bir süre önce, Albertine bende kalırken rastlamıştım ona ve Balbec ’teki tutumunun aksine, bana aşırı kibar davranmış, yakınlık göstermiş, ziyaretime gelmesine izin vermemi rica etmişti; çeşitli nedenlerden ötürü ricasını geri çevirmiştim. Şimdi anlıyordum ki, Albertine ’in bende kaldığını bildiğinden, benimle samimiyet kurmak istemiş, bu sayede rahatça eve gelip Albertine ’i görebileceğini ve onu elimden alabileceğini düşünmüştü; onun alçağın teki olduğuna hükmettim. Fakat delikanlının eserlerini izledikten bir süre sonra, evime gelmeyi Albertine ’den ötürü istediği fikrinden vazgeçmedim elbette, ama bunu bir kabahat olarak görmekle birlikte, bir zamanlar Doncières ’e, Saint-Loup ’yu ziyarete gitmemin asıl sebebinin Mme de Guermantes ’a aşkım olduğunu hatırladım. Evet, koşullar farklıydı: Saint-Loup Mme de Guermantes ’a âşık olmadığına göre, benim dostluğumda biraz riyakârlık bulunmakla birlikte, ihanet yoktu katiyen. Ama sonra düşündüm ki, arzuladığımız bir şeyi elinde tutan kişiye beslediğimiz sevgiyi o kişi elinde tuttuğu şeyi sevse de besleriz. Şüphesiz bu durumda, doğrudan ihanete varacak olan bir dostluğa karşı direnmek gerekir. Sanırım ben hep bunu yaptım. Ama bu direnişe girişecek gücü olmayanların arzuladıkları şeyi

elinde tutan kişiye gösterdikleri yakınlığın kurnazlıktan ibaret olduğu söylenemez; bu kişilerin yakınlığı samimidir ve bu yüzden de, sevgilerini öyle bir hararetle sergilerler ki, ihanete uğrayan koca veya âşık, öfke dolu bir şaşkınlıkla, “O alçağın sevgi gösterilerini, itirazlarını görseydiniz! Birinin gelip insanın servetini çalmasını anlayabilirim. Ama önce onu dostu olduğuna ikna etmesi, hayal edilemeyecek bir namussuzluk, bir sapıklık” der. Oysa bunda ne sapıkça bir zevk vardır, ne de açık seçik bir yalan. Albertine ’in nişanlı adayının o gün bana gösterdiği sevginin bir mazereti daha vardı ve Albertine ’e olan aşkının basit bir türevinden daha karmaşıktı. Ancak çok kısa bir süredir kendini bir entelektüel olarak görüyor, bunu kendine itiraf ediyor ve başkaları tarafından da öyle görülmek istiyordu. Spor ve eğlence dışındaki değerler, hayatında ilk kez yer alıyordu. Elstir ’in, Bergotte ’un takdirini kazanmış olmam, belki Albertine ’in benim yazarları değerlendirişimi, buradan yola çıkarak, kendim de bir yazar olabileceğimi kendisine anlatmış olması, birden beni onun (nihayet keşfettiği yeni kişiliğinin) nazarında ilginç biri haline getirmiş, benimle arkadaşlık etmekten hoşlanacağını, projelerini bana anlatabileceğini, belki benim aracılığımla Bergotte ’la tanışabileceğini düşünmüştü. Bu yüzden de, ziyaretime gelmek istediğini söylerken samimiydi; gösterdiği yakınlıkta Albertine ’in siluetinin yanı sıra, entelektüel nedenlerin de yarattığı bir samimiyet vardı. Şüphesiz evime gelmeyi o kadar coşkuyla istemesinin tek sebebi bu değildi, bu uğurda her şeyden vazgeçmezdi. Ama gelmek isteyişinin ilk iki sebebini tutkulu bir doruğa ulaştıran sonuncu sebebi belki kendi de bilmiyordu ve öteki iki sebep gerçekten doğruydu; aynı şekilde, Albertine ’in o öğleden sonra, Mme Verdurin ’in evindeki provaya gitmek isteyişinde gerçekten çocukluk arkadaşlarını görmek gibi tamamen masum bir arzu rol oynamış olabilirdi; onlar Albertine ’i nasıl görüyorsa, Albertine de onları öyle görüyor, ahlaksız olduklarını düşünmüyordu; belki gerçekten de onlarla sohbet etmek, eskiden tanıdıkları zavallı kızcağızın şimdi revaçtaki bir salona davet edildiğini kendilerine göstermek ve ayrıca Vinteuil ’ün müziğini dinlemek istemişti. Bütün bunlar doğruysa eğer, ben Mlle Vinteuil ’den bahsettiğimde Albertine ’in yüzünün kızarmasının sebebi, benim öğrenmemem gereken evlenme teklifi yüzünden, o öğle sonrası davetini gizlemek istemiş olmasıydı. Albertine ’in o davette Mlle Vinteuil ’le görüşmekten hoşlanmayacağına dair yemin etmeyi reddetmesi o anda benim ıstırabımı keskinleştirmiş, şüphelerimi pekiştirmişti, ama şimdi geriye dönüp baktığımda, masum bir konuda bile olsa, belki masum bir

konu olduğu için, dürüst davranmak istediğini kanıtlıyordu. Bununla birlikte, Andrée ’nin Albertine ’le ilişkileri konusunda söyledikleri vardı bir de. Andrée ’nin Albertine ’le birlikte yaptıklarını sırf beni mutsuz etmek için, kendimi ondan üstün görmeyeyim diye tamamen uydurduğunu düşünecek kadar ileri gitmesem bile, biraz abarttığını varsayabilirdim; öte yandan Albertine de, benim bu konuda aptalca yaptığım tanımlardan ikiyüzlülükle yararlanıp, Andrée ’yle ilişkisinin itiraf etmesi gereken ilişkiler sınıfına girmediğini ve inkâr etmekle yalan söylemiş sayılmayacağını düşünerek, zihinsel kısıtlama yoluyla, yaptıklarını azımsamış olabilirdi. Peki yalan söyleyenin niçin Andrée değil de Albertine olduğunu düşünüyordum? Gerçek de, hayat da çok çetindi ve ikisini de öğrenememişken, bende bıraktıkları izlenim, belki de yorgunluğun ağır bastığı bir kederdi. Hatırladığım kadarıyla, Albertine konusunda mutlak bir kayıtsızlığa yaklaştığımı (bu kez tam olarak başardığımı) üçüncü kez hissedişim, Andrée ’nin son ziyaretinden epeyce uzun bir süre sonra, Venedik ’te oldu.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

Annem beni birkaç haftalığına Venedik ’e götürmüştü; –güzellik en mütevazı şeylerde bulunabileceği gibi, en değerli şeylerde de bulunabileceğinden– bir zamanlar Combray ’de sık sık yaşadığım izlenimleri andıran, ama tamamen farklı ve çok daha zengin bir üslupta izlenimler tatmaktaydım. Sabahın onunda, panjurlarım açıldığında, Saint-Hilaire ’in siyah mermer parlaklığındaki arduvazlarının yerine, San Marco çan kulesinin alev alev ışıldayan altın meleğini görüyordum. Parlak güneşte, neredeyse bakılamayacak kadar göz kamaştıran melek, iki yana açılmış kollarıyla, yarım saat sonra ineceğim Küçük Meydan ’da, bir zamanlar iyi niyetli insanlara müjdelediği mutluluktan daha kesin bir mutluluk vaat ediyordu bana. Yatağımda yatarken melekten başka bir şey göremiyordum, ama dünya tek bir güneşli bölümüne bakıp saati söyleyebildiğimiz dev bir güneş saatine benzediği için, Venedik ’teki ilk sabahımda, Combray ’nin Kilise Meydanı ’nda, pazar günleri ben ayine giderken, iyice ısınmış olan güneşin altında pazar yerindeki samanların kokusu keskinleşmişken, kapanmak üzere olan dükkânlar geldi aklıma. Ama ikinci günden itibaren, uyandığım anda gördüğüm, beni yataktan kaldıran şey, (hafızamda ve arzularımda Combray hatıralarının yerini almış olan) Venedik ’teki ilk sabah gezintime ait izlenimler oldu; Venedik ’te de gündelik hayat en az Combray ’deki kadar gerçekti, Combray ’deki gibi pazar sabahı şenlikli bir sokağa inmek bir zevkti, ama Venedik ’te bu sokak, ılık esintilerin serinlettiği, baştan başa gökyakuttan bir suydu, rengi öyle dayanıklıydı ki, yorgun gözlerim, bakışlarını korkmadan bu renge yaslayıp dinlenebiliyordu. Combray ’deki L ’Oiseau Sokağı ’nın iyi yürekli sakinleri gibi bu yeni kentin sakinleri de, cadde üzerinde yan yana sıralanmış evlerden çıkıyorlardı; ama Venedik ’liler sokağa çıktıklarında, ayaklarının dibine gölgesi düşen evler, somaki ve jasptan saraylardı; kemerli kapıların üzerindeki (Combray ’deki kapı tokmakları gibi hizayı bozan) sakallı tanrı başlarının gölgesi toprağın kahverengisini değil, suyun harika mavisini koyultuyordu. Combray ’de moda mağazasının tentesiyle berber tabelasının yapacağı gölge, San Marco Meydanı ’nda Rönesans cephe kabartmalarının güneşli taşların boşluğuna serptiği küçük mavi çiçeklerdi. Gerçi güneş tepeye çıktığında, Venedik ’te de, tıpkı Combray ’deki gibi, kanal kenarında

storlar indiriliyordu mecburen, ama Venedik ’te storlar, Gotik pencerelerin dört yapraklı yoncalarıyla kıvrıkdalları arasına geriliydi. Bu pencerelerden biri de otel odamızın penceresiydi; annem, pencere sütunlarının önünde kanalı seyrederek beni beklerken gösterdiği sabrı bir zamanlar Combray ’de, benden –halen gerçekleşmemiş– beklentileri olduğu için beni ne kadar sevdiğini göstermek istemediği dönemde, gösteremezdi belki. Şimdi görünürdeki soğukluğunun hiçbir şeyi değiştiremeyeceğini hissediyordu; artık sakınmadan gösterdiği sevgi, iyileşemeyeceği kesinleşmiş hastalardan esirgenmeyen yasak besinler gibiydi. Hiç şüphesiz, Léonie Hala’mın L ’Oiseau Sokağı ’na bakan penceresini diğer bütün pencerelerden farklı kılan mütevazı özelliklerin, iki yanındaki pencerelerden farklı mesafede oluşundan kaynaklanan asimetrinin, ahşap pervazın aşırı yüksekliğinin, panjurları açmaya yarayan kıvrık çubuğun, kordonla iki yana tutturulmuş parlak mavi satenden perdelerin, hepsinin Venedik ’teki otelde bir karşılığı vardı; Venedik ’te de, öğle yemeğini yemek üzere döndüğümüz evimizi uzaktan tanımamızı sağlayan, o evin bir süre boyunca bizim evimiz olduğunu gösteren kanıtlar gibi hafızamıza yerleşen o özel, anlamlı sözleri işitiyordum, ama Venedik ’te bu sözleri söylemek, Combray ’deki ve aşağı yukarı her yerdeki gibi en basit, hatta en çirkin şeylere değil, bütün müzelerde, resimli sanat kitaplarında ortaçağ konut mimarisinin şaheserlerinden biri olarak kopyalarını gördüğümüz bir cephenin yarı-Arap sivri kemerine düşüyordu; çok uzaktan, daha San Giorgio Maggiore ’yi geçer geçmez, beni görmüş olan bu sivri kemerli pencereyi fark ediyordum, coşkuyla yükselen eğrisi, hoşgeldin tebessümüne daha yüce, neredeyse anlaşılmamış bir bakışın seçkinliğini katıyordu. Annem o rengârenk mermer sütunların ardında kitap okuyarak, beyaz tülüyle, (oteldeki insanların karşısına “iyi giyimli” çıkma kaygısından çok bana matemde değilmiş, o kadar üzülmüyormuş, büyükannemin ölümünü neredeyse atlatmış gibi görünmek için, hasır şapkasına gözyaşlarını gizleyerek taktığını sezdiğimden, saçlarının beyazı kadar yürek parçalayıcı bulduğum beyaz tülüyle) beni beklediği için; beni ilk anda tanıyamayıp, ben gondoldan seslenince, kalbinin derinliklerinden bana doğru gönderdiği sevgi ancak kendisini taşıyabilecek madde sona erdiğinde, yani tutkulu bakışlarında durduğu için; bana mümkün olduğunca yaklaştırmaya çalıştığı sevgisi öğle güneşinin aydınlattığı sivri kemerli pencerenin ağırbaşlı tebessümünün çerçevesinde, sayvanı altında, annemin dudaklarındaki tebessümle bir öpücük gibi bana uzandığı için, o pencere hafızamda özel bir

yer edindi; bizimle aynı anda, yanı başımızda, belirli bir zamanı bizimle paylaşmış olan şeylerin hoşluğunu kazandı; bölmeli çerçeveleri harikulade biçimlerle bezenmiş de olsa, o ünlü pencere, benim nazarımda hâlâ bir ay boyunca aynı sayfiyede bulunduğumuz, bize dostluk göstermiş olan bir dâhinin samimi görüntüsüne sahiptir; o zamandan bu yana, bu pencerenin kalıbını ne zaman bir müzede görsem, gözyaşlarımı tutmak zorunda kalışımın tek sebebi de, bana en çok dokunabilecek sözler olan şu sözleri söylemesidir: “Annenizi çok iyi hatırlıyorum.”

Pencereden ayrılmış olan annemle buluşmak üzere dışarının sıcaklığını arkamda bıraktığımda da bir zamanlar Combray ’de odama çıkınca hissettiğim serinlik duygusunu yaşıyordum; ama Venedik ’te bu serinliği yaratan, bir deniz esintisiydi, dar basamaklı küçük bir ahşap merdivende değil, güneşin tirşe yeşili alevleriyle yaladığı, Chardin ’den vaktiyle aldıkları yararlı bilgilerle Veronese ’nin öğrettiklerini birleştiren mermer basamakların soylu yüzeylerinde gezinen bir esintiydi. Venedik ’te, bize gündelik hayata ait izlenimleri yaşatmak sanat eserlerinin, harika güzelliklerin görevi olduğuna göre, bazı ressamların en ünlü Venedik manzaralarının soğuk bir estetiğe sahip olduğu bahanesiyle, (Maxime Dethomas ’nın olağanüstü eskizlerini istisna kabul edelim,) Venedik ’i sadece ihtişamının ortadan kaybolduğu yoksul görüntüsüyle resmetmek, Venedik ’i daha samimi ve gerçek kılmak için Aubervilliers ’ye benzetmek, şehrin kişiliğini görmezden gelmektir. Bazı büyük sanatçılar, kötü ressamların sahte Venedik ’ine doğal bir tepki olarak, Venedik ’in sadece daha gerçek buldukları mütevazı meydancıklarına, ıssız küçük kanallarına eğilme hatasına düşmüşlerdir. Öğleden sonraları, annemle çıkmamışsam, çoğu kez ben de bu Venedik ’i keşfediyordum. Orada halktan kadınlara rastlamam daha kolay oluyordu; kibritçi kızları, inci dizenleri, cam veya dantel işinde çalışan kızları, püsküllü, iri siyah şallarıyla genç işçi kızları sevmemi engelleyen hiçbir şey yoktu, çünkü Albertine ’i epeyce unutmuştum, ama bazılarını diğerlerinden daha çekici bulacak kadar da hatırlıyordum. Zaten Venedikli kadınların arasındaki bu tutkulu arayışta, bizzat bu kadınların veya Albertine ’in ya da Venedik ’e gitmek için çok eskiden beri duyduğum arzunun tam olarak ne kadar yer kapladığını kim saptayabilirdi ki? En ufak arzularımız bile, bir akor kadar kendine has olmakla birlikte, bütün hayatımızın temeli olan notaları içinde barındırır. Ara sıra bu notalardan hiç duymadığımız, bilincinde olmadığımız birini, peşinde koştuğumuz nesneyle hiç bağlantısı olmayan birini atacak olsak, o

nesneye duyduğumuz arzunun tamamen silinip gittiğini görürdük. Venedikli kadınların peşinde koşma heyecanımın içinde ayıklamaya çalışmadığım birçok unsur vardı. Gondolum küçük kanallarda ilerliyordu; küçük kanallar bu Doğu şehrinin dolambaçlarında bana yol gösteren bir cinin esrarengiz eli gibi, ilerledikçe Magrip tarzı küçük pencereli, çok katlı evleri incecik itibari bir çizgiyle belli belirsiz ayırarak böldükleri bir semtin ortasında, bana yol açıyorlardı adeta; sihirli rehberim sanki elindeki mumla yolu aydınlatırmış gibi, sular önümüzü aydınlatan güneş ışınlarına yol açıyordu. Küçük kanal az önce aralamış olmasa, tek bir kütle halinde duracak olan yoksul konutların arasında hiçbir boşluk bırakılmadığı seziliyordu. Bu yüzden kilisenin çan kulesi, sular altında kalmış kentlerdeki gibi, kanalın hemen kenarından dimdik yükseliyor, bahçelerin asma çardakları suyun üstüne sarkıyordu. Ama tıpkı Büyük Kanal ’daki gibi, deniz ulaşım işlevini o kadar iyi yürütüyordu ki, bu kalabalık ve yoksul eski mahallede, küçük kanalın her iki kenarında, mütevazı, çok kullanılan, gerekliliklerinin ve çok sayıda yoksul insanın giriş çıkışının damgasını taşıyan kiliseler yükseliyordu; kanalın yardığı bahçelerde şaşkın yapraklar, meyveler suda sürükleniyor, yeni doğranmışçasına pürtüklü, kabaca yontulmuş kumtaşından bir evin duvarında oturan çocuklar gondolun geçişine şaşırıp dengelerini korumaya çalışıyor, iki kanadı ayrılıp suyun geçmesine izin veren hareketli bir köprünün üzerine oturmuş tayfalar misali, bacaklarını dimdik aşağı uzatıyorlardı. Bazen bir kutuyu açıp içinde bir sürpriz bulmuşuz gibi, aniden daha güzel bir yapı çıkıyordu karşımıza; Korent sütunları ve alınlığındaki alegorik heykeliyle fildişinden küçük bir tapınak, bu sıradan ortamda, yolunu şaşırmış gibi bir garip duruyordu, çünkü biz her ne kadar ona yer açsak da, kanalın ona ayırdığı sütunlu giriş, pazarcıların kullandığı bir yük iskelesine benziyordu. Sanki dışarıda değilmişim, gizli bir şeyin derinliklerine nüfuz etmekteymişim gibi, arzuyla pekişen bir izlenim yaşıyordum; çünkü her defasında ya sağımda ya solumda yeni bir şey buluyordum; küçük anıtlar, beklenmedik meydancıklar ilk kez gördüğümüz, amacını, kullanımını anlayamadığımız güzel şeylerin şaşkın görüntüsünü sergiliyordu. Dönüşte daracık sokaklarda yürüyor, halktan kızların yolunu kesiyordum; Albertine ’in de aynı şeyi yapmış olabileceğini düşünüp yanımda olmamasına hayıflanıyordum. Ama bunlar aynı kızlar olamazdı; Albertine ’in Venedik ’e geldiği zamanlar henüz çocuktular muhtemelen. Ne var ki, eskiden kendine has tek bir arzu olarak gördüğüm bütün arzularıma korkaklığım yüzünden, temelde ihanet etmiş, bulmaktan umudu

kestiğim nesnenin aynısını değil, benzerini aramışken, şimdi hem bir zamanlar arzuladığım kadınların peşine artık düşmüyor, hem de düzenli olarak, Albertine ’in bizzat tanımadığı kadınları arıyordum. Méséglise ’li veya Parisli bir genç kızı, Balbec ’e ilk yolculuğumda, sabah vakti bir dağın eteğinde gördüğüm sütçü kızı görülmedik şiddette bir arzuyla hatırladığım oluyordu elbette. Ama ne yazık ki, o zamanki halleriyle hatırlıyordum, şimdi öyle olmadıkları kesindi. Nasıl bir zamanlar arzuların tekliği konusundaki izlenimlerimi yumuşatarak, gözden kaybettiğim bir rahibe okulu öğrencisinin yerine ona benzer bir başkasını aradıysam, şimdi de benim veya Albertine ’in yeniyetmeliğini altüst etmiş kızları bulabilmek için, arzunun tekliği ilkesine bir aykırılığı daha kabullenmem gerekiyordu: Aramam gereken kızlar o zaman on altı yaşında olan kızlar değil, bugün on altı yaşında olanlardı, çünkü şimdi o insana has, yakalayamadığım özellikler olmayınca, sevdiğim şey gençlikti. Tanımış olduğum kızların gençliğinin artık sadece benim ateşli hafızamda var olduğunu ve gerçekten gençliği, taze çiçekleri toplamak istiyorsam, hafızam tanıdığım kızların suretini karşıma çıkardığında, onlara ulaşmayı ne kadar arzulasam da, onları toplamamam gerektiğini biliyordum.

Annemle Küçük Meydan ’da buluştuğumuzda, güneş hâlâ tepede oluyordu. Bir gondol çağırıyorduk. Annem, “Zavallı büyükannen olsa, bu yalın ihtişamı ne kadar beğenirdi!” diyerek, mimarının armağanı olan ve ortadan kaybolan düklerini sessizce beklerken sadakatle koruduğu düşünceli ifadeyle denizi seyreden düklük sarayını gösteriyordu. “Yapmacık olmadığı için bu tatlı pembe tonlarını bile severdi. Büyükannen Venedik ’i görse, hayran olurdu, hiçbir düzenlemeye ihtiyaç göstermeden, oldukları gibi duran eserlerle dolu bütün bu güzelliklerde, Düklük Sarayı ’nın kübik biçiminde, Küçük Meydan ’ın ortasındaki, Herodes ’in sarayına ait olduğunu söylediğin sütunlarda, daha da tesadüfi, sanki yer bulunamadığı için oraya bırakılmış gibi görünen Akkâ Kalesi direklerinde ve San Marco ’nun galerisindeki o atlarda tabiatla yarışabilecek bir teklifsizlik bulurdu. Düklük Sarayı ’nın üzerinde batan güneşi seyretmekten, bir dağın ardındaki güneş batışını seyredermişçesine zevk alırdı.” Gerçekten de annemin söylediklerinde bir doğruluk payı vardı; dönüş yolunda, gondolumuz Büyük Kanal ’dan geçerken, iki yanımızda sıralanan sarayların ışığı ve saati pembe cephelerinde yansıtışını, güneş ışınlarının açısı değiştikçe değişen görünümlerini seyrediyorduk; özel konutlarla ünlü anıtlardan çok, akşamüzeri güneş batışını seyretmek üzere sandalla gezintiye çıkınca

önünden geçilen mermer falezleri andırıyorlardı. Kanalın iki yanına sıralanmış binalar bu halleriyle bir doğa manzarasını, ama doğanın insana özgü bir hayal gücüyle oluşturduğu bir manzarayı getiriyorlardı akla. Ama aynı zamanda (Venedik ’in neredeyse denizin ortasında, gelgitin günde iki kez hissedildiği, sarayların görkemli dış basamaklarını kabarınca örtüp alçalınca açığa çıkaran sularda, daima kentsel izlenimler uyandırması yüzünden) tıpkı Paris ’in bulvarlarında, Champs-Élysées ’de, Boulogne Ormanı ’nda, moda olan her geniş caddedeki gibi akşamın altın tozuna bulanmış ışığında seçkin ve şık kadınlarla karşılaşıyorduk; hemen hepsi yabancı olan bu hanımlar, yüzen arabalarının minderlerine rahatça yaslanarak peş peşe diziliyor, ziyaret edecekleri hanım arkadaşın oturduğu sarayın önünde duruyor, evde olup olmadığını sordurup, her ihtimale karşı, sanki Guermantes Konağı ’nın önündeymişler gibi, kapıya bırakılmak üzere kartvizitlerini hazırlıyorlar, cevabı beklerken, bir yandan da kılavuz kitaplarını karıştırıp sarayın hangi döneme ve üsluba ait olduğuna bakıyorlar, mavi bir dalganın tepesindeymişçesine, dans eden gondolla çınlayan mermer arasına sıkışıp ürken pırıltılı suyun şahlanışıyla sarsılıyorlardı. Böylece, sırf bir ziyarete veya alışverişe çıkmak bile, Venedik ’te üçlü ve eşsiz bir gezintiye dönüşüyordu; basit bir sosyal ziyaret aynı zamanda bir müze ziyaretinin ve deniz yolculuğunun şekline ve büyüsüne bürünüyordu.

Büyük Kanal ’ın kenarındaki sarayların birçoğu otele dönüştürülmüştü; bir akşam, değişiklik olsun diye veya orada karşılaştığımız, annemin de yemeğe davet ettiği Mme Sazerat ’ya nezaketen –her yolculukta karşımıza beklenmedik, münasebetsiz bir ahbap çıkar– kendi otelimizde değil, restoranı daha iyi olduğu iddia edilen başka bir otelde yemek yemeye karar verdik. Annem gondolcuya parasını verip Mme Sazerat ’yla birlikte ayırtmış olduğu küçük salona geçerken, ben restoranın güzel mermer sütunlu, bir zamanlar boydan boya fresklerle kaplı olan, ama kötü restore edilmiş büyük salonuna bir göz atmak istedim. İki garson aralarında İtalyanca konuşuyorlardı.

“İhtiyarlar odalarında mı yiyecekler? Önceden haber vermiyorlar ki. Çok can sıkıcı, masalarını ayırmam gerekip gerekmediğini bilemiyorum (*non so se é bisogna conservar loro la tavola*). Aşağı inip masalarını dolu bulsunlar da görsünler! Bu kadar şık bir otele bu *forestiere* ’leri[1] nasıl kabul ediyorlar, anlamıyorum. Buraya ait insanlar değiller.”

Garson, bu küçümseyici tavrına rağmen, masayla ilgili olarak ne yapacağına karar vermek istiyordu, tam asansörcü çocuğu odaya gönderip sorduracakken, cevabını aldı: Yaşlı hanımın salona girdiğini gördü. Yılların ağırlığının verdiği hüzünlü ve yorgun havaya, çehresini kaplayan kırmızı egzema lekelerine rağmen, mutat bonesi ve W*** yapımı, ama cahillerin gözünde yaşlı bir kapıcının ceketinden farksız olan siyah ceketiyle Villeparisis Markizi ’ni tanımakta güçlük çekmedim. Tesadüf eseri, benim ayakta, bir freskin kalıntılarını incelemek üzere yanında durduğum güzel mermer sütunlar, Mme de Villeparisis ’nin oturduğu masanın tam arkasına düşüyordu.

“M. de Villeparisis de çok geçmeden inecek demek ki. Bir aydır buradalar, sadece bir kere ayrı yediler” dedi garson.

Markizin birlikte seyahat ettiği, M. de Villeparisis dedikleri akrabasının kim olabileceğini kestirmeye çalışırken, Mme de Villeparisis ’nin eski âşığı M. de Norpois ’nın masaya doğru ilerleyip markizin yanına oturduğunu gördüm.

M. de Norpois ’nın ilerlemiş yaşı sesinin tınısını zayıflatmış, buna karşılık, eskiden o kadar ölçülü olan lisanı gerçek bir aşırılık kazanmıştı. Bunun nedenini belki gerçekleştirmeye pek zamanı olmadığını hissettiği için iyice şiddetlenen, alevlenen hırslarında, belki de dönmeye can attığı siyasetin dışında bırakıldığından, arzunun verdiği saflıkla, yerine geçme iddiasında olduğu kişileri acımasız eleştirileri sayesinde mevkilerinden uzaklaştırabileceğine inanmasında aramak gerekiyordu. Aynı şekilde, kimi siyasetçilerin, kendilerinin yer almadığı bir hükümetin üç günlük ömrü olduğuna inandığını görmüşüzdür. Öte yandan, M. de Norpois ’nın diplomasi lisanının geleneklerini tamamen unuttuğunu zannetmek de abartılı olur. İleride göreceğimiz gibi, “önemli meseleler” söz konusu olduğunda, M. de Norpois bizim tanıdığımız adam oluveriyordu, ama diğer zamanlarda, kimi seksenlik ihtiyarlarda görülen ve artık fazla zarar veremeyecekleri kadınlara saldırmalarına yol açan bunak şiddetiyle, önüne gelene içini boşaltıyordu.

Mme de Villeparisis, birkaç dakika boyunca, yaşının verdiği yorgunlukla geçmişin hatıralarından şimdiki zamana geçmekte zorluk çeken yaşlı bir kadının suskunluğunu korudu. Sonra, süregelen karşılıklı bir aşkın damgasını taşıyan pratik konulara girdi:

“Salviati ’ye uğradınız mı?

—Evet.

—Yarın gönderecekler mi?

—Kâseyi ben alıp getirdim. Yemekten sonra gösteririm. Şu mönüye bir bakalım.

—Benim Süveyş Kanalı hisselerimle ilgili talimat verdiniz mi?

—Hayır, Borsa şu sıralar petrol hisselerine kilitlenmiş durumda. En önde giden sektör. Royal Dutch üç bin franklık yeni bir fırlama kaydetmedi. Rayicin kırk bin franga yükselmesi bekleniyor. Bana sorarsanız, o kadar beklememek lazım. Ama piyasadaki olumlu durum göz önüne alınırsa, acele etmenin anlamı da yok. İşte mönü. Antre olarak barbunya var, alalım mı, ister misiniz?

—Ben isterim, ama size yasak. Onun yerine *risotto* isteyin. Ama yapmayı beceremiyorlar.

—Önemli değil. Garson, hanımefendiye barbunya, bana da bir *risotto* getirin önce."

Bu konuşmanın ardından, tekrar uzun bir sessizlik oldu.

"Bakın, size gazeteleri getirdim, *Corriere della Sera*, *Gazzetta del Popolo*, hepsi var. Biliyor musunuz, diplomaside büyük hareketlilik bekleniyor, ilk günah keçisi de Paléologue olacak, Sırbistan 'daki yetersizliği apaçık ortada. Onun yerine Lozé atanabilir, o zaman Konstantinopolis 'te boşluk olur. Ne var ki, diye hemen ekledi M. de Norpois acı bir ifadeyle, İngiltere 'nin ne olursa olsun, daima son sözü söyleyeceği kuşku götürmeyen, bu çaptaki bir büyükelçilik söz konusu olduğunda gözü kapalı faka basacak genç nesil diplomatlara değil, müttefikimiz İngiltere 'nin düşmanlarıyla başa çıkabilecek, tuzağa düşmeyecek, tecrübeli kişilere başvurmak daha akıllıca olurdu." Bu son sözleri tumturaklı bir öfkeyle telaffuz etmesinin başlıca sebebi, gazetelerin M. de Norpois 'nın tavsiyesine uyup onun ismini geçirmek yerine, "favori isim" olarak, genç Dışişleri Bakanı 'nı göstermeleriydi. "Tanrı biliyor, yaşını almış kişiler, bin bir türlü dolambaçlı manevra yapıp eninde sonunda beceriksiz sayılacak birtakım acemilerin yerlerini kapma heveslisi değiller! Ben bu deneyci yönteme bağlı, sözde diplomatları çok iyi bilirim, örneklerini çok gördüm, hepsinin de bir nabız yoklamasına bağladıkları bütün umutlarını çabucak suya düşürmüşümdür. Hiç şüphe yok ki, hükümet dizginleri delidolu ellere teslim edecek kadar sağduyudan mahrumsa eğer, görev başına çağrısına koşacak bir acemi mutlaka bulunur. Ama kim bilir dedi M. de Norpois, kimden bahsettiğini çok iyi bilirmiş gibi bir edayla, günün birinde, bilgili, cesur ve tecrübeli birini aradıklarında da aynı şey

olabilir. Herkesin görüşü ayrı olabilir, bana sorulursa, Konstantinopolis ’teki görevi kabul etmeden önce, Almanya ’yla aramızdaki, çözüme bağlanmamış meselelerin halledilmesi gerekir. Bizim kimseye bir borcumuz yok, altı ayda bir, entrikayla, dalavereyle, itiraz etmemize rağmen, şu veya bu konuda kendilerini aklamamızı istemeleri, her seferinde satın alınmış basın organları tarafından desteklenmeleri kabul edilecek şey değil. Bu gidişe bir son vermek gerekiyor; doğal olarak, kendini ve değerini kanıtlamış, deyim yerindeyse imparatora sözü geçen biri, anlaşmazlığı sona erdirme konusunda daha yetkili olacaktır.”

Yemeğini bitirmek üzere olan bir beyefendi, M. de Norpois ’yı selamladı.

“Aa, Prens Foggi, dedi marki.

—Ya! Kimden bahsettiğinizi tam çıkaramadım” dedi Mme de Villeparisis, içini çekerek.

—Gayet iyi tanıyorsunuz. Prens Odon. Kuzininiz Dou- deauville ’in eniştesi. Onunla birlikte, Bonnétable ’da ava çıktığımı hatırlıyorsunuz, değil mi?

—Ya! Odon, resim yapan değil miydi?

—Yok canım, o değil, Grandük N*** ’nin kız kardeşiyle evlenen.”

M. de Norpois bütün bunları öğrencisinden hoşnut olmayan bir hocanın aksi tavrıyla söylüyor, mavi gözlerini Mme de Villeparisis ’den ayırmıyordu.

Prens kahvesini içip sofradan kalktığında, M. de Norpois da ayağa kalkıp hızlı adımlarla yanına gitti, gösterişli bir jestle kenara çekilip arka plana geçerek, prensi Mme de Villeparisis ’ye takdim etti. Prensin onlarla birlikte oturduğu birkaç dakika boyunca, M. de Norpois eski bir âşığın tatlı-sertliğiyle, ama daha ziyade, markizin hem hoşlandığı, hem de korktuğu aykırı konuşmalardan birine girişmesinden endişe duyarak, mavi gözlerini bir an bile Mme de Villeparisis ’den ayırmadı. Mme de Villeparisis prense yanlış bir şey söylediğinde hemen hatasını düzeltiyor, bitkin ve itaatkâr markizi bir manyetizmacı gibi sürekli göz hapsinde tutuyordu.

Bir garson yanıma gelip annemin beni beklediğini haber verdi; annemlerin yanına döndüm ve Mme de Villeparisis ’yi görünce oyalandığımı söyleyerek Mme Sazerat ’dan özür diledim. Mme Sazerat markizin adını duyunca benzi soldu; bayılacakmış gibiydi. Kendini toparlamaya çalışarak sordu:

“Mme de Villeparisis, yani Mlle de Bouillon mu?

—Evet.

—Onu bir saniyecik de olsa görmem mümkün mü acaba? Hayattaki en büyük hayalim bu.

—Öyleyse hiç vakit kaybetmeyin hanımefendi, çünkü yemeğini bitirmek üzere. Peki ama, niçin bu kadar ilginizi çekiyor?

—Mme de Villeparisis ilk evliliği sırasında Havré Düşesi ’ydi, bir melek kadar güzel, şeytan kadar fesattı, babamı çıldırttı, iflas ettirdi ve sonra da terk ediverdi. Evet, babama aşağılık bir fahişe gibi muamele etmiş, onun yüzünden ben ve ailem yoksulluk içinde Combray ’de yaşamış olabiliriz, ama babam öldükten sonra, zamanının en güzel kadınını sevmiş olması benim için bir teselli oldu; kendisini hiç görmedim, her şeye rağmen görmek isterdim...”

Heyecandan tir tir titreyen Mme Sazerat ’yı restorana götürüp Mme de Villeparisis ’yi gösterdim.

Ne var ki, bakışlarını yanlış noktaya yönelten körler gibi Mme Sazerat ’nın bakışları da Mme de Villeparisis ’nin masasında durmayıp salonda geziniyordu.

“Gitmiş olmalı, dediğiniz yerde yok, göremiyorum.”

Mme Sazerat bunca zamandır hayalinde yaşattığı, hem nefret edip hem taptığı görüntüyü aramaya devam ediyordu.

“Orada işte, ikinci masada.

—Aynı yerden saymaya başlamıyoruz demek ki. Benim ikinci diye saydığım masada yaşlı bir beyefendiyle kısa boylu, kambur, pancar suratlı, çirkin bir kadın var sadece.

—O işte.”

Bu arada, Mme de Villeparisis ’nin ricası üzerine M. de Norpois Prens Foggi ’yi masaya davet ettikten sonra, üçü arasında dostça bir konuşma başlamıştı; siyasetten bahsedildi, prens hükümetin kaderiyle ilgilenmediğini ve Venedik ’te en az bir hafta daha kalacağını belirtti. Bu zaman zarfında, hükümet bunalımı tehlikesinin tamamen atlatılmış olacağını umuyordu. Prens Foggi ilk anda M. de Norpois ’nın bu siyasi meselelerle ilgilenmediğini zannetti, çünkü o ana kadar fikirlerini hararetle dile getirmiş olan M. de Norpois, ansızın meleksi bir sessizliğe gömülmüştü adeta; bu sessizlik, Mendelssohn ’un veya César Franck ’ın masum, melodik bir şarkısıyla bozulabilirdi ancak. Prens ayrıca bu sessizliğin, bir İtalyan ’la İtalya ’ya ait meseleleri konuşmak istemeyen Fransız ölçülülüğünden de kaynaklandığını düşündü. Oysa prens tamamen yanılıyordu. Suskunluk ve

kayıtsız bir eda, M. de Norpois ’da, öteden beri, ölçülülük işareti değil, önemli meselelere müdahale edeceğinin mutat belirtisi olmuştu. Markinin gözü yüksekte, Almanya ’yla sorunların çözülmesi önkoşuluyla, Konstantinopolis ’teydi; bunun için de, Roma hükümetini zorlamaya niyetliydi. Marki uluslararası düzeyde bir başarının meslek hayatının doruk noktası olabileceğini, hatta belki yeni mevkilerin, henüz vazgeçmediği zor görevlerin başlangıcı da olabileceğini düşünüyordu. Çünkü yaşlılık ilk başta bizi bir şeyi yapmaktan âciz kılar, ama arzulamaktan âciz kılmaz. Çok uzun yaşayan insanlar ancak üçüncü aşamada, nasıl eylemden vazgeçmek zorunda kaldılarsa, arzudan da vazgeçerler. Onca kez kazanma umuduyla girdikleri anlamsız seçimlere, mesela cumhurbaşkanlığı seçimlerine katılmazlar bile. Sokağa çıkmak, yemek yemek ve gazeteleri okumakla yetinir, tükendikten sonra da yaşamaya devam ederler.

Prens, markiyi rahatlatmak ve onu bir yabancı gibi görmediğini göstermek için, halihazırdaki başbakanın yerini kimlerin alabileceğinden bahsetmeye koyuldu. Yeni başbakanın işi zor olacaktı. Prens Foggi başbakanlık yapabileceğini düşündüğü yirmiden fazla siyasetçinin ismini saydıktan sonra, bütün bu isimleri mavi gözleri yarı kapalı, hiç kıpırdamadan dinlemiş olan eski büyükelçi nihayet sessizliğini bozdu; söylediği sözler, yirmi yıl boyunca konsolosluk sohbetlerine malzeme edilecek, sonra da, herkes tarafından unutuldukları sanılırken, bir gazetede bu unutuş sayesinde yeniden sansasyon yaratarak, yazısını “Bir Bilen” veya “Bir Şahit” ya da “Machiavelli” diye imzalayan bir şahıs tarafından tekrar gün ışığına çıkarılacaktı. Dediğimiz gibi Prens Foggi sağır bir adam kadar kıpırtısız ve suskun duran diplomatın karşısında yirmiden fazla isim saydıktan sonra, M. de Norpois başını hafifçe kaldırdı ve en önemli sonuçlara gebe diplomatik müdahalelerinde kullanmış olduğu kalıpla, ama bu kez daha büyük bir cesaretle ve biraz daha uzatarak, zekice bir soru sordu: “Peki, M. Giolitti ’nin ismi hiç anılmadı mı?” Bu sözlerin üzerine, Prens Foggi ’nin gözünün önündeki perde kalktı, ilahi bir mırıltı geldi kulağına. Hemen ardından, M. de Norpois, başka konularda konuşmaya başladı; nasıl Bach ’ın harika bir aryasının son notası da çalındıktan sonra yüksek sesle konuşmaktan, vestiyere gidip eşyalarımızı almaktan çekinmezsek, o da artık ses çıkarmaktan çekinmiyordu. Hatta prensten kral ve kraliçeyi görme fırsatını bulduğunda

majestelerine derin saygılarını sunmasını rica ederek farkı iyice vurguladı; bu kapanış cümlesi, bir konserin sonunda, “Belloy Sokağı ’ndan arabacı Auguste” diye seslenmek gibi bir şeydi. Prens Foggi ’nin izlenimlerini tam olarak bilemiyoruz. “Peki, M. Giolitti ’nin ismi hiç anılmadı mı?” gibi bir inciyi duymuş olmaktan ötürü havalarda uçuyordu muhtemelen. Çünkü M. de Norpois, tıpkı bazı yaşlı müzisyenlerin, diğer alanlarda geriledikleri halde oda müziğinde o güne kadar sahip olmadıkları bir ustalığa ulaşıp son nefeslerine kadar da sürdürmeleri gibi, yaşlanınca en üstün meziyetlerini kaybetmiş olmasına karşılık, bu kısa süreli “cesaret gösterileri”ni mükemmelleştirmişti.

Bildiğimiz şu ki, Venedik ’te iki hafta daha kalmayı planlayan Prens Foggi derhal o gün Roma ’ya döndü ve birkaç gün sonra, daha önce de bahsetmiş olabileceğimiz, Sicilya ’daki toprakları konusunu görüşmek üzere kralın huzuruna kabul edildi. Hükümet, beklenenden daha uzun bir süre sonra düştüğünde, kral yeni hükümetin başına kimin geçmesinin uygun olacağını çeşitli devlet adamlarına danıştı. Sonra M. Giolitti ’yi çağırttı ve o da görevi kabul etti. Üç ay sonra, Prens Foggi ’yle M. de Norpois arasındaki görüşme bir gazetede yayımlandı. Konuşma aynı bizim aktardığımız şekilde anlatılıyor, yalnız, “M. de Norpois zekice bir soru sordu” yerine, “o kendine has zeki ve büyüleyici tebessümüyle şu sözleri söyledi” deniliyordu. M. de Norpois, “zekice”nin bir diplomat için yeterli bir patlayıcı güce sahip olduğunu düşünüyor, yapılan eklemeyi en azından yersiz buluyordu. Dışişleri Bakanlığı ’ndan resmi bir tekzip istemişti, ama Dışişleri ne yapacağını bilemiyordu. Görüşme gazetede yayımlandığından beri, M. Barrère Paris ’e saat başı telgraf çekip bu gayriresmi İtalya büyükelçisinden yakınıyor, bu durumun bütün Avrupa ’da hoşnutsuzlukla karşılandığını belirtiyordu. Böyle bir hoşnutsuzluk mevcut değildi, ama çeşitli büyükelçiler, kibarlıklarından ötürü, herkesin isyan ettiğini söyleyen M. Barrère ’i yalanlamıyorlardı. Sadece kendi düşüncelerine kulak veren M. Barrère, bu nezaket sessizliğini onay zannedip derhal Paris ’e bir telgraf çekiyordu: MARKİ VISCONTI-VENOSTA ’YLA BİR SAAT SÜREN BİR GÖRÜŞME YAPTIM, vs. Sekreterleri bitkin düşmüştü.

Bununla birlikte, M. de Norpois ’yı sonuna kadar destekleyen, daha 1870 yılında, bir Alman başkentinde ortaelçiyken M. de Norpois ’ya yararı dokunmuş olan çok eski bir Fransız gazetesi vardı. Bu gazete (özellikle de imzasız başyazıları), ustalıklı üslubuyla ünlüydü. Ama (o eski günlerde

başmakale diye adlandırılan) başyazı aksine kötü yazılmışsa, bitmek bilmeyen kelime tekrarlarıyla doluysa, gazete daha çok ilgi çekerdi. O zaman herkes, makalenin “ilham”la yazıldığını hissedip heyecanlanırdı. İlhamı veren M. de Norpois da olabilirdi, dönemin bir başka önemli şahsiyeti de. İtalya olayına ilişkin, önceden bir fikir vermek amacıyla, M. de Norpois ’nın aynı gazeteden 1870 ’te nasıl yararlandığını anlatalım; savaş her şeye rağmen patlak verdiğine göre, yararlanamadığı düşünülebilir, ama her şeyden önce kamuoyu oluşturmak gerektiği varsayımıyla yola çıkan M. de Norpois, etkin bir biçimde yararlandığı kanısındaydı. Her kelimesi tartılmış olan makaleleri, bir hastanın ölümünden hemen önce yazılmış iyimser raporlar gibiydi. Örneğin 1870 ’te, savaşın ilan edilmesinden önce, seferberlik hemen hemen tamamlanmışken, M. de Norpois (elbette geri planda durarak), bu ünlü gazeteye aşağıdaki başyazıyı göndermeye kendini mecbur hissetmişti:

“Yetkili çevrelerde, dün öğle sonrası saatlerinden itibaren, durumun, elbette tehlikeli değilse de ciddi, hatta bazı açılardan kritik denebilecek bir boyut kazandığı kanısı hüküm sürmekte. Norpois Markisi ’nin, deyim yerindeyse mevcut sürtüşmenin çeşitli nedenlerini kararlı ve uzlaşmacı bir anlayış içinde ve tamamen somut biçimde incelemek amacıyla, Prusya ortaelçisiyle birçok kez görüştüğü biliniyor. Ne yazık ki, iki ortaelçinin diplomatik bir vasıtaya temel olabilecek bir formül üzerinde anlaştıkları yolunda bir haber, gazetenin basıma girdiği saate kadar elimize ulaşmadı.”

“Son dakika haberi: İyi haber alan kaynaklar, Fransa-Prusya ilişkilerinde sevindirici bir gelişme görüldüğünü, gerginliğin biraz azaldığını bildirmekte. M. de Norpois ’nın, İngiltere ortaelçisiyle *unter den Linden*[2] buluşmuş ve yirmi dakika süren bir görüşme yapmış olmasının üzerinde duruluyor. Gelişmenin tatminkâr (*befriedigend*) olduğu bildiriliyor.” Ertesi günkü başyazıda şu sözler yer alıyordu: “Fransa ’nın tartışılmaz haklarını savunmadaki becerisine ve kararlılığına herkesin saygı duyduğu M. de Norpois ’nın bütün esnekliğine rağmen, ilişkilerde bir kopuşun önüne geçme ihtimali kalmadığı sanılmaktadır.”

Gazete, bu tür bir başyazının ardından (elbette M. de Norpois tarafından gönderilmiş) birkaç yorum yayımlamak zorundaydı. Başyazıyı izleyen yorumlar şunlardı:

“Kamuoyu bugüne kadar görülmemiş bir sükûnet sergiledi.” (M. de Norpois bunun doğru olmasını çok isterdi, ama tam tersi olduğundan endişe ediyordu.) “Kamuoyu kısır telaştan bıktı, Majestelerinin başkanlığındaki

hükümetin, meydana gelebilecek gelişmeler doğrultusunda sorumluluklarını üstleneceğini memnuniyetle öğrendi ve bundan başka bir şey de beklemiyor. Kendi başına bir başarı göstergesi olan bu asil soğukkanlılığa, kamuoyunu, ihtiyaç göstermiş olsa, yatıştıracak nitelikte bir haberi eklemek istiyoruz. Sağlık nedenleriyle uzun zamandır kısa bir tedavi için Paris ’e gelmesi gereken M. de Norpois ’nın, Berlin ’deki varlığını artık yararlı görmediği gerekçesiyle Alman başkentinden ayrıldığı bildiriliyor. Son dakika haberi: Majesteleri bu sabah Norpois Markisi, Savunma Bakanı ve kamuoyunun özellikle güvendiği Mareşal Bazaine ’le görüşmek üzere Compiègne ’den Paris ’e doğru yola çıktı. Majesteleri, yengesi Alba Düşesi onuruna vereceği akşam yemeği davetini iptal etti. Bu hareketi, öğrenildiği her yerde son derece olumlu karşılandı. İmparator, heyecanı kelimelerle tarif edilemeyecek birlikleri teftiş etti. Hükümdarın Paris ’e gelişiyle birlikte verilen seferberlik emrine uygun olarak, bazı birlikler, her ihtimale karşı Ren Nehri ’ne doğru yola çıktılar.”

Bazen, günbatımında otele dönerken, eski Albertine ’in benim için görünmez olduğu halde, benliğimin derinliklerine, adeta içsel bir Venedik ’in duvarları kurşunla kaplı zindanlarına hapsedilmiş olduğunu hissediyordum; bazen bir olay bu hapishanenin katı duvarlarını kaydırıyor ve geçmişi ince bir aralıktan görmemi sağlıyordu.

Örneğin bir akşam, sarrafımdan aldığım bir mektup, içimde yaşamaya devam eden, ama çok uzakta ve derinde olduğu için ulaşamadığım Albertine ’in bulunduğu hapishanenin kapısını bir an için açtı. Albertine öldüğünden beri, ona sarf edecek daha fazla param olsun diye yaptığım spekülasyonlarla ilgilenmemiştim. Oysa aradan zaman geçmişti; önceki dönemin en akıllıca değerlendirmeleri, tıpkı M. Thiers ’in, demiryollarının asla başarılı olamayacağı yolundaki eski tahmini gibi, yeni dönemde geçerliliğini yitiriyordu; M. de Norpois ’nın bize, “Geliri pek yüksek sayılmaz kuşkusuz, ama en azından sermaye asla düşmeyecektir” diye tavsiye ettiği tahvillerin çoğu, değeri en çok düşenlerdi. Sırf İngiliz devlet tahvilleri ve Raffineries Say hisseleri için sarraflara o kadar büyük farklar, ayrıca faiz ve uzatma bedeli ödemek zorunda kaldım ki, bir anda her şeyi satmaya karar verdim ve birden, büyükannemden kalan, Albertine hayattayken sahip olduğum mirasın ancak beşte birine sahip olduğumu gördüm. Bu haber Combray ’de, hâlâ yaşayan tek tük akraba ve ahbaplarımız arasında da duyuldu ve benim Saint-Loup Markisi ’yle,

Guermantes ’larla görüştüğümü bildiklerinden, “İşte büyüklük hevesinin sonu buraya varır” dediler. Combray ’dekiler bu spekülasyonları Albertine kadar mütevazı konumdaki, büyükannemin eski piyano hocası Vinteuil ’ün himayesinde büyümüş sayılabilecek bir genç kız uğruna yaptığımı bilseler, çok şaşırırlardı. Zaten herkesin bilinen gelirine göre, Hindistan ’daki kastlar kadar katı sınıflara temelli hapsedildiği Combray ’de, servete hiç önem verilmeyen, yoksulluğun tıpkı bir mide hastalığı gibi tatsız, ama küçültücü olmayan, sosyal konumu etkilemeyen bir şey olarak algılandığı Guermantes sosyetesine hâkim olan müthiş özgürlüğün tahayyül edilmesi imkânsızdı. Aksine Combray ’de, muhtemelen Saint-Loup ’yla M. de Guermantes ’ın iflas etmiş şatoları ipotekli soylular oldukları, benim de onlara borç para verdiğim sanılıyordu; oysa ben iflas etsem, yardım teklif edenler, kabul etmeyecek de olsam, onlar olurdu. Göreli iflasıma gelince, Venedik ’e ilişkin meraklarım son günlerde cam işleri satan, çiçek tenli genç bir kızda yoğunlaştığından, bu durum iyice canımı sıkıyordu; hayran bakışlara turuncunun bin bir tonunu sunan bu ten onu her gün görmek için öyle güçlü bir arzu uyandırıyordu ki içimde, annemle birlikte yakında Venedik ’ten ayrılacağımızı düşünerek, kızdan ayrılmamak için ona Paris ’te bir hayat kurmaya karar vermiştim. On yedi yaşının güzelliğinde öyle bir asalet, öyle bir parıltı vardı ki, gitmeden önce gerçek bir Tiziano almak gibi bir şeydi. Peki, servetimden geriye kalan kırıntı, onu memleketinden ayrılıp sırf benim uğruma Paris ’e gelmeye ikna etmem için yeterli olacak mıydı? Ama sarrafın mektubunun sonuna geldiğimde, *Uzatma bedellerinizle ilgileneceğim* ifadesi bana neredeyse aynı derecede riyakâr bir başka profesyonel ifadeyi, Balbec ’teki kaplıca görevlisinin Aimé ’ye Albertine ’den bahsederken kullandığı, “Onunla ben ilgilenirdim” ifadesini hatırlattı. Daha önce hatırıma hiç gelmemiş olan bu sözlerle birlikte, zindanın kapısı, “Açıl susam açıl!” demişim gibi açılıverdi. Ama bir saniye sonra, yine mahpusun üzerine kapandı; artık Albertine ’i göremediğim, hatırlayamadığım ve insanlar bizim gözümüzde sadece kendileri hakkındaki fikirlerimiz sayesinde var olduğu için, onun yanına dönmek istemeyişimden ötürü suçlanamazdım; yine de, o bir saniye boyunca, kendisinin farkında olmadığı bu terk edilmişliği içimi sızlatmıştı; o bir saniyede, gece gündüz onun hatırasıyla birlikte yaşamaktan ötürü ıstırap çektiğim geçmiş günlere özlem duydum. Bir başka seferinde, San Giorgio dei Schiavoni ’de, havarilerden birinin yanındaki, aynı şekilde stilize edilmiş kartal, Françoise ’ın benzerliklerini gösterdiği, kimin hediyesi olduklarını hiçbir zaman

öğrenemediğim iki kartallı yüzüğün hatırasını ve neredeyse o zaman çektirdikleri ıstırabı canlandırdı. Fakat bir akşam, öyle bir olay cereyan etti ki, aşkımın dirileceğini zannettim. Gondolumuz otelin basamaklarına yanaşıp durduğunda, kapı görevlisi bir telgraf verdi; telgraf memuru üç kere gelmişti, çünkü alıcının ismi doğru yazılmamıştı (İtalyan görevlilerin hatalarına rağmen, kendi soyadımı tanıdım), bu yüzden de, telgrafın gerçekten bana gönderildiğini doğrulayan bir makbuz imzalamam gerekiyordu. Odama girer girmez telgrafı açtım, yanlış yazılmış kelimelerle dolu olmasına rağmen, aşağıdaki mesajı okuyabildim: SEVGİLİ DOSTUM, ÖLDÜĞÜMÜ SANIYORSUNUZ, BENİ AFFEDİN, CAPCANLIYIM, SİZİNLE GÖRÜŞMEK, EVLİLİK KONUSUNU KONUŞMAK İSTİYORUM, NE ZAMAN DÖNÜYORSUNUZ? SEVGİLER. ALBERTINE. Bu sözleri okuduğumda, büyükannemin ölümünde yaşadığım sürecin tersini yaşadım: Büyükannemin öldüğünü öğrendiğimde, önce hiçbir üzüntü duymamıştım. Ölümünden ötürü, ancak iradedışı hatıralar büyükannemi içimde canlandırdığı zaman ıstırap çekmiştim. Şimdi de, Albertine artık zihnimde yaşamadığı için, hayatta olduğu haberi, bekleyebileceğim sevinci doğurmuyordu içimde. Albertine benim için düşüncelerden oluşan bir demetti ve bu düşünceler içimde yaşadığı sürece, o da bedeni öldükten sonra yaşamaya devam etmişti; buna karşılık, şimdi bu düşünceler ölmüş olduğu için, bedeni dirilse de Albertine ’in kendisi dirilmiyordu. Albertine ’in hayatta olmasına sevinmediğimi, onu artık sevmediğimi fark ettiğimde allak bullak olmam gerekirdi; aylar süren bir yolculuktan veya hastalıktan sonra aynaya bakıp karşısında ağarmış saçlar ve yeni bir yüz, olgun veya yaşlı bir adam yüzü gören birinden daha çok şaşırmam beklenirdi. Bu durumda sarsılırız, çünkü aynadaki görüntünün anlamı şudur: Eski ben, sarışın delikanlı artık yok, ben başka biriyim. Ben de eski yüzümün yerinde kırışık bir çehre ve beyaz bir peruk görmüş kadar derin bir değişim geçirmiştim, eski benliğim kesinlikle ölmüş, yeni benliğim onun yerini tamamen almıştı. Ne var ki, yıllar zamanın doğal akışı içinde geçtikçe, başka birine dönüşmüş olmak bizi üzmez; aynı şekilde, belirli bir dönemde birbirine zıt onca ayrı kişiye dönüşebilmemize, bir gün içinde sırasıyla fesat, duyarlı, müşkülpesent, kaba, kayıtsız, haris oluşumuza da üzülmeyiz. Üzülmeyişimizin nedeni aynıdır: Silinmiş olan benlik –ikinci durumda ve kişilik söz konusu olduğunda geçici olarak, ilk durumda ve tutkular söz konusu olduğunda temelli ortadan kaybolan benlik– o anda var olmadığı için, diğerine, o esnada veya temelli dönüşmüş olduğumuz kişiliğe

üzülemez; kaba adam kabalığına güler, çünkü kabadır, unutkan adam hatırlayamadığına üzülmez, çünkü zaten unutmuştur.

Albertine ’i diriltemezdim, çünkü kendimi, o zamanki benliğimi diriltmem mümkün değildi. Hiç durmadan, görülmeyecek kadar küçük hamlelerle dünyanın yüzünü değiştirmeyi alışkanlık edinmiş olan hayat, Albertine ’in öldüğünün ertesi günü bana, “Başka biri ol” dememiş, ama farkına varamayacağım kadar küçük değişikliklerle her şeyimi neredeyse baştan aşağı yenilemişti; dolayısıyla zihnim efendisinin değiştiğini fark ettiğinde, zaten yeni efendisine –yeni benliğime– alışmıştı, ona bağlıydı. Daha önce de gördüğümüz gibi, Albertine ’e olan sevgim ve kıskançlığım, kimi acı veya tatlı duygu çekirdeklerinin çağrışım yoluyla yayılmasından kaynaklanıyordu, Mlle Vinteuil ’ün Montjouvain ’deki hatırasıyla, Albertine ’in boynuma kondurduğu o tatlı iyi geceler öpücükleriyle bağlantılıydı. Ama bu duygular zayıfladıkça, kasvetli veya tatlı bir renge boyadıkları, muazzam boyutlardaki alan tekrar nötr tonlara bürünmüştü. Unutuş en önemli acı ve haz noktalarından birkaçını ele geçirdikten sonra, aşkımın direnişi kırılmıştı, artık Albertine ’e âşık değildim. Onu hatırlamaya çalışıyordum. Albertine ’in gidişinden iki gün sonra, kırk sekiz saat onsuz yaşayabildiğimi görmek beni korkuttuğunda, sezgilerim doğruydu. Bir zamanlar, Gilberte ’e mektup yazıp, kendi kendime, “Böyle devam ederse, iki yıl sonra onu sevmiyor olacağım” dediğimde de aynı şey olmuştu. Swann Gilberte ’le görüşmemi rica ettiğinde, bir ölüyle karşılaşacakmışım gibi rahatsız olmuştum; Gilberte örneğinde uzun süren ayrılığın oynadığı rolü Albertine örneğinde ölüm –ya da benim ölüm zannettiğim şey– üstlenmişti. Ölümün etkisi ayrılığınkinden farksızdır. Aşkımın karşısında ilk gördüğünde korkudan titrediği canavar, yani unutuş, tıpkı tahmin ettiğim gibi sonunda aşkımı yiyip yutmuştu. Albertine ’in hayatta olduğu haberi aşkımı canlandırmadığı gibi, kayıtsızlığa ne kadar yaklaşmış olduğumu fark etmemi sağlamakla kalmayıp ani bir hamleyle süreci öyle hızlandırdı ki, geçmişe dönüp acaba o zamanlar da bunun tersi olan haber, yani Albertine ’in öldüğü haberi, ters yönde bir hamleyle, ayrılığın etkisini tamamlayarak aşkımı coşturmuş, gerileyişini geciktirmiş miydi, diye düşündüm. Evet, şimdi, onun hayatta olduğunu ve tekrar bir araya gelebileceğimizi bilmek aniden değerini azaltmışken, acaba Françoise ’ın imalı sözleri, ayrılığın kendisi ve hatta (hayali, ama gerçek sanılan) ölüm aşkımı uzatmış mıydı, diye düşünüyordum; çünkü üçüncü kişilerin, hatta kaderin bizi bir kadından ayırmak için gösterdiği çaba, bizi o kadına

daha sıkı bağlamaktan başka işe yaramaz. Şimdi de bunun tersi oluyordu. Zaten onu hatırlamaya çalıştığımda da, belki ona sahip olmak için bir işaretim yeterli olacağından, gözümde canlanan hatıra, solmuş yüzünde Mme Bontemps ’ın profilinin şimdiden filizlendiği, epeyce şişmanlamış, erkeksi bir kız oldu. Onun Andrée ’yle veya başkalarıyla yapmış olabileceği şeyler artık beni ilgilendirmiyordu. Onca zaman boyunca tedavisinin mümkün olmadığını zannettiğim hastalıktan mustarip değildim artık; aslında böyle olacağını tahmin etmem gerekirdi. Hiç şüphesiz, bir sevgiliye duyulan özlem, o öldükten sonra yaşamaya devam eden kıskançlık, tıpkı verem ve lösemi gibi fiziksel hastalıklardır. Bununla birlikte, fiziksel hastalıkları tamamen fiziksel nedenlerden kaynaklananlar ve ancak zihnin aracılığıyla bedeni etkileyenler diye ikiye ayırmak gerekir. Bilhassa zihnin iletim aracı işlevini yerine getiren bölümü hafıza olduğu zaman –yani sebep ortadan kalkmış veya uzaklaşmışsa–, acı ne kadar keskin olursa olsun, organizmada yarattığı rahatsızlık ne kadar derin görünürse görünsün, zihin dokuların sahip olmadığı bir yenilenme gücüne sahip olduğu için, daha doğrusu kendini olduğu gibi korumaktan âciz olduğu için, teşhis nadir istisnalar dışında olumludur. Kanserli bir hastanın ölümüne kadar geçen süre içinde, dul kalmış bir adamın, evladını kaybetmenin acısıyla kıvranan bir babanın iyileşmediği durumlar pek nadirdir. Ben iyileşmiştim. Şu anda şişmanlamış, tıpkı sevdiği kızlar gibi yaşlanmış halde gördüğüm kız uğruna mı, dünkü hatıramdan, yarınki umudumdan, o göz kamaştırıcı kızdan vazgeçecek, (Albertine ’le evlenirsem, ne ona, ne de başkasına verecek şeyim kalmayacağı için hiçbir şey veremeyeceğim) bu “yeni Albertine”i, “Yeraltı Dünyası ’nın gördüğü halini değil”, “aksine, sadık, gururlu ve hatta biraz da yabani” Albertine ’i feda edecektim? Albertine bir zamanlar neyse, bu kız da şimdi oydu; benim Albertine ’e olan aşkım, gençliğe hayranlığımın geçici olarak büründüğü bir görünümden ibaretti. Bir genç kızı sevdiğimizi sanırız, oysa sevdiğimiz şey, kırmızılığı geçici olarak onun çehresinde yansıyan şafaktır. O gece geçti. Ertesi sabah, elime yanlışlıkla geçtiğini, bana gönderilmediğini söyleyerek telgrafı otelin kapı görevlisine iade ettim. Açılmış olmasının sorun çıkaracağını, bende kalsa daha iyi olacağını söyledi; telgrafı tekrar cebime soktum, ama hiç almamış gibi davranmaya karar verdim. Albertine ’e aşkım kesinlikle son bulmuştu. Yani Gilberte ’e aşkımdan yola çıkarak yaptığım tahminlere o kadar aykırı düşen, bana o kadar uzun ve sancılı dolambaçlar çizdiren bu aşk da, önce istisna

teşkil ettiği genel unutuş kuralına tıpkı Gilberte ’e aşkım gibi dahil olmaktaydı nihayet.

Ama sonra şöyle düşündüm: Eskiden Albertine ’i kendimden çok önemsiyordum; artık benim için önemli değil, çünkü onu bir süre görmedim. Ölüm sebebiyle kendi benliğimden ayrılmama isteğim, ölümden sonra dirilme isteğim devam ediyordu, Albertine ’den hiç ayrılmama isteğime benzemiyordu. Peki bunun sebebi, kendime Albertine ’den daha fazla değer vermem, onu sevdiğim sırada kendimi daha fazla sevmem miydi? Hayır, sebep, onu görmeyince sevgimin bitmesi, ama kendimle gündelik ilişkim, Albertine ’le ilişkimin aksine kopmadığı için, kendime olan sevgimin bitmeyişiydi. Ya kendi bedenimle, benliğimle ilişkim de kopsaydı? Şüphesiz sonuç aynı olurdu. Hayata bağlılığımız, başımızdan nasıl atacağımızı bilemediğimiz eski bir ilişkiden başka bir şey değildir. Gücünü sürekliliğinden alır. Ama bu ilişkiyi koparan ölüm, bizi ölümsüzlük arzusundan kurtarır.

Öğle yemeğinden sonra, Venedik ’te tek başıma dolaşmayacaksam, odama gidip annemle çıkmak üzere hazırlanıyor, Ruskin hakkındaki incelememle ilgili notlarımı yazacağım defteri yanıma alıyordum. Duvarların sivri köşeleriyle dar açıları, denizin getirdiği kısıtlamaları ve toprağın cimriliğini hissettiriyordu. Beni bekleyen annemin yanına, aşağı indiğimde, Combray ’de kapalı panjurlarla korunan loşluğun içinde güneşi yanı başında hissetmenin hoşluğunu yaşadığımız saatte, burada tıpkı Rönesans resimlerindeki gibi bir sarayda mı, yoksa kadırgada mı yer aldığını anlayamadığımız mermer merdivenin en üsttekinden en alttakine bütün basamaklarında, dışarının serinliği ve parlaklığı geziniyordu; önünde tentelerin kıpır kıpır oynadığı, hep açık tutulan pencerelerden içeriye dolan sürekli esintiyle birlikte, ılık bir gölge ve yeşilimsi bir güneş de sızıyor ve adeta sıvı bir yüzeyin üzerinden geçercesine, denizin hareketli yakınlığını, ışıltısını, hareli dengesizliğini çağrıştırıyordu. En sık gittiğimiz yer, özellikle hoşlandığım San Marco ’ydu; oraya gitmek için önce gondola binmek gerektiğinden, kiliseyi sadece bir anıt gibi değil, San Marco ’yla bölünmez ve canlı bir bütün teşkil eden ilkbahar denizinde yapılan bir yolculuğun varış noktası gibi de görüyordum. Annemle birlikte vaftiz bölmesine girip, mermer ve cam mozaiklerle kaplı döşemenin üzerinde yürüyorduk; tam karşımızdaki geniş arkadların çan biçimli pembe yüzeyleri zamanın etkisiyle hafifçe çukurlaştığı için, kilisenin zamana rağmen bu rengin tazeliğini koruduğu bölümleri, dev peteklerden çıkmış balmumuna

benzer, yumuşak ve esnek bir maddeden yapılmış gibiydi; zamanın malzemeyi aksine kurutup sertleştirdiği ve sanatçıların altın işlemelerle süslediği bölümler ise, dev Venedik İncili ’nin Cordoba derisinden yapılmış değerli cildiydi sanki. İsa ’nın vaftiz edilişini anlatan mozaiklerin karşısında uzun süre kalacağımı gören ve vaftiz bölmesindeki rutubetin soğukluğunu hisseden annem, omuzlarıma bir şal sarıyordu. Balbec ’te, Albertine ’le birlikte olduğumuz sıralar, Albertine bana bir resmi benimle görmenin ne büyük bir zevk olacağını –bana sorulursa hiçbir temeli olmayan bir zevkti– söylediğinde, düşünceleri açıklıktan yoksun onca insanın zihnini dolduran tutarsız hayallerden birini dile getirdiğini sanıyordum. Oysa bugün, güzel bir şeyi belirli bir kişiyle görmenin değilse bile, en azından görmüş olmanın bir zevk olduğunu kesinlikle biliyorum. Hayatımda öyle bir an geldi ki, o vaftiz bölmesini, Aziz Yuhanna ’nın İsa ’yı daldırdığı Şeria Nehri ’nin sularını seyredişimi, bu sırada gondolumuzun Küçük Meydan ’ın orada bizi beklediğini hatırladığım zaman, o loş serinliğin içinde, yanı başımda, Venedik ’te, Carpaccio ’nun *Azize Ursula* ’sında görülen yaşlı kadının saygılı ve coşkulu tutkusuyla matemine sarınmış bir kadının bulunması ve bu kırmızı yanaklı, melül bakışlı, siyah tüller içindeki kadının artık San Marco ’nun bu yumuşak loşluğundan koparılması imkânsız, tıpkı bir mozaik gibi orada belirli ve değişmez bir yere sahip olduğu için her zaman orada bulabileceğimi bildiğim bu kadının annem olması, benim için önemli oldu. Yukarıda sözünü ettiğim, San Marco ’daki çalışmalarımın dışında en sık ziyaret ettiğimiz ressam olan Carpaccio, bir gün neredeyse Albertine ’e olan aşkımı canlandırıyordu. *Grado Patriğinin Şeytan Kovuşu* resmini ilk kez görüyordum. O nar pembesi ve mor, harikulade gökyüzüne bakıyordum; yüksek, kakmalı bacaların gökyüzündeki çan biçimli, laleler gibi kıpkırmızı açılan siluetleri Whistler ’ın Venedik ’lerini getiriyordu akla. Sonra bakışlarım eski, ahşap Rialto ’dan yaldızlı sütun başlıklarının süslediği mermer saraylarıyla on beşinci yüzyılın Ponte Vecchio ’suna kayıyor, sonra tekrar Kanal ’a dönüyordu; pembe ceketleri, sorguçlu başlıklarıyla yeniyetme kayıkçılar, Sert, Strauss ve Kessler ’in eseri olan o göz kamaştırıcı *Yusuf Efsanesi* ’nde gerçekten Carpaccio ’yu çağrıştıran yeniyetmenin tıpatıp aynısıydı. Bakışlarım tablodan ayrılmadan önce, son olarak, dönemin Venedik ’inde gündelik hayattan sahnelerle dolu olan kıyıya çevrildi tekrar. Usturasını silen berberi, fıçısını taşıyan zenciyi, sohbet eden Müslümanlar’ı, brokardan, damaskodan bol giysileri ve kiraz kırmızısı takkeleriyle Venedikli asilzadeleri seyrederken, ansızın kalbimde

hafif bir tırmalanma hissettim sanki. Kol veya yakalarındaki sırmalı, incili amblemlerinden tanınan neşeli Calza şövalyelerinden birinin sırtındaki mantoyu tanımıştım: Albertine ’in beni terk etmesine on beş saatten az bir zaman kaldığını hayalimden bile geçirmediğim, üstü açık arabayla Versailles ’a gittiğimiz akşam giydiği mantoydu. Her an her şeye hazır olan Albertine, son mektubunda, *iki bakımdan günbatımı (hem akşam oluyordu hem de ayrılmak üzereydik)* diye bahsedeceği o hüzünlü akşamüstü, kendisine birlikte çıkmayı teklif ettiğimde, sırtına o Fortuny mantoyu almış, ertesi gün giderken de yanında götürmüştü; o günden sonra, hatıralarımda bu mantoyu hiç görmemiştim. Demek ki, Venedik ’in dâhi çocuğu, mantoyu Carpaccio ’nun bu tablosundan, şu Calza şövalyesinin omuzlarından almış, modelinin Venedik Akademisi ’nin bir salonunda, *Grado Patriği* resminin ön planındaki soyluların arasında bulunduğundan muhtemelen benim gibi haberi olmayan Parisli kadınların omuzlarına atmıştı. Her ayrıntıyı tanımıştım; unutmuş olduğum mantoya bakarken, bir an, o akşamüstü, Albertine ’le Versailles ’a gitmek üzere yola çıkan şahsın gözlerine ve kalbine sahip oldum tekrar; arzu ve hüzün karışımı, anlaşılmaz bir duygu kapladı içimi ve bir iki dakika sonra dağıldı.

Bazı günler de, annemle ben, Venedik ’in müzeleri ve kiliseleriyle yetinmiyorduk; bu günlerden birinde, havanın özellikle güzel olduğu bir gün, M. Swann ’ın hediyesi olan röprodüksiyonları muhtemelen hâlâ Combray ’deki çalışma odasının duvarlarında asılı duran Kötülükleri ve Erdemleri görmek için Padova ’ya kadar uzandık; Arena ’nın güneşli bahçesini geçip Giotto ’ların bulunduğu şapele girdim; boydan boya masmavi olan tavan ve fresklerin mavi fonu, sanki güneşli hava da bulutsuz göğünü biraz gölgede, serinde dinlendirmek üzere ziyaretçiyle birlikte kapıdan içeri girmiş izlenimi uyandırıyordu; tıpkı en güzel havalarda bile, tek bir bulut görülmediği halde, güneş bakışlarını başka yöne çevirince göğün mavisinin bir an yumuşayıp gölgelenmesi gibi, dışarının bulutsuz göğü de içeriye girip ışığın yaldızından kurtulunca belli belirsiz koyulaşmıştı. Mavi taşa nakledilmiş olan gökyüzünde uçan melekleri ilk kez görüyordum, çünkü M. Swann bana Meryem ’le İsa ’nın hayatını anlatan fresklerin değil, sadece Erdemler ve Kötülüklerin röprodüksiyonlarını hediye etmişti. Meleklerin uçuşunda da Merhametin, Kıskançlığın jestlerinde bulduğum gerçek hareket izlenimi mevcuttu. Minik elleri ilahi bir coşkuyla, en azından çocuksu bir uysallık ve şevkle birleşse de, Arena ’da resmedilen melekler sanki gerçekten var olmuş, Tevrat ve

İncil dönemlerinde yaşamış özel bir kanatlı türüne aittiler. Bu küçük yaratıklar, azizler yürürken önlerinde uçuşmayı asla ihmal etmezler; azizlerin üstüne daima birkaçı salınan bu melekler sahiden uçan, gerçek yaratıklar oldukları için, onları havada yükselirken, kıvrımlar çizerken, hiç zorlanmadan cambazlıklar yaparken, yerçekimi yasasına aykırı pozisyonlarda durmalarını sağlayan kanatlarının yardımıyla, baş aşağı dalışlarla alçalırken görürüz; Rönesans ’a ve sonraki dönemlere ait, kanatları birer ambleme dönüşmüş, davranışları ise kanatsız ilahi şahsiyetlerden farksız olan meleklerden çok tükenmiş bir kuş türünü veya Fonck ’un planör inişi temrini yapan genç öğrencilerini hatırlatırlar.

Otele döndüğümde, Venedik ’e bu çiçeksiz baharın ilk güneşli günlerini geçirmeye gelmiş, çoğu Avusturyalı genç kadınlarla karşılaşıyordum. Aralarından birini yüz hatları Albertine ’e benzememekle birlikte aynı onun körpe tenine, gülen, tasasız bakışlarına sahip olduğu için beğeniyordum. Kısa bir süre sonra, Albertine ’e başlangıçta söylediğim sözlerin aynılarını bu kadına da söylediğimi, ertesi gün Verona ’ya gideceği için görüşemeyeceğimizi bildirdiğinde hissettiğim acıyı ve hemen ardından, Verona ’ya gitme arzumu aynı şekilde belli etmemeye çalıştığımı fark ettim. Uzun sürmedi, Avusturya ’ya dönmesi gerekiyordu, bir daha görmeyecektim onu, ama aşkın başlamasıyla birlikte ortaya çıkan o belli belirsiz kıskançlığı da hissediyordum; o alımlı, esrarengiz çehresine bakarken, acaba o da kadınlardan mı hoşlanıyor, diye geçiriyordum aklımdan; Albertine ’le ortak özellikleri olan bu duru ten ve bakışlar, herkesi cezbeden bu açıkyürekli, dostça tavır, başkalarının yaptıklarıyla hiç ilgilenmeyip öğrenmeye de çalışmamaları, kendi yaptıklarını itiraf etmeyip aksine en çocukça yalanlarla gizlemeleri, kadınlardan hoşlanan kadın tipinin yapısal özellikleri miydi acaba? Acaba sebebini mantıki olarak çözemediğim halde onda beni cezbeden, kaygılara sürükleyen şey, (belki de kaygılarım, cazibesinin daha derindeki nedeni, bize acı çektirecek olan şeye yönelmemizin sonucuydu,) bu muydu; bazı yörelerde, havada bulunan, göremediğimiz, ama bizi çok rahatsız eden manyetik maddeler gibi, onu gördüğümde bana hem bu kadar zevk, hem de hüzün veren şey bu muydu? Heyhat, bunu hiçbir zaman bilemeyeceğim. Çehresini okumaya çalıştığımda, ona, “Bana bunu söylemelisiniz, insan doğabiliminde bir kurala örnek teşkil etmesi bakımından ilgimi çekiyor” diyebilmeyi isterdim, ama asla söylemezdi; bu tür bir sapkınlığa benzeyen her şeye karşı özel bir tiksinti besliyordu ve kadın arkadaşlarına karşı çok soğuktu. Hatta belki de

bu tavrı, bir şeyleri gizlediğinin kanıtıydı; belki bu konuda şakalara maruz kalmış, ayıplanmıştı ve tıpkı hayvanların dayak yedikleri insanlardan uzak durmaları gibi, kendisi hakkında bu tür bir şey düşünülmesin diye böyle bir tavır takınıyordu. Hayatı hakkında bilgi edinmem ise imkânsızdı; Albertine ’le ilgili olarak bile, bir şey öğrenebilmek için ne kadar uzun bir süre uğraşmıştım! Dillerin çözülmesi için, ölmesi gerekmişti, çünkü Albertine ’in tavırları, tıpkı bu genç kadınınkiler gibi, son derece temkinli ve ölçülüydü. Üstelik Albertine hakkında bile, bir şeyler bildiğimden emin miydim? Ayrıca, nasıl ki en çok istediğimiz, farkında olmadan, sevdiğimiz kadının yakınında yaşamamıza, onu mümkün olduğunca memnun edebilmemize imkân tanıdığı için arzuladığımız yaşama koşulları, aşkımız bittiği takdirde gözümüzdeki bütün cazibesini kaybederse, aynı şey, kimi zihinsel meraklar için de geçerlidir. Bu yanakların soluk pembe taçyapraklarının ardında, bu soluk gözlerin şafak vaktini hatırlatan güneşsiz aydınlığında, o hiç anlatılmayan günlerde saklanan arzunun türünü öğrenmenin benim için taşıdığı bilimsel önem, Albertine ’i artık hiç sevmeyeceğim gün muhtemelen yok olup gidecekti.

Akşamları yalnız çıkıyor, bu büyülü kentin ortasında, *Binbir Gece Masalları* ’ndan çıkmış bir kahraman gibi değişik mahallelerin içinde buluyordum kendimi. Tesadüfi gezintilerim sırasında, hiçbir kılavuz kitabın, hiçbir yolcunun bahsetmediği, bilinmedik, ferah bir meydana rastlamadığım enderdi. Birbirini kesen daracık sokakların arasına dalmıştım. Akşam güneşiyle en canlı pembe ve en açık kırmızı tonlarına bürünen yüksek, çan biçimli bacalar, evlerin üzerinde çiçek açmış koca bir bahçeyi hatırlatır; öylesine çeşitli renk tonlarına rastlarsınız ki, Delft ’li veya Haarlem ’li bir lale meraklısına ait bahçenin kentin üzerine kondurulduğunu zannedersiniz. Ayrıca evler birbirine çok yakın olduğu için, her pencere bir çerçeve gibiydi; birinde bir aşçı kadın dışarı bakarak hayallere dalmıştı ötekinde bir genç kız oturmuş, yüzü karanlıkta büyücü gibi görünen yaşlı bir kadın da kızın saçlarını taramaktaydı; sokakların darlığı yüzünden birbirine sokulmuş, sessiz ve yoksul evlerin her biri, yan yana dizilmiş yüz Hollanda resminden oluşan bir sergiydi sanki. Bu dip dibe sıkışmış, dar sokaklar, Venedik ’in bir kanalla lagün arasındaki dilimini her yönde çiziyordu; sanki bu dilim bütün o incecik, ayrıntılı şekillere uygun olarak billurlaşmıştı. Birdenbire, dar sokaklardan birinin sonunda, billurlaşmış maddede bir gerilme oldu adeta. Bu dar sokaklar ağında, görkemi ve iriliğiyle beni şaşırtan, büyüleyici saraylarla çevrili, mehtapta solgun, geniş ve şatafatlı bir

meydan uzanıyordu karşımda. Başka şehirlerde bu tür mimari düzenlemeler, sokakların açıldığı, işaret ettiği, bizi yönlendirdiği yerlerdir. Oysa burada, mahsus dar sokakların arasına saklanmış gibiydi; Doğu masallarında, kahramanın gece götürüldüğü ve gün doğmadan tekrar evine bırakıldığı için bir daha asla bulamadığı, sonunda sadece rüyasında gittiğine hükmettiği büyülü sarayları hatırlatıyordu. Ertesi gün, o güzel gece meydanını aramak üzere yola düşüyor, hepsi birbirine benzeyen, bana en ufak bir bilgi vermeyip aksine yolumu daha çok şaşırtan dar sokaklardan geçiyordum. Bazen tanır gibi olduğum belli belirsiz bir işaret yüzünden, sürgündeki güzel meydanın bütün hapsolmuşluğu, yalnızlığı ve sessizliğiyle karşıma çıkıvereceğini zannediyordum. Tam o esnada, fesat bir cin, başka bir dar sokak kılığına girerek beni kandırıp ters yönde yürütüyor, birden kendimi Büyük Kanal ’da buluyordum. Rüyaların hatırasıyla gerçeklerin hatırası arasında pek fazla fark bulunmadığı için de, acaba Venedik billurlaşmasının karanlık bir parçasında oluşan, mehtabın hulyalı bakışlarına romantik saraylarla çevrelenmiş dev bir meydan sunan o garip dalgalanma ben uyurken mi meydana gelmişti diye düşünmeye başlıyordum sonunda.

Ne var ki, birtakım yerlerden çok birtakım kadınları temelli kaybetmeme isteğim, Venedik ’te içimde sürekli bir huzursuzluk doğurmuştu; annemin dönüşümüz için belirlediği günün sonunda, bavullarımız gondolla gara doğru yola çıkmışken, otelin beklenen müşteriler listesinde *Barones Putbus ve beraberindekiler* kelimelerini okuyunca, huzursuzluğum bir hummaya dönüştü. Bir anda, dönüşümüz yüzünden kaçıracağım, tensel hazlarla dolu saatleri düşündüm ve içimde kronik halde bulunan o istek, bir duygu seviyesine yükselerek hüzne ve belirsizliğe boğuldu; annemden dönüşümüzü birkaç gün ertelemesini rica ettim; ricamı bir an bile tartmaması, hatta ciddiye almaması, Venedik baharıyla uyarılan sinirlerimde eski bir arzuyu, annemle babamın (itaat etmek zorunda kalacağımı düşünerek) bana karşı kurdukları hayali bir komploya direnme arzusunu uyandırdı; bu mücadele arzusu, bir zamanlar, boyun eğdirdikten sonra onların isteğine uyacak da olsam, en sevdiğim insanlara kendi isteğimi sertçe dayatmaya iterdi beni. Anneme dönmeyeceğimi söyledim, ama o, sözlerimi ciddiye almıyormuş gibi görünmeyi tercih ederek, cevap bile vermedi. Sözüme devam ederek, ciddi olup olmadığımı yakında göreceğini ekledim. Kapı görevlisi, ikisi anneme, biri bana yazılmış üç mektup getirdi; kendi mektubumu zarfın üstünü bile

okumadan cüzdanıma, başka mektupların arasına koydum. Annem benim bütün eşyalarımla birlikte gara gitmek üzere yola çıktıktan sonra, kanalın karşısındaki terasa oturup bir içki söyledim; ben günbatımını seyrederken, otelin tam karşısında duran kayıkta bir müzisyen *Sole mio* şarkısını söylüyordu. Güneş alçalmaya devam ediyordu. Annem gara yaklaşmış olmalıydı. Az sonra annem gidecek, ben Venedik 'te tek başıma, onu incittiğimi bilmenin üzüntüsüyle baş başa, beni teselli edecek varlığından yoksun kalacaktım. Trenin kalkış saati yaklaşıyordu. Geri dönüşü olmayan yalnızlığım o kadar yakındaydı ki, benim gözümde başlamıştı ve mutlaktı. Çünkü kendimi yalnız hissediyordum. Her şey bana yabancı olmuştu, kendi çırpınan kalbimden kopup etrafımdaki şeyleri bir dengeye oturtacak sükûneti bulamıyordum içimde. Karşımdaki şehir Venedik olmaktan çıkmıştı. Kişiliği de, adı da uydurulmuş bir yalandı ve benim artık bu yalanı taşlara uygulayacak gücüm kalmamıştı. Saraylar basit unsurlarına indirgenmişti, birbirinden farksız mermer yığınlarıydılar artık gözümde; su ise, bir hidrojen ve azot bileşimiydi, ebediydi, kördü, Venedik 'ten eski ve onun dışındaydı, düklerden ve Turner 'dan habersizdi. Bununla birlikte, bu sıradan mekân, ilk kez ayak bastığımız, henüz bizi tanımayan bir yer gibi, terk ettiğimiz, bizi unutmuş olan bir yer gibi garipti. Artık ona kendimle ilgili hiçbir şey söyleyemiyor, kendime ait bir şeyi onun üzerine koyamıyordum; karşısında kasılıp kalmıştım, çarpan bir kalpten ve *Sole mio* 'nun akışını kaygıyla izleyen bir dikkatten ibarettim. Zihnim çaresizlik içinde Rialto 'nun o kendine has, güzel kıvrımına asılmaya çalışsa da, gözle görünen gerçeklerin vasatlığına bürünmüş olan köprü, tıpkı sarı peruğuna ve siyah giysilerine rağmen, özünde Hamlet olmadığını bildiğim bir oyuncu gibi, kafamdaki karşılığından hem daha değersizdi, hem de ona yabancıydı. Saraylar, Kanal, Rialto, bireyselliklerinin özü olan fikirden yoksun kalmış, sıradan, maddi unsurlarına dönüşmüşlerdi. Ama aynı zamanda bu vasat mekân, bana uzak da geliyordu. Tersanenin havuzunda, bilimsel bir unsur olan enlemden ötürü, nesnelerin kendine has bir yanı vardı; kendi memleketimizdekilere görünürde benzeseler de, bu başka iklimde yabancıydılar, sürgündeydiler; bir saatte ulaşabileceğim kadar yakınımdaki ufkun Fransa 'nın denizlerinden çok farklı bir yeryüzü kıvrımı, yolculuk hilesiyle yakınıma demir atmış bulunan, çok uzak bir kıvrım olduğunu hissediyordum; öyle ki, aynı anda hem önemsiz, hem de uzakta olan tersane havuzu, çocukken annemle birlikte Deligny havuzlarına ilk gidişimde hissettiğim tiksintiyle karışık korkuyu uyandırıyordu içimde; o zamanlar ne

göğün, ne güneşin göründüğü, kabinlerle sınırlanmış olmakla birlikte, mayolu insan bedenleriyle kaplı, görünmez derinliklerle bağlantılı olduğu sezilen karanlık bir sudan oluşan o gerçekdışı mekânda, acaba sokaktan bakınca hayale bile gelmeyecek şekilde, barakalarla ölümlü gözlerden gizlenen bu derinlikler soğuk buz denizlerinin başlangıç noktası mı, kutuplar da ona dahil mi, bu daracık şerit yoksa kutbu çevreleyen açık deniz mi diye düşünmüştüm; tek başıma kalacağım, benimle bir duygudaşlığı olmayan bu Venedik de en az o kadar ıssız ve gerçekdışıydı; tanışmış olduğum Venedik 'e bir ağıt gibi yükselen *Sole mio* şarkısı, içinde bulunduğum felakete tanıklık ediyordu sanki. Şüphesiz annemle buluşup onunla birlikte trene binmek istiyorsam şarkıyı dinlemekten vazgeçmem, bir saniye bile geciktirmeden gitmeye karar vermem gerekiyordu, ama benim yapamadığım şey de buydu zaten; hiç kıpırdamadan duruyor, yerimden kalkamıyor, hatta kalkmaya karar bile veremiyordum. Zihnim, verilecek kararı düşünmemek için olsa gerek, *Sole mio* 'nun birbirini izleyen cümlelerini takip etmekle, sessizce şarkıya eşlik etmekle, ezgideki yükselişe hazırlanmakla, beni de beraberinde sürükleyip sonra düşmekle meşguldü. Hiç şüphesiz, yüz kere işittiğim bu sıradan şarkı hiç ilgimi çekmiyordu. Şarkıyı sonuna kadar, böyle kendimden geçercesine dinlemekle ne kendimi memnun edebilirdim, ne de başkasını. Nihayet, bu bayağı romansın önceden bildiğim ezgilerinin hiçbiri, ihtiyacım olan kararı bana sunamazdı; ayrıca, sırayla gelip geçen her cümle gerçekten karar vermemi engelliyor, daha doğrusu, zamanı geçirttiği için beni aksine karar vermeye, gitmemeye zorluyordu. Bu yüzden de, kendi içinde zevksiz bir uğraş olan *Sole mio* 'yu dinleme eylemi, derin bir kederle, neredeyse çaresizlikle sarmalanıyordu. Orada kıpırtısız durmakla, aslında gitmemeye karar verdiğimi hissediyordum pekâlâ; ne var ki, doğrudan söyleyemediğim "Gitmeyeceğim" cümlesini dolaylı yoldan, "*Sole mio* 'dan bir cümle daha dinleyeceğim" şeklinde söyleyebiliyordum; fakat bu mecazi ifadenin pratikteki anlamı da gözümden kaçmıyordu, "Sonuçta bir cümle daha dinlemekten başka şey yaptığım yok" desem de, bunun, "Venedik 'te yalnız kalacağım" anlamına geldiğini biliyordum. Belki de bu şarkının umutsuz ama büyüleyici cazibesi, uyuşturucu bir soğuğu andıran kederden kaynaklanıyordu; şarkıcının neredeyse kas gücü ve gösterisiyle çıkardığı her nota kalbimin ortasına saplanıyordu; cümle pes tonda tamamlanıp parçanın sonuna geldiğimizi zannederken, şarkıcı yetinmiyor, sanki yalnızlığımı ve çaresizliğimi bir defa daha haykırması gerekirmiş gibi,

cümleyi tiz tonda baştan alıyordu. Annem gara varmış olmalıydı. Az sonra gitmiş olacaktı. Venedik ’in ruhu kaçıp gittikten sonra minnacık kalmış olan kanalın, Rialto olmaktan çıkmış bu adi Rialto ’nun görüntüsüyle bir çaresizlik şarkısına dönüşmüş olan ve bu şekilde, dayanıksız sarayların karşısında söylendiğinde onları iyice ufalayıp Venedik ’in çöküşünü tamamlayan *Sole mio* ’nun yarattığı yürek daralması beni kıskıvrak bağlamıştı; şarkıcının acele etmeden, notaları birer birer yerleştirerek, bir sanatkâr gibi inşa ettiği mutsuzluğumun ağır ağır şekillenişine şahit olmaktaydım; San Giorgio Maggiore ’nin arkasında asılı kalmış güneş şarkıcıyı öyle bir hayretle seyrediyordu ki, o alacakaranlık, hafızamda sonsuza dek ürpertili duygusallığımla ve şarkıcının tunçtan sesiyle birleşip bulanık, sabit ve dokunaklı bir alaşım oluşturacaktı.

Bu şekilde, kıpırdamadan, iradem çözülmüş, görünürde bir karar vermeden duruyordum; şüphesiz böyle anlarda, karar zaten verilmiştir, çoğu kez arkadaşlarımız bunu öngörebilir. Ama biz öngöremeyiz; aksi takdirde, nice acıyı çekmemize de gerek kalmazdı.

Ama nihayet –yerleşik alışkanlığın tartışılmaz savunma gücü ve ani bir hamleyle, son dakikada savaşa dahil ettiği gizli yedek kuvvetler sayesinde– önceden bilinebilen kuyrukluyıldızın çıkıp geldiği karanlıklardan daha koyu bir karanlıktan bir eylem fışkırdı: Tozu dumana katarak koşmaya başladım ve kapılar kapanmışken trene yetiştim; annem heyecandan kıpkırmızı kesilmiş, gözyaşlarını tutmaya çalışıyordu, geleceğimden umudunu kesmişti. Tren hareket etti; önce Padova, sonra Verona trenimizi karşılamaya geldi, neredeyse gara kadar geçirdi ve –biz uzaklaştıktan sonra– bir yere gitmeyip kendi hayatlarına devam edecekleri için, biri ovasına, öbürü de tepesine döndü.

Saatler geçiyordu. Annem açmakla yetindiği iki mektubunu okumak için acele etmiyordu, benim de otel kapıcısının verdiği mektubu hemen cüzdanımdan çekip çıkarmamam için elinden geleni yaptı. Annem yolculukların bana fazlasıyla uzun, fazlasıyla yorucu gelmesinden hep korkar, beni son saatlerde oyalayabilmek için haşlanmış yumurtaları çıkaracağı, gazeteleri vereceği, bana haber vermeden aldığı kitapların ambalajını çözeceği ânı mümkün mertebe geciktirirdi. Önce annemi seyrettim; kendi mektubunu şaşkınlıkla okuyordu, sonra başını kaldırdı, bakışları, sanki belirgin, birbiriyle bağdaşmayan, bir araya getiremediği hatıraların üstünde duruyordu sırayla. Bu arada, bana gelen zarfın üzerinde, Gilberte ’in yazısını tanımıştım. Mektubu açtım. Gilberte Robert de Saint-

Loup ’yla evleneceğini haber veriyordu. Bu konuyla ilgili Venedik ’e telgraf çektiğini, ama benden cevap alamadığını yazıyordu. Venedik ’te telgraf sisteminin iyi çalışmadığını işitmiş olduğumu hatırladım. Telgrafını almamıştım. Gilberte belki de buna inanmayacaktı. Birdenbire, beynimde hatıra sıfatıyla yer alan bir olayın yerini bir başka olaya bıraktığını hissettim. Birkaç gün önce aldığım ve Albertine ’den sandığım telgraf Gilberte ’tendi. Gilberte ’in elyazısının en tipik ve epeyce zorlama bir özelliği, *t* harflerinin çizgileriyle *i* harflerinin noktalarını bir üst satıra kaydırmasıydı, üstteki satırda kimi kelimelerin altı çizilmiş, bazı cümleler noktalarla bölünmüş gibi görünürdü; buna karşılık, kimi harflerin kuyrukları da bir alt satıra karışırdı; dolayısıyla, telgraf görevlisinin üst satırdaki *s* veya *y* harflerinin kıvrımlarını Gilberte kelimesinin sonuna eklenmiş “ine” olarak okumuş olması çok doğaldı. Gilberte ’in *i* ’sinin noktası üst satıra çıkıp cümleyi iki noktayla bitirmişti. *G* harfine gelince, Gotik bir *A* ’ya benziyordu. Bunun dışında, iki üç kelimenin yanlış okunmuş, birbirine karıştırılmış olması (zaten bazı kelimeler bana anlaşılmaz gelmişti), yaptığım hatanın ayrıntılarını açıklamak için yeterliydi, hatta gerekli bile değildi. Dalgın ve önceden belirli bir beklentisi olan, mektubun belirli birinden geldiği düşüncesinden yola çıkan kişi, kim bilir her kelimede olmayan kaç harf, her cümlede olmayan kaç kelime okur? Okurken tahmin eder, uydururuz; her şey başlangıçtaki bir hatadan kaynaklanır; sonraki hatalar, (üstelik bu sadece mektup ve telgrafların okunmasıyla, sadece okumayla sınırlı değildir) aynı başlangıç noktasından yola çıkmamış birine ne kadar olağandışı görünseler de, aslında çok doğaldırlar. Eşit derecede inat ve iyi niyetle inandığımız şeylerin, hatta nihai sonuçların büyük bölümü, önermedeki ilk yanılgıdan kaynaklanır.

1 Yabancı.

2 Almanca: Ihlamurların altında. (Berlin’de ıhlamur ağaçlarının bol olduğu geniş gezinti caddesi.)

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

“Yo, inanılır gibi değil! dedi annem. Biliyor musun, insan benim yaşımda hiçbir şeye şaşırmaz oluyor, ama hiçbir şey, şu mektupta okuduğum haber kadar beklenmedik olamaz, emin ol. —Senin okuduğun haberin ne olduğunu bilmiyorum dedim, ama ne kadar olsa, benim mektubumdaki haber kadar şaşırtıcı olamaz. Bir evlilik haberi. Robert de Saint-Loup, Gilberte Swann ’la evleniyor. —Ya! dedi annem. Demek bu açmadığım ikinci mektup da, onu haber veriyor, arkadaşının yazısını tanıdım.” Annemin tebessümündeki hafif duygusallık, annesini kaybettiğinden beri, ne kadar önemsiz olursa olsun, acı çekme, hatırlama yeteneğine sahip, kendi ölülerinin matemini tutan insanları ilgilendiren her olayda kendini gösteriyordu. İşte bu yüzden, annem gülümseyerek, yumuşak bir sesle konuşuyordu; bu evliliği hafife alırsa, Swann ’ın kızında, dul karısında ve oğlundan ayrılmaya hazırlanan Robert ’in annesinde uyandırabileceği hüzünlü duyguları da hafife almış olmaktan korkuyordu sanki ve iyi yürekliliğinden, onların bana gösterdiği iyiliğe minnetinden, bir evlat, eş ve anne sıfatıyla, kendi duyarlığını onlara atfediyordu. “Benimki kadar şaşırtıcı bir haber bulamazsın demekte haklı mıymışım?” diye sordum. Annem tatlı bir sesle cevap verdi: “Yanıldın! En şaşırtıcı haber bende; ‘en büyük, en küçük ’ demeyeceğim, çünkü Sévigné ’nin başka hiçbir şeyini bilmeyen insanların yaptığı bu alıntı, büyükannenin midesini, ‘biçilmiş otları çevirerek kurutmanın güzelliği ’ kadar bulandırırdı. Biz bu harcıâlem Sévigné ’leri toplamaya tenezzül etmeyiz. Elimdeki mektup, Cambremer ’lerin oğlunun evlilik haberini veriyor. —Öyle mi! dedim kayıtsız bir edayla. Kiminle? Ama zaten damat adayının kişiliği, bu evliliğin sansasyonel olmasına ihtimal tanımıyor. — Gelin adayının kişiliği sansasyonel değilse tabii. — Kimmiş bu gelin adayı? —Aa, hemen söylersem kıymeti kalmaz ki, biraz düşün bakalım” dedi annem; daha Torino ’ya bile varmamış olduğumuz için, ayağını yorganına göre uzatıp beni oyalayacak malzemeyi idareli kullanmak isteyerek. “Nereden bileyim canım? Parlak bir şahsiyet mi? Legrandin ’le kız kardeşi memnunlarsa, parlak bir evlilik olduğundan emin olabiliriz. —Legrandin ’i bilemem, ama haberi veren kişi, Mme de Cambremer ’in pek memnun olduğunu söylüyor. Sen parlak diye nitelendirir misin bilmem. Bana kralların çoban kızlarıyla

evlendiği zamanların evlilikleri gibi geldi; üstelik çoban kızı çoban bile değil, ama çok sevimli bir kız. Büyükannen olsa çok şaşırırdı, ama hoşuna da giderdi. —Canım, söylesene, kim bu kız? —Mlle d ’Oloron. —Bence çok etkileyici, hiç de çoban kızına benzemiyor, ama kim olduğunu çıkaramadım. Unvan Guermantes ’lara aitti ama. —Aynen öyle, M. de Charlus o unvanı Jupien ’in evlat edindiği yeğenine verdi. Cambremer ’lerin oğluyla evlenen de o. —Jupien ’in yeğeni mi! İnanılır gibi değil! —Erdemin mükâfatı. Mme Sand ’ın bir romanının sonuna yakışır bir evlilik” dedi annem. “Ahlaksızlığın bedeli, Balzac ’ın bir romanının sonuna yakışır bir evlilik” diye düşündüm. “Aslına bakılırsa dedim anneme, oldukça doğal sayılır. Cambremer ’ler böylece yanaşmayı asla ummadıkları Guermantes kabilesine demir atmış oldular; ayrıca M. de Charlus kendisini evlat edindiğine göre, kızın çok parası olacak, bu da Cambremer ’ler servetlerini yitirdiklerinden beri zorunlu bir koşuldu; sonuç olarak, Cambremer ’lerin hükümdar soyundan prens saydıkları birinin evlat edindiği bir kız, muhtemelen onların gözünde gerçek –gayri meşru– kızı. Hükümdarlık hanedanı denebilecek bir ailenin gayri meşru evladıyla evlenmek, hem Fransız, hem de yabancı soyluların nazarında, daima makbul sayılmıştır. Lucinge ’ler örneği kadar gerilere gitmeye gerek yok, hatırlarsan daha altı ay önce, Robert ’in bir arkadaşı evlenmişti; kızın sosyetedeki konumunun tek dayanağı, halen hükümdar olan bir prensin gayri meşru kızı olduğu yolundaki belki doğru, belki de yanlış kanıydı.” Annem bir yandan büyükannemin bu evliliği bir skandal olarak görmesini gerektiren Combray kast anlayışına sadık kalmakla birlikte, her şeyden önce annesinin sağduyusunu vurgulamak istediğinden, ekledi: “Her şey bir yana, kız mükemmel bir kız; sevgili büyükannen genç Cambremer ’in seçimini onaylamak için o sonsuz hoşgörüsüne, iyi yürekliliğine başvurma gereği bile duymazdı. Çok uzun zaman önce bir gün dükkâna girip eteğini diktirmiş, kızı çok kibar, çok seçkin bulmuştu, hatırlar mısın? O sıralar daha çocuk denecek yaştaydı. Şimdi tohuma kaçtığı halde, bambaşka, çok daha mükemmel bir kadın oldu. Ama büyükannen bütün bunları bir bakışta anlamıştı. Bir yelekçinin ufacık yeğenini Guermantes Dükü ’nden daha ‘soylu ’ bulmuştu.” Ama annemin, büyükannemi övmekten çok bu günleri görmemesinin onun için “daha iyi” olduğuna kanaat getirmesi gerekiyordu. Bu, sevgisinin doruk noktasıydı, annesini son bir üzüntüden esirgemek gibi bir şeydi. “Yine de, dedi annem, sence Swann ’ın babası –gerçi sen kendisini görmedin ama– günün birinde, damarlarında hem ‘Yunaydin’ diye

konuşan Moser Ana ’nın, hem de Guise Dükü ’nün kanı akan bir torunu olacağını hiç düşünebilir miydi? —Aslında olay bundan çok daha şaşırtıcı, anne. Swann ’lar çok saygın insanlardı; oğulları o kadar iyi bir mevkie sahipti ki, iyi bir evlilik yapmış olsa, kızı çok çok iyi bir evlilik yapabilirdi. Ama o bir yosmayla evlendiği için, sıfır noktasına geri dönülmüştü. —Canım, yosma diyorsun ama, belki de insanlar fesatlık ediyordu, ben bütün söylenenlere asla inanmadım. —Evet, kesinlikle yosmaydı, hatta bir başka gün, sana bazı aile sırlarını açıklayacağım.” Annem hayallerinin arasından konuştu: “Babanın selam vermeme katiyen izin vermediği bir kadının kızı, babanın başlangıçta bize göre fazlasıyla sosyetik bir çevreye ait diye ziyaretine gitmeme izin vermediği Mme de Villeparisis ’nin yeğeniyle evleniyor!” Sonra devam etti: “Le- grandin ’in bizi yeterince seçkin bulmadığı için tavsiye mektubu vermeye korktuğu Mme de Cambremer ’in oğlu, evimize ancak servis kapısından girmeye cesaret edebilecek bir adamın yeğeniyle evleniyor!... Büyükannen her şeye rağmen haklıymış; hatırlarsın, yüksek aristokrasinin küçük burjuvaları dehşete düşürecek şeyler yaptığını, Kraliçe Marie-Amélie ’nin Condé Prensi vasiyetnamesinde Aumale Dükü ’nü kayırsın diye prensin metresine yaltaklanması yüzünden gözünden düştüğünü söylerdi. Gramont hanedanının hepsi birer azize olan kızlarının büyükninelerinden birinin IV. Henri ’yle ilişkisi anısına, yüzyıllardır Corisande soyadını taşımaları onu dehşete düşürürdü. Belki burjuvazinin içinde de böyle olaylar dönüyor, ama daha gizli yapılıyor. Zavallı büyükannen bu olayı ne kadar eğlenceli bulurdu kim bilir!” Annemin sesi hüzünlüydü, çünkü büyükannemin mahrum olduğuna hayıflandığımız zevkler, hayatın en basit zevkleri, eğlenceli bulacağı bir haber, bir temsil, hatta bir “taklit”ti. “Ne kadar şaşırırdı kim bilir! Ama yine de, eminim bu evlilikler büyükannene aykırı düşer, üzerdi onu, bence bu günleri görmemiş olması daha iyi” diye devam etti annem, çünkü her olay karşısında, büyükannem olsa, kendine has mükemmel kişiliğinden kaynaklanan ve olağanüstü önem taşıyan, çok özel bir izlenim edineceğini düşünmekten hoşlanıyordu. Önceden kestirilmesi imkânsız her üzücü olay, eski bir ahbabımızın itibarını veya servetini kaybetmesi, toplumsal felaketler, salgın hastalık, savaş, devrim karşısında, annem belki de büyükannemin bunları görmemesinin daha iyi olduğunu, görse çok üzüleceğini, belki de dayanamayacağını düşünüyordu. Bu evlilikler gibi aykırı olaylar söz konusu olduğunda ise, annem, büyükanneme sevgisi yüzünden –sevmedikleri kişilerin sanıldığından daha çok acı çektiğini

düşünmekten hoşlanan kötü kalplilerin tersine bir içgüdüyle– onu üzücü veya küçültücü olaylardan uzak tutmak istiyordu. Büyükannemi beklenmedik felaketlerin bile ulaşamayacağı bir konuma yerleştiriyor, annesinin ölümünün belki de şükredilecek bir şey olduğunu, o asil ruhun kabullenemeyeceği günümüzün çirkin manzarasını görmekten kurtulduğunu düşünüyordu. Çünkü iyimserlik geçmişin felsefesidir. Cereyan eden olay, mümkün olan bütün olaylar arasında bizim bildiğimiz tek olay olduğundan, yol açtığı zarar bize kaçınılmazmış gibi görünür, zararın yanı sıra sağladığı asgari yarar ise bizde minnet uyandırır; bu olay olmasa, yararlı sonuçların da olmayacağını düşünürüz. Annem aynı anda hem büyükannemin bu haberleri duysa neler hissedeceğini tam olarak kestirmeye çalışıyor, hem de onunki kadar yüce olmayan zihinlerimizin bunu tasavvur edemeyeceğine inanmak istiyordu. Annemin bana ilk söylediği, “Zavallı büyükannen kim bilir ne kadar şaşırırdı!” olmuştu. Annemin bu haberi ona veremediği için üzüldüğünü, büyükannemin öğrenememesine hayıflandığını hissediyordum; annemin nazarında, büyükannemin inanamayacağı gerçeklerin ortaya çıkarılması haksızlıktı, geriye dönüp bakıldığında, büyükannemin insanlar ve toplum hakkında mezara götürdüğü fikirleri yanlış ve eksik kılan bir şeydi; çünkü Jupien ’in yeğeninin Legrandin ’in yeğeniyle evlenmesi, büyükannemin genel kavramlarını altüst edecek, çözümlenemeyeceğine inandığı hava yolculuğu ve telsiz telgraf meselelerine çözüm bulunduğu haberini annem kendisine iletebilse, o kadar değiştirecek nitelikte bir olaydı. Ama ileride göreceğimiz gibi, bilimin başarılarını büyükannemle paylaşma arzusu da çok geçmeden anneme aşırı bir bencillik gibi görünecekti. Sonradan öğrendiğime göre –bütün bunları Venedik ’te takip edememiştim– hem Châtellerault Dükü hem de Silistre Prensi, Mlle de Forcheville ’i istemişlerdi, bu arada Saint-Loup, Lüksemburg Dükü ’nün kızı Mlle d ’Entragues ile evlenmek istiyordu. Olay şöyle gelişmişti: Mme de Marsantes, oğlunun yüz milyonluk bir servete sahip olan Mlle de Forcheville ’le mükemmel bir evlilik yapabileceğini düşünmüştü. Bir hata yapıp genç kızı büyüleyici bulduğunu, zengin mi, fakir mi olduğunu katiyen bilmediğini, bilmek de istemediğini, ama drahoması olmasa bile, böyle bir eşin en müşkülpesent delikanlı için dahi şans sayılacağını söylemişti. Geri kalan her şeye göz yummasına sebep olan yüz milyonluk servetten başka şeyle ilgilenmediği düşünülecek olursa, fazla ileri gitmişti. Oğlunu düşünerek konuştuğu hemen anlaşıldı. Silistre Prensesi ortalığı ayağa kaldırdı, Saint-Loup ’nun unvanlarını saya saya bitiremedi ve Saint-Loup,

annesi Odette, babası da Yahudi olan kızla evlendiği takdirde, Saint-Germain muhiti diye bir şey kalmayacağını ilan etti. Mme de Marsantes, kendinden çok emin olduğu halde, daha fazla ısrar etme cesaretini gösteremeyip Silistre Prensesi ’nin itirazları karşısında geri çekildi, prenses de bunun üzerine derhal kızı kendi oğluna istedi. Kopardığı yaygaranın tek nedeni, Gilberte ’i kendine saklama isteğiydi. Bu arada, başarısızlığa boyun eğmek istemeyen Mme de Marsantes, derhal Lüksemburg Dükü ’nün kızı Mlle d ’Entragues ’a yönelmişti. Sadece yirmi milyonluk serveti olan bu gelin adayı daha az işine geliyordu, ama Mme de Marsantes herkese bir Saint-Loup ’nun bir Mlle Swann ’la (Forcheville bile değildi artık) evlenemeyeceğini söyledi. Bir süre sonra, biri patavatsızlık edip Châtellerault Dükü ’nün Mlle d ’Entragues ’la evlenmeyi düşündüğünü söyleyince, dünyanın en titiz insanı olan Mme de Marsantes ’ın gururu devreye girdi, taktik değiştirip tekrar Gilberte ’e dönerek Saint-Loup adına istetti ve derhal nişan töreni yapıldı.

Saint-Loup ’yla Gilberte ’in nişanlanması birbirinden çok farklı çevrelerde hararetli yorumlara sebep oldu. Annemin Saint-Loup ’yu bizim evde görmüş olan birçok arkadaşı, “gün”üne gelip nişanlanan gencin gerçekten benim arkadaşım mı olduğunu sordular. Diğer evlilikle ilgili olarak, bazı kişiler, söz konusu ailenin Cambremer-Legrandin ’ler olmadığını iddia edecek kadar ileri gittiler. İddialarının temeli sağlamdı, çünkü genç kızlığında Legrandin olan markiz, nişanın duyurulduğu günden bir gün önce olayı yalanlamıştı. Ben kendi adıma, kısa süre önce bana mektup yazma fırsatı bulmuş olan M. de Charlus ’le Saint-Loup ’nun niçin nişan töreniyle bağdaşması imkânsız birtakım seyahatlerden dostça bahsedip bu konuya hiç değinmemiş olduklarını merak ediyordum. Bu konuların son dakikaya kadar gizlilik içinde yürütüldüğünü hiç düşünmeden, beni zannettiğim kadar yakın bir dost olarak görmedikleri sonucunu çıkarıyordum; Saint-Loup ’nun bu yaklaşımı beni üzüyordu. Aristokrasinin kibarlığının, teklifsiz, dostça ilişkilerinin aldatmacadan ibaret olduğunu çoktan fark etmişken, dışlanmış olmama niçin şaşırıyordum ki? M. de Charlus ’ün Morel ’i gözetlediği –giderek daha fazla erkeğin pazarlandığı– randevuevinde, sadık bir *Le Gaulois* okuru olan ve sosyete haberleri hakkında yorumlar yapan “yönetici” kadın, şişman bir müşterisiyle, her geldiğinde genç delikanlılarla bol bol şampanya içen ve zaten çok şişman olduğu halde, savaş çıkarsa “yakalanmamak” için daha da şişmanlamak istediğini söyleyen bir beyefendiyle sohbet ederken, “Saint-

Loup ‘o biçim ’miş diye duydum, genç Cambremer de öyleymiş dedi. Zavallı gelinler! Neyse, siz bu nişanlı delikanlıları tanıyorsanız bize gönderin, burada her istediklerini bulurlar, çok para kazandırırlar bize.” Bunun üzerine şişman beyefendi, kendisi de “o biçim” olduğu halde, biraz snop olduğu için, öfkeyle itiraz etti; Cambremer ’e de, Saint-Loup ’ya da akrabalarının, d ’Ardonvillers ’lerin evinde sık sık rastladığını, ikisinin de kadınlara çok meraklı ve “o biçim”in tam tersi olduklarını söyledi. Yönetici kadın şüpheli bir tonda “Ya!” diyerek konuyu kapattı, ama iddia kanıtlanmamıştı, çağımızda sapıklığın fesat dedikoduların saçmalığıyla yarışabilecek boyutlara ulaştığına hükmetti. Görüşmediğim birtakım kişiler bana mektup yazıp, kadın tiyatro seyircilerinin şapkalarının yüksekliğiyle veya psikolojik romanla ilgili anket yaparcasına, bu iki evlilik hakkında “ne düşündüğümü” sordular. Bu mektuplara cevap verecek gücü bulamadım kendimde. Bu iki evlilik hakkında hiçbir şey düşünmüyordum, ama derin bir üzüntü duyuyordum; geçmişteki hayatımıza ait, yanı başımızda demirlemiş olan ve belki de kendimize itiraf etmeden, günler geçtikçe tembelce bir umut bağladığımız iki dönem, gemiler gibi, flamaları neşeyle şaklayarak yabancı diyarlara doğru temelli uzaklaştığında hissettiğimiz kederi yaşıyordum. Nişanlanan delikanlılar ise, kendi evliliklerini çok doğal buluyorlardı, çünkü söz konusu olan başkaları değil, kendileriydi. O güne kadar, gizli bir kusur üzerine kurulan bu tür “parlak evlilikler” onlar için hep alay konusu olmuştu. Son derece köklü bir aile olan ve son derece mütevazı iddialara sahip Cambremer ’ler bile, Jupien ’i unutup sadece Oloron sülalesinin benzersiz soyluluğunu hatırlamaya çoktan hazırdılar, ama bu evlilikle en çok övünmesi gereken kişi, Cambremer-Legrandin Markizi, aykırı bir tutum benimsemişti. Çünkü fesat mizaçlıydı ve yakınlarını aşağılamanın hazzı, böbürlenmenin hazzından daha önemliydi onun için. Dolayısıyla, oğlunu sevmeyen ve müstakbel gelinden de daha baştan hiç hoşlanmamış olan markiz, bir Cambremer ’in, esasen kimin nesi olduğu bilinmeyen ve bu kadar çarpık dişli biriyle evlenmesinin talihsizlik olduğunu söyledi. Genç Cambremer ’in Bergotte gibi, hatta Bloch gibi edebiyatçılarla arkadaşlık etme alışkanlığına gelince, bu parlak evlilik yüzünden eskisinden daha snop olmadığını, ama şimdi kendini Oloron Düklerinin, gazetelerin deyimiyle “hükümdar prensler”in mirasçısı olarak gördüğü için, soyluluğuna güvenip canı kiminle isterse onunla görüşme hakkını kendinde bulduğunu düşünebiliriz. Prenslere hasretmediği günlerde, küçük soyluları ihmal edip zeki burjuvalarla görüşüyordu.

Gazetelerdeki bu haberler, özellikle Saint-Loup ’yla ilgili haberler, kraliyet ailesine mensup atalarının ismi tek tek sayılan arkadaşıma bir asalet daha katıyor, ama beni sadece üzüyordu; Robert sanki başka birisine dönüşmüş, kısa bir süre önce, ben arkada daha rahat edeyim diye arabanın açılıp kapanır koltuğuna oturan arkadaşımken, şimdi Güçlü Robert ’in torunu olmuştu; Gilberte ’le evleneceğinin daha önce hayalimden bile geçmemiş olması, mektupta okuduğum zaman, bu evliliğin bana birdenbire, her ikisiyle ilgili bir gün önce bekleyebileceğim şeylerden son derece farklı, kimyasal bir çökelti kadar beklenmedik görünmesi, beni çok üzüyordu; oysa Saint-Loup ’nun o sıralarda mutlaka çok meşgul olduğunu, ayrıca yüksek sosyetede evliliklerin genellikle böyle birdenbire gerçekleştiğini, çoğu kez,başarısızlıkla sonuçlanan başka bir girişimin yerine yapıldığını düşünmem gerekirdi. Bu iki evliliğin ani sarsıntısı bende öylesine derin bir üzüntü, bir taşınma kadar kasvetli, kıskançlık kadar acı bir keder yarattı ki, daha sonra insanlar bana bu duygularımı hatırlatıp saçma bir şekilde basiretimi kutladılar, o esnadaki duygumun tam tersine, çifte, hatta üçlü, dörtlü bir önsezi olarak yorumladılar.

Gilberte ’e hiç dikkat etmemiş olan yüksek sosyete mensupları bana son derece ciddi bir ilgiyle, “Ya! Saint-Loup Markisi ’yle evlenen kız, demek bu” diyor, Paris sosyete dedikodularına meraklı olmakla kalmayıp kendi gözlemlerinin keskinliğine de güvenen ve gözleyerek de bilgi edinmeye çalışan insanlara özgü, dikkatli bakışlarla Gilberte ’i süzüyorlardı. Sadece Gilberte ’i tanıyanlar ise, aşırı bir dikkatle Saint-Loup ’yu inceliyor, (çoğunu pek az tanıdığım halde) kendilerini Saint-Loup ’ya takdim etmemi rica ediyor ve damat adayıyla tanışma eğlencesinden neşe içinde dönerek, “Yakışıklı bir genç” diyorlardı. Gilberte, Saint-Loup Markisi unvanının Orléans Dükü unvanından çok daha üstün olduğuna kaniydi, ama her şeyden önce, esprili bir nesle mensup olduğu için, *mater semita* terimini benimsedi, daha da esprili görünmek için, “Ama benim durumumda *pater*” diye de ekliyordu.

Annem, “Genç Cambremer ’in evliliğine Parma Prensesi aracı olmuş” dedi. Gerçekten öyle olmuştu. Parma Prensesi hem hayır işleri nedeniyle karşılaşıp seçkin bulduğu Legrandin ’i, hem de Legrandin ’in kız kardeşi olup olmadığını sorduğu zaman konuyu değiştiren Mme de Cambremer ’i uzun zamandır tanıyordu. Prenses, Mme de Cambremer ’in kapısından içeri giremediği yüksek aristokrat evlerinin hiçbirine kabul edilmeyişine ne kadar üzüldüğünü biliyordu. Mlle d ’Oloron ’a iyi bir kısmet bulma

görevini üstlenen Parma Prensesi M. de Charlus ’e, Legrandin de Méséglise adında (Legrandin artık bu ismi kullanıyordu), kibar, kültürlü bir adamı tanıyıp tanımadığını sorunca, baron önce tanımadığını söyledi, sonra ansızın, bir gece yolculuğunda, trende tanışıp kartını aldığı bir yolcuyu hatırladı. Belli belirsiz gülümsedi. “Belki aynı adamdır” diye düşündü. Damat adayının Legrandin ’in yeğeni olduğunu öğrenince, “İşte bu harika olurdu!” dedi. Dayısına çekmişse, korkulacak bir şey yok bence, en iyi kocaların onlardan çıktığını daima söylemişimdir. —Onlar kim? diye sordu prenses. —Ah, hanımefendi, daha sık görüşseydik, açıklardım size. Sizinle rahatça konuşulabilir. Altes hazretleri o kadar akıllı ki” dedi Charlus, sır paylaşma ihtiyacına kapılarak, ama daha ileri gitmedi. Damat adayının annesiyle babasından hoşlanmadığı halde, Cambremer soyadı hoşuna gitti; Bretanya ’daki dört baronluktan biri olduğunu ve evlat edindiği kız için bundan âlâsını bulamayacağını biliyordu; köklü, saygıdeğer, kendi yöresinde sağlam akrabalıkları olan bir soyadıydı. Bir prens bulunması imkânsızdı, zaten iyi de olmazdı. Bu tam aradığı şeydi. Prenses bunun üzerine Legrandin ’i çağırttı. Legrandin ’in dış görünüşü bir süredir olumlu yönde epeyce değişmişti. Tıpkı ince bir beden uğruna kararlı bir şekilde çehrelerini feda edip Marienbad ’dan ayrılamayan kadınlar gibi, Legrandin de bir süvari subayının rahat havasına bürünmüştü. M. de Charlus ağırlaşıp yavaşladıkça, Legrandin incelip hızlanmıştı: Aynı sebebin iki zıt sonucu. Aslında bu süratin psikolojik nedenleri de vardı. Legrandin ne girerken, ne çıkarken görülmek istediği bazı kötü şöhretli yerlere gitmeyi alışkanlık edinmişti, buralara dalar gibi girip çıkıyordu. Parma Prensesi ona Guermantes ’lardan, Saint-Loup ’dan bahsettiğinde, Legrandin Guermantes senyörlerini öteden beri *ismen* tanımasıyla müstakbel Mme de Saint-Loup ’nun babası Swann ’la halamın evinde, *şahsen* karşılaşmış olmasını birleştirerek, onları öteden beri tanıdığını söyledi; oysa Legrandin Combray ’de, Swann ’ın karısıyla da, kızıyla da görüşmeyi hep reddetmişti. “Hatta geçenlerde Guermantes Dükü ’nün kardeşi M. de Charlus ’le birlikte bir yolculuk yaptım. Konuşmaya o başladı, kendiliğinden; bu da her zaman olumlu bir işarettir, karşınızdaki şahsın burnu havada bir aptal, kendini beğenmiş biri olmadığını gösterir. Evet, hakkında söylenenleri biliyorum. Ama ben bu tür söylentilere hiçbir zaman inanmam. Zaten başkalarının özel hayatı da beni ilgilendirmez. Bende duyarlı, kültürlü bir insan izlenimi bıraktı.” Bunun üzerine Parma Prensesi Mlle d ’Oloron ’dan bahsetti. Guermantes muhitinde, her zamanki iyi kalpliliğiyle yoksul ve sevimli bir

genç kızı mutluluğa kavuşturan M. de Charlus ’ün ruh asaleti herkesi duygulandırıyordu. Kardeşinin şöhreti yüzünden zarar gören Guermantes Dükü, ne kadar güzel bir davranış olsa da, aslında son derece doğal olduğunu ima ediyordu. “Bilmem anlatabiliyor muyum, bu mesele baştan sona doğal” diyordu hesaplı bir patavatsızlıkla. Amacı genç kızın kardeşinin öz kızı olduğunu ve kardeşinin durumu meşrulaştırdığını bildirmekti. Bu durum aynı zamanda Jupien ’in konumunu da açıklıyordu. Parma Prensesi bu yoruma değinerek, Legrandin ’e, genç Cambremer ’in, aslında tıpkı Mlle de Nantes gibi, yani Orléans Dükü ’nün de, Conti Prensi ’nin de küçümsemediği, XIV. Louis’nin gayri meşru kızı gibi biriyle evlenmiş olacağını göstermek istedi.

Annemle Paris ’e dönüş treninde konuştuğumuz bu iki evlilik, bu anlatıda şu âna kadar boy göstermiş olan kişilerden bazılarını epeyce etkiledi. Bunlardan birincisi Legrandin ’di; söylemeye bile gerek yok, Legrandin M. de Charlus ’ün konağına tıpkı görülmek istemediği, kötü şöhretli bir eve girercesine, fırtına gibi daldı; aynı zamanda cesaretini sergilemek ve yaşını gizlemek de istiyordu, çünkü alışkanlıklarımız hiçbir işimize yaramayacakları yerlerde bile peşimizi bırakmaz; M. de Charlus ’ün Legrandin ’i algılanması güç, açıklanması daha da güç bir tebessümle selamladığını pek kimse fark etmedi; bu tebessüm, birbirlerini saygın çevrelerde görmeye alışık iki erkeğin kötü şöhretli bir yerde tesadüfen karşılaştıkları zaman dudaklarında beliren tebessümün (örneğin General de Froberville ’in bir zamanlar Swann ’la Cumhurbaşkanlığı Sarayı ’nda karşılaştığı zaman gözlerinde beliren, Laumes Prensesi salonunun müdavimleri olan ve M. Grévy ’nin misafiri olmakla şereflerini tehlikeye atan iki erkeğin alaylı ve esrarengiz suçortaklığını ifade eden bakışın) görünürde aynısı, ama aslında tam tersiydi. Fakat asıl dikkate değer olan, Legrandin ’in kişiliğindeki gerçek iyileşmeydi. Legrandin çok uzun zamandır –ta küçüklüğümden, tatillerimi Combray ’de geçirdiğim zamanlardan beri– gizlice bazı aristokratlarla ilişki kurmaktaydı; ara sıra sayfiye evlerindeki kısır davetlere çağrılmak dışında, bu ilişkilerin bir yararını görmemişti. Yeğeninin evliliği ansızın bu birbirinden uzak parçaları birleştirdi, Legrandin sosyetede bir yer edindi; daha önce onunla sınırlı ama samimi bir ilişki kurmuş olan kişilerle eskiye dayanan ilişkileri de bu yeni konumunu sağlamlaştırıyordu. Legrandin ’in takdim edilmek istendiği soylu hanımlar, onu yirmi yıldır her yaz on beş gün sayfiye evlerinde misafir ettiklerini, küçük salondaki o güzel antika barometrenin onun

hediyesi olduğunu söylüyorlardı. Tesadüfen bazı “grup fotoğraflarında”, şimdi akraba olduğu düklerin arasında yer almıştı. Fakat Legrandin yüksek sosyetede bu konumu edinir edinmez, ondan yararlanmaz oldu. Artık bütün salonlarda ağırlandığını herkes bildiği için, davet edilmekten zevk almaması bir yana, Legrandin ’in içinde uzun süre çekişmiş olan iki kusurdan daha yapay olanı, yani snobizm, yerini daha doğal olan diğerine bırakmaktaydı; bu kusur, dolambaçlı bir yoldan da olsa, bir tür tabiata dönüş sayılabilirdi hiç değilse. Bu iki kusurun bir arada bulunması imkânsız değildir şüphesiz; bir düşesin davetinden çıktıktan sonra, mahalle keşfedilebilir. Ne var ki, yaşın getirdiği soğukluk, Legrandin ’i çeşitli hazları bir araya getirmekten alıkoyuyordu; dışarı çıkarken bir seçicilik sergiliyordu ve ayrıca, artık doğal hazları da oldukça platonikti, daha ziyade dostluktan, vakit alan sohbetlerden ibaretti, bu da Legrandin ’in neredeyse bütün vaktini halktan insanlarla geçirmesine sebep oluyor, sosyete hayatına pek vakti kalmıyordu. Mme de Cambremer bile, Guermantes Düşesi ’nin nezaketine kayıtsız kalabiliyordu. Markizle görüşmek zorunda kalan düşes, insanlarla daha çok vakit geçirdiğimiz zaman mutlaka bazı meziyetlerini keşfedip kusurlarına da giderek alıştığımız için, Mme de Cam- bremer ’in zeki ve kültürlü bir kadın olduğunu fark etmişti; benim kendi adıma pek hoşlanmadığım türdeki zekâsı ve kültürü, düşeste hayranlık uyandırmıştı. Bu yüzden, akşamüzerleri sık sık Mme de Cambremer ’i ziyarete gidiyor, uzun uzun oturuyordu. Ne var ki Guermantes Düşesi ’nin Mme de Cambremer ’in gözündeki büyüleyici cazibesi, düşes markize yakınlık gösterince yok olup gitti. Düşesi ağırlamak Mme de Cambremer için bir zevkten çok nezaketen yerine getirdiği bir görevdi. Gilberte ’teki değişiklik ise daha çarpıcıydı ve Swann ’ın evlendiğinde geçirdiği değişime hem paralel, hem de ondan farklıydı. Kuşkusuz ilk birkaç ay boyunca, Gilberte sosyetenin en seçkin üyelerini evinde ağırlamaktan mutluluk duymuştu. Annesinin yakın arkadaşları muhtemelen sırf miras yüzünden davet ediliyor, ama sadece belirli günlerde, başka kimse yokken çağrılıyorlar, seçkin kişilerden uzakta tutuluyorlardı; sanki Mme Bontemps ’ın veya Mme Cottard ’ın Guermantes Prensesi ’yle veya Parma Prensesi ’yle temas etmesi, tepkimeye hazır iki kimyasal maddenin teması gibi felaketler, tamiri mümkün olmayan zararlar doğurabilecek bir şeydi. Buna rağmen, Bontemps ’lar, Cottard ’lar ve diğerleri, akşam yemeğinde başka davetliler olmadığı için hayal kırıklığına uğramakla birlikte, “Saint-Loup Markizi ’nde akşam yemeğine davetliydik” diyebilmekten gurur duyuyorlardı; üstelik ara sıra sınırlar zorlanıp onlarla

birlikte, yine miras uğruna, tüylü bağa yelpazesiyle tam bir soylu hanımefendi tavrı sergileyen Mme de Marsantes da davet ediliyordu. Mme de Marsantes yalnızca ara sıra ölçülü insanları, sadece davet edildiklerinde yüzlerini gösteren kişileri övmeye özen gösteriyor, arif olanın anlayacağı bu uyarının ardından, Cottard, Bontemps ve diğerlerine, en zarif ve kibirli selamını bahşediyordu. Ben belki “Balbec ’li kız arkadaşım” yüzünden, teyzesinin beni bu muhitte görmesinden hoşlandığım için, onlarla aynı kategoride yer almayı tercih ederdim. Ama beni artık daha ziyade kocasının ve Guermantes ’ların dostu olarak gören (ve –belki annemle babamın annesiyle görüşmeyi reddettiği Combray günlerinden beri– çevremizdeki şeylere çeşitli üstünlükler atfetmekle kalmayıp türlerine göre de ayırdığımız yaşlarda bana asla kaybedilmeyen türden bir değer biçmiş olan) Gilberte bu tür geceleri bana layık görmüyor, vedalaşırken, “Sizi gördüğüme çok memnunum, ama asıl yarından sonra gelmelisiniz, diyordu bana, Guermantes Yengemi, Mme de Poix ’yı görürsünüz; bugün annemin hatırı için, onun arkadaşlarına ayrılmıştı.” Ama bu durum sadece birkaç ay sürdü ve kısa sürede her şey baştan aşağı değişti. Gilberte ’in sosyal hayatında da, Swann ’ın yaşadığı zıtlıkların yer alması mı gerekiyordu? Sebebi ne olursa olsun, Gilberte, Saint-Loup Markizi (ve çok geçmeden de, göreceğimiz gibi, Guermantes Düşesi) unvanını aldıktan, ulaşılması en zor, en parlak konuma geldikten kısa bir süre sonra, Guermantes soyadının artık altın parıltılı esmer bir mine misali şahsıyla bir bütün oluşturduğunu ve kiminle görüşürse görüşsün, herkesin gözünde Guermantes Düşesi olarak kalacağını düşünmeye başladı. (Yanılıyordu, çünkü soyluluk unvanlarının değeri, tıpkı borsada hisse senetlerinin değeri gibi, talep artınca yükselir, arz artınca düşer. Bize ölümsüz görünen her şey yok olma eğilimindedir; her şey gibi yüksek sosyetede bir mevki de bir anda oluşmaz, tıpkı bir imparatorluğun gücü gibi aralıksız devam eden bir oluşumdur, her an yeniden oluşturulur; yarım asırlık bir zaman diliminde, yüksek sosyete veya siyaset tarihinin görünürdeki aykırılıkları bu şekilde açıklanabilir. Dünyanın yaratılması başlangıçta olup bitmiş bir şey değil, her gün olan bir şeydir. Saint-Loup Markizi kendi kendine, “Ben Saint-Loup Markizi ’yim” diyor ve bir gün önce üç düşesin akşam yemeği davetini reddettiğini biliyordu. Ne var ki, unvanı aristokrasiyle hiç alakası olmayan misafirlerini bir ölçüde yüceltse de, markizin görüştüğü çevre, tersine etki yaparak, taşıdığı unvanın değerini düşürüyordu. Bu tür etkilere hiçbir şey dayanamaz, en parlak isimler, sonunda yenik düşer. Swann ’ın tanıdığı, Fransız hanedanından bir

prensesin salonu, olur olmaz herkes misafir edildiği için gözden düşmemiş miydi? Laumes Prensesi bir gün görev icabı söz konusu prensese uğradığında, prensesin evinde sözü bile edilmeyecek insanlarla karşılaşmış ve oradan Mme Leroi ’ya gidip Swann ’a ve Modena Markisi ’ne, “Nihayet dostların arasındayım yine. X Kontesi ’nin evinden geliyorum, tanıdık üç kişi bile yoktu” demişti). Kısacası, “İsmim daha fazla bir şey söylememi fuzuli kılıyor sanırım” diyen operet kahramanı gibi, Gilberte de, o kadar arzuladığı şeyi sağda solda aşağılamaya, bütün Saint-Germain muhiti mensuplarının geri zekâlı, görüşülemeyecek kişiler olduğunu söylemeye koyuldu ve sonra da, sözden eyleme geçerek, onlarla görüşmemeye başladı. Gilberte ’i bu dönemden sonra tanıyan, ilk görüşmelerinde Guermantes Düşesi olan bu kadının rahatlıkla görüşebileceği sosyete mensuplarıyla alay edip eğlendiğine, o çevreden bir tek kişiyi bile evine kabul etmediğine, aralarından biri, hatta en parlak olanı evine gelmeyi göze aldığında, açık açık karşısında esnediğine şahit olan kişilerin şimdi geriye bakınca, yüksek sosyeteye değer vermiş olmaktan ötürü utançtan yüzleri kızarır; eski zaaflarıyla ilgili bu küçültücü sırrı düşese itiraf etmeye asla cesaret edemezler, çünkü onu, özünde yüce bir mizaca sahip olduğu için, bu tür bir zaafı anlaması öteden beri imkânsız bir kadın olarak görürler. Onun düklerle nasıl hararetle alay ettiğini, daha da önemlisi, tutumunun da alaylı sözleriyle tıpatıp uyuştuğunu görürler. Mlle Swann ’ı Mlle de Forcheville ’e, Mlle de Forcheville ’i de, önce Saint-Loup Markizi ’ne, sonra Guermantes Düşesi ’ne dönüştüren sürecin nedenlerini araştırmak akıllarından geçmez şüphesiz. Belki bu sürecin nedenleri kadar etkilerinin de Gilberte ’in sonraki tutumunu açıklamakta yararlı olacağını da düşünmezler. Oysa herkesin “saygıdeğer düşes” diye, canını sıkan düşeslerin de, “kuzinim” diye hitap ettiği soylu bir hanımefendinin soylu olmayan kişilerle görüşmeyi algılayışı, Mlle Swann ’ın algılayışından farklıdır. İnsan ulaşamadığı veya kesin olarak ulaştığı hedefleri kolaylıkla küçümser. Bu küçümseyici tavrı henüz tanımadığımız kişilerin bir parçası olarak görürüz. Belki de yıllar öncesine dönebilsek, bu kişileri, tamamen gizlemeyi veya yenmeyi başardıkları için, kendi içlerinde barındırmaları bir yana, başkalarında hayal etmelerini, dolayısıyla affetmelerini de hep imkânsız olarak gördüğümüz zaaflar yüzünden, herkesten daha şiddetli acılar çekerken görürdük. Ne olursa olsun, yeni Saint-Loup Markizi ’nin salonu çok geçmeden kesin halini aldı (en azından sosyete açısından, diğer yandan ise ne gibi felaketlerin oluştuğunu ileride göreceğiz). Salonun kesin

hali bir açıdan şaşırtıcıydı. Paris ’in en muhteşem, en kibar, Guermantes Prensesi ’ninkiler kadar parlak davetlerini Saint-Loup ’nun annesi Mme de Marsantes ’ın düzenlediği hâlâ hatırlanıyordu. Öte yandan, Odette ’in salonu da son zamanlarda, çok daha aşağı düzeyde yer almakla birlikte, lüks ve şıklık açısından bir o kadar göz kamaştırıcıydı. Karısının serveti sayesinde istediği her konfora sahip olan Saint-Loup ise, hoş bir akşam yemeğinden sonra, değerli müzisyenlerin icra ettiği güzel müziği huzur içinde dinlemekten başka bir şey istemiyordu. Bir zamanlar öylesine gururlu ve hırslı görünen bu genç adam, evindeki lüksü paylaşmak üzere annesinin asla ağırlamayacağı arkadaşlarını çağırıyordu. Gilberte, kendi adına, Swann ’ın düsturunu uygulamaktaydı: “Nitelik pek önemli değil, ben nicelikten korkarım.” Karısının karşısında boynu kıldan ince olan Saint-Loup da, onu sevdiği ve bu aşırı lüksü ona borçlu olduğu için, zaten paylaştığı bu zevklere karşı çıkacak durumda değildi. Dolayısıyla, Mme de Marsantes ’ın ve Mme de Forcheville ’in yıllardır, bilhassa çocuklarının parlak birer evlilik yapmaları için düzenledikleri büyük davetler, M. ve Mme de Saint-Loup ’nun bir tek davet bile düzenlemelerine yol açmadı. Birlikte ata binebilmek için atların en güzellerine, deniz yolculukları için yatların en güzeline sahiptiler – ama gezilere en fazla iki kişiyi davet ederlerdi. Paris ’te her akşam üç veya dört arkadaşları yemeğe gelir, ama asla daha kalabalık olunmazdı; yani beklenmedik, oysa doğal bir gerilemeyle, annelerin dev kuşhanelerinin yerini sessiz bir yuva almıştı.

Bu iki evlilikten en az yarar gören kişi genç Mlle d ’Oloron oldu; dini düğün töreninden önce tifoya yakalanmıştı zaten, kiliseye acılar içinde kıvranarak, sürüklenerek gitti ve birkaç hafta sonra da öldü. Ölümünden bir süre sonra gönderilen mektupta, Jupien ’in adı Montmorency Vikont ve Vikontesi, veliaht prenses Bourbon-Soissons Kontesi, Modena-Este Prensi, Edumea Vikontesi, Lady Essex gibi Avrupa ’nın en parlak unvanlarıyla bir arada anılıyordu. Hiç şüphesiz merhumenin Jupien ’in yeğeni olduğunu bilen biri bile, bunca parlak akrabanın varlığına şaşırmazdı. Sonuçta önemli olan, soylu bir evlilik yapmaktır. Bu durumda *casus fœderis*[3] etkili olur ve halktan birinin ölümü, Avrupa ’nın bütün kraliyet ailelerini mateme sürükler. Ama gerçek durumdan haberdar olmayan, yeni nesilden birçok genç, Cambremer Markizi Marie-Antoinette d ’Oloron ’u son derece soylu bir hanımefendi zannedebilecekleri gibi, bu ölüm haberini okuduklarında, daha pek çok yanılgıya da düşebilirlerdi. Örneğin Fransa ’daki seyahatleri sırasında Combray yöresini birazcık olsun tanımışlarsa, Mme L. de

Méséglise ve Méséglise Kontu ’nun en başlarda, Guermantes Dükü ’yle peş peşe sıralandığını görünce hiç şaşırmamış olabilirlerdi: Méséglise tarafıyla Guermantes tarafı bitişiktir. “Aynı yörenin köklü asil aileleri, belki de nesillerdir hısımdırlar. Kim bilir, belki de Guermantes ’ların Méséglise Kontu unvanını taşıyan bir koludur” diye düşünmüş olabilirler. Oysa Méséglise Kontu ’nun Guermantes ’larla hiç alakası yoktu ve hatta ismi, Guermantes ’ların tarafında değil, Cambremer ’lerin tarafında geçiyordu, çünkü Méséglise Kontu, hızlı bir ilerleme kaydeden ve sadece iki yıl boyunca Legrandin de Méséglise olarak kalan eski ahbabımız Legrandin ’di. Hiç şüphesiz, onca sahte unvan arasında Guermantes ’ların bu kadar tatsız bulacağı pek az unvan vardı. Guermantes ’lar eskiden gerçek Méséglise kontlarıyla hısımdılar, o soydan geriye bir tek kadın kalmıştı; silik, saygınlığını yitirmiş bir ailenin kızıydı ve halamın kiracısı olan yeni zengin bir çiftçiyle evliydi; kocası Mirougrain ’i halamdan satın almıştı, soyadı da Ménager olduğu için, Ménager de Mirougrain adını kullanıyordu; dolayısıyla, karısının genç kızlık soyadının De Méséglise olduğunu işitenler, kocasının Mirougrain ’li oluşu gibi, kadının da sadece Méséglise doğumlu olduğunu zannediyorlardı.

Bunun dışında herhangi bir sahte soyadı, Guermantes ’ların başını daha az ağrıtırdı. Ama aristokrasi, ne bakımdan olursa olsun yararlı olacağı düşünülen bir evlilik söz konusuysa, bu tür tatsızlıklarla ve daha birçoklarıyla başa çıkmayı becerir. Guermantes Dükü tarafından korunan Legrandin, o neslin bir bölümünün nazarında gerçek Méséglise Kontu ’ydu, gelecek neslin tamamının gözünde de öyle olacaktır.

Olaylardan haberdar olmayan her genç okurun düşmesi muhtemel olan bir yanılgı da, Forcheville Baronu ve Baronesi ’nin listede Saint-Loup Markisi ’nin akrabaları, kayınvalidesi ve kayınpederi sıfatıyla, yani Guermantes ’lar tarafında yer aldıklarıydı. Halbuki Guermantes ’larla akraba olan, Gilberte değil, Robert ’di, o tarafta yer almamaları gerekirdi. Bu aldatıcı görünüşe rağmen, Forcheville Baronu ve Baronesi, Cambremer ’lerin tarafında değil, gerçekten de gelinin tarafında, Guermantes ’lar nedeniyle değil, Jupien nedeniyle yer alıyordu; daha fazla bilgi sahibi olan okurlarımızın bildiği gibi, Jupien Odette ’in kuzeniydi.

Evlat edindiği kız evlendikten sonra, baronun ilgi odağı genç Cambremer Markisi oldu; baronla aynı eğilimleri paylaşan damat dul kaldığında, Mlle d ’Oloron ’a koca olarak markiyi seçmiş olan M. de Charlus, doğal olarak onunla daha da çok ilgilendi. Gerçi marki, M. de

Charlus ’ün gözünde sevimli bir dost olmasını sağlayan başka meziyetlere sahipti. Ama çok değerli bir kişi söz konusu olduğunda bile, bu şahsın aynı zamanda vist oynamayı da bilmesi, onunla samimi ilişki kuran birinin küçümsemeyeceği, aksine yararlı bulacağı bir özelliktir. Genç marki parlak bir zekâya sahipti ve daha çocukken, Féterne ’de, tıpatıp “büyükannesine çektiği” söylenirdi, onun kadar heyecanlı, onun kadar müziğe düşkündü. Büyükannesinin kendine has birtakım başka özelliklerini de sergilerdi, ama bunun sebebi, kalıtımdan çok, diğer aile fertleri gibi büyükannesini taklit etmesiydi. Örneğin karısı öldükten bir süre sonra, Léonor imzalı bir mektup aldım, markinin adının Léonor olduğunu hatırlamıyordum, mektubu yazanın kim olduğunu, ancak son cümleyi okuduğumda anladım: “En gerçek sevgilerle.” Bu *gerçek* sıfatı, Léonor adına Cambremer soyadını eklemiş oluyordu.

Tren Paris garına girerken, biz hâlâ bu iki haberi konuşuyorduk; annem, yolu gözümde kısaltmak için haberini yolculuğun ikinci yarısına saklamış, Milano ’yu geçince açıklamıştı. Annem esasen kendi nazarındaki tek bakış açısını, yani büyükannemin bakış açısını çabucak benimsemişti. Önce büyükannemin şaşıracağını düşünmüş, sonra da üzüleceğine hükmetmişti; bir başka deyişle, büyükannem böylesine şaşırtıcı bir olaya sevinirdi, ama onun bir zevkten mahrum kalmasına razı olamayacağı için, bu habere üzüleceğini, dolayısıyla bu günleri görmemesinin daha iyi olduğunu düşünmeyi tercih etmişti. Ama daha eve yeni varmıştık ki, annem, hayatın getirdiği bütün sürprizleri büyükannemle paylaşamadığına hayıflanmanın aşırı bir bencillik olduğuna karar verdi. Bu haberlerin büyükannem için sürpriz olmayacağını, çünkü zaten onun tahminlerini doğruladığını düşünmeyi tercih etti. Bunu büyükannemin kehanet gücünün ve bizim sandığımızdan daha derin, daha basiretli, daha doğru bir düşünce yapısına sahip olduğunun kanıtı olarak görmek istedi. Dolayısıyla, yüzde yüz hayranlığa ulaşmak isteyen annem, ekledi: “Her şeye rağmen, kim bilir, belki de büyükannen tasvip ederdi. O kadar hoşgörülüydü ki! Ayrıca biliyorsun, onun gözünde sosyal konumun hiç önemi yoktu, doğal seçkinliğe önem verirdi. Ve hatırlarsan, ne gariptir ki, kızların ikisini de beğenirdi. Mme de Villeparisis ’ye yaptığı ilk ziyareti hatırlıyorsundur; döndüğünde M. de Guermantes ’ı çok bayağı bulduğunu söylemiş, buna karşılık Jupien ’leri nasıl da methetmişti! Zavallı anneciğim, Jupien ’le ilgili ne dediğini hatırlıyor musun? ‘Bir kızım daha olsaydı, ona verirdim; kızı daha da çok hoşuma gitti. ’ Ya Swann ’ın kızı için söyledikleri! ‘Bence çok

sevimli bir kız, göreceksiniz, çok iyi bir kısmet bulacak, ’ derdi. Zavallı annem, tahminlerinin ne kadar doğru çıktığını görebilseydi keşke! Artık aramızda olmadığı halde, ömrümüz boyunca ondan basiret, iyilik, olayları doğru değerlendirme dersi alacağız.” Büyükannemin mahrum olmasına üzüldüğümüz şeyler hep hayatın basit zevkleri, bir oyuncunun onun hoşuna gidecek bir tonlaması, sevdiği bir yemek, en sevdiği yazarlardan birinin yeni bir romanı gibi zevkler olduğu için, annem, “Kim bilir ne kadar şaşırır, ne kadar hoşuna giderdi! Cevaben ne güzel bir mektup yazardı!” diyordu. Ve devam ediyordu: “Zavallı Swann, Gilberte ’in, Guermantes ’ların evine kabul edilmesi en büyük arzusuydu; kızının bir Guermantes olduğunu görse, ne kadar mutlu olurdu, düşünsene! —Kilisede rahibin karşısına kendi soyadıyla değil de, Mlle de Forcheville olarak çıkmasına o kadar sevinir miydi sence? —Doğru ya, bunu düşünmemiştim. —Ben o ‘sıpa ’ namına bu yüzden sevinemiyorum; mükemmel babasının soyadından vazgeçmeyi yüreği kaldırdığı için. —Evet, haklısın, iyice düşününce, belki de büyükannenin bu günleri görmemesi daha iyi.” Tıpkı yaşayan insanlar gibi ölülerin de bir şeye sevineceğini mi üzüleceğini mi kestirmek imkânsızdır. “Saint-Loup ’lar Tansonville ’de oturacaklarmış. Zavallı büyükbabana küçük gölünü göstermeye can atan Swann ’ın babası, Guermantes Dükü ’nün o gölü sık sık göreceğini hiç tahmin edebilir miydi? Hele oğlunun o yüzkarası evliliğini bilseydi! Her neyse, sen hep Saint-Loup ’ya Tansonville ’in pembe akdikenlerini, leylaklarını, süsenlerini anlatırdın, şimdi seni daha iyi anlayacaktır. Çünkü artık hepsi ona ait olacak.” İşte yemek odamızda, bu tür konuşmalara alışık olan lambanın ışığında, ulusların değil, ailelerin bilgeliğinin sergilendiği sohbetlerden birine girişmiştik; öyle bir bilgeliktir ki bu, ölüm, nişan, miras, iflas gibi bir olaya hafızanın büyüteciyle bakar ve o olayı yaşamamış kişilere aynı düzlemde iç içe girmiş gibi görünen ölmüş kişilerin isimlerini, çeşitli adreslerini, servetin kaynağını ve geçirdiği değişimleri, mülklerin el değiştirmesini öne çıkarır, birbirinden ayırır, geriye iter, mekânın ve zamanın ayrı noktalarında doğru bir perspektif içine yerleştirir. İzlenimlerimizin tazeliğini ve yaratıcı gücümüzü korumak istiyorsak, bu bilgeliğin kaynağı olan periyle, Musa ’yla mümkün olduğunca uzun bir süre tanışmamamız gerekir; ne var ki, ondan habersiz yaşamış kişiler bile, hayatlarının sonbaharında, eski bir taşra kilisesinin nefinde, ansızın, altar heykellerinde ifade bulan ebedi güzellikten ziyade, önce ünlü bir özel koleksiyona, sonra bir şapele, ardından bir müzeye, sonra tekrar kiliseye geçmiş olan heykellerin kaderine veya Arnauld ’nun ya da

Pascal ’in küllerinden oluşan, neredeyse düşünen bir döşeme taşına basıyor olmaya veya belki ahşap dua iskemlesinin bakır levhasında, taşralı bir genç kızın çehresini hayal ederek, bir köy soylusunun, taşra ileri geleninin kızlarının adlarını okumaya duyarlılık kazandıklarını hissettikleri zaman, bu Musa ’yla karşılaşırlar; felsefeyle, sanatla ilgilenen daha soylu Musalar ’ın reddettiği, gerçeğe dayanmayan, olağan, ama aynı zamanda başka yasaları da ortaya koyan her şeyi toplamış olan bu Musa, Tarih ’tir!

Annemin Combray ’li sayılabilecek eski arkadaşları ziyaretine gelip Gilberte ’in evliliğini konuşuyorlardı; bu evlilik katiyen gözlerini kamaştırmıyordu. “Biliyorsunuz Mlle de Forcheville denilen şahıs, Mlle Swann ’dan başkası değil. Kendini Charlus ‘Baronu ’ diye tanıtan düğün şahidi de, bir zamanlar kızın annesini metres tutan ihtiyar; her şey Swann ’ın gözü önünde olur biter, o da, işine geldiği için, ses çıkarmazdı.” Annem itiraz ediyordu: “Siz ne diyorsunuz? Bir kere Swann son derece zengindi. —Başkalarının parasına ihtiyaç duyduğuna göre, o kadar da zengin değilmiş demek ki. Kuzum, bu kadında ne var da, eski âşıklarını böyle avcunda tutabiliyor? Bir yolunu bulup ilk âşığıyla, sonra üçüncüsüyle evlendi; ikinciyi ise, şahitlik yapması için, neredeyse mezardan çıkardı; hem de kime, ilk âşığından veya bir başkasından olma kızına; o kadar adam arasında emin olunabilir mi? Kendi de bilmiyor zaten! Üçüncü diyorum ama, üç yüzüncü demek gerekir. Aslında birbirlerine yakışıyorlar; kız sizden, benden daha fazla Forcheville değil ama, kocası da soylu değil elbette. O kızla ancak bir maceraperestin evleneceğini tahmin edersiniz. Aslında M. Dupont muymuş, Durand mıymış, neymiş. Combray ’nin yeni belediye başkanı rahibe selam bile vermeyen bir sosyalist olmasaydı, işin aslını öğrenirdim. Malum, evlilik askıya çıkarıldığında, gerçek isimlerin açıklanmış olması gerekir. Gazetelere, düğün davetiyelerini basacak matbaaya ismini Saint-Loup Markisi diye yazdırmak kolay tabii. Kimseye bir zararı yok, bu insanların da hoşuna gidiyorsa, ben mi itiraz edeceğim, bana ne? Onca dedikoduya meydan vermiş bir kadının kızıyla asla görüşmeyeceğime göre, hizmetkârlarının gözünde markiz olabilir, dizi dizi unvanları olabilir. Ama hukuki olarak aynı şey değil. Ah! Kuzenim Sazerat hâlâ belediye başkan yardımcısı olsaydı, mektup yazar sorardım, askıda hangi ismin yer aldığını bana mutlaka bildirirdi.”

Bense, o dönemde Gilberte ’le epey sık görüşüyordum, tekrar arkadaş olmuştuk; hayatımızın süresi, dostluklarımızın süresine göre hesaplanmamıştır. Aradan belirli bir süre geçtikten sonra, (tıpkı siyasette

eski bakanların boy göstermesi, tiyatroda unutulmuş oyunların tekrar sahnelenmesi gibi) aynı insanlar arasında eski dostlukların tekrar canlandığına, yıllar süren aralardan sonra, ilişkilerin zevkle yeniden kurulduğuna şahit oluruz. Aradan on yıl geçtikten sonra, iki dosttan birinin aşırı sevgisine, ötekinin de fazlasıyla talepkâr bir zorbalığa tahammül edememesine yol açan sebepler ortadan kalkar, sadece aradaki yakınlık devam eder. Gilberte eskiden benden esirgeyeceği her şeyi, muhtemelen artık arzulamadığım için, şimdi kolaylıkla bahşediyordu bana. Eskiden böyle bir şeyi tahammül edilmez ve imkânsız bulduğu halde, değişikliğin nedenini aramızda hiç konuşmamış olmamıza rağmen, artık her an ziyaretime gelmeye hazırdı, benden ayrılmak için asla acele etmiyordu; çünkü aradaki engel, yani aşkım, ortadan kalkmıştı.

Hatta bir süre sonra, birkaç günlüğüne Tansonville ’e gittim. Bu yolculuk bir bakıma can sıkıcıydı, çünkü Paris ’te bir garsoniyer kiralamıştım ve bir kızla birlikte oturuyordum. Nasıl ki bazı insanlar orman kokusuna, bir gölün şıpırtısına ihtiyaç duyarsa, ben de geceleri yanımda uyuyacak, gündüzleri arabada hep yanımda oturacak birine ihtiyaç duyuyordum. Çünkü bir aşk tamamen unutulsa bile, onu izleyecek olan aşkın şeklini belirleyebilir. Zaten bir önceki aşkın içinde de, kaynağını bizim bile hatırlamadığımız gündelik alışkanlıklar bulunmaktadır; ilk günlerden birinde yaşadığımız bir yürek daralması yüzünden içimizde önce tutkulu bir arzu uyanmış, sonra, anlamı unutulan âdetler gibi, arzu, sabit bir alışkanlığa dönüşmüştür: Sevgilimizi her defasında arabayla evinin kapısına kadar geçirmiş veya bizim evimizde yaşamasını şart koşmuşuzdur veya her çıkışında ya kendimiz ya da güvendiğimiz biri, ona eşlik etmiştir; bütün bu alışkanlıklar, aşkımızın her gün içinden geçtiği, geniş, düz yollara benzer ve çok eskiden, şiddetli bir duygunun volkanik ateşinde şekillenmiştir. Ama alışkanlıklar, sevgiliden, hatta sevgilinin hatırasından sonra var olmaya devam eder. Bütün aşklarımızın değilse bile, kimi münavebeli aşklarımızın şeklini oluştururlar. İşte bu yüzden, evim, unutulmuş olan Albertine ’in hatırasına dayanarak, şimdiki sevgilimin varlığını talep etmişti; tıpkı eskiden Albertine gibi, şimdiki sevgilim de hayatımı dolduruyordu, onu ziyaretçilerden gizliyordum. Tansonville ’e gideceğim zaman, birkaç gün boyunca, kadınlardan hoşlanmayan bir erkek arkadaşımın ona bekçilik etmesi için, sevgilimin rızasını almam gerekti. Gidişimin sebebi, Gilberte ’in mutsuz olmasıydı; Robert onu aldatıyordu, ama herkesin zannettiği,

belki Gilberte ’in de hâlâ zannettiği, en azından söylediği şekilde aldatmıyordu. Gilberte ’in tutumu, izzetinefsiyle, başkalarını ve kendini kandırma arzusuyla, aldatılan herkesin kaderi olan, ihanetler konusundaki eksik bilgilerle açıklanabilirdi; üstelik Robert, M. de Charlus ’ün yeğenine yakışır şekilde ortalıkta kadınlarla görünüyor, onların namusuna gölge düşürüyor, herkes ve sonuçta Gilberte de bu kadınları Robert ’in metresi sanıyordu. Yüksek sosyetede bile, Robert ’in aşırı rahat davrandığı düşünülüyordu; gece davetlerinde şu veya bu kadının yanından bir an bile ayrılmıyor, sonra da onu evine bırakıyor, Mme de Saint-Loup eve tek başına dönmek zorunda kalıyordu. Namusuna bu şekilde gölge düşürdüğü diğer kadınların aslında metresi olmadığını ileri sürmek saflık olur, gerçeğe gözlerini kapamak sayılırdı. Maalesef ben Jupien ’in ağzından kaçırdığı birkaç söz sayesinde gerçeği öğrenmiş ve müthiş üzülmüştüm. Tansonville ’e gitmeden birkaç ay önce, bir kalp rahatsızlığı geçirip hepimizi endişelendiren M. de Charlus ’ten haber almaya gitmiş, Jupien ’i tek başına bulmuştum; Jupien ’le, Bobette imzasıyla Robert ’e yazılmış ve Mme de Saint-Loup ’nun eline geçmiş olan birtakım aşk mektuplarından bahsederken, baronun eski kâhyasından, Bobette imzasının, daha önce sözünü ettiğimiz, M. de Charlus ’ün hayatında oldukça önemli bir rol oynamış olan kemancı-köşe yazarına ait olduğunu öğrenmiş ve şaşkınlıktan donakalmıştım. Jupien, olaydan öfkeyle bahsediyordu: “Bobette özgürdü, keyfi ne isterse onu yapabilirdi. Ama bir tek kişiye bulaşmaması gerekiyordu, o da baronun yeğeniydi. Üstelik baron yeğenini evladıymış gibi seviyordu; yuva yıkmaya kalktı, çok ayıp. Hem de şeytanca kurnazlıklara başvurması gerekti, çünkü esasen Saint-Loup Markisi bu tür şeylere kesinlikle karşıydı. Metresleri uğruna az mı çılgınlık yaptı! O sefil kemancının, açıkça söylemek gerekirse, baronu iğrenç bir biçimde yüzüstü bırakması, kendi bileceği işti. Ama sonra yeğenine bulaşması! Bazı şeyler vardır ki, yapılmaz.” Jupien ’in kızgınlığı samimiydi; ahlaksız diye nitelendirilen kişilerde ahlaki öfke, diğer insanlardaki kadar güçlüdür, sadece hedefi biraz farklıdır. Üstelik kendi duyguları söz konusu olmadığında, insanlar kaçınılması gereken ilişkileri, kötü evlilikleri yargılarken, sanki kimi seveceğimizi seçmekte özgürmüşüz gibi, aşkın oluşturduğu harika serapları hesaba katmazlar; oysa bu seraplar âşık olunan kişiyi öylesine benzersiz ve eksiksiz biçimde sarmalar ki, bir aşçıyla veya en yakın arkadaşının sevgilisiyle evlenen erkeğin yaptığı “delilik”, genellikle, hayatı boyunca gerçekleştirdiği yegâne şairane eylemdir.

Anladığım kadarıyla Robert ’le karısı (Gilberte olup bitenleri henüz tam olarak kavramasa da) ayrılmak üzerelerken, sevgi dolu, hırslı ve filozof anne Mme de Marsantes, genç çifti zorla barıştırmıştı. Mme de Marsantes, sürekli birleşen soyların karışımı ve mirasların azalması yüzünden, hem tutkularda, hem de çıkarlarda, kalıtımla geçen kusurların ve gizli uzlaşmaların hep canlandığı bir çevreye aitti. Aynı enerjiyle, eskiden Mme Swann ’ı korumuş, sonra Jupien ’in kızının evliliğini desteklemiş, kendi oğlunu Gilberte ’le evlendirmiş, Saint-Germain muhitinin tamamı yararına kullandığı, kalıtımla edinilmiş bilgeliği kendi ailesi için de acı bir teslimiyetle kullanmıştı. Belki de Robert ’le Gilberte arasında, alelacele, oğlunu Rachel ’den ayırmaktan daha az zahmete ve gözyaşına mal olan bir evlilik ayarlamasının tek sebebi, Robert ’in bir başka yosmayla –hatta aynı yosma da olabilirdi, çünkü Robert ’in Rachel ’i unutması uzun sürmüştü– ilişkiye girmesinden duyduğu korkuydu; oysa böyle bir ilişki, Robert için kurtuluş olabilirdi. Robert ’in bana Guermantes Prensesi ’nin evinde söylediği şu sözlerin anlamını şimdi kavrıyordum: “Senin Balbec ’li kız arkadaşının annemin şart koştuğu servete sahip olmaması çok yazık, onunla çok iyi anlaşırdık gibime geliyor.” Robert onun Gomorra ’lı, kendisinin de Sodom ’lu olduğunu, belki de henüz Sodom ’lu olmasa bile, ancak belirli bir şekilde, başka kadınlarla birlikte sevebileceği kadınlardan hoşlandığını söylemeye çalışıyordu. Yani nadir geriye dönüş anlarının haricinde, Albertine ’e ilişkin merakım sönmüş olmasaydı, onunla ilgili olarak sadece Gilberte ’i değil, kocasını da sorguya çekebilirdim. Aslında Robert ’le benim, Albertine ’le evlenmek isteyişimizin kaynağı aynıydı (yani kadınlardan hoşlanmasıydı). Ama bu arzunun sebepleri de, amaçları da birbirine zıttı. Benim evlenme arzumun sebebi, Albertine ’le ilgili gerçeği öğrendiğimde içine düştüğüm çaresizlik, Robert ’inki ise, aynı gerçeği öğrenince duyduğu memnuniyetti; benim amacım Albertine ’i sürekli denetim altında tutarak kendini eğilimlerine bırakmasını engellemekti, Robert ’inki ise bu eğilimi desteklemek ve onu serbest bırakarak kendisine kız arkadaşlarını getirmesini sağlamaktı. Robert ’in tensel eğilimlerinin baştakinden çok farklı olan bu yeni yönelimini Jupien çok yakın bir geçmişe tarihlese de, Aimé ’yle aramızda geçen, beni çok bedbaht eden bir konuşma, Balbec Oteli ’nin eski şef garsonunun, bu sapmayı bu sapkınlığı çok daha eskiye dayandırdığını gösterdi bana. Bu konuşma Balbec ’e yaptığım birkaç günlük seyahatte gerçekleşmişti; uzun bir izin almış olan Saint-Loup da karısıyla birlikte Balbec ’e gelmişti, o ilk günlerde, karısının

yanından bir an bile ayrılmıyordu. Rachel ’in Robert üzerindeki etkisinin hâlâ hissedildiğini takdirle fark etmiştim. Yeni evli bir erkek, ancak uzun süre bir metresle birlikte yaşamışsa, bir restorana girerken karısının paltosunu nasıl çıkaracağını, onunla nasıl ilgilenmesi gerektiğini bilebilir. Metresiyle ilişkisi boyunca, iyi bir kocanın ihtiyacı olan eğitimi almıştır. Robert ’lerin masasına uzak olmayan, benimkinin yanındaki bir masada, Bloch, kasıntılı genç üniversite hocalarıyla oturmaktaydı; sahte bir rahatlık havasına bürünmüştü, arkadaşlarından birine mönüyü gösterişli bir tavırla uzatırken, su dolu iki sürahiyi devirdi ve avazı çıktığı kadar bağırarak, “Hayır, hayır, azizim, siparişi siz verin! dedi. Ben hayatım boyunca bu işi beceremedim. Yemek ısmarlamayı asla öğrenemedim!” diye tekrarladı, hiç de samimi olmayan bir gururla; sonra da edebiyatla oburluğu karıştırarak, sofrada sohbeti “tamamen sembolik açıdan” süsleyen bir şişe şampanya görmekten hoşlandığını belirtti. Saint-Loup ise, sipariş vermeyi bilirdi. Vakit geçirmeden hamile kalmış olan (sonra da peş peşe çocuklar doğuracak olan) Gilberte ’le oteldeki yataklarında nasıl yan yana yatıyorsa, sofrada da yan yana oturmaktaydı. Sadece karısıyla konuşuyor, oteldeki başka hiç kimseyi gözü görmüyordu, ama garsonlardan biri sipariş almaya gelip yanı başında durduğunda, Robert derhal açık renk gözleriyle garsona bakıyor, iki saniyeden fazla sürmeyen bu bakışın berrak keskinliği, herhangi bir müşterinin, arkadaşlarına aktarmak üzere, esprili ya da ciddi gözlemler yapmak amacıyla, bir komiye uzun uzun bile baksa sergileyeceğinden tamamen farklı türden bir merak ve incelemeyi ortaya koyuyordu sanki. Bizzat garsonla ilgilendiğini belli eden bu kısa ve nesnel bakış, onu izleyenlere bu mükemmel kocanın, bir zamanlar Rachel ’e tutkuyla bağlı olan âşığın hayatında bir başka düzlem olduğunu ve onu görev icabı bulunduğu düzlemden çok daha ilginç bulduğunu gösteriyordu. Ama Robert ’i sadece görev icabı bulunduğu düzlemde görmek mümkündü. Bakışları hiçbir şeyi görmemiş olan Gilberte ’e dönüyordu derhal; arada sırada Gilberte ’e bir dostunu takdim ediyor, sonra da karısıyla birlikte gezintiye çıkıyordu. İşte Aimé bu sırada, bana çok daha eski bir dönemden, yine Balbec ’te, Mme de Villeparisis aracılığıyla Saint-Loup ’yla tanıştığım dönemden bahsetti.

“Evet beyefendi, dedi, herkesin bildiği bir şey, ben çok uzun zamandır biliyorum. Sizin Balbec ’e ilk geldiğiniz yıl, sayın marki büyükannenizin fotoğraflarını basma bahanesiyle, bizim asansörcü çocukla odaya kapanmıştı. Oğlan şikâyetçi olmak istiyordu, meseleyi örtbas etmek için

canımız çıktı. Ayrıca, beyefendi mutlaka hatırlayacaktır, bir gün sayın Saint-Loup Markisi ve markinin paravan olarak kullandığı metresiyle birlikte, restorana öğle yemeğine gelmiştiniz. Hatırlarsanız, sayın marki bir öfke buhranına kapıldığı bahanesiyle çekip gitmişti. Hanımefendinin haklı olduğunu söylemek istemiyorum elbette. O da sayın markiye neler çektiriyordu. Ama sayın markinin o günkü öfkesinin sahte olmadığına ve beyefendiyle hanımefendiden özel bir nedenle ayrılması gerekmediğine kimse beni inandıramaz." En azından o günle ilgili olarak, Aimé 'nin kasten yalan söylemiyorsa da, fena halde yanıldığından eminim. Robert 'in ne halde olduğunu, gazeteciye aşk ettiği tokadı gayet iyi hatırlıyordum. Balbec 'teki olay için de aynı şey söz konusuydu, ya asansörcü çocuk yalan söylemişti, ya da Aimé yalan söylüyordu. En azından öyle düşünüyordum, emin olmam imkânsızdı; hayatta olayların bir tek yönünü görürüz sadece; eğer olay beni üzmeseydi, asansörcü çocuğu Saint-Loup 'ya gönderme eyleminin, benim açımdan Robert 'e bir mektubu ulaştırıp cevabını almanın kolay bir yolu olmasına karşılık, onun açısından hoşlandığı biriyle tanışma fırsatı teşkil etmesinde bir güzellik bulabilirdim. Aslında her olayın en az iki yüzü vardır. Bizim en önemsiz hareketimizi bir başkası, tamamen farklı bir dizi hareketle birleştirir. Hiç kuşkusuz, tıpkı Wagner 'in sadece *Lohengrin* düetini bilen birinin *Tristan* 'ın prelüdünü öngöremeyeceği gibi, bana sorulursa, benim sıradan mektup gönderme hareketim de Saint-Loup 'yla asansörcü çocuk arasındaki macerayı –gerçekten olduysa eğer– katiyen içermiyordu. İnsanlar duyularının yetersizliği nedeniyle nesnelerin sayısız niteliğinden ancak sınırlı bir bölümünü algılayabilirler. Biz görme duyusuna sahip olduğumuz için nesneler renklidir; yüzlerce duyuya sahip olsaydık, kim bilir başka ne sıfatlara layık olacaklardı? Ne var ki, bizim ufak bir kısmını bilip tamamını bildiğimizi zannettiğimiz küçücük bir olaya bile bir başkası adeta bir evin karşı tarafındaki pencereden, farklı bir manzarayı seyredercesine baktığı için, nesnelerin sunabileceği farklı görüntüyü anlamamız kolaylaşır. Eğer Aimé 'nin anlattıkları doğruysa, Bloch Saint-Loup 'ya asansörcü çocuktan bahsettiğinde Saint-Loup 'nun kızarmasının tek sebebi, Bloch 'un *lift*[4] kelimesini yanlış telaffuz edip "*layft*" demesi değildi belki de. Ama ben Saint-Loup 'daki fizyolojik değişimin o dönemde başlamamış olduğundan, o sıralar sadece kadınlardan hoşlandığından emindim. Bunun en güçlü kanıtını, geriye dönüp bakınca, Saint-Loup 'nun bana Balbec 'te gösterdiği dostlukta buluyordum. Ancak kadınlardan hoşlandığı sürece böylesine gerçek bir dostluk besleyebildi. Daha sonra, en

azından bir süre boyunca, kendisini doğrudan ilgilendirmeyen erkeklere karşı kayıtsız bir tavır sergilemişti; bu tavrının kısmen de olsa samimi olduğunu düşünüyorum, çünkü Robert çok duygusuzlaşmıştı; ayrıca sadece kadınlarla ilgileniyormuş izlenimi uyandırmak için kayıtsızlığını abartıyordu. Yine de bir gün, Doncières ’de, ben Verdurin ’lere akşam yemeğine giderken, Robert ’in Charlie ’ye uzun uzun bakıp sonra da bana, “Ne tuhaf, bu çocuğun Rachel ’e benzer bir yanı var. Senin dikkatini çekmedi mi? Bana sorarsan, bazı yönlerden tıpatıp benziyorlar. Her neyse, beni ilgilendirmez” dediğini hatırlıyorum. Buna rağmen, bakışları, tıpkı bir iskambil oyununa kaldığımız yerden devam etmeden veya yemeğe çıkmadan önce, bir daha asla çıkmayacağımızı düşündüğümüz ve bir an özlemini çektiğimiz uzun bir yolculuğu düşünürcesine, ufka takılmıştı. Robert ’in Charlie ’yi Rachel ’e benzetmesine karşılık, Gilberte kendini kocasına beğendirmek için Rachel ’e benzemeye çalışıyor, onun gibi saçına gelincik kırmızısı, pembe veya sarı ipek kurdeleler takıyor, onun saç modellerini taklit ediyordu; çünkü kocasının hâlâ Rachel ’i sevdiğini sanıyor ve onu kıskanıyordu. Robert ’in aşkı belki de zaman zaman bir erkeğin bir kadına olan aşkıyla bir erkeğe olan aşkı arasındaki sınırda geziniyordu. Ne olursa olsun, Rachel ’in hatırası artık bu açıdan sadece estetik bir rol oynuyordu. Başka bir rol oynaması ihtimali bile yoktu. Robert bir gün Rachel ’den erkek kıyafeti giymesini, saçını toplayıp uzun bir tutamını sarkıtmasını rica etmiş, sonra da, tatmin olmayıp onu seyretmekle yetinmişti. Yine de Rachel ’e bağlılığı sürüyordu; ona vaat ettiği hatırı sayılır geliri, hoşlanmadan da olsa, aksatmadan ödüyordu, ama bu, Rachel ’in daha sonra Robert ’e çeşitli kötülükler yapmasını engellemedi. Gilberte kocasının Rachel ’e gösterdiği bu cömertliğin artık aşktan iz taşımayan bir vaadin tevekkülle yerine getirilmesinden ibaret olduğunu bilseydi, ıstırap çekmezdi. Ne var ki, Robert aksine Rachel ’e âşıkmış gibi yapıyordu. Eşcinseller kadınlardan hoşlanıyormuş numarası yapmasalar, dünyanın en iyi kocaları olurlardı. Esasen Gilberte durumundan şikâyet etmiyordu. Robert ’i arzulamış, onun uğruna daha iyi kısmetlerden vazgeçmiş olmasının sebebi, Rachel ’in Robert ’i onca zaman boyunca sevdiğini zannetmesiydi; Robert Gilberte ’le evlenmekle, ona taviz vermiş oluyordu adeta. Gerçekten de Saint-Loup başlangıçta, (cazibe ve güzellik bakımından çok farklı olan) iki kadın arasında karşılaştırmalar yapmış ve bu kıyaslamalarda güzel eşi Gilberte ağır basmamıştı. Ama zamanla Gilberte kocasının takdirini kazanmış, Rachel ’in itibarı ise hızla azalmıştı. Zamanla

fikir değiştiren bir başka kişi de, Mme Swann ’dı. Gilberte ’in nazarında Robert, evlenmelerinden önce iki bakımdan saygınlıkla çevriliydi: Bir yanda Mme de Marsantes ’ın sürekli sızlanarak ifşa ettiği Rachel ’le hayatı vardı, öte yanda da, Guermantes ’ların babasının gözünde daima sahip olduğu ve Gilberte ’e miras kalmış olan itibarı; buna karşılık, Mme de Forcheville, kızının daha parlak bir şahsiyetle, belki bir prensle evlenmesini (yoksul kraliyet aileleri mevcuttu ve bunlardan biri Gilberte ’in Forcheville soyadıyla aklanmış parasını –vaat edilen seksen milyondan çok daha az olduğu sonradan anlaşılmıştı– kabul edebilirdi) ve damadının yüksek sosyetenin dışında yaşayarak gözden düşmemiş olmasını tercih ederdi. Ne var ki, Gilberte ’in iradesine baskın çıkamamış, herkese acı acı yakınıp damadını kötülemişti. Günün birinde her şey değişivermiş, damat meleğe dönüşmüştü; artık Saint-Loup ’yla ancak gizlice alay ediliyordu. Çünkü Mme Swann (şimdiki adıyla Mme de Forcheville) yaşlanınca, bir erkeğin kendisi için para harcamasından öteden beri aldığı haz azalmamış, ama hayranları ortadan çekilince, imkânlarından yoksun kalmıştı. Canı her gün yeni bir kolye, pırlantalarla süslü yeni bir elbise, daha lüks bir otomobil çekiyordu, ama Forcheville servetinin neredeyse tamamını silip süpürdüğü için, fazla parası yoktu ve sevimli kızı da –kim bilir hangi Yahudi atanın etkisiyle– korkunç derecede cimriydi; kocasına, hele hele annesine, sakınarak para veriyordu. Annesi, birdenbire, aradığı hamiyi Robert ’de bulmuştu. Artık pek genç olmaması, kadınlardan hoşlanmayan damadının gözünde önemli değildi. Kayınvalidesinden tek istediği, Gilberte ’le arasındaki pürüzleri gidermesi, Morel ’le birlikte seyahate çıkması için, kızını razı etmesiydi. Odette istenileni yaptığı anda, harika bir yakutla ödüllendiriliyordu. Bunun için de, Gilberte ’in kocasına karşı daha cömert olması gerekiyordu. Bu cömertlikten kendisi yararlanacağı için, Odette kızına bu yönde hararetli öğütler veriyordu. Böylece, ellisine (bazılarına göre altmışına) merdiven dayamışken, artık para koparamayacağı, hatta cezbedemeyeceği bir “dost”a eskisi gibi ihtiyaç duymaksızın, Robert sayesinde gittiği her akşam yemeğinde, her davette görülmedik bir ihtişamla göz kamaştırabiliyordu. Bu şekilde, görünüşe bakılırsa kalıcı bir iffetlilik dönemine girmişti ve hayatında hiç bu kadar zarif olmamıştı.

Charlie ’nin barona daha fazla acı çektirmek amacıyla Saint-Loup ’ya yönelmesinin tek nedeni, eski fakir delikanlının kendisini bir yandan zengin eden, diğer yandan (M. de Charlus ’ün kişiliğine ve lisanına uygun şekilde) mevkileri arasındaki farkı hissettiren efendisine beslediği hınç ve fesatlık

değildi. Menfaat de rol oynamış olabilirdi. Robert ’in ona çok para verdiği izlenimi uyanmıştı bende. Combray ’ye gitmeden önce katıldığım bir gece davetinde Robert ’e rastlamıştım; metresi diye bilinen şık kadının yanında sergilediği tavırlar, onunla yekvücut olması, herkesin gözü önünde adeta eteğine yapışması, bana M. de Charlus ’ü hatırlatmıştı; baronun, Mme Molé ’nin (veya başka bir kadının) süslerine adeta sarınırcasına sergilediği tavrın biraz daha sinirli, gergin bir kopyası, kalıtımla edinilmiş, iradedışı bir tekrarı, kendi davası olmadığı halde, bir korunma aracı olarak gördüğü veya estetik bulduğu için, hakkı olmayarak taşımaktan hoşlandığı zendost bir davanın bayrağıydı sanki; dönüşte, bu kadar zengin değilken son derece cömert olan Robert ’in şimdi aşırı tutumlu olmasına şaşırmıştım. İnsanın sadece sahip olduğu şeye bağlanması, eline nadiren para geçtiği zamanlar o parayı etrafa saçan birinin bol parası olduğunda istifçilik etmesi, oldukça yaygın bir durumdur kuşkusuz, ama bu örnek, bir özellik arz ediyormuş gibi geldi bana. Saint-Loup fayton tutmayı reddetti, aktarmalı tramvay biletini saklamıştı. Saint-Loup muhtemelen Rachel ’le ilişkisi boyunca edindiği yetenekleri farklı bir amaçla kullanmaktaydı. Bir kadınla uzun müddet birlikte yaşamış olan bir erkek, evlendiği kadından önce ilişkisi olmamış bakir bir erkek kadar tecrübesiz değildir. Robert ’in karısını öğle yemeğine bir restorana götürdüğü ender durumlarda, karısının eşyalarını nasıl becerikli ve saygılı bir tavırla aldığını, yemeği ısmarlarken, garsonlara talimat verirken sergilediği mahareti, Gilberte ceketini giymeden önce, elbisesinin kollarını nasıl dikkatle düzelttiğini görmek, onun kocası olmadan önce, uzun süre, bir kadının âşığı olduğunu anlamak için yeterliydi. Aynı şekilde, hem Rachel bu işlerden anlamadığı için hem de daha sonra kıskançlığı yüzünden, hizmetkârlarını denetleyebilmek amacıyla, Rachel ’in ev işleriyle en ufak ayrıntısına kadar ilgilenmek zorunda kaldığından, karısının mülklerinin yönetiminde ve evin çekip çevrilmesinde de, Gilberte ’in belki kendi başına yürütemeyeceği ve seve seve kocasına bıraktığı becerikli, bilgili efendi rolünü devam ettirmişti. Ama bunu yapmasının şüphesiz en önemli nedeni, ufak tefek tasarruflarından Charlie ’yi yararlandırmak istemesiydi ve sonuçta, Gilberte acı çekmeden, hatta fark etmeden, Charlie ’yi bolluk içinde yaşatıyordu. Hatta belki kemancının, “bütün sanatçılar gibi” müsrif olduğunu düşünüyordu (Charlie, mektuplara cevap veremeyişine, sanatçıların tartışılmaz psikolojisinin bir parçası olduğuna inandığı çeşitli kusurlarına mazeret olarak, sanatçı unvanını benimsemişti, ama buna ne inanıyor, ne de

gururlanıyordu). Herhangi bir insanın erkeklere veya kadınlara eğilim duyması, benim nazarımda ahlaki açıdan hiç fark etmiyordu, herkesin eğilimi doğrultusunda hareket etmesini de fazlasıyla doğal ve insani buluyordum. Dolayısıyla, Robert evli olmasaydı, Charlie ’yle ilişkisinin beni katiyen üzmemesi gerekirdi. Oysa Robert bekâr da olsa, aynı derecede üzüleceğimi hissediyordum. Başka kim olsa, ne yaptığı umurumda bile olmazdı. Ama bir zamanlar farklı bir Saint-Loup ’yu ne kadar sevdiğimi düşündükçe, içimden ağlamak geliyordu; şimdiki soğuk ve kaçamak tavırlarından, bu sevgimin artık karşılık görmediğini hissediyordum; Saint-Loup erkekleri arzulamaya başladığından beri, onlara dostluk besleyemez olmuştu. “Rachel ne zaman ki Tanrı ’nın” tarafından terk edilmesi ihtimali karşısında umutsuzluğa gömülecek kadar, hatta intihar etmesinden korkacağım kadar kadınlara düşkün bir delikanlının eğilimi nasıl böyle değişebilmişti? Robert ’in babasının eğilimlerinden dayısınınkilere geçerek, dayısında bile oldukça geç gerçekleşmiş olan fizyolojik evrimi tamamlamasına imkân tanıyan şey, Charlie ’yle Rachel arasındaki –benim için görünmez olan– benzerlik mi olmuştu? Yine de, Aimé ’nin söyledikleri ara sıra aklıma gelip beni huzursuz ediyordu; Robert ’in o yıl Balbec ’teki halini hatırlıyordum; asansörcü çocukla konuşurken onunla hiç ilgilenmeyişi, M. de Charlus ’ün birtakım erkeklerle konuşurkenki halini çok hatırlatıyordu. Ama Robert, Guermantes ’lara özgü bu kibirli duruşunu M. de Charlus ’ten almış olmakla birlikte, baronun özel zevklerini katiyen paylaşmıyor da olabilirdi pekâlâ. Örneğin asla bu tür bir eğilimi olmayan Guermantes Dükü ’nde, tıpkı M. de Charlus ’teki gibi, adeta dantelden bir manşeti düzeltircesine, sinirli bir tavırla bileğini döndürme huyu vardı, sesinde aynı keskin ve yapmacık tonlamaya rastlamak mümkündü; insan bu özellikleri M. de Charlus ’te gördüğünde, düşünmeden onlara farklı bir anlam yüklüyordu; kendisi de farklı bir anlam yüklemişti onlara, çünkü herkes, kendine has özelliklerini, belki de tavırlarına ve sesine önceden sabitlenmiş olan, genel ve kalıtımla geçmiş nitelikler aracılığıyla ifade eder. Doğabilimine yaklaşan bu son varsayımı kabul edersek, M. de Charlus kusurlu ve bu kusurunu kısmen Guermantes soyunun özellikleri aracılığıyla ifade eden bir Guermantes olmaktan çıkar; buna karşılık Guermantes Dükü sapık bir ailedeki istisnai birey, soyunun hastalığına özgü fiziksel belirtilerin anlamını kaybettiği kişi olur. Saint-Loup ’yu Balbec ’te o sapsarı saçlarıyla, değerli, ender bulunan bir maddeye benzeyen teniyle, yapmacık duruşuyla, monoklü önünde uçuşarak yürürken ilk gördüğümde, onda

kadınsı bir hava bulmuş olduğumu hatırladım; bu havası elbette hakkında şimdi öğrendiğim şeyin sonucu değil, Guermantes ’lara özgü zarafetin, düşeste de görülen o Saksonya porseleni inceliğinin sonucuydu. Bana olan sevgisini, bu sevgiyi ifade edişindeki şefkati ve duygusallığı da hatırlıyor, başka herhangi birini yanıltabilecek olan bu sevgisinin de o sıralar bambaşka, hatta şimdi öğrendiğim şeyin tam tersi bir anlamı olduğunu düşünüyordum. Peki bu değişim ne zaman gerçekleşmişti? Balbec ’e ikinci gittiğim yıl olduysa, niçin bir kez olsun asansörcü çocuğu görmeye gelmemiş, bana ondan hiç söz etmemişti? İlk yıl olduysa, Rachel ’e öylesine tutkuyla âşıkken asansörcü çocuk nasıl olmuş da dikkatini çekmişti? O ilk yaz Saint-Loup ’yu bütün gerçek Guermantes ’lar gibi değişik bulmuştum. Aslında zannettiğimden de değişik biriydi. Ama doğrudan kendi sezgilerimizle algılamayıp başkalarından öğrendiğimiz şeyi ruhumuza iletmemiz imkânsızdır, geç kalmışızdır; ruhun gerçeklikle iletişimi kopmuştur; bu yüzden de keşfimizin tadına varmayız, vakti geçmiştir artık. Zaten bu keşfin manevi olarak tadına varmam imkânsızdı, çünkü çok üzülmüştüm. Şüphesiz M. de Charlus ’ün Paris ’te, Verdurin ’lerin evinde bana söylediklerine istinaden, Robert ’in bazıları son derece zeki ve başarılı, sayısız dürüst insanla aynı durumda olduğundan kuşku duymuyordum. Herhangi biriyle, Robert dışında herhangi biriyle ilgili olarak, bu bilgi beni ilgilendirmezdi. Aimé ’nin sözlerinin içimde yarattığı şüphe, Robert ’le Balbec ’teki, Doncières ’deki dostluğumuzu lekeliyordu; dostluğa da, Robert ’e gerçek bir dostluk beslediğime de inanmadığım halde, asansörcü çocukla ilgili, Robert ve Rachel ’le birlikte restoranda yediğimiz öğle yemeğiyle ilgili anlatılanları düşündükçe, ağlamamak için kendimi zor tutuyordum.

Combray tarafına yaptığım yolculuk üzerinde hiç durmayabilirdim; ne var ki, hayatım boyunca Combray ’yi belki de en az düşündüğüm o günlerde, Guermantes tarafıyla ilgili eski düşüncelerim ve Méséglise tarafıyla ilgili başka bazı düşüncelerim, bu sayede, en azından geçici olarak doğrulandı. Eskiden Combray ’de, öğleden sonraları Méséglise tarafına yaptığımız gezintileri bu kez akşamları, ters yönde yapıyordum. Tansonville ’de akşam yemeği, bir zamanlar Combray ’de çoktandır uykuya yatmış olduğumuz bir saatte yeniyordu. Hava çok sıcak olduğu ve öğleden sonraları Gilberte şatonun küçük kilisesinde resim yaptığı için, ancak akşam yemeğinden iki saat önce gezmeye çıkıyorduk. Eski günlerde, gezintiden dönerken Calvaire Ormanı ’nı sarmalayan veya Vivonne Nehri ’ne yansıyan

koyu kırmızı gökyüzünü görmenin zevki şimdi yerini bir başka zevke, akşam vakti köyde ağıla dönen koyunların oluşturduğu mavimsi, düzensiz ve hareketli üçgenden başka bir şeye rastlamadan gezintiye çıkmanın zevkine bırakmıştı. Kırların yarısı güneşin batışıyla birlikte kararırken, diğer yarısı ve sonra tamamı mehtapla aydınlanıyordu. Bazen Gilberte beni gezmeye tek başıma gönderiyordu; büyülü enginde yol alan bir kayık misali, peşimde gölgemle ilerliyordum; ama çoğu kez, Gilberte de bana eşlik ediyordu. Bu gezintilerin çoğu, çocukken yaptığım gezintilerden farksızdı; Guermantes tarafında, asla yazmayı başaramayacağım duygusunu eskisinden de şiddetle hissetmemem mümkün müydü? Buna şimdi, Combray ’ye ilişkin merakımın ne kadar az olduğunu gördükçe, hayal gücümün yoksullaştığı, duyarlılığımın azaldığı duygusu da ekleniyordu. Geçmiş yılların içimde ne kadar az canlandığını fark edip kederleniyordum. Gemilerin çekildiği yolun kenarında akan Vivonne Nehri ’ni cılız ve çirkin buluyordum. Hatırladıklarımda pek de büyük somut hatalar bulduğumu söyleyemem. Ama yeniden gördüğüm mekânlardan şimdi beni bambaşka bir hayat ayırdığı için, biz farkına bile varmadan patlayan o anlık, harika ve eksiksiz hatıraları doğuran yakınlık yoktu aramızda. Muhtemelen bu hatıra patlamasının niteliğini kavrayamadığım için, bu gezintilerden artık haz almadığıma göre, hissetme, hayal etme melekelerimin zayıfladığını düşünüp üzülüyordum. Benim duygularımı benden de az anlayan Gilberte, şaşkınlığımı paylaşarak kederimi artırıyordu. “Nasıl olur, eskiden tırmandığınız bu patikadan geçerken hiçbir şey hissetmiyor musunuz?” diyordu. Gilberte ’in kendisi de o kadar değişmişti ki, artık onu güzel bulmuyordum, hiç güzel değildi. Yürürken, yer şekillerindeki değişiklikleri izliyordum; tepelere tırmanmak, sonra yamaçtan aşağı inmek gerekiyordu. Gilberte ’le sohbet etmek çok hoşuma gidiyordu. Ama sohbetlerimiz zahmetsiz de sayılmazdı. Birçok insanda, birbirinden farklı katmanlar, babanın, annenin kişilikleri bulunur; önce bir katmanı, sonra diğerini aşmamız gerekir. Ama ertesi gün, katmanların sıralaması değişiktir. Sonuçta hangisinin hakemlik edeceğini, verilecek hüküm için kime güvenebileceğimizi bilemeyiz. Gilberte, yönetim çok sık değiştiği için ittifak kurmaya cesaret edilemeyen ülkeler gibiydi. Ama aslında bu bir hatadır. Hafıza en değişken insanda bile bir bütünlük oluşturur ve altına imzasını atmamış da olsa hatırladığı vaatleri yerine getirme isteğini uyandırır. Gilberte ’in zekâsına gelince, annesinin bazı saçmalıklarını içermekle birlikte, son derece keskindi. Ama Gilberte ’in kendi değerinden

bağımsız olarak, gezintilerimiz sırasında yaptığımız sohbetlerde birçok kez beni çok şaşırttığını hatırlıyorum. İlkinde, beni şu sözleriyle şaşırtmıştı: “Çok aç olmasaydınız, saat de bu kadar geç olmasaydı, şu soldaki yola sapıp sonra da sağa döner, on beş dakikaya varmadan, Guermantes ’ta olurduk.” Sanki bana şöyle demişti: “Önce sola, sonra sağa dönün, dokunulmaz olana varacak, bu dünyada sadece yönü, ‘taraf ’ı bilinen erişilmez uzaklığa ulaşacaksınız.” (Bir zamanlar Guermantes ’ın sadece “taraf”ını tanıyabileceğimi zannetmekte belki de haklıydım bir bakıma.) Bir başka şaşkınlığı da, “Vivonne Nehri ’nin kaynağı”nı görünce yaşadım; Cehennem ’in girişi kadar dünyadışı bir şey olarak hayal ettiğim bu kaynak, dipten kabarcıkların yükseldiği kare bir yalak gibi bir şeydi. Üçüncü şaşkınlığı Gilberte ’in şu sözleri üzerine yaşadım: “İsterseniz, yine de bir gün öğleden sonra çıkıp Guermantes ’a gidebiliriz; Méséglise ’den geçip gideriz, en güzel yol odur.” Bu cümle, çocukluğumdaki bütün kavramları altüst etti; iki tarafın, zannettiğim gibi bağdaşmaz olmadığını öğrendim. Ama bu seyahatim sırasında, beni en çok sarsan şey, o eski yılların, içimde pek az canlanması, Combray ’yi tekrar görme isteğini neredeyse duymayışım, Vivonne Nehri ’ni cılız ve çirkin bulmam oldu. Fakat Gilberte, Méséglise tarafındaki eski tahayyüllerimi de, akşam yemeğinden önce yapıldığı halde –akşam yemeği o kadar geç yeniyordu ki!– aslında gece gezintisi olan bu gezintilerden birinde doğruladı. Mehtabın aydınlattığı, mükemmel, derin bir vadinin esrarına inmek üzereyken, mavimsi bir kadehin içine dalmaya hazırlanan iki böcek gibi, bir an durduk. Gilberte, o anda, belki sırf yakında gideceğinize hayıflanan, beğendiğiniz anlaşılan yörede sizi daha iyi ağırlamış olmayı isteyen bir ev sahibesinin iyi niyetiyle konuşarak, duygularını ifade ederken, sessizlikten, sadelikten, ılımlılıktan yararlanmayı bilen ve hayatında, hiç kimsenin tutamayacağı bir yeriniz olduğunu size hissettiren yüksek sosyete hanımlarına özgü, ustalıklı sözler söyledi. Soluduğumuz temiz havanın, tatlı esintinin içime doldurduğu sevecenliği birden Gilberte ’e yönelterek, “Geçen gün, o patikadan söz ediyordunuz. O sıralar size öylesine âşıktım ki!” dedim. Şöyle cevap verdi: “Niçin bana hiç söylemediniz? Hiç aklıma gelmemişti. Ben sizi seviyordum. Hatta bir keresinde size kur yaptım. —Ne zaman? —Tansonville ’deki ilk karşılaşmamızda; siz ailenizle birlikte dolaşıyordunuz, ben eve dönüyordum; hayatımda hiç sizin kadar yakışıklı bir çocuk görmemiştim. O sıralar” diye devam etti, dalgın ve utangaç bir tavırla, “oğlanlarla Roussainville kalesi harabelerine, oyun oynamaya giderdim.

Pek terbiyesiz olduğumu söyleyeceksiniz ama, orada karanlıktan faydalanan çeşitli kızlar ve oğlanlar vardı. Combray Kilisesi ’nin korosundaki Théodore o zamanlar çok tatlıydı doğrusu (Tanrım, ne kadar hoştu!) şimdi çok çirkinleşti (Méséglise ’de eczacılık yapıyor); harabede yörenin bütün köylü kızlarıyla oynaşırdı. Benim tek başıma çıkmama izin verdikleri için, her fırsatta, hemen oraya koşardım. Sizin de oraya gelmenizi ne kadar istediğimi bilemezsiniz; gayet iyi hatırlıyorum, ne istediğimi size anlatabilmek için sadece bir dakikam vardı, ben de, hem sizin anne babanız tarafından, hem de benimkiler tarafından görülme tehlikesini göze alarak, isteğimi size o kadar kaba bir biçimde işaret ettim ki, şimdi düşününce utanıyorum. Ama siz bana öyle kötü kötü baktınız ki, istemediğinizi anladım.” Birdenbire, gerçek Gilberte ’in, gerçek Albertine ’in, belki de ilk anda, bakışlarıyla kendilerini ele verdiklerini düşündüm; biri pembe akdiken çalısının orada, öbürü de sahilde. Bense bunu anlayamamış, konuşmalarımla onları çelişkili duygulara itip ilk andaki kadar samimi davranmaktan korkmalarına sebep olduğum bir aradan sonra, hafızamda tekrar gözden geçirmiş ve beceriksizliğim yüzünden her şeyi berbat etmiştim. Saint-Loup Rachel ’i hangi sebeplerle elinden kaçırdıysa, ben de aynı sebeplerle, Gilberte ’i ve Albertine ’i, hem de tamamen elimden kaçırmıştım; ama doğruyu söylemek gerekirse, benim başarısızlığım Robert ’inki kadar saçma değildi. “İkinci kez de diye devam etti Gilberte, yıllar sonra, sizin apartmanın kapısında, Oriane Yengemde karşılaşmamızdan bir gün önceydi; ilk anda sizi tanıyamamıştım; daha doğrusu farkında olmadan tanımışım, çünkü Tansonville ’deki arzunun aynısı uyanmıştı içimde. —Oysa iki karşılaşmanın arasında Champs-Élysées dönemi vardı. —Evet, ama o sırada bana aşırı düşkündünüz, her yaptığımı sorguladığınız hissine kapılıyordum.” Onu tekrar görmeye gittiğim gün, henüz çok geç olmamışken barışabileceğimiz gün, alacakaranlıkta yan yana ilerleyen o iki gölgeyle karşılaşmasam, belki de bütün hayatımı değiştirecek olan gün, Champs-Élysées Caddesi ’nden aşağı birlikte yürüdüğü delikanlının kim olduğunu sormak aklıma gelmedi. Sorsaydım, tıpkı dirilebilse, Albertine ’in yapacağı gibi, bana doğruyu söylerdi belki. Artık sevmediğimiz ve yıllar sonra karşılaştığımız kadınlarla aramızda ölüm yok mudur gerçekten de? Artık bu dünyaya ait değildirler sanki, çünkü aşkımızın artık var olmaması onların eski benliğini, bizim de eski benliğimizi birer ölüye dönüştürür. Belki de hatırlamayacak veya yalan söyleyecekti. Ne olursa olsun, o delikanlının kim olduğunu öğrenmenin benim için bir anlamı yoktu artık,

çünkü benim kalbim Gilberte ’in çehresinden daha da fazla değişmişti. Gilberte ’in çehresi artık hoşuma gitmiyordu, ama daha da önemlisi, artık bedbaht değildim; düşünecek olsam, Gilberte ’i bir delikanlıyla yan yana, ağır ağır yürürken gördüm diye, kendi kendime, “Her şey bitti, hayatım boyunca asla görüşmeyeceğim onunla” diyecek kadar bedbaht olabileceğimi tasavvur edemezdim. O çok uzaktaki günlerde, benim için uzun bir işkence haline gelen ruh halinden geriye hiçbir şey kalmamıştı. Çünkü her şeyin yıprandığı, her şeyin sönüp gittiği bu âlemde, güzellikten daha çok solan, paramparça olan, daha az iz bırakan bir şey varsa, o da kederdir.

Zaman ’ın getirdiği meraksızlığın birçok örneğini görmüş olduğumdan, Champs-Élysées Caddesi ’nden aşağı kiminle yürüdüğünü Gilberte ’e sormadığıma şaşırmıyorum; buna karşılık, o gün kendisiyle karşılaşmadan önce, ona çiçek almak için Çin porseleninden antika bir vazoyu sattığımı anlatmadığıma biraz şaşırıyorum. Oysa o günü izleyen hazin dönemde tek tesellim, günün birinde bu dokunaklı niyetimi rahatlıkla ona anlatabileceğim düşüncesiydi. Aradan bir yıl geçtikten sonra, karşıdan gelen bir arabanın bize çarpacağı hissine kapıldığımda, bir tek nedenle ölmek istemiyordum; o da, bunu Gilberte ’e anlatabilmekti. Kendi kendime, “Aceleye gerek yok, önümde koca bir hayat var” diyerek avunuyordum. Ve bu yüzden de hayata bağlanıyordum. Şimdi ise bu olayı anlatmak bana biraz tatsız, neredeyse gülünç, “eğlenceli” geliyordu. “Aslında, diye devam etti Gilberte, sizinle evinizin önünde karşılaştığım gün bile, Combray ’deki halinize o kadar benziyordunuz ki! Neredeyse hiç değişmemiştiniz.” Eski Gilberte canlandı hafızamda. Akdikenlerin altına vuran güneşin oluşturduğu ışıklı dörtgeni, küçük kızın elindeki bahçe belini, bana uzun uzun bakışını ezberden çizebilirdim. Ne var ki, yaptığı o kaba işaret yüzünden, o bakışla beni aşağıladığını zannetmiştim; çünkü benim arzuladığım şeyi küçük kızların bilmediğini ve sadece benim hayalimde, tek başıma yaşadığım arzu anlarında yaptıklarını sanıyordum. Küçük bir kızın o şeyi böyle rahatça, süratle, neredeyse büyükbabamın gözü önünde, işaretle anlatmaya cüret edebileceğini tasavvur bile edemezdim.

Dolayısıyla, onca yılın ardından, gayet iyi hatırladığım bir resme rötuş yapmam gerekti; o zamanlar benimle altın saçlı küçük kızlar arasında var olduğuna inandığım, aşılması imkânsız uçurumun Pascal ’in uçurumu kadar hayali olduğunu gösteren bu işlem beni çok mutlu etti ve yıllar öncesine dönerek yapılması gerektiği için de, çok şiirsel geldi bana. Roussainville

harabelerini düşününce, içimde ansızın bir arzu ve özlem uyandı. Yine de, o zamanlar bütün varlığımın yöneldiği, artık hiçbir şeyin bana geri veremeyeceği mutluluğun zihnimden başka bir yerde, esasen çok yakınımda, sürekli sözünü ettiğim, süsen kokulu odadan gördüğüm Roussainville ’de bulunduğunu düşünmek beni memnun etti. O mutluluk mevcuttu ve benim bundan hiç haberim olmamıştı! Sonuçta, eve bir türlü dönemediğim, ağaçların aralandığını, canlandığını görür gibi olduğum gezintilerim boyunca arzuladığım her şey, Gilberte ’te özetleniyordu. O zamanlar öylesine coşkuyla istediğim şeyi eğer ben anlayabilmiş, bulabilmiş olsaydım, Gilberte yeniyetmeliğimde bana tattıracaktı. Gilberte o dönemde gerçekten de, zannettiğimden çok daha fazla Méséglise tarafına aitmiş meğer.

Hatta onu evimizin önünde gördüğüm gün bile, Mlle de L ’Orgeville, yani Robert ’in randevu evinde tanıştığı kız olmadığı halde (bu konuyu açıklığa kavuşturmak için Gilberte ’in müstakbel kocasına başvurmuş olmam ne garipti!) bakışlarının anlamı ve ne tür bir kadın olduğu konusunda tamamen yanılmamıştım; nasıl bir kadın olduğunu şimdi kendi itiraf ediyordu. “Bütün bunlar artık geçmişte kaldı, dedi Gilberte, nişanlandığımız günden beri Robert ’den başkasını düşünmedim. Biliyor musunuz, kendime bu çocukça kaprisler yüzünden kızmıyorum.”

3 Uluslararası hukuk ve diplomaside savaş nedeni oluşturan ve bir ittifak anlaşmasında öngörülen durumlar.

4 Asansörcü.

Marcel Proust 10 Temmuz 1871 ’de Auteuil ’de doğdu. Bütün yaşamını etkileyecek astım krizlerinin ilkini 1881 ’de geçirdi. 1890 ’da Hukuk Fakültesi ’ne ve Siyasal Bilgiler Okulu ’na kaydoldu. Aynı yıl Maupassant ’la tanıştı. Arkadaşlarıyla birlikte *Le Banquet* dergisini kurdu; burada edebiyat eleştirileri yayımladı. 1893 ’te, *Swann ’ın Bir Aşkı* ’nın “eskizi” olabilecek nitelikte bir metin yazdı. 1894 ’te Dreyfus olayı başladı. Marcel Proust, kardeşiyle birlikte, Dreyfus yanlıları arasında yer aldı. 1895 ’te felsefe lisansı diplomasını aldı. 1898 ’te Dreyfus olayı büyüdü. Aynı yıl Zola ’nın “J ’accuse” adlı açık mektubu *L ’Aurore* gazetesinde yayımlandı. Proust 1908 ’de büyük yapıtını (*Kayıp Zamanın İzinde)* yazmaya koyuldu. 1914 ’te *Guermantes Tarafı* ’nı Grasset Yayınevi ’ne hazırlamaya başladı. 30 Kasım 1918 ’de *Çiçek Açmış Genç Kızların Gölgesinde* yayımlandı. 10 Aralık 1919 ’da bu kitap Goncourt ödülü aldı. 30 Nisan 1921 ’de *Guermantes Tarafı II* ile *Sodom ve Gomorra* yayımlandı. Aynı yıl Proust Gallimard Yayınevi ’ne *Sodom ve Gomorra II* ile *Sodom ve Gomorra III* ’ün elyazmalarını verdi. 1922 ’de *Mahpus* ile *Albertine Kayıp (Sodom ve Gomorra III)* daktiloya çekilmeye başlandı. Proust, Ekim ayı başında bir bronşit krizi geçirdi, bunu zatürree izledi. Yazar, 18 Kasım 1922 ’de öldü.

Roza Hakmen 1956’da İzmir’de doğdu. 1974’te İzmir Amerikan Kız Koleji’ni, 1979’da ODTÜ Ekonomi Bölümü’nü bitirdi.
Başlıca çevirileri: Ernest Hemingway, *Çanlar Kimin İçin Çalıyor*; Mario Vargas Llosa, *Kent ve Köpekler*; Nina Berberova, *Eşlik Eden: Soneçka Antonovskaya*; Juan Benet, *Madrid’de Sonbahar*; Oscar Wilde, *De Profundis*; Marguerite Duras, *Mavi Gözler Siyah Saçlar*; Anthony Burgess, *Bir Elin Sesi Var*; Carson McCullers, *Yelkovansız Saat*; Tama Janowitz, *New York Köleleri*; Mircea Eliade, *Matmazel Christina*; Anne Rice, *Vampirle Konuşma*; Miguel de Cervantes Saavedra, *Don Quijote*; Marcel Proust, *Swann’ların Tarafı, Çiçek Açmış Genç Kızların Gölgesinde, Guermantes Tarafı, Mahpus, Albertine Kayıp, Yakalanan Zaman.*

Marcel Proust ’un
YKY ’deki kitapları:

Kayıp Zamanın İzinde:
Swann ’ların Tarafı *(1999)*
Çiçek Açmış Genç Kızların Gölgesinde *(1996)*
Guermantes Tarafı *(1997)*
Sodom ve Gomorra *(1997)*
Mahpus *(2001)*
Albertine Kayıp *(2001)*
Yakalanan Zaman *(2001)*

Kayıp Zamanın İzinde *(Delta, 2010)*

Hazlar ve Günler *(2013)*